

T.C.
ERZİNCAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

ACARA ÖZERK SOVYET SOSYALİST CUMHURİYETİ

(Kuruluşu ve Teşkilat Yapısı)

Yüksek Lisans Tezi

Süleyman Aykan AKARSULAR

Danışman

Prof. Dr. Salim GÖKÇEN

Erzincan 2017

TEZ BİLDİRİMİ

“Acara Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti (Kuruluşu ve Teşkilat Yapısı)” isimli “**Yüksek Lisans**” tezim tarafımda intihal programı ile incelenmiştir. Buna göre tezimde bilimsel etik ihlali ve intihal olarak nitelendirilebilecek herhangi bir durum olmadığını taahhüt ederim.

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir biçimde elde edildiğini; aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi beyan ederim.

Süleyman Aykan AKARSULAR

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu alışma, Tarih Anabilim Dalının Tarih Bilim Dalında jürimiz tarafından **Yüksek Lisans Tezi** olarak kabul edilmiştir.

Danışman / Jüri : Prof. Dr. Salim GÖKÇEN

Jüri : Yrd. Doç. Dr. Meriç AYBAR

Jüri : Yrd. Doç. Dr. Yüksel KÜÇÜKER

ACARA ÖZERK SOVYET SOSYALİST CUMHURİYETİ

(Kuruluşu ve Teşkilat Yapısı)

Süleyman Aykan AKARSULAR

Erzincan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi, Ağustos 2017

Tez Danışman: Prof. Dr. Salim GÖKÇEN

ÖZET

Acaristan, yaklaşık 400 yıl Osmanlı Devleti'nin bir parçası olmuştur. Bu birliktelik Türk ve İslam kültürünün birçok unsurunun Acaristan'da kabul görmesini sağlamıştır. Acara halkı Müslüman olmanın yanı sıra Türkçe isimler de kullanmıştır. Türkiye ile Acara arasında oluşan bu kültürel ve dini yakınlık her iki tarafın da birbirinden kopmasını zorlaştırmıştır.

Türkiye için Batum'un, Misak-ı Milli sınırları içerisinde yer almasının en büyük nedeni, tarihi bağlarının bulunmasıdır. Yine Gürcistan, Türkiye'nin doğu sınırını oluşturması ve Kafkasya'da oluşabilecek tehlikeleri durdurabilmesi açısından stratejik olarak önemli bir konumda bulunmaktadır. 1900'lü yılların ilk çeyreğinde Kafkasya'da Almanya, Rusya ve İngiltere'nin yoğun bir güç mücadelesi yaşanmıştır. Acara üzerinde ise hem bu devletler hem de bunlardan farklı olarak İtalyanların ve Fransızların etkisi hissedilmiştir. Belirttiğimiz dönem itibari ile halkının büyük çoğunluğu Müslüman olan Acara bölgesinde ise Türk-Gürcü mücadelesi yaşanmıştır. Komünist ideolojinin yayılmasının hız kazanması ile birlikte Acaristan içerisinde bulunan dini ve etnik çeşitliliğin yanına fikri farklılıklar da eklenmiştir.

Türk ordusunun 1921 yılında son kez Batum'a girmesi ve ardından imzalanan Moskova Antlaşması ile Türkiye'nin doğu sınırı belirlenirken Acara Özerk SSC'nin de temelleri atılmıştır. Daha sonra imzalanan Kars Antlaşması ile sorun oluşturan diğer konular çözüme kavuşturulurken ve Acara Özerk SSC'nin de uluslararası platformda varlığı kesinleşmiştir. Özerk yapının kuruluşunda, askeri ve diplomatik safhalarla birlikte iç dinamikler de büyük önem arz etmektedir.

Belirttiğimiz antlaşmalar sonrası Gürcistan ve dolayısı ile Acaristan, Sovyetler Birliği'nin haritasına dâhil olmuş ve sosyalist bir görünüm kazanmıştır. Bundan dolayı Sosyalist devlet modeli ile yönetilen Acara Özerk SSC'nin kurumları da aynı doğrultuda şekillenmiştir. Gürcistan ve Acaristan üzerinde uygulanan sosyalist politikalar, Gürcülerin öz benlik yitimine neden olmazken Acaristan'ı da Gürcistan ile bütünleştirmiştir.

Anahtar Kelimeler: Acara, Batum, Kafkasya, Sovyet, Sosyalist

AJARA AUTONOMOUS SOVIET SOCIALIST REPUBLIC

(Establishment and Organizational Structure)

Süleyman Aykan AKARSULAR

Erzincan University, Institute of Social Sciences, Department of History

Master Thesis, August 2017

Thesis Supervisor: Prof. Dr. Salim GOKCEN

ABSTRACT

Ajara, has been a part of the Ottoman Empire for nearly 400 years. This union enabled many elements of Turkish and Islamic cultures to be accepted in Ajara. Ajara people used Turkish names besides being Muslim. This cultural and religious affinity between Turkey and Ajara has made it difficult for both sides to break apart.

Batumi to Turkey, National Pact take place within the boundaries of the biggest reasons is the presence of historical ties. Again Georgia, eastern Turkey and the Caucasus form the border in terms of the dangers that can occur in a strategically important position to be able to stop. In the first quarter of the 1900's, Germany, Russia and England experienced intense power struggles in the Caucasus. In Ajara both of them and the states has been felt the influence of the French and Italians as different. As of the mentioned period in the region of Ajara, which is the majority of the people of Muslim Turkish-Georgian struggle has been experienced. With the acceleration of the spread of communist ideology, there have been added to the differences in religious and ethnic diversity in Ajara.

When the Turkish army entered Batumi for the last time in 1921 and the Moscow Treaty signed after it was determined the eastern border of Turkey, the foundations of the Acara Autonomous SSR were laid. While the other issues that constitute a problem with the Kars Treaty signed later were resolved, the existence of the Ajara Autonomous SSC in the international platform was finalized. In the establishment of the autonomous structure, internal dynamics along with the military and diplomatic phases are also of great importance.

After the mentioned treaties, Georgia and therefore Ajara were included in the map of the Soviet Union and gained a socialist outlook. Therefore, the institutions of the Ajara Autonomous SSR, governed by the Socialist state model, are shaped in the same direction. The socialist policies applied on Georgia and Ajara did not cause the self-loss of the Georgians, but they have integrated Ajara with Georgia.

Key Words: Ajara, Batumi, Caucasus, Soviet, Socialist

ÖNSÖZ

Acara Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti (Kuruluşu ve Teşkilat Yapısı) adlı Yüksek Lisans Tezi çalışmamızda Türkiye, Gürcistan ve Rusya arasında bir takım sorunlar oluşturan Acaristan Özerk SSC ele alınmıştır. Çalışmamızda genel olarak 1917-1922 yılları arasında, Batum'da İngilizlerin, Türklerin, Rusların ve Gürcülerin faaliyetleri ile Acara Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin kurulması ve teşkilatlanması incelenmiştir.

Çalışma konumuzla benzer nitelikte olan birçok eser, Türkiye'deki kaynakların kısıtlı olmasından dolayı yetersiz kalmıştır. Çalışmamızda çeşitli dokümanlar incelenmiş ve olayların daha geniş bir perspektiften ele alınması sağlanmıştır. Çalışmamızda yurtdışı arşiv kaynaklarının da kullanılması nedeni ile araştırmacıların ilgisini çekeceği düşünülmektedir. Bu yoğun çalışmamızda öncelikle destek ve eleştirileri ile katkıda bulunup, projemizin yönetimini sağlayan Danışman Hocam Prof. Dr. Salim GÖKÇEN'e teşekkürlerimi bir borç bilirim. Ayrıca Tiflis'teki arşiv ve kütüphane çalışmamızda yardımlarını esirgemeyen Prof. Dr. Zaza TSURTSUMIA'ya teşekkürlerimi sunarım. Son olarak maddi ve manevi her türlü desteği sağlayan aileme teşekkür ederim.

Süleyman Aykan AKARSULAR

İÇİNDEKİLER

TEZ BİLDİRİMİ	I
TEZ KABUL TUTANAĞI.....	II
ÖZET	III
ABSTRACT	V
ÖNSÖZ	VII
İÇİNDEKİLER	VIII
KISALTMALAR.....	X
TABLO LİSTESİ.....	XII
GİRİŞ.....	1

I. BÖLÜM

KAFKASYA ve ACARİSTAN'A GENEL BAKIŞ

I. 1. 1919'a Kadar Elviye-i Selâse'nin Siyasi ve Askeri Durumu	3
I. 2. İngilizlerin Acaristan Politikaları ve Kafkasya'nın Siyasal Yapısı	12
I. 3. İngilizlerin, Acaristan'ın Yönetimini Menşevik Gürcülere Devretmesi ve Müslüman-Gürcü Çatışması.....	18
I. 4. Doğu Harekâtı Kapsamında Ermenilerden Kars ve Iğdır'ın, Gürcülerden Ardahan ve Artvin'in Geri Alınması (1920-1921).....	25

II. BÖLÜM

ACARA ÖZERK SOVYET SOSYALİST CUMHURİYETİ'NİN

KURULUŞU ve TEŞKİLATLANMASI

II. 1. Acaristan Özerk SSC'nin Kuruluşunun Askeri Safhası	34
II. 1. 1. Türk Ordusunun Acaristan'a İlerleyişi ve Rus-Gürcü Savaşının Acaristan'a Yansımaları	34
II. 1. 2. Acaristan'da Son Türk Hükümetinin Kurulması ve Batum Olayları ..	40

II. 1. 3. Türkiye Büyük Millet Meclisinde “Acaristan” Tartışmaları	49
II. 2. Acaristan Özerk SSC’nin Kuruluşunun Uluslararası Temelleri.....	57
II. 2. 1. Moskova Antlaşması (16 Mart 1921).....	57
II. 2. 2. Kars Antlaşması (13 Ekim 1921)	61
II. 3. Acaristan Özerk SSC’nin Teşkilatlanması	66
II. 3. 1. Sovyet İdaresinin Gürcistan’da Kurulması ve Yapılan Düzenlemeler	66
II. 3. 2. Acaristan’da Revkom’un Kurulması ve Faaliyetleri	73
II. 3. 3. Acaristan’da Teşkilatlanma Süreci ve Sosyalist Devlet Modelinin Etkileri	88
III. BÖLÜM	
SSCB’NİN ACARİSTAN’DAKİ UYGULAMALARI	
ve	
ACARİSTAN’IN ÖZERKLİK SORUNU	
III. 1. Sovyet Politikaları ve Acaristan’da Komünistleştirme Faaliyetleri.....	97
III. 2. Acaristan’ın Özerklik Sorunu	115
SONUÇ.....	124
KAYNAKLAR	127
İNTERNET KAYNAKLARI	139
EKLER	140

KISALTMALAR

ASSTSA	: Sakartvelos Erovnuli Arkivis Acaris Sammartvelo Arkivi/ Gürcistan Milli Arşivi Acara Arşiv Müdürlüğü
ATASE/ İSH	: Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Dairesi Başkanlığı Arşivi/ İstiklâl Harbi
ATBD	: Askeri Tarih Belgeleri Dergisi
BCA	: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
Bkz	: Bakınız
BOA, HR. HMŞ. İŞO.	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi Hariciye Nezareti Hukuk Müşavirliği İstişare Odası
BOA, YB	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Yabancı Belgeler
c	: Cilt
CA	: Cumhurbaşkanlığı Arşivi
çev	: Çeviren
D	: Dosya
der	: Derleyen/ Derleyici
EHUR	: Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti
F	: Fondi (Fonu)
G	: Gömlek
I	: Issue (Sayı)

K	: Kutu
No	: Numara
p	: Page (Sayfa), Phurtseli (Sayfa)
PTT	: Posta Telefon Telgraf/ Posta Telgraf Teşkilatı
RSFSC	: Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti
S	: Sayı
s	: Sakme (Dosya), sayfa
SEASTA	: Sakartvelos Erovnuli Arkivis Saistorio Tsentraluri Arkivi/ Gürcistan Milli Arşivi Merkezi Tarih Arşivi
SSC	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM GCZ	: Türkiye Büyük Millet Meclisi Gizli Celse Zabıtları
TBMM ZC	: Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi
TİH	: Türk İstiklâl Harbi
TİTE	: Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Arşivi
TTK	: Türk Tarih Kurumu Arşivi
v	: Volume (Cilt)
vb	: ve benzeri
vd	: ve diğerleri
vs	: vesair
yay. haz.	: Yayına Hazırlayan

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Elviye-i Selâse'nin Dini Yapısı	9
Tablo 2: Erkek Nüfusun Dinsel Dağılımı	9
Tablo 3: Ayrıntılı Plebisit Sonuçları	9
Tablo 4: Genel Plebisit Sonuçları	10
Tablo 5: Revkom Protokolü.....	77
Tablo 6: Acaristan Kızıl Meclisi Merkezi İcra Komitesi Komiserlikleri	92

GİRİŞ

Acara Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti (Kuruluşu ve Teşkilat Yapısı) adlı Yüksek Lisans Tez projemiz, ülkemizde yeterli sayıda çalışılmayan Kafkasya alanı ile ilgili olması açısından önem arz etmektedir. Acaristan bölgesi bir başka açıdan, Kafkasya konulu çalışmalar içerisinde Türkiye'ye sınırdaş olması ve bir dönem Osmanlı hâkimiyetinde bulunmuş olmasından dolayı incelenmesi gereken bir bölgedir.

Her ne kadar Acaristan hakkında çalışmalar yapılmış olsa da ele alınmamış birçok konu mevcuttur. Çalışmamızda, 1917-1922 yılları arasında Elviye-i Selâse'nin durumu, Türkiye ve Rusya'nın Acaristan üzerindeki mücadelesi ile Acara Özerk SSC'nin kurulması ve teşkilatlanması incelenmiştir. Acara Özerk SSC'nin kuruluşu ve teşkilatlanmasının incelenmesi çalışılması Türkiye'deki kaynaklar ışığında mümkün olmamaktadır. Türkiye, Moskova Antlaşması sonrasında Batum'daki nüfuzunu kaybetmiştir. Bu durum ise günümüzde Batum ile ilgili tarih yazımını zorlaştırmaktadır.

Çalışma konumuz ve zaman aralığı dikkate alındığında; Türkiye'de bulunan arşivlerde, Acaristan ile ilgili olarak Moskova Antlaşması'na kadar yoğun ve kısmen Gürcistan'daki araştırma eserleri ile örtüşen bilgiler bulunmaktadır. Türkiye'deki çalışmaları zorlaştıran sebeplerden birisi de konu bağlantılarının kurulamamasıdır. Çalışmamızı özgün kılan ve diğer çalışmalardan ayıran özellikler, 1921 yılı sonrasında da konu alması ve Gürcü arşivlerinden yararlanılarak bütünlüğün sağlanıp, karşılaştırmalı tarih anlayışıyla değerlendirilmesidir.

Çalışmamızın meydana gelmesinde yararlandığımız materyaller Osmanlıca, Türkçe, Rusça, Gürcüce, İngilizce, Almanca ve Fransızcadır. İngilizce, Gürcüce ve Rusça olan materyallerin büyük çoğunluğunu Tiflis'te bulunan *Gürcistan Milli Arşivi (SEASTA)* ve *Gürcistan Milli Kütüphanesi* ile Batum'da bulunan *Acara Özerk Cumhuriyeti Arşivi (ASSTSA)*'nden temin etmiş bulunmaktayız. Osmanlıca, Türkçe, Fransızca ve Almanca dokümanları ise Türkiye'deki çeşitli arşivlerden elde etmiş bulunmaktayız. Bu arşivlerden; *Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)*'nden 1918 yılına

kadar, *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)*'nden siyasi olaylara ilişkin, *Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Daire Başkanlığı Arşivi/İstiklal Harbi (ATASE/İSH)*'nden harp bilgileri ile ilgili ve *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü (TİTE)*'nden ise Batum'un toplumsal yapısına dair belgelere ulaşılmış bulunmaktayız.

Bahsettiklerimizin dışında *Cumhurbaşkanlığı Arşivi(CA)*, *Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphane ve Mikrofilm Arşivi*, *Milli Kütüphane Kitap, Süreli Yayın ve Mikrofilm Arşivi*, *Türk Tarih Kurumu Arşivi*, *Atatürk Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Dairesi*'nden faydalanılmıştır. Süreli yayın olarak *Açıksöz*, *Akşam*, *Hâkimiyet-i Milliye*, *İslam Gürcistanı*, *Vahdet*, *Vakit*, *Le Temps* ve *Moambe* gazetelerinden faydalanılmıştır. Resmi kaynaklardan ise, *TBMM Zabıt Cerideleri* ve *TBMM Gizli Celse Zabıtları* kullanılmıştır.

Acara Özerk SSC konulu çalışmamız üç bölümde kaleme alınmıştır. Birinci bölüm 1918-1920 yılları arasında Acara ve Batum'daki, Alman ve İngiliz hâkimiyeti anlatılmıştır. Daha sonra bu mücadele çemberine dâhil olan Rusya'nın İngiltere ile olan mücadelesi ele alınmıştır. Diğer taraftan Türklerin, Acaristan'ı ilhak çabalarından bahsedilmiştir.

Çalışmamızın ikinci bölümü, Acara Özerk SSC'nin kurulmasını konu edinmiştir. Bölüm üç ana başlık ve alt başlıklar olmak üzere düzenlenmiştir. Birinci ana başlık, Türk ordusunun Batum'a girmesi ve Batum'dan ayrılmasının konu alındığı askeri safhadır. İkinci ana başlıkta ise Acara Özerk SSC'nin kurulmasındaki diplomatik ve hukuki safha ele alınarak Acara'nın uluslararası platformdaki konumu incelenmiştir. İkinci bölümün üçüncü ana başlığında da Gürcistan ve Acara'daki Sovyet siyasi yapılanmasına giden yol olan askeri devrim dönemi ve Acara Özerk SSC'nin teşkilatlanması işlenmiştir.

Çalışmamızın son bölümünde ise Rus kontrolüne giren Acaristan'daki komünistleştirme politikaları, Sovyet düzeni, yerli halkın rejime tepkileri ve özerklikteki değişim yansıtılmaya çalışılmıştır.

I. BÖLÜM

KAFKASYA ve ACARİSTAN'A GENEL BAKIŞ

I. 1. 1919'a Kadar Elviye-i Selâse'nin Siyasi ve Askeri Durumu

Gürcistan ve ona bağlı olan Acaristan¹ XV. yüzyıldan XVI. yüzyılın sonlarına kadar kimi zaman Osmanlı kimi zaman İran hâkimiyetinde bulunmuştur. Rusya'nın 1827'deki Navarin baskını ve sonrasında Acaristan, Osmanlı Devleti'nin yanında yer alarak Rusları Acara'ya sokmamıştır. 1829 tarihli Edirne Antlaşması ile Gürcistan'ın batısı, Anapa'dan Batum'a² kadar olan sahil şeridi Ruslara bırakılmıştır³.

Osmanlı Devleti, Kırım Harbi'nde (1853-1856) iki cephede savaşmıştır. Batum, bu savaşta önemli bir statüde bulunmuştur. Batı cephesini Şumnu-Silistre-Varna hattı oluştururken, Doğu cephesinde ise Erzurum-Kars hattı merkez üs olarak belirlenmiş ve Batum'a da bir ordu gönderilmiştir⁴.

II. Abdülhamit döneminde cereyan eden 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) sonrasında imzalanan Ayastefanos (Yeşilköy) Antlaşmasına göre; Osmanlı Devleti, Rusya'ya tazminat olarak 1.410.000.000 ruble ödeyecektir. Fakat bu tazminatın büyük bir kısmına karşılık Rumeli'deki bazı topraklar ile Kars, Ardahan, Batum ve Doğu Beyazıt'ı bırakacaktır⁵. Bu anlaşma daha sonra Berlin'de toplanan kongre ile tekrar düzenlenip, onaylanmıştır⁶.

---

¹ Türkiye'nin kuzeydoğusundaki Sarp sınır kapısıyla ulaşımın sağlandığı, Gürcistan sınırları içerisinde yer alan özerk birimdir. Kuzeyinde Ozurgeti, doğusunda Bakhmaro, güneyinde Ardahan, batısında ise Artvin ve Karadeniz ile çevrilidir. Genellikle Acara veya Acaristan olarak adlandırılmaktadır. Merkezi Batum'dur. Batum ve diğer ilçeler Acaristan bölgesini oluşturmuştur. Batum ele alınırken, Acaristan'dan ayrı bir şehir olarak değil Acaristan ile iç içe geçmiş, ayrılmaz bir bütün olarak değerlendirmek doğru olacaktır. Gürcistan haritası için Bkz. EK-14.

² Gürcistan'ın Türkiye sınırında bulunup Acaristan'ın merkezi konumundadır

³ Sezgin Öney Koç, *19. Yüzyılın Son Çeyreği ve 20. Yüzyılın İlk Çeyreğinde Acaralar*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yakınçağ Tarihi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2007, s. 7-10.

⁴ Eyyub Şimşek, "Kırım Savaşı'nın Trabzon Eyaleti'ne Toplumsal Etkileri", *History Studies*, v. 5, I. 5, September, 2005, p. 274.

⁵ Ali İhsan Gencer, "Ayastefanos Antlaşması", *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 4, 1991, s. 225. Link: <http://www.islamansiklopedisi.info/> (Erişim Tarihi: 02/05/2017, Saat: 16:00)

⁶ Ali İhsan Gencer, "Berlin Antlaşması" *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 5, 1991, s. 516.

I. Dünya Savaşı'nın başlamasının ardından Türk ordusu, 20 Aralık 1914'te Sarıkamış Harekâtını başlatmıştır. Harekât esnasında 60-70 kadar Laz ve Acaralının Ruslara karşı düşmanca hareket ederek Türklere sempati duyması beklenmiştir. Sonuçta Türk ordusu tarafından Borçka, Artvin, Ardahan ve Aşağı Çoruh vadisi Ruslardan kurtarılmıştır⁷.

Eylül 1914'te "Milli Gürcü Komitesi"nin başkanlığını yapan Leo Kereselidze, Türk hükümeti ile yaptığı görüşmelerde "Müstakil bir Gürcistan"ın kurulması için yardım talebinde bulunmuştur. 16 Şubat 1915'te ise George Matchabelli hudutları belirlenmek üzere bağımsız Gürcistan'ın kurulması onayını Enver Paşa'dan almıştır. Savaş esnasında Türklerin, Gürcü topraklarında bulunduğu sırada gerek Gürcüler gerekse Acaralılarda bir ayaklanma görülmemiş hatta Acaralılar Ruslara karşı yine Türk kuvvetlerinin yanında yer almıştır. Üstelik birçoğu Rus korkusundan geri dönemeyip Türk topraklarında kalmıştır⁸. Öte yandan Rusya'da savaş ekonomisinin olumsuzlukları ile iç huzursuzluklar baş göstermiştir. Rusya bir süre kendisini toparlamak için dış politikada etkin rol alamamıştır.

Rusya'nın politikalarının kesintiye uğramasıyla bölgede Alman nüfuzu güçlenmiştir. Böylece Alman kontrolüne giren Tiflis'te 2 Aralık 1917'de tüm partilerin ileri gelenleri bir araya toplanarak servetlerini bağımsız Gürcistan için harcayacaklarını açıklamışlardır. Bu kararın ardından Almanya, Gürcü zenginlerin elinde bulunan gayrimenkulleri satın almayı hatta "Trans Kafkasya Komiserliği"⁹ için gerekli olan nakit 50 milyon rubleyi tedarik ederek sadece Gürcistan'ın yer altı zenginliklerini değil bundan ziyade dünyanın en zengin petrol rezervlerinden birine sahip olan Kafkasya'dan da faydalanmayı düşünmüşlerdir¹⁰. Oysa bu planlara

---

Link: <http://www.islamansiklopedisi.info/> (Erişim Tarihi: 02/05/2017, Saat: 16:00)

⁷ Akdes Nimet Kurat, *Türkiye ve Rusya XVIII. Yüzyıl Sonundan Kurtuluş Savaşına Kadar Türk-Rus İlişkileri (1798-1919)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2011, s. 267.

⁸ Kurat, *Türkiye ve Rusya*, s. 499.

⁹ Coğrafi olarak "Güney Kafkasya" şeklinde tanımlanan Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan'ın bulunduğu bölgedir. İngilizler "Transcaucasus", Ruslar "Zakavkaz", Araplar ve Osmanlılarda "Mavera-yı Kafkas" terimleri kullanılmıştır. Bu kullanımlarda "Kafkas Ardı/Kafkas Ötesi" ifade edilmektedir.

¹⁰ Mustafa Çolak, *Almanya İmparatorluğu'nun Doğu Siyaseti Çerçevesinde Kafkasya Politikası (1914-1918)*, Türk Tarih Kurumu, 2. Baskı, Ankara, 2014, s. 174.

rağmen Enver Paşa, Almanlardan Elviye-i Selâse'yi istemektedir. Almanlara göre Osmanlı Devleti Elviye-i Selâse'yi topraklarına katarak genişlemek değil, eski saygınlığını geri kazanmak istemekte ve Enver Paşa da hükümetteki yerini sağlamlaştırarak Almanların ona değer verdiği imajını yaratmayı amaçlamaktadır. Ayrıca Almanlar, Enver Paşa'ya Elviye-i Selâse'nin propaganda yoluyla Rusya'dan koparılabilceğini önermişlerdir. Almanlar daha sonra Enver Paşa'nın gönlünde Batum ve Bakü'yü alarak Türkistan ile bağlantı kurup, Türk birliğini gerçekleştirmek fikrinin olduğunu anlamışlardır¹¹.

Bu dönemde Rusya ekonomik bozukluklardan ve Çar'ın baskısından dolayı iç savaş yaşamaktadır¹². Osmanlı Devleti ise Azerbaycan ve Gürcistan ile antlaşmalar imzalayarak Bakü-Batum petrol boru hattının inşası için uğraşmakta idi. Fakat Bakü-Batum demiryolları Almanların kontrolünde bulunuyordu. Ayrıca Almanlar, Osmanlı vasıtası ile Kafkasya'ya hâkim olmak düşüncülerinde idi. Dolayısı ile Almanya ve Osmanlı'nın menfaatleri çatışmakta idi¹³. Rusya'da yaşanan iç savaş sonucunda ise Ekim Devrimi (7 Kasım 1917) olmuş ve Çar II. Nikola ölmüştür. Rusya cephesindeki savaşı bitirmek isteyen Almanya'da devrimin yapılması için Vladimir İlyich Ulyanov'a (Lenin) destek vermiştir¹⁴. Bu esnada Ruslar Erzincan'a kadar ilerlemiştir. 18 Aralık 1917 saat 03:00'da Erzincan Mütarekesi imzalanarak Ruslar ile yapılan savaşa son verilmiştir¹⁵. Bu Bolşeviklerin Osmanlı Devleti ile imzaladığı ilk antlaşmadır. Hemen akabinde 3 Mart 1918'de Brest-Litovsk Antlaşması imzalanmıştır. Antlaşmanın 3. maddesinin 2. paragrafı Rusların Doğu Anadolu'daki işgalleri ile ilgilidir. Aynı maddenin 3. paragrafında Kars, Ardahan ve Batum

---

¹¹ Çolak, *Kafkasya Politikası*, s. 178-182.

¹² Ramin Sadıkov, "Şubat Devriminden Sonra Rusya'da İktidar Mücadelesi: Ekim Devrimi'ne Giden Yol", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, c. 29, S. 48, 2010, s. 117.

¹³ S. Esin Dayı, *Elviye-i Selâse'de (Kars, Ardahan, Batum) Millî Teşkilatlanma*, Kültür Eğitim Vakfı Yayınları, Erzurum, 1997, s. 60.

¹⁴ Sadıkov, "Şubat Devriminden Sonra Rusya'da İktidar Mücadelesi: Ekim Devrimi'ne Giden Yol", s. 102.

¹⁵ Halil Bal, "Brest-Litovsk Antlaşması'ndan Sonra Türkiye ve Ermeniler", *İstanbul Üniversitesi Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, S. 5, 2004, s. 26; Nurcan Yavuz, "Erzincan Mütarekesi'nin Türk Tarihindeki Yeri ve Önemi", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, c. 17, S. 28, 1995, s. 220.

sancaklarının geleceğine ilişkindir. 3. maddenin 2. ve 3. paragrafları şöyledir¹⁶:

“Rusya Devleti Anadolu’nun Doğu illerini boşaltılması ve Osmanlı Devletine düzenli biçimde geri verilmesinin sağlanması için gerekli işleri yapacaktır.”

“Ardahan, Kars ve Batum Sancakları da gecikmeden Rus ordularınca boşaltılacaktır. Rusya Devleti iş bu Sancakların hukuki ilkeleri ve Devletler Hukuku açısından sahip olacakları yeni duruma karışmayacak ve bu arada onların halkını komşu Devletler ve özellikle Osmanlı Devleti ile anlaşarak belirlenmek üzere, serbest bırakacaktır.”

Böylece Türk-Rus sınırı 1877-78 savaşından önceki sınır olarak belirlenip Doğu Anadolu 1-1,5 ay zarfında boşaltılacaktı¹⁷. Tahliyenin ardından Osmanlı Devleti Brest-Litovsk ile Kars, Ardahan ve Batum’u tekrar tabiiyetine almaya çalışmıştır¹⁸. Bu başarı, Samsun’daki Avusturya Macaristan Konsolosu Kwiatkowski’nin İstanbul’da bulunan Avusturya Macaristan Büyükelçisi Markgraf von Pallavicini’ye 7 Mart 1918’de çektiği telgrafta; *“Daha önce savaş tazminatı karşılığı Rusya’ya bırakılan bölgenin geri alınması Türk halkı arasında büyük bir sevinç uyandırmıştır.”* diyerek barışın Türkiye’de memnuniyetle karşılandığını belirtmiştir¹⁹.

Lenin, Brest-Litovsk Antlaşması’nı bir “paçavra parçası” olarak tanımlarken, Sovyet Dışişleri Halk Komiseri Yardımcısı Georgiy Vasilyevich Chicherin de “ilhakın kapalı bir tarzda ifadesinden başka bir şey olmadığını ve Sovyet delegasyonunun bu Türk isteğini protesto ile karşıladığını” belirtmiştir. Aynı şekilde Sovyet delegelerinden Levon Karahan da Trans Kafkasya Komiserliğine Kars, Ardahan ve Batum için “Elem veren bir kayıp” olduğunu bildiren bir telgraf

---

¹⁶ İsmail Soysal, *Tarihçeleri ve Açıklamaları ile Birlikte Türkiye’nin Siyasal Andlaşmaları*, 1. Cilt (1920-1945), Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1983, s. 27; Koç, *Acaralar*, s. 40; Dayı, *Elviye-i Selâse*, s. 60.

¹⁷ Kâmuran Gürün, *Türk-Sovyet İlişkileri (1920-1953)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2010, s. 2.

¹⁸ BOA, HR. HMŞ. İŞO. 124/ 18.

¹⁹ Selami Kılıç, “Unutulmuş Barış: Brest-Litovsk (Mart 1918)”, *Atatürk’ten Soğuk Savaş Dönemine Türk-Rus İlişkileri I. Çalıştay Bildirileri (Ankara, 14-15 Mayıs 2010)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2011, s. 27.

göndermiştir²⁰. Hâlbuki antlaşma metnine göre; Elviye-i Selâse'nin Anadolu'ya ilhakına dair bir ibare mevcut olmayıp²¹ daha sonra plebisit yapılmasında da bir sakınca bulunmamaktadır.

22 Nisan 1918'de Gegechkori²² hükümetinin Hariciye Komiseri Akakiy İvanovch Chkhenkeli; Petrograd, Berlin, Londra, İstanbul, Paris, Viyana, Roma, Washington, Tokyo, Sofya, Madrid, Kiev, Stockholm, Tahran, Oslo ve Kopenhag'a radyo telgrafla bağımsız Maveraya-yı Kafkasya Demokratik Federatif Cumhuriyeti'nin ilanını bildirmiştir. Gürcistan, Azerbaycan ve Ermenistan'ın oluşturduğu bu ortaklık üstü girişimde her devlet iç işlerinde serbest, dış işlerinde ise kendi meclisinin üzerinde bulunan Seym²³ organının kararını uygulayacaktır. Seym aslında Türklerin taleplerini bertaraf etmek için kurulmuştur²⁴.

Almanlarla yapılan görüşmede Osmanlı Devleti'nin Hariciye Nazırı Nesimi Bey, Gürcülerin elinde bulunan Batum'un Osmanlı Devleti'nde olmasını talep etmiştir. Almanlar ise bunun mümkün olmadığını Gürcülerin Ermeniler ile birlikte hareket edeceğini beyan etmişlerdir²⁵. Almanların bu kanaatte bulunmasının sebebi ise 28 Mayıs 1918'de Poti'de Gürcülerle bir takım antlaşmalar yapmış olmasından dolayıdır. Şöyle ki, Bu antlaşmaların imzalanmasıyla Gürcüler artık Alman kontrolüne girmiştir. Bu esnada 34 gün yaşayabilen Maveraya-yı Kafkasya Demokratik Federatif Cumhuriyeti, 26 Mayıs 1918'de dağılmıştır. Bu hükümet dağılmadan önce Osmanlı Devleti ile Trabzon Konferansı'nda²⁶ bir araya gelmiştir. Gürcüler, konferansta Almanlara güvenerek Türk heyetinin teklifini kabul etmemiştir. Gürcüler ile Almanların bu yakınlaşmasından, Türklerden ziyade Ermeniler rahatsız olmuştur.

---

²⁰ Kılıç, "Unutulmuş Barış: Brest-Litovsk (Mart 1918)", s. 38, 39.

²¹ Dayı, *Elviye-i Selâse*, s. 60.

²² Evgeni P. Gegechkori (1881-1954)/Gürcü politikacı

²³ Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan mümessillerinin oluşturduğu meclistir. Bir nevi Güney Kafkasya Parlamentosu'dur.

²⁴ Enis Şahin, *Trabzon ve Batum Konferansları ve Antlaşmaları (1917-1918)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2002, s. 496.

²⁵ Çolak, *Kafkasya Politikası*, s. 183.

²⁶ 14 Mart 1918'de Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan delegelerinin katılımıyla Trabzon'da gerçekleşen konferanstır. Bu konferansın amacı, Kafkasya'nın geleceğine ilişkin düzenlemeler yapmaktır.

Çünkü yapılan gizli görüşmeleri öğrenen Ermeni mümessil Hovhannes Katchaznoui²⁷, Gürcü mümessil Noe Zhordania²⁸ ile olan görüşmesinde, kendilerinin yalnız bırakıldığından bahsetmiştir. Hâlbuki Zhordania Gürcü milletini kurtarmak için çalışmıştır²⁹. Görüşmelerde Seym'in parçalanacağı belli olmuştur. Gürcü ve Ermeni tarafları Türk taleplerini reddederken Azerbaycan ise Batum hariç diğer yerlerin ilhakını onaylamıştır³⁰. Trabzon Konferansı'nın kesintiye uğraması ve bununla beraber Seym hükümetinin 14 Nisan'da Osmanlı Devletine savaş açmasına³¹ karşın Türk hükümeti, Kafkasya'nın Rusya'dan ve Osmanlı Devleti'nden bağımsız bir teşekkül olarak vücut bulması fikrini gündemde tutarak büyük kazanımlar elde etmiştir³². Zaten 14 Nisan'daki savaş ilanından önce Türk ordusu Batum'a girmiştir³³. Ardından münferit ve müşterek bir dizi antlaşmaların yapıldığı Batum Konferansı 11 Mayıs 1918'de başlamıştır. Türk hükümeti savaşın sürmesi ve akan Türk kanına karşılık Brest-Litovsk'ta olmayan bir kısım taleplerde bulunmuştur. Bunlar Maveraya-yı Kafkasya demiryollarının askeri amaçlar dâhilinde kullanılması ve bazı toprak talepleridir. Bu talepler kabul edilmemiştir³⁴. Bunun üzerine Şimali Kafkasya ve Maveraya-yı Kafkasya Cumhuriyetleri'nin katılımı ile 4 Haziran 1918'de Batum Antlaşması imzalamıştır³⁵.

Osmanlı Devleti bölge halkının self-determinasyonu ve resmi olarak Elviye-i Selâse'yi topraklarına katılması için plebisit yapmıştır. 12 Haziran 1918'de 62 seçim

---

²⁷ 1919 yılında kurulan Ermenistan Devleti'nin ilk başbakanıdır.

²⁸ Gürcistan'da ulusal hareket "Pirveli Dasi" olarak adlandırılan edebi ve toplumsal hareketin kurucusu sayılan İlia Chavchavadze öncülük etmiştir. Noe Zhordania ile Nikolas (Karlo) Tcheidze'nin liderlik yaptığı Marksist Sosyalist Demokrat Parti de diğer önemli harekettir. Bu parti zamanla Menşevik olmuştur. (İlahe Şahbazova, *Uluslararası Hukuk Açısından Rusya'nın Gürcistan Müdahilesi*, Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi Türk Dünyası İşletme Fakültesi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bakü, 2015, s.17; Huriye Yıldırım, "Gürcistan'da Kimlik Politikaları Kapsamında Müslüman Azınlıklar", *Kafkaslar Özel Sayısı*, Yeni Türkiye Stratejik Araştırma Merkezi, c. 7, yıl. 21, S. 77, Temmuz-Aralık, 2015, s. 635, 636)

²⁹ Şahin, *Trabzon ve Batum Konferansları ve Antlaşmaları*, s. 580.

³⁰ Şahin, *Trabzon ve Batum Konferansları ve Antlaşmaları*, s. 644.

³¹ Koç, *Acaralar*, s. 40.

³² Şahin, *Trabzon ve Batum Konferansları ve Antlaşmaları*, s. 445.

³³ Koç, *Acaralar*, s. 40.

³⁴ Şahin, *Trabzon ve Batum Konferansları ve Antlaşmaları*, s. 645.

³⁵ Abdurrahman Bozkurt, "Osmanlı Devleti ile Ermenistan Arasındaki İlişkiler", *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi*, S. 34, Güz, 2013, s. 24.

bölgesinde 19 yaşını doldurmuş erkeklerin oy kullandığı plebisitte; ilhaka “Evet” oyu vermek için beyaz zemin üzerine kırmızı ay yıldızın bulunduğu pusula, ilhaka “Hayır” oyu vermek için ise mavi pusula kullanılmıştır³⁶. Gerekli önlemler alındıktan sonra oy kullanımı tamamlanmıştır. Sancakları, erkek nüfusu, oy hakkına haiz vatandaşları, dini dağılımını ve oy kullananların dinsel durumunu inceleyecek olursak:

	Müslüman Nüfus	Gayrimüslim Nüfus	Toplam Nüfus
Ardahan	68.873	15.007	83.880
Oltu	18.206	1.888	20.094
Kars	65.248	1.675	66.293
Kağızman	28.372	1.107	29.569
Artvin	35.992	2.194	64.028
Batum	-	-	-

Tablo 1: Elviye-i Selâse'nin Dini Yapısı

	Müslüman Erkek Nüfusu	Gayrimüslim Erkek Nüfusu	Toplam Erkek Nüfusu
Ardahan	35.867	6.952	42.819
Oltu	9.070	925	9.995
Kars	33.006	840	33.846
Kağızman	14.607	590	15.194
Artvin	27.282	3.553	30.853
Batum	-	-	9.646
Toplam	138.582	23.326	161.908

Tablo 2: Erkek Nüfusun Dinsel Dağılımı

	Evet	Hayır	Çekimser	Oy Sahibi
Ardahan	22.600	54	-	22.654
Oltu	5.279	-	-	5.279
Kars	-	-	70 (Rus)	19.446
Kağızman	-	-	140 (Rum)	8.198
Artvin	16.309	3	-	16.317
Batum	2.669	160	1.483	4.312
Toplam	85.129	441	1.693	87.048

Tablo 3: Ayrıntılı Plebisit Sonuçları

³⁶ Dayı, *Elviye-i Selâse*, s. 61.

Bir başka kaynağa göre ise resmi seçim sonuçları şu şekildedir:

	Ardahan	Kağızman	Oltu	Artvin	Batum	Kars
Anavatana İltihak	22.644	8.339	5.279	10.842	16.317	19.376
Muhالیf	57	140	-	11	8	70
Toplam Nüfus	83.880	20.589	20.094	38.186	64.026	66.923

Tablo 4: Genel Plebisit Sonuçları³⁷

Acaristan'ı Türklere bırakmak istemeyen Gürcüler, Esat Paşa'ya halk oylamasının yapılışı hususundaki şikâyetleri içeren 9 maddelik bir nota göndermiştir. Bu nota şöyledir³⁸:

1. Referandum, kuşatma kuvvetlerinin baskısı altında düzenlenmiştir.
2. Referandum için yeterli hazırlıklar yapılmamıştır.
3. Referandum, beklenmeyen bir zamanda sadece iki dilde duyurulmuştur. Böylece Gürcülerin haberdar olmaları engellenmiştir.
4. Türkler, referandum sırasında Acaristan'da olmayan birçok kişinin Acaristan'a dönmesini engellemiştir.
5. Oylamalar gizli yapılmamıştır.
6. Türkler oy kullananları etkilemiş hatta onları korkutmuştur.
7. Birçok vatandaşın oy kullanması engellenmiştir.
8. Geçici ikamet edenlerin oy kullanmalarına müsaade edilmiştir.
9. Oy kullananların özgürlüğünü etkileyecek şekilde oylar uluslara göre atılmıştır.

³⁷ 17 Ağustos 1918 tarihli "Anavatana'ya İltihak" başlıklı *İkdam* gazetesinde belirtilmiştir (Dayı, *Elviye-i Selâse*, s. 63); Kurat tarafından elde edilen *Yeni Gün* gazetesinin "Eski Hudutlarımızda Bir Cevelan" başlıklı makalesinde yer almıştır (Kurat, *Türkiye ve Rusya*, s. 491, 492); (Kullanılan kaynaklardaki eksik olan sayısal veriler düzeltilmiş ve tamamlanmış olup, toplam sonuç net olarak elde edilememektedir)

³⁸ Koç, *Acaralar*, s. 41.

Verilen nota Gürcü halkının şikâyet hususundan başka Osmanlı Devleti'nin Batum'u alması neticesinde özgürlüklerinin ve güvenliklerinin tehlikeye düşeceği endişesi ile hareket ettiğini göstermektedir. Oysa Türk halkında da benzeri durumlar söz konusudur. Kastamonu Mebusu Abdulkadir Kemali Bey oylama için Erzurum'a bağlı bulunan Tavusker nahiyesine vardığı zaman, ahaliden birinin, onun atının ayağını kaldırıp gözyaşları içinde ıslatarak öptüğünü ve sakladıkları Sultan Abdülaziz mührünü çıkarttığını ve benzeri olayların Batum'da da meydana geldiğini dile getirmiştir³⁹.

Plebisit sonuçlarını Gürcüler, Ermeniler, Ruslar ve Almanlar matbuatlarında neşretmişlerdir. Gürcü hükümeti, resmi sonuçları tanımamıştır. Ermeniler de Brest-Litovsk'a aykırı olduğunu, komşu devletlere haber verilmediğini, seçimde gözlemci bulundurulmadığını ve baskı uygulandığını öne sürmüşlerdir. Rusya ise Müslüman ahaliden dahi şikâyet aldığını söylemiş ancak Bakü'nün işgaline kadar şiddetli bir neşriyatta bulunmamıştır. Osmanlı Devleti ise bu olaylara ehemmiyet göstermeyip, Cemil Bey'i Batum mutasarrıflığına tayin etmiştir⁴⁰.

İdari teşkilatlanma için 14 Eylül 1918'de yayınlanmış olan 5 maddelik İlhak Beyannamesi'nin 1. maddesine istinaden Batum, Kars ve Ardahan ile onlara bağlı bulunan yerlerde, Batum ve Kars livasından mürekkep Batum vilayeti teşkil edilmiş olup Batum livası: Orta Batum, Kobuleti⁴¹, Borçka⁴², Maradidi⁴³, Aşağı Acara⁴⁴, Yukarı Acara⁴⁵, Artvin, Ardahan ve Şavşat⁴⁶ kazalarıyla birlikte otuz beş nahiyeden meydana getirilmesi kararlaştırılmıştır⁴⁷.

Osmanlı Devleti, Acaristan'da teşkilatlanma faaliyetlerine başlamışken 30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Mütarekesi, Osmanlı Devleti'nin çabalarını

---

³⁹ Dayı, *Elviye-i Selâse*, s. 62.

⁴⁰ Kurat, *Türkiye ve Rusya*, s. 493-494.

⁴¹ Çürüksu/Acaristan sınırlarında yer alıp Karadeniz'e kıyısı bulunmaktadır.

⁴² Artvin'in ilçesidir.

⁴³ Maradit

⁴⁴ Acara-yı Süfla/Kvemo Acara

⁴⁵ Acara-yı Ulya/Zemo Acara

⁴⁶ Artvin'in ilçesidir.

⁴⁷ Dayı, *Elviye-i Selâse*, s. 66.

sonuçsuz bırakmıştır⁴⁸. Antlaşmanın Kafkasya ile ilgili maddeleri şöyledir⁴⁹:

“11. madde: Kuzeybatı İran’daki Türk birliklerinin gecikmeksizin savaş öncesi sınırların gerisine çekilmeleri için daha önce verilmiş bulunan buyruk yerine getirilecektir.

Kafkasların (Trans-Caucasia, Mavera-yı Kafkas) bir bölgesinin Türk birliklerince boşaltılması daha önce buyrulmuş bulunmaktadır; bu bölgenin geri kalan bölümünün boşaltılmasına, oradaki durum müttefiklerce incelendikten sonra, gerek görülürse, girişilecektir.

15. madde: Kafkasya demiryollarının şu sırada Türk denetimi altında bulunan bölümlerini de kapsamak üzere, tüm demiryollarında, halkın gereksinimleri gereği gibi göz önünde tutulmak koşuluyla, Müttefik makamlarının bunları tümüyle diledikleri gibi kullanabilmeleri amacıyla Müttefik Denetleme görevlilerinin yerleştirilmesi.”

Yakup Şevki Paşa, 25 Kasım 1918 tarihinde Harbiye Nazırlığından gönderilen Elviye-i Selâse’nin tahliye edilmesi emrine karşılık şahsi fikirlerini belirten şu cevabı vermiş olsa da Elviye-i Selâse, Mondros Mütarekesi sonrası boşaltılmıştır⁵⁰:

“...Osmanlı askeri burasını boşaltırsa kim işgal edecektir. Ermeni ve Gürcülerin bir hakları yoktur. Ruslar gelirse, buna itiraz olunmaz. Bu memleketleri boşaltıp, anarşi içinde bırakmak ve yüz binlerce insanı heder etmek, insanlığa aykırıdır. Brest-Litovsk hududu dışında ve Elviye-i Selâse’de Müslümanlar, Ermeni ve Gürcü hâkimiyetine girmemeyi ve müdafaa etmeye karar vermişlerdir.”

I. 2. İngilizlerin Acaristan Politikaları ve Kafkasya’nın Siyasal Yapısı

Mondros Mütarekesi’nin imzalanmasının ardından Elviye-i Selâse’yi terk etmek zorunda kalan Türklerin ve Kafkasya’dan uzak kalan Rusların yerini İngilizler doldurmuştur.

---

⁴⁸ Nuran Kılavuz, “Mondros’tan Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin Açılışına Kadar Milli Mücadele’nin Siyasal Gelişimi”, *Ekev Akademi Dergisi*, yıl. 16, S. 51, Bahar, 2012, s. 62.

⁴⁹ Soysal, *Türkiye’nin Siyasal Andlaşmaları*, s. 13.

⁵⁰ Dayı, *Elviye-i Selâse*, s. 74.

1 Aralık 1918'de Liverpool kruvazörü ve iki torpidodan oluşan bir İngiliz filosu Albay Touline komutasında Batum limanına yanaşmıştır⁵¹. Diğer taraftan Bakü'ye de girmiş olan İngilizler yaptıkları baskılar neticesinden Tiflis'te bulunan Alman kuvvetlerinin 3 Şubat'ta Batum'a çekilmesini sağlamıştır. İngiliz gücü karşısında yetersiz kalan Alman kuvvetleri ise daha sonra Batum'u da terk etmek zorunda kalmıştır⁵². Batum artık İngilizlerin geliştinden itibaren 7 Temmuz 1920'ye kadar İngiliz hâkimiyetinde kalmıştır⁵³.

1 Aralık 1918'de Batum limanına gelen İngiliz savaş filosunun 19 Aralık'ta Batum limanına el koymasıyla ilk resmi işgal başlamış ve şehirdeki bazı binalar askeri kışla yapılmak üzere işgal edilmiştir⁵⁴. 24 Aralık 1918'de ise İngiliz bayrakları çekilmiştir⁵⁵. Batum İngiliz Askeri Valisi James Cooke-Collis gelen emir üzerine harp divanı kurarak, ellerinde bulunan 3 ayrı listeye göre tutuklamalar yapmıştır. Böylece İngilizler Batum'da kendi idarelerini tesis etmeye başlamıştır⁵⁶.

İngilizler, Acaristan'da hâkimiyet kurabilmek için Türkleri bölgeden uzaklaştırmaya ve bunun için de yapılacak olan tahliye işlemlerini hızlandırmaya başlamışlardır. Acaristan'da 10 Aralık 1918'de başlayan tahliye işlemi 1919 yılının Şubat ayının başına kadar sürmüştür. Acaristan'dan tahliyesi tamamlanan Türk ordusu birçok zorluk ile karşılaşmıştır. Batum'daki mülki idarenin görevinin devam edeceği kararlaştırılmasına rağmen burada bulunan görevliler, İngilizler tarafından tahliye edilmiştir. Yine bu görevlilerin silahlarını yanlarında götürmeleri uygun bulunmuşken daha sonra buna müsaade edilmemiştir⁵⁷. Hatta İngiliz askeri

---

⁵¹ Mustafa Sarı, *Türkiye-Kafkasya İlişkilerinde Batum (1917-1921)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2014, s. 291.

⁵² Alman General Kress İtilaf Devletleri tarafından gözaltına alınmış, 27 Haziran 1919'da Almanya'ya ulaşabilmiştir. (Çolak, *Kafkasya Politikası*, s. 241)

⁵³ Sarı, *Batum*, s. 533.

⁵⁴ Sarı, *Batum*, s. 296.

⁵⁵ Dayı, *Elviye-i Selâse*, s. 76.

⁵⁶ Sarı, *Batum*, s. 331.

⁵⁷ El koyulan bu silahlar daha sonra Gürcü ve Ermeni çetelerine dağıtılmıştır. (Dayı, *Elviye-i Selâse*, s. 75-77); Yakup Paşa'nın Harbiye Nezareti'ne gönderdiği şifreli telgrafta her gece birkaç kişinin 5/6 Ocak gecesinde de 3 Türk askeri ile bir Rus generalin öldürüldüğü Rum ve Ermenilerden müteşekkil milis Gürcülerin subayların ikametgâhlarını basıp yağmaladıklarını ve bu durumda İtilaf Devletleri mümessillerince düzeltilmesini istediğini bildiriyordu. (Dayı, *Elviye-i Selâse*, s. 170)

vapurlarıyla Osmanlı askerini sevk etmeyeceklerini, hayvan ve erzak gemileri ile gönderebileceklerini bildirmişlerdir⁵⁸.

Mondros Mütarekesi'ne göre Elviye-i Selâse'nin tamamen boşaltılması gerekmekte idi. Türk ordusu zor şartlara maruz kalmamak için kışın bitmesini talep etmişse de kabul edilmemiş ve eski sınırlarına çekilmek zorunda kalmıştır. Oysa Elviye-i Selâse resmi bir antlaşma yoluyla ve plebisitle kazanılmıştı⁵⁹.

Paris Barış Konferansı'nda Doğu Anadolu'yu denetlemek üzere görevlendirilen İngiliz İtilaf Komiseri Albay Alfred Rawlinson, incelemelerini yaptıktan sonra Acaristan'ı değerlendirirken Bakü'den boru hattı ile petrol geldiğini ve Bakü-Moskova-Tiflis Rus demiryolu hattının son nokta olduğunu belirtmektedir.⁶⁰ Aslında İngilizler petrolden büyük gelir sağladığı için Kafkasya'yı yönetmeye çalışmışlardır. Ancak Kafkasya'yı idare etmek büyük sorumluluk gerektirmekte idi. İngilizler de bunun üstesinden gelemeyeceğinin farkına vardığı için birkaç ay sonra Acaristan'ı boşaltmaya karar vermişlerdir⁶¹. Fakat Rawlinson İngiliz kuvvetlerinin Acaristan'dan çekilmesini geciktirmiştir⁶². İngilizlerin Kafkasya'dan çekilmesi ile oluşacak boşluğu doldurması beklenen birkaç grup mevcuttur. Bunlardan birincisi İngiltere'nin Rus ve Gürcülere karşı kozu olan eski Çar yanlısı Beyaz Ordu Generali Anton İvanovich Denikin, ikincisi Gürcüler, üçüncüsü ise 3 gruba ayrılan Müslümanlardır⁶³.

4 Haziran 1918'de Batum'da Azerbaycan Cumhuriyeti ve Osmanlı Devleti arasında dostluk ve barış antlaşması imzalanmıştır. Osmanlı Devleti adına Halil Bey, Ferik Mehmet Bey ve Vehip Paşa'nın bulunduğu antlaşmada; Azerbaycan hükümeti

---

⁵⁸ Sarı, *Batum*, s. 307.

⁵⁹ Mustafa Bakan, "Milli Mücadele Yıllarında Elviye-i Selase ve Batum", *Turkish Studies*, v. 3/7, Fall, 2008, p. 740, 741.

⁶⁰ Rahmi Doğanay, "İngiliz İtilaf Komiseri Rawlinson'un Gözüyle Mütareke Döneminde Doğu Anadolu ve Kafkasya", *Atatürk Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, c. 6, S. 23, 1999, s. 384.

⁶¹ Sarı, *Batum*, s. 367.

⁶² Doğanay, "Doğu Anadolu ve Kafkasya", s. 384.

⁶³ Sarı, *Batum*, s. 381.

adına da Mehmet Hasan Hacinski ve Mehmet Emin Resulzade bulunmuştur⁶⁴. Bu antlaşma Bağımsız Azerbaycan Cumhuriyeti'nin istiklalinin tanınması, Azerbaycan'ın yaptığı ilk uluslararası anlaşmalarından biri olması ve özellikle Türkçe olması nedeni ile büyük bir önem taşımaktadır. Antlaşmanın 4. maddesine göre Osmanlı Devleti, Azerbaycan hükümetinin isteği doğrultusunda Azerbaycan'ın iç düzeninin kontrol altına alınması, asayişin sağlanması ve yönetimin iade edilmesi yetkilerini elde ederken, bunun uygulanabilmesi için de uygun görüldüğü takdirde silah kuvveti ile yardımda bulunabilecektir⁶⁵. Batum'daki görüşmelerin ardından İstanbul'da Enver Paşa ile Resulzade özel bir görüşme yapmıştır. Resulzade, Osmanlı Devleti'nden yardım talebinde bulunmuştur. Almanlardan dolayı bölgede bağımsız hareket edemeyen Osmanlı Devleti, Kafkas Ordusu adı altında Osmanlı askerinin bulunduğu ve Azerbaycanlı gönüllülerin de katılımının sağlandığı bir ordu meydana getirmiştir⁶⁶. Nuri Paşa'nın başında bulunduğu İslam Ordusu, Ermeni, Bolşevik, Rus ve İngilizlerden oluşan kuvvetleri geri püskürterek 15 Eylül 1918'de Bakü'yü kurtarmıştır⁶⁷. Nuri Paşa, burada Azerbaycan Milli Ordusu'nun Türklerden oluşmadığını görmüştür. 1000 kişi civarındaki ordunun içinde bulunan 250 subayın 23 tanesinin Müslüman olup geriye kalanlarının ise Çar döneminin bakiyesi olan Rus, Ukrayna, Gürcü ve Ermeni milletlerinden olması onu bu ordunun lağvedilmesi gerektiğine inandırmıştır⁶⁸.

Kuzey Kafkasya'da ise 3 Mayıs 1917'de Vladikavkaz'da⁶⁹ toplanan Kuzey Kafkasya murahhasları tertip ettikleri kongreden sonra, 20 Kasım 1917'de Rusya'dan ayrıldıklarını ve 11 Mayıs 1918'de ise Kuzey Kafkasya Cumhuriyetini

---

⁶⁴ Musa Gasimov, "Bakü'nün Kurtarılması Adına Türk Diplomasisinin Mücadelesi: 1918 Yılı", *Avrasya Dosyası-Azerbaycan Özel Sayısı*, c. 7, S. 1, 2001, s. 18, 19.

⁶⁵ Şahin, *Trabzon ve Batum Konferansları ve Antlaşmaları*, s. 628, 629.

⁶⁶ Betül Aslan, "Azerbaycan", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 5, s. 69.

⁶⁷ Ahmet Sanıç "Azerbaycan Halk Cumhuriyeti ve Kafkas İslam Ordusu", *Akademik Bakış*, c. 3, S. 6, Yaz, 2010, s. 255; Çağatay Benhür, "Türk Birliklerinin Azerbaycan'ı Tahliye Etmesi", *Manas Journal of Social Studies*, v. 11, I. 21, 2009, p. 30.

⁶⁸ Bilal N. Şimşir, "Kafkas İslam Ordusunun İleri Harekâtı ve Bakü Savaşları", *İRS Tarih Bilinci*, No: 3, 2012, s. 34-36.

⁶⁹ Rusya'ya bağlı bulunan Kuzey Osetya Özerk Cumhuriyeti'nin başkentidir. Bilinen eski isimlerinden birisi de Terekale'dir.

ilan ettiklerini duyurmuşlardır. Osmanlı Devleti, bu cumhuriyeti aynı gün içerisinde resmi olarak tanımış ve desteklemiştir⁷⁰.

Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti bir yandan Bolşevik Ruslarla uğraşırken diğer yandanda İngilizlerin desteklediği Denikin ile mücadele etmekte idi. Vladikavkaz'ta düzenlenen Kuzey Kafkasya ve Dağıstan Ulusları Kurultayından önce Birleşik Kafkas Dağlıları Birliği Geçici İdaresi kurulmuş ve Birleşik Kuzey Kafkasya ve Dağıstan Dağlıları Merkez Komitesi'de siyasi birlik, muhtariyet ve temsilcilerin işleyişi konularında düzenlemeler yapmıştır⁷¹. Osmanlı Devleti ise Kuzey Kafkasya'nın üzerindeki baskıları hafifletmek için beklenen yardım talebine karşılık verilen söz üzerine Kafkas İslam Ordusu'nu bölgeye sevk etmiştir. 6 Ekim 1918'de Derbent'i⁷², 8 Kasım'da ise Petrovsk'u⁷³ bir süreliğine ele geçirmiştir⁷⁴. Denikin ise 30 Mart 1919'da Kızılordu⁷⁵ karşısında yenilince⁷⁶ İngilizlerin Kafkasya politikası sona ermiştir. Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti ise Mayıs 1919'da Denikin'in saldırıları sonucunda yıkılmıştır⁷⁷.

Bu sırada Osmanlı Devleti ise hem Türk ve Müslüman topluluklara yardım etmeye çalışmakta hem de Anadolu toprağını müdafaa etmek için uğraşmakta idi. Anadolu'nun istikbali için bir yandan silahlı savunma planlanırken diğer yandan da

---

⁷⁰ Arsen Avagyan, *Türk Dış Siyasetinde Kuzey Kafkasya Siyasi Muhacereti (1920-1971)*, Belge Yayınları, İstanbul, 2013, s. 30.

⁷¹ *Kafkasya'daki Rus İşgali ve Kafkasya'da Siyasi-Sosyal Durumu Hakkında Rapor*, 2013, s.15.

Link: <http://www.imkander.org.tr/resim/file/2013/kafkasya.pdf>

(Erişim Tarihi: 28/5/2017, Saat: 01:30)

⁷² Rusya Federasyonu'na bağlı olan Dağıstan Cumhuriyeti'nde bir şehirdir. Tarihi bir geçmişe sahip olan Derbent şehri, kuzey ve güney Kafkasya'yı birbirine bağlayan önemli bir geçittir.

⁷³ Şamilkale/Mahaçkale. Dağıstan sınırları içerisinde bulunup Hazar Denizi'nin kıyısında yer almaktadır. Derbent'in 130 km güneyinde bulunmaktadır.

⁷⁴ Mustafa Sarı, "Kafkas Murahhaslarının İstanbul Seyahati ve Kafkasya Cephesi (1918)", *Kafkasya Çalışmaları Sosyal Bilimler Dergisi*, v. 1, No: 2, Mart, 2016, p. 94.

⁷⁵ Türkiye ve Gürcistan arşivlerinde Kızılordu teriminin "Kırmızı Ordu", Kızıl Meclis teriminin ise "Kırmızı Meclis" olarak geçtiği belgeler mevcuttur.

⁷⁶ Selçuk Ural - Nebahat Aslan, "Atatürk Dönemi Iğdır'da Nüfus Sayımları (1923-1938)", *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.18, Sonbahar, 2016, s. 512.

⁷⁷ Birleşik Kafkas Dağlıları Cumhuriyeti

Link: <http://www.cerkesya.org/kafkasya/kafkasya-tarih/kafkasya-tarihi/item/3463-birlesik-kafkasya-daglilari-cumhuriyeti>

(Erişim Tarihi: 10/07/2017, Saat: 11:30)

hukuki temeller üzerine kurulması ihmal edilmiyordu. Bunun için yerel ve küçük teşkilatlanmalar, hızlı ve büyük adımları oluşturmakta idi. Böylece teşkilatlanma faaliyetleri sonucunda 5 Kasım 1918'de Kepenekçi Emin Ağa ve Piroğlu Fahrettin Bey tarafından Kars Milli İslam Şurası oluşturulmuştur⁷⁸. İlk müdafaa-i hukuk cemiyeti olan Kars Milli Şurası kendisinden sonra gelecek olan diğer cemiyetler gibi hukuki dayanak olarak Wilson Prensiplerinin 12. maddesi üzerine kurulmuştur⁷⁹. Madde, Osmanlı Devleti'nin Türk çoğunluğa sahip bölgelerinde egemenliğin garanti altına alınması ve devlet içindeki Türk olmayan milletlere ise bağımsızlık olanağının sağlanması üzerinedir⁸⁰. Kars Milli İslam Şurası, Kars ve Ardahan'da yapılan kongrelerin ardından 17/18 Ocak 1919'da Cihangiroğlu İbrahim Bey başkanlığında, ilk Türk Cumhuriyeti olan Cenubi Garbi Kafkas Hükümeti Muvakkata-i Milliyesi olarak değiştirilmiştir⁸¹. Hükümet hududnamesi gereğince; kuzeyinde Gürcistan, doğusunda Ermenistan, güneyinde ve batısında Osmanlı Devleti olup Karadeniz ile çevrili idi. Önemli mevkiiler olarak; Batum, Kars, Ardahan, Ahıska⁸², Sürmeli civarı, Ahılkelek'in⁸³ batısı ve Ecmiyazin'in⁸⁴ güneybatısını kapsamakta idi⁸⁵. Batum'da neşrolunan *Sada-yı Millet* gazetesi de resmi yayın organı olarak çalışmakta idi. Diğer taraftan teşkilatlanmasını sağlamlaştıran Elviye-i Selâse'de Gürcü ve Ermeni

---

⁷⁸ Ahmet Ender Gökdemir, "Millî Mücadele'de Elviye-i Selâse", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, c. VII, S. 19, 1990, s. 152; Kars Milli (İslam) Şurası'nın Acaristan'da da şubesi bulunmaktadır. 29 Ekim 1918'de kurulan Ahıska Hükümet-i Muvakkatası ve 3 Kasım 1918'de kurulan Aras Türk Hükümeti (İğdır) bölgesel teşkilatlanmalardır. (Bülent Tanör, "Mondros Mütarekesi Döneminde Türklerin Kurduğu Geçici Hükümetler", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, c. 46, S. 1, s. 427)

⁷⁹ 12.Madde: "Osmanlı İmparatorluğu'nun, nüfusun çoğunluğunu Türklerin oluşturduğu bölümlerinde Türk egemenliği güvence altına alınmalı; İmparatorluk sınırları içindeki diğer ulusların yaşam güvenlikleri ve özerk gelişimleri sağlanmalıdır. Çanakkale Boğazı, uluslararası güvenceler altında tüm gemilere ve ticarete sürekli olarak açık hale getirilmelidir." (Asena Boztaş, "Wilson İlkeleri'nin Türk Dış Politikasına Yansımaları: Realist ve Pragmatist Bir Perspektif", *Akademik Bakış*, c. 7, S. 14, Yaz, 2014, s. 169)

⁸⁰ Ufuk Özcan, "Wilson Prensipleri Üzerine", *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, c. 3, S. 4, 1995, s. 45.

⁸¹ Gökdemir, "Millî Mücadele'de Elviye-i Selâse", s. 153

⁸² Gürcistan sınırlarının içerisindeki Samtskhe-Javakheti bölgesinde yer almaktadır. Türk nüfusunun yoğun olarak bulunduğu bölgeye Posof'taki Türkgözü gümrüğünden geçiş sağlanmaktadır.

⁸³ Gürcistan içerisinde yer alıp Ahıska'nın güneydoğusunda bulunmaktadır.

⁸⁴ Erivan'ın batısından yer alan Ecmiyazin'in İğdır'a kuş uçuşu uzaklığı 36 km'dir.

⁸⁵ Dayı, *Elviye-i Selâse*, s. 102-105.

nüfuzunu kırarak Türkleri bölgede muhafaza etmeyi amaçlamakta idi. Bu geçici devlet yeni çizilen sınırın dışında kalan Ermeni çetelerine karşı bir siper konumunda bulunmuştur. İngilizler, 19 Nisan 1919'da, yaklaşık 3 ay süren bu devletin meclis binasını kuşatarak üyelerini tutuklamış ve Malta'ya sürgüne göndermiştir⁸⁶. Önde gelen isimlerden Piroğlu Fahreddin ve Kağızmanlı Ali Bey Erzurum'a sığınırken⁸⁷ Ardahan ve Ahıska'nın düşmesinden sonra da Osman Server Bey (Atabek) İstanbul'a ulaşmıştır⁸⁸. Mayıs 1919'da Ermeni Generali Obesyan, İngilizlerden Kars'ı devralmış ve onların gözü önünde mezalim yapmıştır⁸⁹. İngilizler, Kars'a Ermeni asıllı Garbanov'u vali tayin ederken toprak paylaşımında Gürcülere karşı daha temkinli yaklaşmış⁹⁰ ve 1920 sonlarına doğru bölgeyi tahliye etmişlerdir. İngilizler, Kafkasya'daki başarısız politikaları ve Bolşeviklerin yayılma tehlikesi karşısında Acaristan'dan ayrılarak Gürcülere devretmek zorunda kalmışlardır⁹¹.

I. 3. İngilizlerin, Acaristan'ın Yönetimini Menşevik Gürcülere Devretmesi ve Müslüman-Gürcü Çatışması

Acaristan'da İngiliz hâkimiyeti döneminde yaşanan en önemli sorunlar; iktisat, iâşe, asayiş ve iktidardır. 1917'deki Bolşevik İhtilali'nden sonra Menşeviklerin güdümünde oluşturulan Seym'in yine Menşevikler tarafından 26 Mayıs 1918'de kendisini feshetmesi üzerine Zhordania başkanlığında Gürcistan Demokratik Cumhuriyeti kurulmuştur⁹².

Gürcistan Demokratik Cumhuriyeti döneminde Acaristan'da ağırlıklı olarak Türkler, Gürcüler ve Denikin taraftarları bulunmaktadır. Ayrıca bu gruplardan farklı

---

⁸⁶ Kurat, *Türkiye ve Rusya*, s. 588; *Elviye-i Selâse'de (Kars, Ardahan, Batum) Milli Teşkilâtlanma* adlı çalışmada, Cenubi Garbi Kafkas Hükümeti'nin 13 Nisan 1919 tarihinde dağıldığı belirtilmiştir. (Dayı, *Elviye-i Selâse*, s. 172) Muhtelif yazarlar bu olayı 12 Nisan 1919 olarak belirtmişlerdir. (Mustafa Gül, "Elviye-i Selâse'nin Osmanlı Devleti'ne İadesi ve Bazı Uygulamalar", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 15, 1995, s. 379; Gökdemir, "Millî Mücadele'de Elviye-i Selâse", s. 153)

⁸⁷ Kurat, *Türkiye ve Rusya*, s. 588.

⁸⁸ Dayı, *Elviye-i Selâse*, s. 118.

⁸⁹ Kurat, *Türkiye ve Rusya*, s. 588.

⁹⁰ Bozkurt, "Osmanlı Devleti ile Ermenistan Arasındaki İlişkiler", s. 48.

⁹¹ Gökdemir, "Millî Mücadele'de Elviye-i Selâse", s. 153.

⁹² Sarı, *Batum*, s. 138.

olarak içlerinde bir bölünmüşlük yaşayan Müslümanlar mevcuttur. Özgürlük için üç farklı fikre sahip olan Müslümanlardan, birincisi Batum Livası İslam Cemiyeti'dir. Bu cemiyet Türkçü fikirleri yaymaya çalışmaktadır. İkinci grup ise ne Türkiye'ye katılmayı istemekte ne de Gürcü idaresinde bir muhtariyeti kabul etmektedir. Taraftarı az olan bu grup doğrudan Gürcistan'a bağlanmak fikrini savunmaktadır. Üçüncü grup ise İslam Gürcistan'ının Tahlisi Cemiyeti olup *İslam Gürcistanı* gazetesini ile Gürcü yanlısı yayınlar yapmaktadır⁹³. Bu görüşte olanlar Acaristan halkını kastederek, düşüncelerini şöyle dile getirmişlerdir⁹⁴:

“Ey Batum Müslüman ve Gürcü kardeşler! Uyumayınız ve gözlerinizi açınız! ...Ey arkadaşlar zalim Türkleri Batum'dan çıkarmanın çaresini düşünelim. Artık yeter oldu ve bakire olan memleketimizi kurtaralım ve rahat üzere yaşamasını arzu ediniz...”

İslam Gürcistanı gazetesinde, 22 Kasım 1919 tarihinde İngilizler aleyhinde şöyle yazılmıştır⁹⁵:

“...bugün ise İngilizler halkın davetiyle, istirhamatıyla değil, zafer-i harp neticesi Batum'u işgal etmiş bulunuyorlar ve bugün İngilizler harp ettiği bir milletin değil, yarım asır evvel himayelerini talep ettiği bir milletin ülkesinde bulunuyorlar! ... Batum İslam Gürcüleri Avrupa'ya, kapitalistleri, tir tir titreten ne Bolşevik ne de Sosyalist ne de mürtecdir! Bilakis her bir hükümet medine tesisi esasatine tevfik-i riayetini muhtariyet suretiyle hak ve istiklaliyeti için çalışmakta ve bu husustaki mesaisini İslam Gürcistanı Tahlis Cemiyetine istinat ettirmektedir!”

İngilizler Batum'daki gruplaşmaları destekleyip her gruba ayrı vaatlerde bulunmakta idi. Aslında % 90'ı Müslüman olan Acara'dan İngilizlerin çekilmesi, Müslüman toplulukların kendi içlerinde harp etmesine neden olacağından bir bakıma

---

⁹³ Dayı, *Elviye-i Selâse*, s. 172-174; Batum'un kurtarılması için çalışan Mebus Edip Bey'in, 28 Ağustos 1920 tarihinde, *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesinde “Batum Hakkında Bir İzah” başlıklı makalesi yayınlanmıştır. Edip Bey yazısında Brest-Litovsk Antlaşması sonrası, Batum'daki Türk teşkilatlanmasından ve bölgedeki çatışmalardan bahsetmenin yanı sıra yayın organlarının çalışmaları hakkında da bilgiler sunmaktadır. (Batum Mebusu Edip Dinç, “Batum Hakkında Bir İzah”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 28 Ağustos 1920, No: 59, s. 2)

⁹⁴ TİTE Arşivi, 96/ 4.

⁹⁵ *İslam Gürcistanı*, 22 Teşrin-i sani 1335, No: 223, s. 1. Bkz. EK-1.

bu topluluklar, İngilizlerin çekilmesinin zararlı sonuçlar doğuracağını bilmekte idi⁹⁶.

Gürcistan aynı zamanda büyük bir Bolşevik tehlikesi ile de mücadele etmekte idi. 24 Ekim 1919'da ülkenin birkaç yerinde Bolşevik ayaklanmaları çıkmış fakat bunlar bastırılmıştı⁹⁷. Zhordania'nın kurduğu hükümette İçişleri Bakanı olan Noe Ramishvili⁹⁸, 22 Kasım 1919 tarihinde *İslam Gürcistanı* gazetesine bir beyanatta bulunmuştur. Ramishvili, Gürcistan'daki Bolşevik isyanını tertip etmek için Moskova hükümeti ile sıkı münasebette bulunan Umumi Kafkas Bolşevik Teşkilatı, 12 milyon ruble sarf etmiştir⁹⁹.

Trans Kafkasya'da egemenlik mücadelesi kurma yolunda olan İngilizler, Bolşevikler gibi Ermenilere hem yerel işlerde görevler vermiş hem de onları Doğu Anadolu'nun iskânı yönünde şımartmıştı. Gürcüler ise İngilizlerin kontrolleri dâhilinde Ardahan ve civarına yerleştirilmiştir¹⁰⁰. Kars Vilayeti Ahali-i İslamiyesi namına, Mebus Bekir Bey imzası ile Amerikan heyetine (General Harbord) 25 Eylül 1919'da sunulan raporda şu bilgilere yer verilmiştir¹⁰¹:

“...Mütarekeden sonra Ardahan ve Ahıska muntikasını Gürcüler işgal ettiler. Bu işgali müteakip Gürcüler de İslamları imha ederek ekseriyet temin etmek gayretine düştüler. Bu suretle birçok İslam kanı akıttılar, binlerce masum kadın, çocuk ve malûllere de tecavüz ettiler. Nihayet İngilizlerin tesiriyle Gürcüler yalnız Ardahan'ı tahliye ettilerse de yine İngilizlerin delaletiyle Ardahan Ermenilerin işgali altına girdi. Birçok mezalim icra edilerek beyhude yere Müslüman kanı akıtıldı. Batum'da İngilizlerin himayesinden şımaran Ermenilerden ve Rumlardan İngiliz ordusuna alınan askerler ve jandarmalar şehirde gizli ve aşikâr birçok kan döktüler. İslamlara kasaba dâhilinde yapılmadık hakaret kalmadı. İngiliz işgalinde bulunan Batum şehrinde geceleri emniyetle harice çıkılmadığı gibi Müslümanlar emniyetle tarlalarına, haric-i kasabaya gündüz dahi gidememeğe maruz kaldılar. Gürcü

⁹⁶ *Türk İstiklâl Harbi Doğu Cephesi (1919-1921)*, III. Cilt, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1965, s. 76, 77.

⁹⁷ Serpil Sürmeli, *Türk-Gürcü İlişkileri (1918-1921)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2001, s. 488.

⁹⁸ Ramishvili, Eğitim Bakanlığı ve Savunma Bakanlığı görevlerinde de bulunmuştur.

⁹⁹ *İslam Gürcistanı*, 22 Teşrin-i sani 1335, No: 233, s. 1.

¹⁰⁰ Bozkurt, “Osmanlı Devleti ile Ermenistan Arasındaki İlişkiler”, s. 48.

¹⁰¹ Kâzım Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, 1. Cilt, Yapı Kredi Yayınları, 5. Baskı, İstanbul, 2014, s. 339.

hükümeti İngilizlerin Batum'dan çekilmesi ihtimaline karşı Müslüman kesafeti ve ekseriyetine bakmayarak biçare Müslümanların silahlı olmadığını düşünerek cebren Batum'u işgal etmeyi tasavvur etmiş ve bu maksatla birçok Gürcü askeri Batum hududuna cem etmiştir. İngilizler Batum'u terk ederken ekseriyet-i azîmeyi hâiz olan İslamlara teslim etmezlerse birçok ihtilal ve karışıklıkların zuhur edeceği, birçok kanlar akacağı anlaşılmakta ve bu halden istidlal edilmektedir. İnsani düşüncelerden başka bir emel ve takip etmediğine kani olduğumuz Amerikan milletinin nazar-ı adalet ve insaniyet ve hak-perestîsine bu hususu da arz ederiz..."

Raporda yer alan bilgilere benzer açıklamalar da Gürcistan'ın yarı resmi gazetesi olan *Borba*'nın 22 Şubat, 25 Şubat ve 23 Mart tarihli baskılarında mevcuttur. Gazetelerde yer alan açıklamalarda; Bolşeviklerin Batum'daki tutumları utanç verici gösterilirken, Türklerin Batum'u ele geçirme amacıyla olduğunu, sınırda 2000-3000 Türk kuvvetinin bulunduğunu ve şehrin zenginliklerinin yağmalanacağını belirten yazılarda Acaristan'ın Türkleri istemediğine de yer verilmiştir. Yine Batum limanının elden çıkması durumunda da "*Bunun Gürcistan için ölüm*" olduğuna dikkat çekilmiştir¹⁰².

Mustafa Butbay, *Kafkasya Hatıraları*'nda verdiği bilgilerde, Gürcistan'daki olağanüstü güvenliğin ve tedbirin yaşam koşullarını daha fazla zorlaştırdığını şöyle belirtmiştir¹⁰³:

"...yolda bir köprübaşında otumuz durduruldu. Sorguya çekildik. Yine bin bir zorlukla karşılaştık. Gürcü zabıtası küstahlıklarını burada da tamamıyla gösterdi. Gene yük Aziz Bey'in üzerinde idi. Allah razı olsun bizi bu vartadan da kurtardı ama kendisi de akla karayı seçtiği halinden belli idi. Akşamüstü hamd olsun Tiflis'e girebildik." (10-11 Haziran 1920)

Acaristan üzerinde hâkimiyet kurma çabaları devam etmekte idi. Bu hususta Ermeniler, Gürcüler, Ruslar ve Denikin taraftarları Acaristan için mücadele halinde

---

¹⁰² Sarı, *Batum*, s. 462, 463.

¹⁰³ Mustafa Butbay, *Kafkasya Hatıraları*, yay. haz. Ahmet Cevdet Canbulat, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2007, s. 81.

idi¹⁰⁴. Bu arada Türkler ise Batum limanında gerçekleşen her türlü sevkiyatı dikkatle takip etmekte idi¹⁰⁵. Zaten Rawlinson'da Türklerin, Acaristan için faaliyete geçebileceği konusunda endişeli idi. Türkleri yanıltma çabasına girmişti. 3. Fırka Kumandanlığının, 12 Şubat 1920'de 15. Kolordu Kumandanı Kâzım Bey'e (Karabekir) verdiği malumatta; İngilizlerin Batum'u tahliye edecekleri, 2000 kişilik Müslüman Gürcü'nün Batum'u Hristiyan Gürcülere vermemeye hazır bulunduğu, Rum ve Ermenilerin de aynı fikirde olduğu ve biraz asker yollanırsa başarı elde edileceği belirtilmekte idi. Kâzım Bey (Karabekir) ise bu malumatın bir İngiliz hilesi olduğunu fark ederek: *"İngiliz propagandasıdır; maksat Gürcülerle aramıza kan sokarak Ermenilere karşı olacak teşebbüslerimizi önlemek olması pek muhtemeldir. Hala Batum'a kuvvet sevki caiz değildir"* cevabını vererek, uygun zamanı bekleyip stratejik bir harekâta bulunmayı planlamakta idi¹⁰⁶. Ancak Müslümanların istekleri daha sonra açık bir şekilde dile getirilmiştir. Müslümanlar *"Halifenin şefkatli kanadı altına"* girmeyi arzu etmekte idi¹⁰⁷. Ancak gayeleri uğruna Bolşeviklerle birlikte hareket etmeye de mecbur kalmışlardır. Aslında Batum İslam Cemiyeti'nin son çaresi Bolşeviklik düşüncesi olmuştur. Şayet bu fikir Acaristan'daki Müslümanlar arasında Rus ajitasyonu¹⁰⁸ ile yayılırsa, Acara Müslümanlarının, Türk ordusunun harekâtından önce zarar görmelerine neden olabilirdi¹⁰⁹. Diğer taraftan Kâzım Bey de (Karabekir) 3. Fırka Kumandanlığına çektiği telgrafta, Acaristan'da Bolşevikliğin yayılmasını istemekte idi¹¹⁰.

Acaristan üzerinde yapılan mücadelede hukuki temellerin oluşumu hızlanmıştır. Zurab Avalob'un¹¹¹ teklifi üzerine Gürcü heyeti 16 Mart'ta Yüksek

---

¹⁰⁴ Dayı, *Elviye-i Selâse*, s. 180.

¹⁰⁵ Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, c. 1, s. 503.

¹⁰⁶ Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, c. 1, s. 518.

¹⁰⁷ Dayı, *Elviye-i Selâse*, s. 181.

¹⁰⁸ Bolşeviklerin Kafkasya Harekâtında uygulamış olduğu sosyal ve psikolojik harekât için kullanılan terimdir. Ajitatörler, aynı konu üzerinde değerlendirme yapan propagandacıardan farklı olarak konuların bilinen ve çarpıcı yönlerini ele alıp, iletilmek istenen düşüncenin hedef kitlesini genişletirler.

¹⁰⁹ Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, c. 1, s. 579.

¹¹⁰ Dayı, *Elviye-i Selâse*, s. 186.

¹¹¹ Gürcü murahhas ve yazardır.

Konseye bir memorandum vermiştir. Bu memorandum şöyledir¹¹²:

1. *“Batum ve Artvin bölgeleri, Gürcü-Müslüman ahalinin çoğunu ihtiva eden Batum vilayeti Gürcistan’a verilmelidir.*
2. *Batum vilayetinin parçalanması onun herhangi bir kısmının diğer devletlere verilmesi derin bir anlaşmazlık doğurur ve Trans Kafkasya’da komşu halklar arasında karşılıklı ilişkileri zorlaştırır.*
3. *Ermenistan’ın denize çıkışı kesinlikle coğrafi, topoğrafik vs. nedenlerle Gürcü halkının kendisine ait bildiği arazilerden geçerse, bu Gürcü halkının haklarına saygısızlıktır...*
4. *...Böyle bir karar en iyi limanından [Batum Limanı] mahrum edilen Gürcü halkını ümitsizliğe sevk edecektir...*
5. *Gürcü hükümeti Kars vilayetinin, Ardahan ve Oltu bölgelerinde hak iddiasını sürdürmektedir.”*

Böylece Gürcüler, devlet yönetiminde bir takım girişimlerde bulunmaya başlamışlardır. Anadolu’ya ulaşan haberlerde Tiflis’te bulunan 2000 kişinin tahliye olduğu ve matbuatında serbestlik kazandığı bilgisi mevcuttur¹¹³. Yine Tiflis, Ahıska, Ahılkelek ve Borçalı’da örfi yönetim uygulanmaya başlanmıştır¹¹⁴. Bu esnada ivme kazanan Müslüman-Gürcü çatışması, hâkimiyeti belirsizleşen İngiltere tarafından desteklenmiştir. İngilizler, Gürcülerin Acaristan’a girmelerini teklif ederken diğer taraftan da Gürcüler aleyhine gönderdiği ajanlarla kışkırtıcı faaliyetler yaptırmaktaydılar. Ajanlar Gürcülerin Acaristan’a girmesi ile Müslümanları Hristiyanlaştıracakları şayiasını yaymışlardır¹¹⁵. Türkler, İngilizlerin niyetini fark etmiş ve 7 Mayıs 1920 tarihli gönderilen şifrede; Batum İslam Cemiyeti’nin Bolşeviklerle birlikte çalışması, gönderilen 7 subayın teşkilata dâhil edilmesi ve Bolşeviklerin de güveninin sağlanması emredilmiştir. Daha sonra yapılan görüşmeler sonucunda Bolşeviklerin de istekleri olmuştur. Bolşevikler bu görüşmelerde subay

---

¹¹² Sürmeli, *Türk-Gürcü İlişkileri*, s. 505, 506.

¹¹³ Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, c. 1, s. 651.

¹¹⁴ Kâzım Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, 2. Cilt, Yapı Kredi Yayınları, 5. Baskı, İstanbul, 2014, s. 798.

¹¹⁵ Dayı, *Elviye-i Selâse*, s. 196; Acara, Aziz Andreas’ın I. yüzyılda Hristiyanlığı yayması sonucunda Gürcistan’ın ilk Hristiyanlaşan bölgesi olmuştur. (Fahrettin Çiloğlu, “Acara”, *Çvneburı*, S. 13, Ocak-Şubat, 1995, s. 16)

vermek koşulu ile Bolşevikleştirmek niyetinde olduklarını belli etmişlerdir¹¹⁶.

Gürcüler, 6 Mart 1920'de Türklerin Acaristan'a gireceklerini bahane ederek saldırıya geçmiştir. Birinci kol, Batum sınırını aşarak Kobuleti'ye kadar; ikinci kol, Khulo'nun¹¹⁷ 10 km kadar doğusuna doğru; üçüncü kol ise Ardanuç'a¹¹⁸ kadar ulaşmıştır. Bu esnada Kobuleti'de Gürcülerle savaşmaya hazır 10.000 kişilik Batum Müslümanları bulunmaktadır. İngiltere'nin Trans Kafkasya Temsilcisi John Oliver Wardrop da Gürcülerin şehre girmesini istemektedir. Gürcüler ise Batum sınırına kadar ilerlemişlerdir¹¹⁹. Fakat Gürcüler, Kobuleti'de toplanan yerli Müslümanlar karşısında başarı elde edememişlerdir¹²⁰. Ancak savunma yapabilmek için de yerli Müslümanlar yeterli güce sahip bulunmamakta idi. Türkler, Gürcülerin Acaristan'a girişi esnasında, Acara Müslümanlarına açıkça yardım edemese de gizlice asker ve mühimmat yardımında bulunmuşlardır. Yerli Müslüman halkın savunmada elde ettikleri başarıya, Türk hükümeti de destek sağlamıştır¹²¹.

Gürcüler hem Acaristan'ı almaya çalışmakta hem de yaklaşan Bolşevik tehlikesine karşı tedbir almayı düşünmekte idi. Acaristan'da savaşın olduğu sırada Gürcüler, 28 Nisan'da Bakü'yü ele geçiren Bolşeviklere karşı savaşmak ve son darbeyi vurup, kati surette Acaristan'ı almak için seferberlik ilan etmiştir¹²². Aksi takdirde Bolşevik tehdidinin, Gürcülerin sonu olma olasılığı mevcuttur. Gürcüler ve Gürcistan sınırına kadar gelen Ruslar arasında Poyli ve Kızıl Köprü¹²³ civarında bazı sınır sorunları yaşanmıştır. Bu sorunlar 19 Mayıs'ta yapılan bir antlaşma ile geçici süreliğine çözümlenmiştir¹²⁴. Kobuleti'deki Gürcüler ise Müslümanların yaşadığı bölgelerden geri çekilmiştir. Burada bulunan yerli Müslümanlar da onların mallarına el koymuştur. Müslümanlar burada küçük bir başarı sağlanmış olsa da Khulo, Şavşat,

---

¹¹⁶ Dayı, *Elviye-i Selâse*, s. 188, 189.

¹¹⁷ Hulo/Acaristan sınırları içerisinde bulunup Batum'un doğusunda yer almaktadır.

¹¹⁸ Artvin'in ilçesidir.

¹¹⁹ Sarı, *Batum*, s. 463-465.

¹²⁰ Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, c. 1, s. 798.

¹²¹ Dayı, *Elviye-i Selâse*, s. 197.

¹²² Sarı, *Batum*, s. 472.

¹²³ Gürcistan-Azerbaycan sınırı

¹²⁴ Sürmeli, *Türk-Gürcü İlişkileri*, 518.

Ardahan ve Artvin Gürcü işgalinde kalmıştır¹²⁵.

Acaristan'da yönetimini elinde bulunduran İngilizler artık bölgeyi Gürcülere teslim etmek zorunda kalmışlardır. Gürcüler ise 30 Haziran'dan itibaren Acaristan'ı teslim almak için beklemekte idi¹²⁶. İngilizler de 1 Temmuz'da Natanebi İstasyonu'nda¹²⁷ kendi nezaretlerinde 2 taburluk Gürcü askerini Kobuleti'ye getirmişlerdir¹²⁸. 7 Temmuz 1920'de resmi bir tören ile Gürcüler Acaristan'ın yönetimini devralmışlardır¹²⁹. Böylece Acaristan'da Gürcü hâkimiyeti tesis edilmiştir. İngilizler bölgeyi tahliye etmiş olsalar da etkileri bir müddet daha devam etmiştir. Muhafiflerini sindirme politikası uygulayan yeni Menşevik idare, ilk olarak Batum İslam Cemiyeti'nin dağıtılması için faaliyetlerine başlamıştır. Ardından Bolşevik Ruslar, Denikin taraftarları ve Gürcistan İslam Tahlis Cemiyetini saf dışı bırakmak için çalışmışlardır. Hatta yapılan tasfiyelerde şiddet kullanmaktan kaçınılmadığı da İngiliz raporlarında yer almıştır¹³⁰.

I. 4. Doğu Harekâtı Kapsamında Ermenilerden Kars ve Iğdır'ın, Gürcülerden Ardahan ve Artvin'in Geri Alınması (1920-1921)

Bolşevikler, eski Rus mezalimini unutturmak için Trans Kafkasya'yı işgal etmeden önce propagandacılar vasıtası ile Bolşevikliğin refahını öven fikirler yaymaya çalışmışlardır¹³¹. Rus himayesinden kaçınmayan Ermeniler ise İngilizlerin de desteğini alarak Doğu Anadolu'daki işgallerini hızlandırmışlardır. 6 Şubat 1920'de Kargin köyünden başlayarak 16 Mart'a kadar Zurzuna¹³², Zaruşat¹³³, Vedi¹³⁴ ve Ordubat'a¹³⁵ kadar tecavüz ve işgallerde bulunmuşlardır.

¹²⁵ Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, c. 2, s. 849.

¹²⁶ Sürmeli, *Türk-Gürcü İlişkileri*, s. 551.

¹²⁷ Kobuleti ile Poti arasındaki bölgede yer alıp Doğu'ya doğru uzanmaktadır.

¹²⁸ Dayı, *Elviye-i Selâse*, s. 198.

¹²⁹ Sarı, *Batum*, s. 533.

¹³⁰ Sarı, *Batum*, s. 537, 538.

¹³¹ Dayı, *Elviye-i Selâse*, s. 183.

¹³² Ardahan'ın Çıldır ilçesinin merkezidir.

¹³³ Kars iline bağlı bulunan Arpaçay Kaymakamlığıdır.

¹³⁴ Vedibasat/Ermenistan sınırları dâhilinde olup Ağrı'ya yakın bir mevkidir.

¹³⁵ Günümüzde Nahcivan Özerk Cumhuriyeti sınırlarında yer almaktadır. Nahcivan'ın merkezine 64 km uzaklıkta bulunmaktadır.

17 Mart'ta durum değerlendirmesi yapan Kâzım Bey (Karabekir), Ermenistan'ı işgal için uygun mevsimin yaklaştığını, şayet Ruslar Kafkasya'ya inmezlerse İngilizlerin Ermenilere yardımının kesileceğini, Rus-Gürcü Antlaşması'nın taarruz için bir fırsat olacağını, Türk taarruzu ile Ruslara bir Kafkas cephesinin açılacağını ve Azerbaycan'dan da yardım alınacağını ihtimaller arasında değerlendirmiştir¹³⁶. Kâzım Bey (Karabekir) tarafından 22 Mart 1920'de, Erivan Ermeni Cumhuriyeti'ne bir mektup gönderilmiş ve yapılan mezalimin durdurulması istenmiştir¹³⁷. Rusya ise bir taraftan batıda Litvanya ve Lehistan ile meşgul olurken diğer taraftan Krasnodar¹³⁸ ve Novorossisk'te¹³⁹ Denikin'e son darbeyi vurmaya çalışıyordu¹⁴⁰.

Bu esnada İstanbul 16 Mart 1920'de İtilaf kuvvetlerince resmen işgal edilmiştir. Bunun üzerine Mustafa Kemal Paşa, 19 Mart'ta olağanüstü bir meclis toplamak istemiştir. Meclisin toplanması için yapılan çağrıya Batum sancağından 5 mebus katılmıştır. Bunlar; Murgul'dan¹⁴¹ İmamzade Mehmet Edip, Kobuleti'den Hahutzade Hoca Ahmet, Acaristan'dan Hicâbîzade Ahmet Akif, Şavşat'tan Süleyman Ağazade Ahmet Fevzi, Batum'dan Avukat Ali Rıza Bey idi. Mebusların katılımının ardından 23 Nisan 1920'de TBMM açılmıştır¹⁴².

Meclisin açıldığı zamanda Kafkasya'da da önemli gelişmeler yaşanmıştır. 28 Nisan'da Kızılordu, Azerbaycan'ı işgal etmiş ve böylece Gürcistan hem Azerbaycan üzerinden hem de kuzeyden kısıpaca alınmıştır. Türkiye, Sovyetler ile uzlaşma yolunda hareket ederken, 7 Mayıs'ta Moskova'da Gürcü-Sovyet ittifakı imzalanmış ve Ruslar, Acaristan ile Ardahan'ın Gürcistan'a ait olduğunu kabul etmişlerdir. Aslında Ruslar, Acaristan'dan İngilizleri uzaklaştırmak ve Gürcüleri

¹³⁶ Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, c. 1, s. 598.

¹³⁷ *TİH, Doğu Cephesi*, c. 3, s. 283.

¹³⁸ 1794 yılında kurulan şehrin eski ismi Yekaterinador'dur. Ekim Devrimi'nden sonra ismi Krasnodar olarak değiştirilmiştir.

¹³⁹ Rusya'nın Krasnodar kıyısında bulunan stratejik bir liman kentidir.

¹⁴⁰ Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, c. 1, s. 650.

¹⁴¹ Artvin'in ilçesidir.

¹⁴² Dayı, *Elviye-i Selâse*, s. 191.

Bolşevikleştirmek için önemli bir adım atmışlardır¹⁴³. Kâzım Bey'in (Karabekir) 12 Mayıs 1920'de yayınladığı tamime göre Gürcüler ile Rusların savaş yapması Türk ordusu için büyük bir şanstı¹⁴⁴. 9 Eylül 1920'deki bir malumata göre ise Gürcüler, Bolşevikler ile anlaşma yapmış gibi görünseler de aslında hem Bolşeviklere hem de Müslümanlara karşı düşmanlıkları bulunmakta idi. Oysa Gürcüler sadece İngilizlerin denetiminde hareket etmekte idi¹⁴⁵.

3 Haziran 1920'de Chicherin TBMM'ye bir mektup¹⁴⁶ göndermiştir. 4 Haziran'da ise Kâzım Bey (Karabekir) TBMM'ye bir teklif sunmuştur. Kâzım Bey (Karabekir) bu teklifte; Doğu cephesindeki sıkıntıları belirterek Soğanlı Dağlarına asker konuşlandırılmasının hem stratejik hem de ekonomik açıdan gerekli olduğunu belirtmiştir¹⁴⁷. Bu sırada Ardahan ve Şavşat civarında yaklaşık 1000 kişilik Gürcü kuvveti bulunmakta idi. Savaşın kaçınılmaz olduğunun anlaşılması üzerine Doğu Anadolu'da 8 Haziran'da seferberlik ilan edilmiştir. Gürcüler ise 15 Haziran'da hem Ruslar ile hem de Azerbaycanlılar ile birer barış antlaşması imzalanmıştır. Nitekim Ruslar, imzalamış oldukları bu antlaşmayı batı politikasının gerektirdiği bir mecburiyet dolayısı ile imzalamıştır¹⁴⁸. Türk kuvvetleri, Ermenilerin işgal ettiği bölgelere doğru yığınak yaparken, Ermeniler de Merdenek¹⁴⁹, Bardız¹⁵⁰, Zengibasara ve Dehne Boğazı'na¹⁵¹ kadar taarruzda bulunmuş ve neticede 25 Temmuz'da Şahtahtı'yı¹⁵² ele geçirmişlerdir. Şahtahtı'nın alınması, İngilizlerin Ermeniler üzerinden yürüttüğü planları neticesinde gerçekleşmiştir. İngilizler, Şahtahtı'ya Ermenileri yerleştirerek, kara irtibatı oluşan Türk ordusu ve Kızılordu'nun

---

¹⁴³ Dayı, *Elviye-i Selâse*, s. 190, 191.

¹⁴⁴ Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, c. 2, s. 809.

¹⁴⁵ Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, c. 2, s. 978.

¹⁴⁶ Chicherin'in bu mektubu Türk-Sovyet ilişkilerinin başlangıcı kabul edilmektedir.

¹⁴⁷ *TİH, Doğu Cephesi*, c. 3, s. 285- 291.

¹⁴⁸ Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, c. 2, s. 905.

¹⁴⁹ Ardahan'ın Göle ilçesinin merkezidir.

¹⁵⁰ Erzurum'un Şenkaya ilçesine bağlı Gaziler köyünün eski ismidir.

¹⁵¹ Zengibasara ve Dehne, Iğdır'da kurulan Aras Türk hükümetinin sınırları içerisinde yer almıştır.

¹⁵² Cenubi Garbi Kafkas hükümeti sınırları arasında bulunmuş bir mevkidir. Günümüzde Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti sınırlarında yer almaktadır.

bağlantısını kesmeyi düşünmekte idi¹⁵³. Fakat Nahcivan'a kadar ilerleyen Türk ordusu, İngilizlerin Kafkas Seddi¹⁵⁴ oluşturma çabalarını ortadan kaldırmıştır. Ancak Kafkas Seddi'nin siyasi ve askeri birliği tam olarak bozulmamıştır. 10 Temmuz'dan itibaren de Doğu Anadolu'nun Ermenilere verilmesi söz konusu olmuştur. Daha sonra Kafkas Cephesi Devrimci Askeri Sovyet Üyesi G. K. Orjonikidze'nin talimatı ile Sovyet Rusya Kafkasya Temsilcisi V. V. Legran, Ermenilerle görüşerek Sevr Antlaşması'nı kabul etmemelerini, İtilaf Devletleri ile olan ilişkisini kesmelerini ve bu sınır sorununu Rusya'nın çözeceğini bildirmiştir. Ermeniler ise bu planı kabul etmediği gibi İngiltere Trans Kafkasya Komiser Şefi Albay Stokes'e danışmışlardır. Albay Stokes ise Ermenilere, Türkler ile Rusların birlikte hareket edeceğini söyleyerek, Kafkas Konfederasyonu'nun kurulmasının gerekliliğine dair telkinlerde bulunmuştur¹⁵⁵.

Artvin ve Şavşat'ın Gürcüler tarafından 25 Temmuz'a 1920'de işgal edilmesi üzerine Mustafa Kemal Paşa hemen şu protesto metnini yayınlamıştır¹⁵⁶:

“Gürcistan Hükümet-i Cumhuriyeti'ne,

Türkiye Hükümeti Batum'un Gürcü kuvvetleri tarafından işgâlini kemal-i hayret ve nefretle istihbar eyledi. Bu keyfiyet, siyaset-i âlemin yeniden tanzimi umurunda esas ittihaz edilmesi umumiyetiyle kabul ve teslim edilmiş olan hak ve adalet umdelerine külliyen mugayirdir. 1293 senesinde Devlet-i Osmaniye'den silah kuvvetiyle tefrik edilmiş olan Kars, Ardahan Sancaklarıyla beraber Batum Sancağı da bir taraftan (Brest-Litovsk) akitnamesi, diğer taraftan Gürcistan'ın da bizzat dâhil bulunduğu Kafkas Cumhuriyeti ile Bab-ı Ali arasında münakıd Trabzon mukavelesiyle mader-i vatana rücu etmiş ve muahharan ahali-i mahalliye keyfiyet rücu ârâ-yı umûmiye ile teyit eylemiştir. Hal böyle iken Kafkasya'da hüküm-ferman olan tezebzüpten bi'l-istifade Batum'un bagdeten zapt ve istilasî adalet-i beyne'l-milel mefhumuna ezher-cihet münafî olmakla beraber pek bariz bir hareket-i namerdâne teşkil eder.

¹⁵³ Mehmet Perinçek, *Atatürk'ün Sovyetler'le Görüşmeleri*, Kaynak Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 2014, s. 81.

¹⁵⁴ Bolşeviklere karşı Trans Kafkasya Devletleri arasında kurulması düşünülen birliklerdir.

¹⁵⁵ Sarı, *Batum*, s. 560, 566, 567.

¹⁵⁶ T. C. Artvin Valiliği, *19 ve 20. Yüzyıl Belgelerinde Artvin Göçe Komşu Topraklar*, Ankara, 2007, s. 86.

Binaen-aleyh Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti, hareket-i vakıayı kemal-i şiddetle protesto eyler ve Gürcistan Hükümeti'nin emperyalizm siyasetine tebean hod-be-hod ihdas ettiği şu vaziyetten dolayı zaruri bulunan netayic-i vahime mesuliyetinin Türkiye Hükümeti'ne râci olmayacağını kendisine ihtar eyler.”

Gürcülerin bu ilerleyişinin ardından Kâzım Bey (Karabekir), TBMM'ye özetle: “Gürcülerin, Batum civarındaki faaliyetlerini sonuçsuz bırakmazsak bile Rize'ye bir matbaa nakledip, neşriyatta bulunarak bu faaliyetlerin ve etkilerin sınırlarımız dâhilinde kontrol edilmesini sağlamalıyız” şeklinde arzda bulunmuştur¹⁵⁷.

Gürcülerden önce Ermeniler üzerine planlanan harekât ise 20 Eylül 1920 tarihli Vekiller Heyeti kararı gereğince kabul edilmiştir. Böylece Kağızman-Novo Selim¹⁵⁸-Merdenek hattına kadar olan harekâtın ilk bölümü başlamıştır. Gürcülerin de savaşa dâhil olup Ermenilerle birlikte hareket etmemesi için Türk ordusunun seri bir atağı gerekmekte idi. Gürcüler de bu tehlikenin farkında olup kendilerini güvenceye almak için Moskova'ya başvurmuşlardır. Oysa Türk tarafı Gürcülere antlaşma teklif etmeyi düşünmüştür. Bu antlaşma ile Gürcistan yetkililerindeki endişe ve telaş yok edilip, onların yatıştırılması amaçlanmıştır. Türk tarafının asıl gayesi Gürcüleri teskin ederek oluşması muhtemel bir Gürcü-Ermeni ittifakını kırmak ve Ermenilere yapılacak yardımları engellemektir¹⁵⁹.

Gürcüler için oluşan tehlikeler ve yayılan şayialar sürekli artmakta idi. Trabzon İstihbarat Merkezi'nden 12 Kasım 1920 tarihinde bildirilen şifrede; İtilaf Devletleri'nin Acaristan'ı işgal edeceği ve Gürcü hükümetinin de Acaristan'ı zaruretten teslim edeceği, beynelmilel bir donanma ile şehrin iki taburluk Fransız ve İtalyan kıtaatlarının işgaline uğrayacağı ve ecnebi kıtaatın yerleşeceği yerleri de dört İngiliz zabıtinden müteşekkil bir heyetin belirleyeceği bilgisi ulaşmıştır¹⁶⁰. Bunun ardından Chicherin hemen İngiltere'ye bir protestoda bulunmuştur. Hatta

¹⁵⁷ Artvin Valiliği, *Artvin*, s. 139.

¹⁵⁸ Yeni Selim/Kars'ın ilçesidir.

¹⁵⁹ *TİH, Doğu Cephesi*, c. 3, s. 181.

¹⁶⁰ CA, A: III-9-6, D: 38, F: 6.

Chicherin'in isteği üzerine Gürcistan Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı M. Sabahtarashvili de sert bir uyarı ile karşılık göstermiştir. İngiltere ise 19 Kasım'da Chicherin'e İngiltere'nin ve İtilaf Devletleri'nin böyle bir amacının olmadığını bildirmiştir¹⁶¹.

Gürcüler bir çok sorun ile meşgul iken Şark Cephesi Kumandanlığına 7 Ekim 1921 tarihinde şifreli olarak iletilen Vekiller Heyeti kararının bildirildiği telgrafta, Kars taarruzu için şark cephesinin askeri durumdan istifade edilerek, harekâtın uzatılmasına olanak tanınmıştır. 24 Ekim'de ise Kars'a taarruz emri verilmiş ve 27/28 Ekim'de Kars zapt edilmiştir. Ardından yapılan Şahtahtı Muharebesi'nden sonra Ermeniler mütareke teklifinde bulunmuştur. Şahtahtı'nın alınmasının ardından Golgat ve Cacur¹⁶² Muharebeleri gerçekleşmiştir. 2 Aralık 1920'de ise Gümrü Antlaşması¹⁶³ imzalanmıştır. 18 maddelik antlaşmayı Türk tarafı adına Kâzım Bey (Karabekir), Erzurum Valisi Hamid Bey ve Erzurum Mebusu Süleyman Necati Bey imzalamıştır¹⁶⁴. Ermenistan Cumhuriyeti adına ise Sabık Başvekil Mösyö Aleksandr Hatisyan, Maliye Nazırı Mösyö Avram Gülhandanyan ve Dâhiliye Nazırı Muavini Mösyö Stephan Gorgaryan imzalamıştır. Bu antlaşma ile Kars, Kağızman, Iğdır ve Kulp¹⁶⁵ Misak-ı Milli sınırlarına katılmış olup, doğu hattında toprak elde edilmiştir¹⁶⁶.

Türkiye, Doğu cephesinde başarı elde ederken Bolşevikler de gelişen olayları dikkatlice takip etmekte idi. Her iki devletin ilişkileri ve stratejileri henüz değişken durumda idi. Lenin, 21 Aralık 1920 tarihinde, 8. Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi'nde

---

¹⁶¹ Sarı, *Batum*, s. 548, 549, 550.

¹⁶² Gümrü'ye yakın bir mevkidir.

¹⁶³ Aleksandropol/Leninakan. Ermenistan'da bulunan Shirak'a bağlı bir şehirdir. Kars sınırına yakın olup, Erivan'ın 120 km kuzeybatısında bulunmaktadır.

¹⁶⁴ Antlaşmanın tarihi "2 Aralık 1920" olarak belirtirken (Soysal, *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları*, s. 19- 23.), "2/3 Aralık 1920" tarihlerinin ayrı olarak verilmesine de rastlamanın yanı sıra (*TİH, Doğu Cephesi*, c. 3, s. 225-276) sadece "3 Aralık 1920" olarak gösterildiği muhtelif kaynaklarda mevcuttur. Çalışmamızda, antlaşmanın 2/3 Aralık 1920 tarihlerinde düzenlenip, imzalandığını belirten *Tarihçeleri ve Açıklamaları ile Birlikte Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları ve Türk İstiklâl Harbi* adlı eserleri dikkate almayı uygun bulmaktayız.

¹⁶⁵ Iğdır iline bağlı bir ilçe olup şehrin batısında yer almaktadır. İlçenin ismi çıkarılan kaya tuzuna istinaden 1934 yılında Tuzluca olarak değiştirilmiştir.

¹⁶⁶ İskender Yılmaz, *Gümrü Antlaşması*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2001, s. 103.

yaptığı konuşmasında şöyle demiştir¹⁶⁷:

“Türkiye’de yönetim bizi İtilâfa satmaya hazır... Ancak bizi satmaları çok güçtür. Çünkü Türk halkı İtilâfin yaptığı zulme karşı ayaklanmıştır ve biz bağımsız Azerbaycan Cumhuriyeti’ne, feodalleri başlarından atmış olan Müslüman köylülerin haklı kurtuluşunu gerçekleştirmek için yardımımızı sürdürdükçe, Sovyet Rusya’ya karşı yakınlığı artmaktadır...”

1921’e gelindiğinde bir Gürcü sefaretî Türkiye’ye gelmekte idi. Samsun’a gelen Gürcü sefaretinin ikametgâh, mefruşat ve düşünülmeyen diğer giderleri için 2000 liralık bütçe tahsis edilmişti¹⁶⁸. Bir taraftan devlet teşrifatına dikkat edilirken diğer taraftan ise Acaristan’dan vazgeçilmiyordu. Batum İslam Cemiyeti’ne de Maliye Vekâleti bütçesinden yapılacak olan yardımın nasıl ve ne şekil olacağı tartışılıyordu¹⁶⁹. Gerçekleşen bu ikili ilişkiler ile Gürcistan ve Türkiye’nin münasebetleri ilerlemiştir. Bu sırada Tiflis mümessilliğine Fahrettin Hayri Bey tayin edilmiştir¹⁷⁰.

Türkiye’nin, Gürcistan ile kurduğu temaslar ve Batılı Devletler tarafından Barış Konferansı’na davet edilmesi Rusları endişelendirmekte idi. Ayrıca Türkler, Ermenilere karşı zafer kazanmanın yanında Batı cephesinde de I. İnönü Savaşı’nı galibiyetle sonlandırmıştı. Bunun üzerine Ruslar da bir süredir askıya alınan Türk-Rus antlaşmasını gerçekleştirmeyi düşünmekte idi¹⁷¹. Rusya da Türkiye ve İngiltere gibi Batum’dan asla vazgeçmemekte idi. Kâzım Bey (Karabekir) *İstiklal Harbi*’inde bu durumu şöyle izah etmektedir¹⁷²:

“...Aslen bizim olan ve Moskova’ya da tekiden bizim olduğu tasdik ettirilmek üzere bulunduğumuz Ardahan ve Artvin mintikalarının sulhen işgali zamanının geldiğini, tıpkı Gürcüler bize Kars harekâtı sıralarında bir hat göstererek Ardahan ve Artvin’i haksız olarak kendilerine alıkoymak suretiyle bu hattı aşmadığımız halde bîtaraf

¹⁶⁷ Yılmaz, *Gümrü Antlaşması*, s. 185-186.

¹⁶⁸ BCA, 30-18-1-1/ 2-26-2.

¹⁶⁹ BCA, 30-18-1-1/ 2-30-14.

¹⁷⁰ BCA, 30-18-1-1/ 2-32-1.

¹⁷¹ *TİH, Doğu Cephesi*, c. 3, s. 231.

¹⁷² Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, c. 2, s. 1022-1024.

kalacaklarını bildirirlerse de biz de mukabilini bildirerek Bolşevik ve Gürcülere karşı bîtaraflığımızı ilan etmeliyiz. Ve derhal Ardahan ve Artvin'i işgal etmeliyiz... Ermeniler Sovyet Ruslarla birlikte Gürcülerle Muharebeye gitmişlerdi... Ankara Hükümeti Bolşeviklere taarruzla bu himayeyi kabul ve Kafkas Federasyonunu tahayyül ile bana emir veriyor... Gürcülerin uzun müddet dayanacaklarını zannetmiyorum... Ufak bir mağlubiyet veya muharebenin uzaması Gürcistan'da bir Bolşevik inkılâbına sebep olacağına hiç de şüphe etmiyorum. Bizim daha ziyade tereddüdümüz Ardahan ve Artvin havalisinin de bu inkılâbta Bolşevik kıtaatının işgaline sebep olacaktır.”

Chicherin de, Orjonikidze'ye Acaristan için şu telgrafi çekmiştir¹⁷³:

“...Yoldaş Mdivani¹⁷⁴, Türkleri İngiltere ile yapılan görüşmeler konusunda yatıştırın. Zaten o ne yapacağını biliyor. Batum söz konusu edilecek olursa, Türklerin Batum'u işgal etmelerine asla razı olmayacağını unutmayın ama bunun dışında bütün devletlerin toprak sorunlarını nasıl olsa Moskova'da çözümleyeceğiz. Silahların düzenli bir biçimde tesliminden siz sorumlusunuz ama Mdivani bunun teknik yönünü bir düzene koysun.”

Acaristan'ı Türklere bırakmak istemeyen Rusya, 19 Şubat 1921'de Gürcistan'a harp ilan etmiştir¹⁷⁵. 17 Şubat 1921'de ise Şark Cephesi Kumandanı Kâzım Bey (Karabekir), Ruslar, Ermeniler ve Gürcüler arasında cereyan eden harpten faydalanarak Elviye-i Selâse'nin geri kalan kısımlarının, tamamının veya bir kısmının alınmasını ve bunun içinde 7 maddelik bir tedbir alındığını EHUR'a bildirmiştir¹⁷⁶. Bunun ardından Hariciye Nazırı Ahmet Muhtar Bey tarafından 20

¹⁷³ Yılmaz, *Gümrü Antlaşması*, s. 173.

¹⁷⁴ Bu dönemde Mdivani olarak geçen iki elçi bulunmaktadır. Rus Elçisi olan Budu Mdivani “Büyük Mdivani” olarak belirtilmektedir. Diğeri ise Simon Mdivani olarak bilinen “Küçük Mdivani” dir. Simon Mdivani, Budu Mdivani'nin küçük kardeşidir. Gürcü olan iki kardeşten Budu Mdivani Rusya'nın Ankara elçilik görevini yürütürken, Simon Mdivani ise Menşevik Gürcülerin Ankara elçiliğini yapmaktadır. Her iki elçi de Ankara ile sıkı bir münasebet içerisinde olmuştur. Bolşevikliğin Tiflis'te yayılmaya başlaması ve Moskova Antlaşması'nın imzalanmasının ardından elçilik görevlerinde değişiklik yaşanmıştır. (BCA, 30-10-0-0/ 250-690-1; Perinçek, *Atatürk'ün Sovyetler'le Görüşmeleri*, s. 105; Yılmaz, *Gümrü Antlaşması*, s. 174; TİH, *Doğu Cephesi*, c. 3, s. 230; Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, c. 2, s. 1009, 1032)

¹⁷⁵ TİH, *Doğu Cephesi*, c. 3, s. 231.

¹⁷⁶ “Askeri Tarih Belgeleri Dergisi”, *Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları*, Genelkurmay Basımevi, yıl. 48, S. 107, Ankara, Ocak, 1999, s. 49. (No: 3025)

Şubat'ta Gürcü sefiri Mdivani'ye şifahi bir nota verilmiştir. Ancak bu notaya cevap alınmaması üzerine Gürcistan'a ilk resmi nota verilmiştir¹⁷⁷.

21 Şubat 1921'de EHUR Reisi Fevzi Paşa (Çakmak) tarafından “*Gürcüler, Ardahan ve Artvin’i sulhen terk etmezlerse kısım-ı külli ile Ahılkelek istikametinde hareket olunması*” emri verilmiştir¹⁷⁸. Bunun ardından Kâzım Bey (Karabekir) 12. , 9. ve 3. Tümen Müfreze Komutanlıklarına 22 Şubat 1921’de çektiği harp raporunda; Ardahan ve Artvin’in işgali, Acaristan’ın halk oylamasına sunulması, mecbur kalırsa Ahılkelek ve havalisinede kuvvet sevk edilmesi, Hariciye Nezareti’nin mezkur şehirlerin 22/02/1921’de boşaltılması ve teslim edilmesine dair Gürcülere nota gönderdiği, tanınan süre içerisinde Gürcüler ile olan hududun aşılmaması ve Gürcülerin bu teklife uymaması durumunda silah kuvveti kullanılarak işgal edilmesi bildirilmiştir¹⁷⁹. Türk ordusundaki bu gelişmelerin ardından Menşevik Gürcü memurları ve askerleri 23 Şubat 1921’de Artvin ile Ardahan’ı boşaltarak Ahıska’ya doğru çekilirken, Filibeli Hilmi Bey Ardahan’da idareyi ele almıştır. 21 pare top atışı yapılarak Türk bayrağı çekilmiştir. Türk birlikleri olumsuz hava şartlarından dolayı 7 Mart 1921’de Artvin’e girebilmiş ve idari düzenlemeler başlatılmıştır¹⁸⁰.

---

¹⁷⁷ Artvin Valiliği, *Artvin*, s. 87.

¹⁷⁸ Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, c. 2, s. 1024.

¹⁷⁹ *ATBD*, (Ocak, 1999), s. 67. (No: 3030)

¹⁸⁰ Sarı, *Batum*, s. 599, 600.

II. BÖLÜM

ACARA ÖZERK SOVYET SOSYALİST CUMHURİYETİ'NİN KURULUŞU ve TEŞKİLATLANMASI

II. 1. Acaristan Özerk SSC'nin Kuruluşunun Askeri Safhası

II. 1. 1. Türk Ordusunun Acaristan'a İlerleyişi ve Rus-Gürcü Savaşının Acaristan'a Yansımaları

Gürcistan'daki Bolşeviklerin çabaları sonucunda 16 Şubat 1921'de Gürcistan Revkom'u¹⁸¹ oluşturulmuştur. Gürcistan Revkom'u, Lenin'den, Kızılordu'yu göndererek yardım etmesini istemiştir¹⁸². Aynı tarihte Kızılordu, Menşevik Gürcülerin üzerine saldırıya geçmiştir¹⁸³. Bu esnada Türk ordusu, doğu hududunu sağlamlaştırmak için Doğu harekâtını sürdürmekte idi. Türkler, 23 Şubat'ta Ardahan ile Artvin'i iade almış ve çözülemeyen Acaristan meselesi üzerine yoğunlaşmıştır. Ardahan ve Artvin'in kazanılmasından iki gün sonra, 25 Şubat 1921'de, Bolşevikler Tiflis'i ele geçirmiştir¹⁸⁴. Bu sırada Tiflis'te bulunan Fransız halkı şehri terk ederken, Gürcülerin de bir mukabil hareketle 4.000 kişiyi esir aldığı hakkında rivayetler ortaya çıkmıştır¹⁸⁵. Bolşevikler karşısında tutunamayan Menşevik Gürcü hükümeti ise Tiflis'i terk etmiştir. Aynı zamanda halk da, Batum'a doğru ilerlemeye başlamıştır¹⁸⁶. Bu gelişmeler yaşanırken Türk hükümeti hem Londra'da hem de Moskova'da müzakereler yapmakta idi. Kâzım Bey (Karabekir) ise Ruslar ile savaşmanın zararlı neticeler doğuracağını bildiği için Kızılordu ile samimi bir temas kurmak düşüncesindedir. Bunun için 27/02/1921'de 11. Kızılordu Kumandanı Heker'e çektiği telgrafta; Tiflis'in, Kızılordu tarafından işgalini memnuniyetle karşılandığını, bölgede Müslüman halkın da bulunduğunu ve bu Müslümanlar için İtilaf Devletleri zamanında tahrik, teşvik ve arzu edilmeyen hallerinin oluştuğunu, bu

¹⁸¹ Revolyutsionniye Komiteti/Devrim Komitesi

¹⁸² M. I. Chavleshvili, *Oktyabrskaya Revolyutsiya i Borba za Ustanovleniye Sovetskoy Vlasti v Acariyi (1917-1921)*, Izdatelstvo Sabchota Acara Batumi, 1987, str. 165.

¹⁸³ Gürün, *Türk-Sovyet İlişkileri*, s. 66.

¹⁸⁴ Sürmeli, *Türk-Gürcü İlişkileri*, s. 652.

¹⁸⁵ *Vahdet*, 23 Şubat 1921, No: 3, s. 2.

¹⁸⁶ Sarı, *Batum*, s. 594.

hallere çare bulunması gerektiğini, dost olan Türk ordusu ve Kızılordu'nun ortak menfaatleri dâhilinde hareket edilmesi gerektiğini belirterek artık Tiflis'in alınması ile Bakü üzerinden Kars'a giden demiryolu hattı ile ihtiyaç olunan ve yollamaya hazır olduğunuzu belirttiğiniz mazot, petrol, benzin vagonlarının gönderilmesinin pek makbul geçeceğini bildirmiştir¹⁸⁷.

Bolşeviklerin gelişinden rahatsızlık duyan Batum İslam Cemiyeti, 28/03/1921'de 3. Tümen Komutanlığı aracılığıyla Hariciye Nezaretine gönderdiği telgrafta endişelerini dile getirmişlerdir¹⁸⁸. Yine 28 Şubat'ta Joseph Vissarionovich Jugashvili (Stalin), Lenin'e Batum'daki Türk askerine karşı tedbirli olunması gerektiğinden bir ordu gönderilmesini teklif etmiştir¹⁸⁹. Kâzım Bey'in (Karabekir) 1 Mart'ta Hariciye Vekâleti ve EHUR'a gönderdiği telgrafta, Ahıska ve civarında Kızılordu ve Ermenilerin, Müslümanları katledeceği korkusunun yayıldığını ve Gürcü hükümetinin buradaki Müslümanları silahlandırmasını şükranla karşılandığını fakat Gürcülerin de savaşta olmasından dolayı bu yardımın yetersiz kalıp bir facianın olma ihtimaline önlem olarak dostane bir kuvvetin sevkinin gerekliliğini bildirmiştir¹⁹⁰. EHUR'da 2 Mart 1921'de Vekiller Heyeti Riyasetine tahliye edilen Artvin'e girmek ve muhafaza etmek için Borçka üzerinden geçen yola el konulmasının gerektiğini iletmiştir¹⁹¹. Yine 2 Mart'ta Kâzım Bey 2. ve 3. Tümen Müfreze Komutanlıklarına telgraf çekerek Borçka'dan istifade edileceğini bildirmiştir¹⁹². Türk ordusunun Acaristan'a doğru ilerlemesi ile ilgili olarak “çok acele” ve “çok gizli” ibaresi ile Batum Sınır Karakol Komutanlığından üst makamı olan Bölge İl Askeri Komutanlığına bir rapor sunulmuştur. Batum Sınır Karakol Komutanlığının raporunda özetle şunlara yer verilmiştir¹⁹³:

---

¹⁸⁷ ATBD, (Ocak, 1999) s. 76. (No: 3033)

¹⁸⁸ Artvin Valiliği, *Artvin*, s. 157.

¹⁸⁹ Chavleshvili, *Borba za Ustanovleniye Sovetskoy Vlasti v Acariyi*, str. 168.

¹⁹⁰ Sürmeli, *Türk-Gürcü İlişkileri*, s. 653.

¹⁹¹ BCA, 30-10-0-0/ 54-354-18.

¹⁹² Artvin Valiliği, *Artvin*, s. 161.

¹⁹³ Gürcistan Milli Arşivi'ndeki bu belgenin tarihi 14 Haziran 1921'dir. Belgede 1 Mart 1921 tarihinden sonraki olaylar yer almaktadır. Olaylar geriye dönük bir rapor olarak düzenlenip üst makamlara sunulmuştur. (SEASTA, F. 1864-1, s. 104, p. 28, 29-1, 29-2.). Bkz. EK-12.

“1 Mart tarihinde Batum Sınır Limanı’ndan Simonia diye birisi beni telefonla arayarak Türk askerlerinin geldiğini haber verdi. Türk askerleri kendilerine ait olan topraklardan onları geçirmemizi istediler. Ardahan ve Artvin’e başka bir kısa yol olmadığını açıkladılar. Bir yandan da ajanların belirttiğine göre Hopa ve Rize’de 10.000 Türk askeri bulunuyordu. Bakanlıktan Giorgadze’ye haber verdim. O üst bakanlıktan izin alınuncaya kadar Türklerin geçmesine izin vermedi. Bu sırada limanda bekleyen Türkler çok heyecanlı ve çok sinirli idi. Biz o gün Türklerin geçmesi için izin aldık. Onlara durmaksızın Artvin ve Ardahan’a geçmeleri şartı ile izin vermiştik. Fakat komutanın bildirdiğine göre Türkler Borçka’da durdular. Yarısı Borçka’da kaldı yarısı Batum’un girişinde kaldı. Bunun yanında Mart’ın başında sürekli bizim limanımızı aradılar ve konuşmak istediler. Bizimle bağlantı kuramayınca Türk Konsolosu Kâzım Bey tarafından telgraf çekildi. Gürcüler, Talat Bey¹⁹⁴ ve Kâzım Bey arasındaki konuşmayı dinlediler. Bu dinlemeleri Türkçe bilen birisi yapıyordu. Talat Bey, Kâzım Bey’e; ‘Daha asker göndereyim mi?’ diye sordu. Kâzım Bey’de ‘Daha gerek yok, şimdilik Gürcüler çok güçlü değiller’ diye cevap verdi. Ardından Arapça konuştular ve biz anlamadık.”

3 Mart’a gelindiğinde Ardahan-Ahıska yolu civarı ile Gürcü hudutlarına yakın bir mevkiye ve Çıldır’a bir miktar Türk kuvveti yollanmıştır¹⁹⁵. Fakat Acaristan bölgesine bir süreliğine taarruzda bulunulmaması uygun görülmüştür¹⁹⁶. 5 Mart’ta ise geçici olarak işgal edilmiş olan Ahılkelek’te Bolşevik yönetimi kurulmuştur. Burada bulunan Menşeviklerin silahları ellerinden alınmıştır¹⁹⁷. Ardından Gürcistan elçisi Mdivani, Gürcistan’daki Türk mümessili Miralay Kâzım Bey’e (Dirik) Ahıska, Ahılkelek ve Acaristan’ın Türk askeri tarafından işgal edilmesini teklif etmiştir¹⁹⁸. Kâzım Bey (Karabekir) Gürcülerin bu teklifinin aslında Kızılordu ile Türkiye’yi

¹⁹⁴ Erkân-ı Harp Binbaşısı

¹⁹⁵ *TİH, Doğu Cephesi*, c. 3, s. 233.

¹⁹⁶ ATASE, İSH, K: 617, G: 123, No: 2.

¹⁹⁷ Sürmeli, *Türk-Gürcü İlişkileri*, s. 655.

¹⁹⁸ İşgal teklifinin bildirilmesinde, Mdivani üzerinde Türk mümessili Kâzım Bey’in etkisinin olduğu belirtilirken (Coşkun Topal, *Moskova Anlaşması’ndan Sonra Doğu Anadolu’nun Savunulması Sorunu*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Samsun, 2005, s. 33,34) bazı kaynaklar bu hususa değinmemiştir. (Sürmeli, *Türk-Gürcü İlişkileri*, s. 655) İngiliz Trans Kafkasya Komiser Şefi Albay Stokes’de 7 Mart’ta Londra’ya yolladığı raporda; “Gürcü hükümetinin ve sivil yönetimin devam etmesi şartı ile Batum bölgesini ele geçirmeleri için Türk milliyetçilerini çağırdıklarını öğrendim” diye yazmıştır. (ASSTSA, F. i 83, s. 3, p. 7. Bkz. EK-10)

karşı karşıya getirmek veya Trabzon bölgesini zayıflatmak olabileceğini düşünmüştür¹⁹⁹.

Gürcü yetkililer, Türk hükümeti ile Acaristan'ın geleceği hakkında müzakereler yaparken Tiflis yakınlarında da Gürcü-Rus savaşı devam etmekte idi. Gürcüler, Rus baskısı sonucunda Sokhumi'yi²⁰⁰ boşaltıp, Mokvi nehrine²⁰¹ doğru çekilmek zorunda kalmışlardır. Bolşeviklerin ilerlemesi ile Oni²⁰² bölgesi de tehlike altına girmiştir. Bolşeviklerin tazyikleri ile Oni düşmüş ve Bolşevikler Kutaisi'ye²⁰³ yaklaşmıştır. Hatta Surami²⁰⁴ cephesinde tek kurşun dahi sıkılmamıştır. Gürcüler Ochamchire'ye²⁰⁵ kadar çekilmişlerdir. 8 Mart'ta ise Marelisi mevkinde²⁰⁶ bir hat oluşturmuşlardır²⁰⁷. Talat Bey 7 Mart'ta Şark Cephesi Kumandanlığına çektiği telgrafta; Ahıska, Ahılkelek ve Acaristan eğer işgal edilecekse hemen harekete geçilmesinin gerektiğini, olayların çok hızlı geliştiğini, Gürcü ordusunun sonunun Ruslar karşısında iyi olmayacağını şayet Surami ele geçirilirse çok kuvvetli olan Kızılordu'nun Gürcistan'a hemen yayılacağını belirtmekte idi²⁰⁸. Ahmet Muhtar Bey Talat Bey gibi Batum'un Bolşeviklerin eline geçmesi durumunda şehirde büyük çapta yağma olacağı ve doğu hududunda bir Bolşevik tehdidinin oluşacağı ihtimalinden endişelenip Acaristan'ı Acarlılara zapt ettirmenin uygun olup olmayacağını Kâzım Bey'e (Karabekir) sormuştur²⁰⁹. Kâzım Bey (Karabekir) ise Ahmet Muhtar Bey'in telgrafını dahi cevaplayamadan, Batum'un işgal emri verilmiştir²¹⁰. Uygulanacak olan savaş stratejisi gereğince, 7 Mart'ta Atıf Bey'in komutasında bulan 8. Alay, Ahılkelek üzerinden Ahıska'ya girmiştir. Şark Cephesi Kumandanlığına gelen talimat üzerine Batum'un Misak-ı Milli sınırlarında olduğu,

---

¹⁹⁹ Sürmeli, *Türk-Gürcü İlişkileri*, s. 656.

²⁰⁰ Poti'nin 164 km kuzeyinde yer alan bir sahil şehridir.

²⁰¹ 47 km uzunluğundaki bir nehirdir.

²⁰² Karayolu ile Kutaisi'ye 71 km uzaklıktadır.

²⁰³ Tiflis ile 228 km mesafesi bulunan Kutaisi, Gürcistan'ın ikinci büyük şehridir.

²⁰⁴ Tiflis'in batısında yer almaktadır.

²⁰⁵ Poti ve Sokhumi arasında olup Karadeniz'e sahili olan bir mevkidir.

²⁰⁶ Suram'ın batısında bulunan bir mevkidir.

²⁰⁷ ASSTSA, F. i 83, s. 3, p. 7; ATASE, İSH, K: 666, G: 159, No: 2, 3.

²⁰⁸ Sürmeli, *Türk-Gürcü İlişkileri*, s. 656.

²⁰⁹ Artvin Valiliği, *Artvin*, s. 179.

²¹⁰ Sürmeli, *Türk-Gürcü İlişkileri*, s. 657.

Ahıska ve Ahılkelek'in de Kars livasına bağı bir kaza olmaları nedeni ile işgal edildiği ve plebisite yapılacağıın Kızılordu'ya bildirilmesi emredilirken, işgalin ise 9 Mart akşamına kadar yapılması önemsenmekte idi²¹¹. Kâzım Bey (Karabekir) 9 Mart'ta 11. Kızılordu'ya, Batum'un işgal edileceğini mektupla bildirmiştir. Fakat Gürcülerin Bolşevizme kapılarak, Türkiye'den yüz çevirmesine ve işgalin istenmedik bir şekilde gerçekleşmesine dair endişe duyulmakta idi²¹². Lenin de 9 Mart'ta Chicherin ile olan temasında endişelerini gidermeye çalışmıştır²¹³:

“Acil şekilde Batum'da bir ordu oluşturulmasına gerek duyuyorum. Türklerin Batum'u kendilerine çekmesi beni tedirgin ediyor. Gereken işlemleri aranızda görüşmeniz için yarım saat süre veriyorum. Bunun yanı sıra Stalin, Türk temsilcileri ile görüşüp bana haber verecektir. Bugün bitirmenizi emrediyorum.”

Lenin'in bu aceleci davranışına karşın Gürcülerin bölünmeyi istememesi ve Lenin'in de bunu dikkate almasının ardından Acaristan'da Kızılordu oluşturulmamıştır²¹⁴. Orjonikidze 10 Mart 1921'deki telgrafında; Moskova'da yapılan müzakerelerde Ahıska, Ahılkelek ve Acaristan'ın Gürcistan'a aidiyeti kararına varıldığını belirterek Türk ordularının geri çekilmesini istemekte idi. Ayrıca Avrupa'da birliğin sağlanmadığını, İran'daki devrimde 3.000 den fazla İngiliz taraftarının idam edildiğini, 1919'da yapılan İngiliz-İran antlaşmasının bozulup İran'ın Rusya ile antlaşma imzaladığını ve İran'daki yabancı askerlerin de tahliye edildiğini makine başında bildirmekte idi²¹⁵. Aslında Türkiye'nin hiçbir devletten yardım alamayacağını ve Rusya ile uzlaşmaya mecbur olduğunu ima ediyordu. Türk hükümeti ise bu yerlerin bir kargaşa ile elinden gitmesini istemiyordu. İşgal için hazırlıklar yapılıyor ve hareket için emir bekleniyordu. Gürcü hükümetinin yetkilileri ve Türk mümessili Kâzım Bey, Tiflis'in Bolşevikler tarafından işgal edilip mezalim yapılması üzerine önce Kutaisi'ye çekilmiş,²¹⁶ orayı da yerli Bolşeviklerin işgal

²¹¹ Artvin Valiliği, *Artvin*, s. 172; Ustaoglu Mahmud Midhat, *Batum ve Artvin Tarihi*, İkbâl Matbaası, 1339, s. 27.

²¹² Topal, *Moskova Anlaşması'ndan Sonra Doğu Anadolu'nun Savunulması Sorunu*, s. 34.

²¹³ Chavleshvili, *Borba za Ustanovleniye Sovetskoy Vlasti v Acariyi*, str. 168-170.

²¹⁴ Chavleshvili, *Borba za Ustanovleniye Sovetskoy Vlasti v Acariyi*, str. 170.

²¹⁵ Artvin Valiliği, *Artvin*, s. 188-189.

²¹⁶ ATASE, İSH, K. 666, G: 159, No: 2, 3.

etmesi üzerine Acaristan'a gelmiştir²¹⁷. Bu esnada Acaristan'da bir hükümet oluşturulacağına dair rivayetler mevcuttur²¹⁸. Bunun ardından Albay Stokes, Türk mümessili Kâzım Bey ile görüşmüştür. Bu görüşmede Türk mümessili Kâzım Bey, Türk ordusunun Gürcü hükümetinin belirttiği yerleri işgal edeceğini bildirmiştir. Türk mümessili Kâzım Bey, görev süresi Gürcü hükümetinin devamlılığına bağlı olan Albay Stokes'e işgalin geçici ve askeri olduğunu belirterek, stratejik noktalar ve kalelerin alınacağını fakat şehirde asla yağma ve yıkım olmayacağını hatta Acaristan'da yine Gürcü bayrağının dalgalanacağını ayrıca sivil yönetimin de devam edeceğini bildirmiştir. Türk mümessili Kâzım Bey ayrıca Gürcü ordusunun Acaristan'a doğru gelmesi durumunda savaşın sona ereceğini, Türkler ile Bolşeviklerin uzlaşmak zorunda olacağını ve Acaristan'ın Türkiye ile Gürcistan'ı ilgilendirdiğini ve Türk hükümetinin yapılan referandum sonucunu kabul edeceğini söylemiştir²¹⁹.

Türk ordusu Acaristan'a ilerlemesini gerçekleştirirken Bolşevikler ile arasında bir sorun oluşmaması için dikkat ediyordu²²⁰. Batum Sınır Karakol Komutanlığından, Bölge İl Askeri Komutanlığına gönderilen raporun devamında şunlar yazmaktadır²²¹:

“10 Mart'ta Liman Komutanı beni aradı. Türklerin tekrar geçiş yapmak istediklerini söylerken, 1 saat içinde de cevap verilmesini istiyordu. Ben Giorgadze'ye haber verdim. Bu esnada bakanlar da Batum'daydı. Türk askeri cevabı beklemeden Sarp'a yaklaştı. 20-25 askerimiz olduğu için karşılık gösteremedik.”

11 Mart 1921'de Türk ordusu alkışlar arasında Acaristan'a girmiştir²²². Birkaç Müslüman evde dalgalanan Türk bayrağından başka bir değişiklik yaşanmamıştır²²³.

---

²¹⁷ Topal, *Moskova Anlaşması'ndan Sonra Doğu Anadolu'nun Savunulması Sorunu*, s. 35.

²¹⁸ ATASE, İSH, K. 666, G: 159, No: 1, 3.

²¹⁹ ASSTSA, F. i 83, s. 3, p. 8.

²²⁰ ATBD, (Ocak, 1999) s. 124. (No: 3045)

²²¹ SEASTA, F. 1864-1, s. 104, p. 29-1, 29-2.

²²² Artvin Valiliği, *Artvin*, s. 199.

²²³ ASSTSA, F. i 83, s. 3, p. 8.

II. 1. 2. Acaristan'da Son Türk Hükümetinin Kurulması ve Batum Olayları

Türk ordusu iki yıl aradan sonra 11 Mart 1921'de tekrar Acaristan'a girmiştir. Türklerin Acaristan'a girmesi, Menşevik Gürcü iktidarının Rus ve Türk kuvvetleri arasında kalmasına neden olmuştu. Rusların, Gürcüleri kuzeyden tazyik etmeleri üzerine Gürcülerin sığınacağı son şehir Batum'du. Ruslar ise sadece kuzeyden değil güneyden de Batum'a saldırabilirdi.

12/13 Mart gecesini Kâzım Bey'e (Karabekir) hükümet tarafından Ahıska, Ahılkelek ve Batum'da Türk hükümeti adına memur tayini yapılması, müfreze kumandanlarının hükümet amiri olması, Tiflis Türk mümessili Kâzım Bey'in bir gün içerisinde farklı bir emir almadığı takdirde İslam Kıtâatı Kumandanı olarak Gürcüler ile birlikte Bolşeviklere karşı harbe gireceği bildirilmiştir. Fakat Türk mümessili Kâzım Bey'e bu emirler Hariciye Vekâleti tarafından henüz bildirilmemiştir²²⁴. Aynı gün Ahıska'da ise Moskova Konferansı'nın sonunda Ahıska, Ahılkelek ve Acaristan mıntıklarının Gürcistan'a verileceğine ve Müslümanlara iyi davranılacağına dair bir beyanname asılmıştır²²⁵. 13 Mart'ta Türk mümessili Kâzım Bey Batum mutasarrıfı olarak görevlendirilmiş ve Revkom'un kurulmasına engel olup Türk sivil idaresini kurma girişimini başlatmıştır. Hâlbuki Türk hükümeti kurma girişimi Gürcüler ile Bolşeviklerin yaklaşmasına sebep olmuştur²²⁶. Oysa Fevzi Paşa'dan, 12 Mart'ta Kâzım Bey'e (Karabekir) ulaşan telgrafta; Gürcülerin, Bolşevik olmadan önce Türkiye tarafına geçirilmesi şayet başarılı olunamazsa usulca silahlarından arındırılarak Türk ordusunun gerisinde bir silahlı kuvvet oluşumunun engellenmesi ve bunun da Bolşeviklerin itirazına meydan verilmeden yapılması isteniyordu²²⁷.

Bu esnada Bolşeviklerle savaşan Gürcü ordusu Samtredia'ya²²⁸ çekilmek zorunda kalmıştır. Fakat Gürcü ordusunun geri çekilişi Bolşevik taarruzundan kaynaklanmayıp fazla sayıda Gürcü askerinin firar etmesinden dolayıdır. Menşevik

²²⁴ Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, c. 2, s. 1028.

²²⁵ Sürmeli, *Türk-Gürcü İlişkileri*, s. 671.

²²⁶ Sarı, *Batum*, s. 619.

²²⁷ *ATBD*, (Ocak, 1999) s. 44. (No: 3024)

²²⁸ Kutaisi ve Poti arasında bulunan bir yerleşim yeridir.

Gürcü hükümeti, Acaristan'a geldiği zaman Gürcü güçleri Oni'ye kadar ilerlemiş Bolşeviklerin elinde bulunan Kutaisi'yi geri alarak Zugdidi²²⁹ hattı üzerinden Enguri'ye²³⁰ geri çekilmişlerdir. Batum'da bulan 5.000 Gürcü askeri hariç olmak üzere 10.000 kişiden oluşan bir Gürcü ordusu Rioni²³¹ tren hattından nehir boyunca Samtredia ve oradan da Poti'ye kadar sıralanmıştır. Tiflis'te bulunan Bolşevik hükümeti ise, Menşevik Gürcü hükümeti ile koalisyon kurmak istemiştir. Menşevik Gürcü hükümeti bu girişim karşısında müzakere yapmayı kabul etmemiştir. Bu sırada Türk hükümeti Acaristan, Ahıska ve Ahılkelek'teki Gürcü idaresini onayladıklarını bildirmiştir. 13 Mart'ta Gürcü ordusu, Poti'den başlayarak, Rioni nehri boyunca Samtredia'nın güneybatısına ve Tsiaghubani'nin²³² güneydoğusuna konuşlanmıştır. Yine 13 Mart günü Bolşeviklerin Poti'ye doğru ilerledikleri haberini almışlardır. Menşevik Gürcüler artık çaresiz olarak 14 Mart 1921'de 24 saatliğine bir ateşkes imzalamıştır. Bu ateşkes, akşam saatlerinde süresiz olarak uzatılmış ve Gürcü temsilciler de müzakere yapmak için hazırlanmıştır²³³.

Gürcistan'da Türk-Rus-Gürcü çatışmaları yaşanırken 16 Mart 1921 tarihinde Türk ve Sovyet hükümeti Moskova Antlaşmasını imzalamıştır. Çoruh Grup Kumandanı Ali Rıza Bey'in, 17 Mart'ta Şark Cephesi Kumandanlığına çektiği rapor²³⁴ 18/19 Mart 1921'de EHUR kayıtlarında da mevcuttur. Gönderilen bu telgrafta, Kuzey Tarhane mintikasında bulunan tabur komutanlığı, sekiz vagon dan oluşan Kızılordu'nun Batum'a girmek istediklerini, Kızıl Süvari Fırkası pişdar bölüğünün Acara köprüsüne ulaştığını, Rioni mintikasında bulunan Gürcü ordusunun ya tamamının inhilal olduğunu ya da Bolşeviklere iltihak etmiş olduğunu ve Bolşeviklerin de trenle Batum'a sevkiyata başladığını ihtiva etmekte idi. Bu esnada Türk mümessili Kâzım Bey'in Acaristan'da Türk hükümetini kurduğu sırada Revkom da oluşturulmuştur. Yerli Bolşevikler de Türk mümessili Kâzım Bey'in bulunduğu sefarethaneyi muhasara etmiştir. Sefarethanede yaşanan çatışmalarda bir

---

²²⁹ Poti'nin kuzeyinde yer almaktadır.

²³⁰ 213 km uzunluğundaki, Karadeniz'e dökülen bir nehirdir. Zugdidi'nin kuzeyinde bulunmaktadır.

²³¹ Kutaisi'nin 10 km kuzeyinde bulunmaktadır

²³² Samtredia'nın güneyinde bulunan küçük bir mevkidir.

²³³ ASSTSA, F. i 83, s. 3, p. 9, 10.

²³⁴ Topal, *Moskova Antlaşması'ndan Sonra Doğu Anadolu'nun Savunulması Sorunu*, s. 36.

Türk zabiti şehit edilmiş ve bazı Gürcü birlikleri teslim olmuştur. Türk birlikleri ise Bolşevikler ile husumete mahal verilmesini önleyerek Acaristan'ın yönetiminin sürdürülmesine çalışmıştır²³⁵.

Menşevik Gürcü hükümeti ise Bolşeviklerle yaptığı müzakereler sonucunda Gürcistan'dan ayrılmaya karar vermiştir. Menşevik Gürcüler, Türk ordusunu Acaristan'a davet ettiği gibi Bolşevikleri de Acaristan'ı işgal etmek için çağırmayı düşünmüşlerdir. Bu karar kuvvetle muhtemel Sovyet hükümeti tarafından gönderilen Bolşeviklerin çabası sonucunda değil Gürcü milliyetçilerin Acaristan'a gelmesinden dolayı olmuştur²³⁶. Gürcü hükümetinin kabul etmiş olduğu ortak kararda; gerek Bolşevik yanlısı olan gerekse Bolşevik karşıtı olan tüm Gürcüler, Acaristan'ın Gürcistan'a ait olduğuna hemfikir olmuş ve Acaristan'ı Türklere bırakmaktansa Bolşeviklere bırakmanın daha iyi olacağı kanısına varmışlardır²³⁷. Gürcü hükümeti Türklerin, Acaristan'ı işgal edeceklerini düşünerek, yaklaşık 1.000 kişilik Bolşevik siyasi mahkûmu serbest bırakmıştır²³⁸. Bu mahkûmlardan 400'ü komünist olup geriye kalanları ise komünistliğe yakın bir çizgide bulunmaktadır²³⁹. General Masnioff, Bolşevikler lehine olan güçlerin komutasını eline alırken²⁴⁰ Sergey

---

²³⁵ ATASE, İSH, K: 617, G: 150, No: 1; *Moskova Anlaşması'ndan Sonra Doğu Anadolu'nun Savunulması Sorunu* adlı çalışmada "Rion/Rioni" olarak belirtilmesi gereken yer ismi "Rilyon" olarak belirtilirken, "Pişdor" olarak kullanılan sözcüğü de Farsça kökenli bir kelime olan ve "ön, öncü, önde bulunan" anlamlarına gelen "Pişdar" sözcüğü ile tashih etmekteyiz. "Pişdor Bölüğü" sözcüğünün Farsça'ya uygun kullanımı dikkate alındığında "Pişdar Bölüğü (Öncü Bölük)" olması gerekmektedir. (Coşkun Topal, *Moskova Anlaşması'ndan Sonra Doğu Anadolu'nun Savunulması Sorunu*, s. 36.); Bkz. EK-8.

²³⁶ Albay Stokes raporunda, Acaristan'a gelen üç Gürcü milliyetçisinden bahsetmesine rağmen Acaristan'a birçok Gürcü geldiği için belirli bir şahıs adı belirtemiyoruz. Acaristan'ın teşkilatlanmasında bu isimler ele alınacaktır. (ASSTSA, F. i 83, s. 3, p. 10)

²³⁷ ASSTSA, F. i 83, s. 3, p. 10.

²³⁸ Sarı, çalışmasında mahkûmların serbest bırakılmasının "*Gürcü hükümetinin direktifiyle olsa gerek*" şeklinde bir ibare ile açıklarken, Chavleshvili; "*17 Mart gecesi Bolşevikler Batum'daki hapisanelerin kapılarını bozarak açıyor*" şeklinde belirtmektedir. Albay Stokes'de raporunda; "*Batum'a esir olarak getirilen Tiflis'teki Bolşevik heyetinin önde gelen isimleri serbest bırakıldı*" şeklinde ifade etmiştir. Anti-Menşevik bir durumun oluşması ve savaş zamanında oluşabilecek çeşitli ihtimallerin göz önüne alınması ile hapisanelerin boşaltılmasının Bolşevik Ruslar veya Bolşevik Gürcüler tarafından yapılması ihtimali ortaya çıkmaktadır. (Sarı, *Batum*, s. 626; Chavleshvili, *Borba za Ustanovleniye Sovetskoy Vlasti v Acariyi*, str. 170; ASSTSA, F. i 83, s. 3, p. 10)

²³⁹ Chavleshvili, *Borba za Ustanovleniye Sovetskoy Vlasti v Acariyi*, str. 170.

²⁴⁰ ASSTSA, F. i 83, s. 3, p. 10.

İvanovich Kavtaradze'nin başkanlığını yaptığı Tengiz Jgenti, Medzmariashvili (Gubeli), Sturua, Toroshelidze ve diğer devrimcilerin katılımıyla ilk Revkom oluşturulmuştur²⁴¹. Bunun ardından Acaristan'da bulunan Türk birlikleri 21:00'da Revkom binasını ele geçirmişler²⁴² ve Revkom'un da yaptığı açıklamada kalenin Türk askerlerinin eline geçtiği duyurulmuştur²⁴³. Saat 22:00'da ise 40 kişilik Türk askerinden oluşan bir müfreze tarafından²⁴⁴ postane, polis binaları ve tren istasyonları ele geçirilmiştir²⁴⁵. Menşeviklerle birlikte hareket eden Türk mümessili Kâzım Bey de, 00:00'da Acaristan'ın Türk ordusu tarafından ilhak edildiğini ve kendisinin ise Batum Genel Valisi olduğunu ilan etmiştir²⁴⁶. Türk mümessili Kâzım Bey ardından İlhak Beyannamesini yayınlamıştır²⁴⁷:

1. *“Gürcistan Hükümetinin onayı üzerine, Batum livası ile Ahıska ve Ahılkelek kazaları ordumuz tarafından işgal edilmiştir. Bu bölgeler, TBMM'nin birçok anlaşmaya dayanarak verdiği karara istinaden bu günden itibaren TBMM'nin idaresine geçmiştir.*
2. *Tüm vatandaşların din ve ırk ayrımına bakılmaksızın, her türlü hakları güvence altına alınmıştır.*
3. *Türk hükümeti ve Türk ordusu aleyhinde isyan, silahlı eylem, casusluk, hırsızlık vs. suçlara karışan şahıslar askeri mahkeme huzurunda yargılanacaktır.*
4. *Türk hükümetinin onayı alınmadan herhangi bir toplantı, gezi, miting, siyasi görüşme yapılması ve parti kurulması yasaktır.*
5. *İlan tarihinden itibaren 24 saat zarfında, Türk askeri dışında hiç kimse özel izin olmadan -asker dahi olsa- silah taşıyamaz.*

²⁴¹ A. Jakeli, *Ocherki İstorii Kommunističeskoy, Organizatsii Acariyi (1921-1961)*, Izdatelstvo Sabchota Acara Batumi, 1981, str. 7.

²⁴² Sarı, *Batum*, s. 627.

²⁴³ Sürmeli, *Türk-Gürcü İlişkileri*, s. 677.

²⁴⁴ Sarı, *Batum*, s. 627.

²⁴⁵ Chavleshvili, *Borba za Ustanovleniye Sovetskoy Vlasti v Acariyi*, str. 166.

²⁴⁶ Sürmeli, *Türk-Gürcü İlişkileri*, s. 677.

²⁴⁷ İlhak Beyannamesi için Türk ve Gürcü belgeleri ile araştırma eserlerinde farklılıklar göze çarpmakla birlikte anlam itibarıyla uyumsuzluk mevcut değildir. (SEASTA, F. 1864-1, s. 104, p. 27, 28; *Vakit*, 1 Nisan 1337, No: 1190, s. 2; Mesut Çapa, “Moskova Anlaşması Öncesinde Batum'da Türk İdaresi Kurma Teşebbüsü: Batum Olayı”, *Moskova ve Kars Anlaşmaları Uluslararası Sempozyumu (17-20 Kasım 2011, Ardahan)*, yay. haz. H. Aytuğ Tokur, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2015, s. 71)

6. *Tüm işleyiş Türk hükümeti tarafından denetlenecektir.*
7. *Akşam saat 10'dan sonra özel izin olmadan sokaklara çıkmak yasaktır. Hapishanelerdeki tüm tutuklularla Türk hükümeti ilgilenecektir.*
8. *Batum Meclisi ve diğer makamlarda değişiklik olmayacaktır. Özerklik hükümetinin ilk görevi temel ihtiyaçları sağlamak olacaktır.*
9. *Devletin mali kurumlarında görev alan kişiler çalışmaya devam edecektir.*
10. *Herkesin evinde ve depolarında bulunan benzin, patlayıcı madde vb. her şeyi derhal Türk kuvvetlerine teslim etmesi gerekmektedir.*

Türkiye Büyük Millet Meclisi Namına Batum Valisi Kâzım ”

Batum'da Türk hükümeti ve Revkom kurulurken 17 Mart 1921'de saat 23:00'da Kutaisi'de Bolşevikler ve Gürcüler anlaşmışlardır. Böylece Gürcü-Rus savaşı bitmiş ve Gürcüler ülkenin yönetimini Ruslara bırakmak zorunda kalmıştır. Menşevik Gürcüler 17/18 Mart gecesi bir İtalyan gemisi ile önce İstanbul'a oradan da Paris'e gitmek üzere Gürcistan'ı terk etmişlerdir²⁴⁸. Menşevik Gürcüler ülkeden ayrılmadan önce Acara ve civarındaki Müslümanlardan, Gürcülerden ve Müslüman Gürcülerden 350 milyon ruble toplamışlardır²⁴⁹. Yine Menşevik Gürcüler iktidarlarını sağlamlaştırmak için İtilaf Devletleri'nden yardım istemişlerdir. Özellikle Karadeniz'de filosu bulunan Fransa'dan yardım geleceğini düşünmüşlerdir. Fransa, Gürcülere yardım etmeyince, Türkleri davet etmişlerdir²⁵⁰. Kurtuluş için son olarak Bolşevikleri çağırmışlardır. Menşevik Gürcüler ülkeleri için mücadele etmiş olsa da imkânsızlıklardan dolayı dış yardıma başvurmaları, onların halk tarafından aldıkları desteğin azalmasına sebep olmuştur. Menşevik Gürcülerin, Türk hükümetini davet etmeleri genel olarak Anti-Türkleri; Bolşevik hükümetini davet etmeleri ise kendilerinin de mensup olduğu Menşevikleri rahatsız etmiştir. Batılı devletlerle münasebetleri ise Anti-Emperyalistlerin hoşuna gitmemiştir²⁵¹.

---

²⁴⁸ Sarı, *Batum*, s. 629.

²⁴⁹ Parmen K. Tskvitaria, *İstoriya, Revolyutsionnovo Dvijeniya v Acariyi (1890-1921)*, Izdatelstvo Sabchota Acara Batumi, 1979, str. 148.

²⁵⁰ Tskvitaria, *İstoriya, Revolyutsionnovo Dvijeniya v Acariyi*, str. 149-150.

²⁵¹ Sarı, *Batum*, s. 537-539.

Menşeviklerin ülkeden ayrılması ile birlikte Acaristan'da Türk hükümetinin etki alanında büyük bir genişleme gerçekleşmemiştir. Kâzım Bey'in (Karabekir) Çoruh Grup Kumandanlığına yazdığı şifrede; Ruslar ile dostane münasebetin idame ettirilmesinin, Türk askerinin şehit olması olayının üzücü olduğunun ve böyle hadiseler meydana verilmemesinin münasip olduğunun, Acara vadisinde piyade ve süvari olmak üzere azami kişilikte bir kuvvet bulunarak topçu bataryasında olmadığına ayrıca bir kızıl kıtaat ile Ahıska'da bulunan diğer piyade kıtaatı ve topçu bataryasında Batum istikametinde ilerlediğinin bilgisi verilmekte idi²⁵². Güney kolda bir kızıl kuvvet bulunurken, Tiflis'ten de bir kızıl alay gelmekte idi. Acaristan'a gelen Kızıl Alay Kumandanı, Revkom üyeleri ile birlikte Türk mümessili Kâzım Bey'i ziyaret etmiştir. Bu görüşmede Türk mümessili Kâzım Bey, Rus Kafkas Süvari Fırkası Kumandanı D. Jloba'ya, Revkom'u tanımadığını ve Acaristan'ın Türkiye toprağı olduğunu söylemiştir. Jloba da Acaristan'ın Moskova Antlaşması ile resmi olarak Sovyet Gürcistan'ına bırakıldığını bildirmiştir²⁵³.

18 Mart günü zaman zaman sükûnet olsa da çoğunlukla Türk ordusu ve Gürcü ordusu arasında çatışmalar yaşanmıştır. Gürcülerin, Türk Sefarethanesine saldırmaları sonucunda 2. Tabur Komutanı Yüzbaşı Abdülatif Bey, Yüzbaşı Salih Bey, Teğmen Ali Bey ve 10 asker şehit düşerken 19 askerde yaralanmıştır. Yine akşamüzeri de şiddetli çatışmalar yaşanmıştır²⁵⁴. Bu çatışmalarda Gürcü taburlarını silahlı Bolşevikler yönetmektedir. Bu Bolşevikler ise hapisten tahliye edilmiş olan siyasi mahkûmlardır²⁵⁵. Gece saat 22:30'da ise Bolşevik askerleri, Türk askerleri ile anlaşarak aynı kışla içerisine yerleşirken, yanlış anlaşılmalardan sonucunda büyük bir silahlı çatışma başlamıştır. İki saat kadar süren bu çatışmaya Gürcü topçuları da katılmıştır²⁵⁶. Orjonikidze, 18 Mart 1921 tarihinde Kâzım Bey'e (Karabekir) ve

---

²⁵² ATASE, İSH, K: 617, G: 150, No: 2.

²⁵³ Sürmeli, *Türk-Gürcü İlişkileri*, s. 680; Topal, *Moskova Anlaşması'ndan Sonra Doğu Anadolu'nun Savunulması Sorunu*, s. 39, 40.

²⁵⁴ Çapa, "Moskova Anlaşması Öncesinde Batum'da Türk İdaresi Kurma Teşebbüsü: Batum Olayı", *Moskova ve Kars Anlaşmaları*, s. 72.

²⁵⁵ Jakeli, *Ocherki İstorii Kommunističeskoj, Organizatsii*, str.7.

²⁵⁶ Çapa, "Moskova Anlaşması Öncesinde Batum'da Türk İdaresi Kurma Teşebbüsü: Batum Olayı", *Moskova ve Kars Anlaşmaları*, s. 73.

TBMM'ye şu telgrafi göndermiştir.²⁵⁷

“...Nasıl oluyor ki, Brest Litovsk Mu'ahedesini siz ileri sürüyorsunuz. Hâlbuki herkes biliyor ki, Brest Litovsk Muahedesini, Rusya'nın büyük inkılabı üzerine lağv olunmuştur. Ben kalilen temenni ediyorum ki, biz nasıl Brest Litovsk Muahedesini lağv etmiş isek siz de Sevr Muahedesini aynı veçhile lağv edeceksiniz ve Avrupalılar da şimdiye kadar akdedilen muahedeler şayan demesinler...”

19 Mart'ta 18. Kızıl Kafkas Süvari Fırkası Acaristan'a girerek Sovyet Gürcistan hükümetini ilan etmiştir²⁵⁸. Türk ordusu ise aradaki sorunların dostça halledilmesi taraftarı idi. Bunun için Türk kuvvetlerinin, Kızılordu'nun Acaristan'a girmesine müsaade etmemesi, Sovyet hükümetine karşı düşmanca bir tutum takınıldığı izlenimini uyandırır. Fakat Bolşevik Gürcüler tarafından saldırı gerçekleşmesi durumunda şiddetle karşılık verileceği Kızılordu Kumandanlığına bildiriliyordu²⁵⁹. 19 Mart gününde tüm yabancı gemiler ve ticaret gemilerinden başka Rumlar, Amerika'nın Tiflis Konsolosu ve çalışanları ile İngiliz misyonu şehirden ayrılmıştır²⁶⁰.

20 Mart 1920 tarihinde, 19 Mart 1921 tarihli ve Jloba imzalı bir bildiri yayınlanmıştır²⁶¹. Gürcüler, 20 Mart'ta Kızılordu'nun da desteği ile Baruthane'deki Türk müfrezesine saldırmışlardır²⁶². Fakat bu kadar çatışma henüz yaşanmadan önce Moskova Antlaşması'nın imzalandığı bilgisi 18 Mart 1921 tarihinde Ankara'ya ulaşmıştı. Kâzım Bey (Karabekir) ise Moskova Antlaşması'nın imzalandığı bilgisini 20 Mart'ta almıştır²⁶³. Kâzım Bey'e (Karabekir) Türk mümessili Kâzım Bey'den 22 Mart 1921 tarihinde gelen telgrafta; Baruthane Kışlası'ndaki Kızılordu'dan yardım alan Gürcülerin yaptığı saldırı sonucunda 4 zabitan ve 24 askerin şehit olduğu, 26 askerin yaralı ve 46 askerinde kayıp olduğu bilgisi verilmiştir. Acaristan'da yaşanan

²⁵⁷ Sürmeli, *Türk-Gürcü İlişkileri*, s. 682.

²⁵⁸ Sürmeli, *Türk-Gürcü İlişkileri*, s. 683.

²⁵⁹ ATASE, İSH, K: 617, G: 150, No: 4.

²⁶⁰ Sarı, *Batum*, s. 635.

²⁶¹ Topal, *Moskova Anlaşması'ndan Sonra Doğu Anadolu'nun Savunulması Sorunu*, s. 43.

²⁶² Çapa, “Moskova Anlaşması Öncesinde Batum'da Türk İdaresi Kurma Teşebbüsü: Batum Olayı”, *Moskova ve Kars Anlaşmaları*, s. 74.

²⁶³ Sürmeli, *Türk-Gürcü İlişkileri*, s. 686.

bu elem verici olayın ve Moskova Antlaşması'nın imzalanması ile sınırların dışında askeri birliklerin bulunmasının sakıncalı olacağını düşünen Kâzım Bey (Karabekir) sefarethaneyi muhafaza etmek için 1 bölük asker bırakılarak, müfrezenin Çoruh'un güneyine çekilmesini emretmiştir²⁶⁴. Böylece Türk ordusu Acaristan, Ahıska ve Ahılkelek'i boşaltmak zorunda kalmıştır. Türk hükümeti ise bu toprak değişikliğinden sonra Türkiye Cumhuriyeti'nin sınırları içerisinde kalan Kars ve Ardahan sancaklarının mebus miktarının belirlenmesi için nüfusa göre tespit edilmesi kararını alarak TBMM'de onaylamıştır. Böylece Kars ve Ardahan'da idari düzenlemelere başlanılmıştır²⁶⁵.

20 Mart 1921'de ise Acaristan Revkom'u meydana getirilmiştir. Yine 20 Mart'ta Menşevikler kendi kristiyan²⁶⁶ polis birliğini kurmuştur²⁶⁷. 28 Mart'a gelindiğinde Acaristan'daki Türk birliği olan 11. Alay Acaristan'dan çekilirken, Türk mümessili Kâzım Bey de Trabzon'a dönmek üzere yola çıkmıştır. Kızılordu ise 30 Mart'ta Sarp sınırına ulaşmıştır²⁶⁸. Batum harekâtı ve sonuçları hakkındaki görüşler değerlendirildiğinde: Kâzım Bey (Karabekir) uygun olmayan bir zamanda Batum'a girmenin Türkiye'yi felakete sürükleyeceğini düşünürken²⁶⁹, Türk mümessili Kâzım Bey de Batum'a girmek için doğru zamanın geldiğini düşünerek ısrarcı davranmıştır. Albay Stokes ise raporunda Rus-Gürcü Savaşına şöyle yer vermiştir²⁷⁰:

“Gürcistan ordusu cesur ve başarılı bir şekilde savaştı. Katılacak birçok gönüllü erkek olmasına rağmen silahları yoktu. Savaştan kaçanların olması ise Gürcistan'ı tehlikeye soktu. Gürcü halkı da, hükümeti ile beraber Bolşevik aleyhtarı idi. Bolşeviklere sempati gösterip, onları birden bire ortadan kaldırdılar. Kazanamasalar da cesurca savaştılar.”

²⁶⁴ ATASE, İSH, K: 619, G: 24, No: 1; Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, c. 2, s. 1033.

²⁶⁵ BCA, 30-18-1-1/ 2-39-15.

²⁶⁶ Mal varlığı olmayıp başkalarının (ağa, bey, vb.) yanında çalışan emekçilerdir.

²⁶⁷ Tskvitaria, *İstoriya, Revolyutsionnovo Dvijeniya v Acariyi*, s. 153.

²⁶⁸ Dayı, *Elviye-i Selâse*, s. 282; Kızılordu'ya mensup 294. Alay 31/3/1921 tarihinde 100 kişilik kuvvet ile Sarp'a ulaşmıştır. (ATASE, İSH, K: 760, G: 86, No: 1); Acara Köprüsündeki Kızılordu'da 31/3/1921'den sonra güneye doğru ilerlemiştir. (ATASE, İSH, K: 618, G: 173, No: 1)

²⁶⁹ Sürmeli, *Türk-Gürcü İlişkileri*, s. 685.

²⁷⁰ ASSTSA, F. i 83, s. 3, p. 12.

22 Şubat 1921 tarihli *Vahdet* gazetesi Türk-Rus ilişkisinin gergin olduğunu yazmıştır²⁷¹. Kızılordu Komutanı Kuybishev ise 21 Mart 1921'deki bildirisinde; "19-20 Mart'ta Kızılordu, Türk-Gürcü ateşkesinden faydalanarak Türklere saldırmıştır" şeklindeki hakaret içeren söylemleri yalanlayarak, iki ülkenin dostluğunu ve emperyalistlere karşı savaşan kardeş milletler olduğunu beyan etmiştir²⁷². 18 Mart'tan sonra çıkan *Utskebebi*²⁷³ gazetesi ise komünist ve Sovyet iktidarın kurulmasındaki ajitasyon görevini üstlenmiştir²⁷⁴. Gürcülerin, Türklere tepki gösterdikleri 17/18 Mart gecesi ise Mamia Orakhelashvili: "*Gürcü askerleri Revkom adına kahramanlık gösterdiler ve böylece Sovyet Gürcistan'ın bağımsızlığını elde ettiler*"²⁷⁵ açıklamasında bulunurken, Orjonikidze de 19 Mart 1921'deki konuşmasında şu ifadeleri kullanmıştır²⁷⁶:

"Evet, Batum bizimdir. Dün Batum'da Türkler şehri işgal etmeye çalıştılar ama Gürcüler Sovyet iktidarını kabul ederek Türkleri biraz dövdüler, yüzlerini morarttılar ve şehirden tekmeyi bastılar."

29 Mart'tan sonra Ali Rıza Bey ile görüşen Shalva Eliava, Gürcistan'ın müstakil bir hükümet olduğunu, Kızılordu'nun sadece yardım için geldiğini ve daha sonra Tiflis'e çekileceğini söylemiştir²⁷⁷. Batum'daki Fransız firmasının temsilcisi Binbaşı Bois de Barre, Gürcü meclisinin Acaristan'ı Türklere bırakmama nedeni için şunları söylemiştir²⁷⁸:

"Batum'u Türklere terk etmektense Bolşeviklerde kalması daha iyidir çünkü bir gün Sovyetler ortadan kalkacak fakat bir kere Türk olan Batum daima Türk kalacaktır."

²⁷¹ Topal, *Moskova Anlaşması'ndan Sonra Doğu Anadolu'nun Savunulması Sorunu*, s. 50.

²⁷² Sürmeli, *Türk-Gürcü İlişkileri*, s. 686.

²⁷³ *Utskebebi* gazetesi için Bkz. EK-3.

²⁷⁴ I. D. Ahalaya - N. I. Konstinidi - V. V. Sharashidze, *Revolysionniye Komiteti v Borbe Za Stanovleniye i Uprocheniye Sovyetskoy Vlasti (Mart 1921- Yanvar 1922)*, Abgosizdat Sokhumi, 1963, No: XII.

²⁷⁵ Tskvitaria, *İstoriya, Revolysionnovo Dvijeniya v Acariyi*, s. 181.

²⁷⁶ Chavleshvili, *Borba za Ustanovleniye Sovetskoy Vlasti v Acariyi*, str. 171.

²⁷⁷ Topal, *Moskova Anlaşması'ndan Sonra Doğu Anadolu'nun Savunulması Sorunu*, s. 49.

²⁷⁸ Sürmeli, *Türk-Gürcü İlişkileri*, s. 678; Sarı, *Batum*, s. 627; TİH, *Doğu Cephesi*, c. 3, s. 241.

Fransız Sosyalist Partisi Merkez Komitesi ise 30 Mart 1921 tarihli protestosunda şu cümleye yer vermiştir²⁷⁹:

“Gürcistan’ın Türk ve Bolşeviklerin ortak saldırılarıyla düşmesi sırasında Fransız Sosyalist Partisi Merkez Komitesi, bu suç teşkil eden davranışı protesto etmektedir. Bu davranış genel olarak tarafsız olan ve müdahale etmeyen halkın içerisinde şuna yol açmıştır ki, Rus emperyalizmi ve Türk milliyetçiliğinin kârı için, bir milletin katledilmesine izin vermiştir...”

II. 1. 3. Türkiye Büyük Millet Meclisinde “Acaristan” Tartışmaları

Mustafa Kemal Paşa 19 Mayıs 1919’da önce Samsun’a oradan da Havza’ya geçerek bir genelge yayınlamıştır. Ardından Amasya Tamimi ile faaliyetlerine başlamıştır. 23 Temmuz 1919’da ise Erzurum Kongresi açılmıştır. Açık bir şekilde Acaristan hakkında bahsedilmeyen Erzurum Kongresi’nde doğu hududunun belirlenmesi hakkında bilgiler mevcuttur²⁸⁰. Yine 11 Eylül 1919 tarihli Sivas Kongresi Bildirisi’nin 3. maddesinde Ermeni ve Rumların devlet kurma amacından bahsedilmiştir. Dolayısı ile Türk bürokrat ve askerleri, Gürcüleri üst düzey bir tehdit olarak algılamayıp, öncelikli gündem maddesi olarak tutmamışlardır²⁸¹.

²⁷⁹ Sürmeli, *Türk-Gürcü İlişkileri*, s. 702.

²⁸⁰ “Mütarekenin akdini müteakip gittikçe artan ahd-ı şikenane muamelat ve İzmir, Antalya, Adana ve havalisi gibi aksam-ı mühimme-i memalikimizin filen işgali ve Aydın vilayetinde ika edilen tahammülsüz Yunan fecayii ve Ermenilerin Kafkasya dâhilinde hudutlarımıza kadar dayanan katliam ve imha-yı İslam siyasetiyle istila hazırlıkları ve Karadeniz sahilinde Pontus hayalini tahakkuk ettirmek gayesiyle hazırlıklar yapılması ve sırf bu maksatla Rusya sahillerinden akın akın muhacir namı altında gelen yabancı Rumların ve bu meyanda da müsellaş eşkiya çetelerinin sevk ve celp edilmesi gibi hadisat karşısında mukaddes vatanın inkısam ve inhilal tehlikesini gören milletimiz, hiçbir irade-i milliyeye istinat etmeyen hükümet-i merkeziyemizin bu âlâm ve fecaya çaresâz olamayacağına emsal-i meşumesiyle kani ve birçok müessirat tahtında ihtimal ki daha elim ve gayr-i kabil-i hazım ve kabul mukarrerata da serfüru edeceğinden tamamıyla endişenak bulunuyor. Binaenaleyh kendini en yakın ve en hunin tehlikeler karşısında gören Şarkî Anadolu vilâyâtının mukaddesatını b’iz-zat muhafaza gayesi ile her tarafta vicdan-ı milliden doğmuş cemiyetlerin iştiraki ile ahiren munakit olan Erzurum Kongresi 7 Ağustos 35 tarihinde mesaisine hitam vererek bi-lütfullah-ı taâlâ ber-vech-i âtî mukarreratı itihaz etti.” (*Milli Egemenlik Belgeleri*, der. Sefer Yazıcı, TBMM Basımevi, 2015, s. 19)

²⁸¹ “3. madde: Memalik-i Osmaniyenin herhangi bir cüzüne karşı vaki olacak müdahale ve işgale ve bilhassa vatanımız dâhilinde müstakil birer Rumluk ve Ermenilik teşkili gayesine matuf harekâta karşı Aydın, Manisa, Balıkesir cephelerinde mücahedât-ı milliyede olduğu gibi müttehiden müdafaa ve mukavemet esas-ı meşrû kabul edilmiştir.” (*Milli Egemenlik Belgeleri*, s. 28)

Bunların dışında Bakü’de, Baha Sait Bey ve Kızılordu Kumandanı Albay İlyachef arasında tanzim olunan bir anlaşma mevcuttur. Bu anlaşmada Acaristan ile ilgili hususlar yer almaktadır. Fakat bu anlaşmanın, Türkiye’yi temsil etmeye hiçbir salahiyeti bulunmayan Baha Sait Bey tarafından imzalanması, Beyaz Ruslar ile savaşılması için Sovyetlerden yardım istenilmesi gibi sebebi ve amacı bilinmeyen maddelerin olması ve Sovyetlerin de ne kadar itibar ettiği bilinmeyen bir anlaşma olması nedeni ile Mustafa Kemal Paşa tarafından imzalanmamıştır. Geçersiz sayılan bu anlaşmanın 5. maddesi şöyledir: “*Türkiye teşkilatı, Batum, İran, Afganistan ve Hindistan’da İngiltere aleyhine bir isyan çıkarılması için gerekli teşebbüslere derhal girişmeyi ve Rusya’da gereken para, silah ve cephaneyi eksiksiz temini üstlenir*”²⁸². Diğer taraftan kurtuluş mücadelesi için Dr. Fuat Sabit gibi, Türklüğün Gürcülerden, Ermenilerden ve emperyalizmden kurtulması için Sovyet esaslarını kabul edenler de olmuştur²⁸³. 28 Ocak 1920’de ise yayınlanan Misak-ı Milli’nin 2. maddesi mucibinde: “*Halkı özgürlüğe kavuşunca oyları ile anavatana katılmış olan üç il için gerekirse yeniden halkın serbest oyuna başvurulmasını kabul ederiz*” şeklinde belirtilerek düşünülen Türkiye sınırları için çalışılacağı gösterilmiştir²⁸⁴.

TBMM gerek olağan oturumlarında gerekse gizli oturumlarında, devletin doğu politikasını sık sık tartışmıştır. 24 Nisan 1920’de toplanan TBMM oturumunun ikinci celsesinde, Mustafa Kemal Paşa Erzurum Kongresini işaret ederek şu konuşmayı yapmıştır²⁸⁵:

“...İşte kongre bu hududu çizmiştir. Bir hudud-u milli çizmiştir. Bu hudud-u milliyi suhuletle ipka için demiştir ki: Mütarekenamenin imza olduğu 30 Teşrinievvel 1334 tarihinde çizdiği hududumuz olacaktır.

²⁸² Gürün, *Türk-Sovyet İlişkileri*, s. 25.

²⁸³ Gürün, *Türk-Sovyet İlişkileri*, s. 31-32.

²⁸⁴ Üç il olarak belirtilen Elviye-i Selâse bir kısım önemli kaynaklarda Kars, Ardahan, Artvin olarak belirtilmektedir. (*Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti Dönemi (23 Nisan 1920-29 Ekim 1923)*, IV ncü Cilt 1 nci Kısım, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1984, EK: 5; *Milli Egemenlik Belgeleri*, s. 37) Fakat Elviye-i Selâse’nin Kars, Ardahan, Batum olduğu daha yaygın olarak bilinmektedir. (Soysal, *Türkiye’nin Siyasal Andlaşmaları*, s. 15) Osmanlıca yazımında “Elviye-i Selâse” olarak geçmesi ve tarih terminolojisinde Kars, Ardahan ve Batum olarak yer edinmiş olmasından dolayı ihtilafı olan livanın “Batum” olarak ele alınması uygun görülmüştür. (Ayrıca. Ahmet Muhtar Bey’in beyanatı için Bkz. TBMM GCZ, 21/02/1337, Devre: 1, c. 1, s. 450)

²⁸⁵ TBMM ZC, 24/4/1336, Devre: 1, c. 1, s. 16.

Vatanımızın hududu olacak bu hududu ihtimal teferruatıyla bilmeyen arkadaşlarımız vardır. Yeniden fazla teferruata girmek istemediğim için şu suretle izahat vereceğim: Şark hududunu Elviye Selaseyi dâhil ederek tasavvur buyurunuz...”

TBMM'nin I. döneminde Batum'u temsil eden beş milletvekili mevcuttur. Bu vekiller: Ahmet Akif (Suner)²⁸⁶, Ahmet Fevzi (Erdem)²⁸⁷, Ahmet Nurettin Efendi²⁸⁸, Ali Rıza (Acara)²⁸⁹ ve Mehmet Edip (Dinç)'tir²⁹⁰.

16 Ekim 1920 tarihindeki TBMM gizli celse zabıtlarında Bolşevik Ruslar ile olan siyasi ilişkiler değerlendirilmiştir. Yusuf Kemal Bey (Tengirşek) Moskova'da Chicherin ve Karahan ile görüşmelerde bulunmuştur. Uzun süren teati şeklinde

---

²⁸⁶ 1877'de Artvin'de doğmuştur. Babası Ali Osman Efendi'dir. I. Dünya Savaşı'nda aktif rol alarak Rus ve Ermenilere karşı savaşmıştır. 3 Haziran 1920'de TBMM'ye katılmıştır. Batum'un Gürcüler tarafından işgalinden sonra teşkilatlanmak üzere meclis tarafından süresiz izinli sayılmıştır. Görevinin sona ermesi üzerine 24 Eylül 1921'de meclisteki görevine geri dönmüştür. 18 Şubat 1944'te ölmüştür. (Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi Milli Mücadele ve T.B.M.M. I. Dönem 1919-1923*, c. III, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara, 1993 s. 143)

²⁸⁷ 1885'te Artvin'de doğmuştur. Babası Süleyman Ağa'dır. Memleketi olan Şavşat'ın müftülüğünü yapmıştır. Mustafa Kemal Paşa'nın talimatı ile Kuva-yı Milliye teşkilatını kurmuştur. 3 Haziran 1920'de meclise dâhil olmuştur. Şer'ie Evkaf Komisyonuna seçilmiştir. Gürcülerin, Batum'u işgal etmesinin ardından meclis tarafından süresiz olarak izinli sayılmıştır. 7 Eylül 1920'de meclisteki görevine geri dönerek Şer'ie Evkaf Komisyonu ile Bayındırlık ve İrşad Komisyonunda da görev almıştır. Milletvekilliği görevinin sona ermesi üzerine Şavşat Belediye Başkanlığı, Arazi Tahrir Komisyonu Başkanlığı ve Çoruh İl Genel Meclis üyeliğinde bulunmuştur. 24 Ekim 1974'te ölmüştür. (Çoker, *Türk Parlamento Tarihi*, s. 144, 145)

²⁸⁸ 1 Mayıs 1920'de Batum'dan milletvekili seçilerek 3 Haziran 1920'de TBMM'ye girmiştir. Mahmut Efendi'nin oğlu İlmiye sınıfından Kobuleti (Çürüksu) ikametgâhına kayıtlı Hahutzade Ahmet Nurettin kaydı mevcut olup detaylı bilgiye ulaşılamamaktadır. PTT, Tasarı, Şer'ie ve Evkaf Komisyonlarına dâhildir. İngilizlerin, Acaristan'ı Gürcülere bırakmasından sonra süresiz olarak izinli sayılan üçüncü ve son vekildir. (Çoker, *Türk Parlamento Tarihi*, s. 146)

²⁸⁹ 1879'da Batum'da doğmuştur. Feyzizade Dursun Efendi'nin oğlu olan Ali Rıza Bey, I. Dünya Savaşı'nda bölgesel kurtuluş mücadelesi vermiştir. Batum İslam Cemiyeti'nin kuruluşunda yer almış, 6 Eylül 1920'de TBMM'ye girmiştir. Adalet Komisyonu ile Dışişleri Komisyonu'nun yanı sıra Şer'ie ve Evkaf Komisyonlarında da görev almıştır. Kendi isteği üzerine Uşak Mahkemesi Aza Mülazımlığına atanmış ve yaklaşık dört yıl sonrada görev yaptığı hâkimlikten istifa ederek PTT'de avukatlık hizmetinde bulunmuştur. PTT'deki görevinin ardından da Ankara'da avukatlık yapmaya başlamıştır. 11 Ağustos 1969'da ölmüştür. (Çoker, *Türk Parlamento Tarihi*, s. 147, 148)

²⁹⁰ 1885 yılında Artvin'de doğmuştur. Acaristan ve Tiflis'te demiryolu inşasında müteahhitlik yapmıştır. I. Dünya Savaşı'nda Rus, Ermeni ve Gürcülere karşı önemli rol üstlenmiştir. 5 Haziran 1920'de TBMM'ye katılarak Tapu-Kadastro, Bayındırlık ve Dışişlerinde görevler almıştır. Kars Konferansı'na danışman olarak katılmış ve 8 Ekim 1963'te ölmüştür. (Çoker, *Türk Parlamento Tarihi*, s. 149, 150)

görülebilecek mevzular diplomatik temas olmasından dolayı kısa sürmüştür. Görüşmede Rusya'nın Türkiye'ye 60 bin silah, top ve para yardımıyla bulunması ile bunun aktarımı için talep edilecek güzergâh, Ermeni meselesi, Bolşevik Devrimi ve Enternasyonal toplantı hakkında konuşmalar gerçekleşmiştir. Bunlardan başka görüşmede önemli bir nokta da Rusların, Ankara hükümetini pek fazla tanımadığından onun tanıtılması ve en önemlisi de aksi bir görüşün belirtilmediği Acaristan'ın statüsünü içeren Brest-Litovsk olmuştur²⁹¹. Sonraki gün toplanan TBMM yaptığı gizli celsede Rusya ile olan ilişkileri değerlendirmiş ve Kafkas hükümetleri ile yapılması planlanan anlaşmaları gözden geçirmiştir. Yapılan oturumda Mebus Hasan Fehmi Bey tespitlerini kısaca belirtmiştir. Hasan Fehmi Bey'e göre durum şöyledir²⁹²:

“Rusya, Rus İdare-i Dâhiliyesine karşı değişmiş. Siyaseti hariciyesine karşı değişmemiş. Çünkü Çarlık ne düşünüyorsa bugünkü Sovyet Rusya'sı da münasebat-ı hariciye ve siyasiyat-ı düveliyesinde hemen ona yakın bir şey düşünüyor.”

Yine Hasan Fehmi Bey, Kars, Ardahan ve Acaristan'da Ermeni iktidarının kurulması ihtimalini değerlendirirken; Acaristan limanından faydalanacak olan Azerbaycan'a Ermenilerin düşmanca davranışlarda bulunacağı, Lazistan sancağının tehlikeye gireceği ve bölgede bulunan 3.000.000 Müslümanın ise zarar göreceği tespitlerine varmıştır²⁹³. Aynı tarihli celsede Batum Mebusu Edip Bey uzun bir beyanatta bulunmuştur²⁹⁴:

“Efendim bendeniz şimdiye kadar bu kürsüye çıkıp söz söylemek iktidarını kendimde görmüyor ve yalnız söylenen sözü dinliyordum. Bugün öyle mühim bir müzakere karşısında kalıyoruz ki 15 Nisan'da Batum'da Bolşevik komitesi tarafından Sovyet Hükûmeti komitesi tarafından belediye salonunda büyük bir miting aktedilerek bolşevik komitesi orada Batum'un mukadderatı, Batum'un ahalisi ellerinde olduğunu resmen ilân etmişlerdir ve Batum'un hiçbir emperyalist hükümetin parmağı olmaksızın kendi mukadderatlarını kendileri

²⁹¹ TBMM GCZ, 16 Teşrin-i evvel 1920, Devre: 1, c. 5, s. 158-173.

²⁹² TBMM GCZ, 17 Teşrin-i evvel 1920, Devre: 1, c. 5, s. 177.

²⁹³ TBMM GCZ, 17 Teşrin-i evvel 1920, Devre: 1, c. 5, s. 181.

²⁹⁴ TBMM GCZ, 17 Teşrin-i evvel 1920, Devre: 1, c. 5, s. 186.

halledecekler, diye Rusya Sovyet Hükümetinin bu kanaatte olduğunu orada alenen söylediler. Fakat maatteessüf işittiğimiz üç haziran tarihli mukavelede Batum Gürcülere terkedilmiş. Hakikatta arazi vermemek için pek ziyade kıskanç davranıyoruz. Bu hususta bu haberden bahsetmediklerinden dolayı bu kürsüye çıkmaya mecbur oldum. Efendiler bugün Batum havalisinde 250 bin nüfusa yakın islâm ahali si vardır. Ahalinin içinde tek bir hıristiyan olmamak üzere kamilen islâmdır. Ahisha da ekseriyetle islâmdır. Bu ahali yirmi sene Gürcü Hükümetinin idaresinde kalırsa Batum vilâyetinde islâm var diye hatırıma getirmemeliyiz. Esasen bundan evvel hükümet hiçbir alâkada bulunmamış. Yani Batum, Ardahan, Kars hakkında bir fedakârlıkta bulunmamıştır. Evet, harpte fedakârlıkta bulundular ve çok çalıştılar. Münevver fikirli, ahaliyi ikaz edecek hiçbir münevver kimse gelmemiştir ve oradan gönderdiğimiz gençler İstanbulda tahsil görmüş ve orada kalmıştır. Bu cehaletle beraber kemali ciddiyetle her şeyi kabul ederek, bütün mevcudiyetiyle buraya merbuttur.

Van ve cenubu şârkî Kafkasta bahsolunuyor. Fakat Batumun Gürcistana verilmesini hiçbir arkadaştan işitmedim. Hamdi Bey arkadaşımız mutlak olarak vilâyati selâseden bahsettiler. Acaba misaki millinin içinde dahil olan Batum ve Ardahanın - Ermenilerdedir, inşallah tahlis edilir - Batum ve Ardahan niçin mevzubahs olmuyor, onun da ayrı bir zamanı mı var? Zannedersem bendeniz o kadar siyasetten anlamam. Her tarafını nazarı mütalâaya almak mecburiyeti vardır. Bunun için bendeniz arzu ederim ki burada söyleyen arkadaşlar oradan da bahis buyursunlar - çünkü biz o kanaatle bu Meclise geldik. Bu Mecliste her azayı muhteremin bizden daha ziyade alâkası var zanniyle buraya gelmişiz. Burada bahis buyursunlar. Fakat hiçbirisi bahsetmediler. Burada Batum hakkında emniyet bahş bir mesele bahsettiler. Memnun oldum. Fakat bugün bu muhadenet muahedenamesini reddettiğimiz zaman Batum için ne gibi bir siyaset takip edeceğiz? Bunun için de bir müzakere yapalım. Batum ve elviyei selâse için veya hususî Batum için en tehlikeli bir şey varsa milletin bir kısmı... bulunuyorlar. Eğer Gürcülerin elinde Batum kalırsa... Yani Rusların elinde kaldı da kırk sene sonra elimize geçti. Yirmi sene sonra elimize geçse yine olur. Bu hususta nazarı dikkatinizi celbederim.”

Meclis toplantısındaki görüşmelere istinaden Ruslar önce Ermenistan'ı sonra Gürcistan'ı işgal edip nihayetinde Türkler ile Acaristan meselesi için masaya oturma niyetinde bulunmaktadır. Türk yöneticiler ise Acaristan'dan önce daha genel bir

Kafkasya politikası üretmeye çalışmaktaydılar. 24 Ocak 1920 tarihinde yeni bir gizli celse yapılmış ve sözün büyük kısmını Ahmet Muhtar Bey alarak Türkiye ile Ermenistan arasındaki uyuşmazlıklara dair çözüm yollarını değerlendirmiştir²⁹⁵.

19 Şubat 1921'de Eskişehir Mebusu Emin Bey meclise “*Son zamanlarda Gürcülerin muhasımkarane vaziyetlerine karşı hükümetimiz ne suretle mukabele edecektir?*” sorusunu yöneltmiştir²⁹⁶. Bunun üzerine Ahmet Muhtar Bey ilk sözünü alarak Rusların Tiflis’i işgaline ve Gürcü-Rus Savaşına değinerek aslında İngilizlerin Kafkasya için giriş kapısı olan Gürcistan’a yardımda bulunduğunu ve bu yardımında askeri olmamasının Türkiye için bir şans olduğunu belirtmiştir²⁹⁷. Beyanatına devam eden Ahmet Muhtar Bey şunu arz etmiştir²⁹⁸:

“...*Moskova İcra Komitesinin hafî bir celsesinde Lenin aynen şu sözleri söylemiştir: ‘Şarkta müsademedeki iki kuvvet-i muazzama var. Biri Slav kuvveti diğeri İngiliz emperyalizmidir. Şark bu iki kısım kuvvetin mezarı olacaktır. Fakat Türkiye hangi tarafta... öbür tarafa gidecektir’ demiştir. Bizim Şark siyasetinde vücudumuzu istisgar etmememize ve vücudumuzun kavi olduğuna inanmamızı rica ederim.*”

Ahmet Muhtar Bey beyanatının devamında şöyle demiştir²⁹⁹:

“*Ermeniler ile olan muhasemat esnasında neden Erivan’a kadar girilmedi denildi? Birçoklarımızın ve hatta benimde gönlüm isterdi ki böyle olsun; fakat hiçbir an unutmayınız ki ordumuzun sol cenahında gayet mütereddit bir vaziyet alması muhtemel bir Gürcü ordusu vardı. Binaenaleyh askeri bir nokta-i nazar düşünölmek lazımdı, buna mecburiyet vardı.*”

21 Şubat’ta yine önemli konuşmalar tutanaklara yansımıştır. Vekiller Heyeti Reisi Fevzi Paşa, İngilizlerin Bolşevikler aleyhine Müslümanları kullandığını hatta Hristiyanları dahi Rusların ve Türklerin aleyhine kullandığını, Gürcülerin Bolşevize edilecekleri için Türklerle iyi ilişkiler kurduklarını, yine Gürcülerin, Ardahan ve

²⁹⁵ TBMM GCZ, 16 Kanun-i sani 1337, Devre: 1, c. 5, s. 348-353.

²⁹⁶ TBMM GCZ, 19 Şubat 1337, Devre: 1, c. 8, s. 438.

²⁹⁷ TBMM GCZ, 19 Şubat 1337, Devre: 1, c. 8, s. 439.

²⁹⁸ TBMM GCZ, 19 Şubat 1337, Devre: 1, c. 8, s. 442.

²⁹⁹ TBMM GCZ, 19 Şubat 1337, Devre: 1, c. 8, s. 443.

Artvin’i terk edeceklerini fakat Batum’dan kesinlikle vazgeçmeyeceklerini ayrıca plebisit sonucuna göre hareket edileceğini de teklif ettiklerini belirtmiştir³⁰⁰. Fevzi Paşa konuşmasının devamında, Türk ordusunu sevk etmemekle hem kan dökmeye sebep olunmadığını hem de ordunun zinde kalarak mevcut duruma göre sevk yapılması gerektiğini uygun görürken, Gürcülerin niyetinin Türkleri oyalayarak önce Bolşevikleri mağlup edip ardından ordularını takviye ederek, İtilaf Devletleri’nin yardımını sağladıktan sonra Acaristan’ı kesinlikle vermemek olduğunu konuşmalarında belirtmiştir³⁰¹.

Oturumda söz alan Ahmet Muhtar Bey Türk-Gürcü-Rus münasebetinden bahsetmiştir. Ahmet Muhtar Bey, Gürcülerle yaptığı görüşmede onların Ardahan livasını dikkate almayı Acaristan’a önemsedikleri şu sözlerle dile getirmiştir³⁰²:

“...Eğer Batum, Gürcüstan hudutları dâhilinde kalmayacak olursa biz boğulmayı tercih ederiz... Yirmi bir asırdır burası bizimdir, biz burada otururuz. Ocağımızdır, vatanımızdır. Bunun menafii milliyemiz, menafii harsiyemiz orada tekâsüf etmiştir. Bunu vermek, bundan vazgeçmek demek Gürcüstandan vazgeçmektir...”

Aynı celsede Erzurum Mebusu Hüseyin Avni Bey ise Azerbaycan ve Ermenistan’ın, Gürcistan ile sorun yaşamayacağını, Gürcülerden sadece Rusların taleplerinin olduğunu söylemiştir. Böylece Gürcistan ve Acaristan üzerinde hangi devletin emellerinin olduğunun altını çizmiş ve Gürcistan’ın Bolşevik olmamasının gerektiğini vurgulamıştır. Oysa Türk mebusları, Türkiye’nin Acaristan’ı almasını ve Gürcülerin bölgeden vazgeçmemesini tartışırken, Türkiye ve Gürcistan’dan daha ziyade Kafkasya’da sözü muteber olan Rusya da Acaristan’ı bir Rus şehri saymakta idi³⁰³. Lazistan Mebusu Ziya Hurşit Bey de plebisit usulüne başvurulması taraftarıdır. Ona göre, Hristiyan idaresi altındaki yerde yapılan seçim kaybedilecektir. Ziya Hurşit Bey’e göre Acaristan, Misak-i Milli sınırları içerisinde olduğu için işgal edilmelidir. Ziya Hurşit Bey mecliste bu düşüncesini belirtmesi üzerine kendisine

³⁰⁰ TBMM GCZ, 21 Şubat 1337, Devre: 1, c. 8, s. 446.

³⁰¹ TBMM GCZ, 21 Şubat 1337, Devre: 1, c. 8, s. 447.

³⁰² TBMM GCZ, 21 Şubat 1337, Devre: 1, c. 8, s. 450.

³⁰³ TBMM GCZ, 21 Şubat 1337, Devre: 1, c. 8, s. 453.

birçok taraftar toplamıştır³⁰⁴. Toplantılar sonucunda Acaristan, Gürcistan, Ermenistan, Rusya, Kars, Ardahan, Artvin şehirleri ve doğu politikası üzerine yapılan görüşmelerin ardından Burdur Mebusu Veli ve Bursa Mebusu Muhittin Baha Beylerin şu takrirleri kabul edilmiştir³⁰⁵:

“Müzakerenin kifayeti kararıyla Batum hakkında arayı umumiyyeye müracaat esnasında asla feragat edilmemek şartıyla icabına göre hareket etmek üzere heyet-i vekileye salahiyet verilmesini teklif ederiz.”

Türk ordusunun Doğu harekâtı ile Kars, Ardahan ve Artvin elde edilmişti. Kazanılan bu yerlerde mülki teşkilatlanma başlatılmıştı. Yerleşim birimlerindeki durumun henüz sıcaklığını koruduğu sırada bir takım huzursuzluklar meydana gelmiştir. Artvin, Şavşat, Kars ve Acaristan dolaylarında Ahmet Fevzi Bey’in içinde bulunduğu ve Kars Mebusu Fahrettin Bey’in de tanıklık ettiği bir olay 3 Kasım 1921 tarihli meclis toplantısında anlatılarak, bölgede yaşanan düzensizlikler için çözüm arayışları başlatılmıştır³⁰⁶.

³⁰⁴ TBMM GCZ, 21 Şubat 1337, Devre: 1, c. 8, s. 455.

³⁰⁵ TBMM GCZ, 21 Şubat 1337, Devre: 1, c. 8, s. 457.

³⁰⁶ Bu olay meclis tutanaklarında özetle şöyle geçmektedir: “Fevzi Bey, Türk-Gürcü sınır bölgesinde Türkleri kışkırtmaya yönelik yapılan hareketler nedeni ile bir arkadaşını yanına alarak üç arşın karla kaplı dağları aşmıştır. Peşlerindeki müfreze takibi ile memleketlerine güçlüklerle girebilmiştir. Ardından Gürcü karakollarına düşmüştür. Karakolda ise bağlanıp, dövülmüştür. Yolda para ve silahlarını vererek canını yine zor kurtarıp tekrar Kars’a gelmiştir. Ardından Fevzi Bey Batum’daki cemiyete gitmek isterken, bölgede Bolşeviklerin etkisi hissedilmeye başlamıştır. Bunun üzerine Şavşat’ta teşkilatlanma faaliyetleri ile Bolşeviklere karşı mukavemet göstermiş fakat Fevzi Bey’e Bolşevik olduğu iftirasında bulunulmuştur. Fevzi Bey bunun üzerine tebdil-i kıyafet ile kurtuluşu Fırka Kumandanı Ziya Bey’in menziline bulmuştur. Orada bulunan Yaver Mustafa Efendi’de sorgusuz sualsiz onu mahpushaneye atmıştır. Fevzi Bey’in o kadar yalvarmasına rağmen askerler onu Kars’a götürmüşlerdir.

Fahrettin Bey ise çarşıda mahpushane müdürünü bir Rus’a para verirken görmüştür. Fahrettin Bey, mahpushane müdürünün elinde Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal Paşa imzalı bir cüzdan görmüştür. Bunun üzerine Fahrettin Bey’in mahpushane müdürüne cüzdanın sahibinin kim olduğunu sormasının ardından üç gündür mahpushanede yatan bir mebusa ait olduğu cevabını almıştır. Fahrettin Bey hemen Mutasarrıf Tahir Bey’in yanına giderek adaylığının bir kıymeti olmadığını ve adaylıktan istifa edeceğini, kendisinin de itham ile dava edilip mahpushaneye atılacağını söylemiştir. Bunun üzerine Mutasarrıf Tahir Bey’de mahpushaneyi arayarak bilgi almış ve ardından Fevzi Bey serbest kalabilmiştir. (TBMM ZC, 3 Kasım 1337, Devre: 1, c. 14, s. 55, 56; Bkz. Serpil Sürmeli, “Batum Milletvekili Ahmet Fevzi (Erdem) ve Şavşat Olayı”, *Atatürk Dergisi*, c. 5, S. 3, 2007, s. 53-77)

II. 2. Acaristan Özerk SSC'nin Kuruluşunun Uluslararası Temelleri

II. 2. 1. Moskova Antlaşması (16 Mart 1921)

Türkiye ve Rusya arasında imzalanması düşünülen ilk antlaşma, 1920 yılının Temmuz ayında Bekir Sami Bey'in (Kunduh) başkanlığında Moskova'ya ulaşan heyet ile başlamaktadır. Görüşmeler sonucunda yapılan ilk antlaşma parafe edilmiş ancak Rusya'nın askıya alması nedeni ile imzalanamamıştır³⁰⁷.

Rusya ve Türkiye arasındaki ikinci görüşme ise Rusya'nın Türkiye'deki ilk resmi sefiri olan Budu Mdivani'nin, Gümrü'de Kâzım Bey (Karabekir) ile yaptığı görüşme sırasında, Rusya'ya bir Türk heyetini davet etmesi ile gelişmiştir³⁰⁸. Moskova Büyükelçiliğine atanan Ali Fuat Paşa (Cebesoy) Moskova'ya gitmek üzere yola çıkmıştır. Ardından elçilik heyeti de hareket etmiş ve 7 Ocak 1921'de Ali Fuat Paşa ile Kars'ta buluşmuşlardır³⁰⁹. Bu elçilik heyetinde Yusuf Kemal Bey, Dr. Rıza Nur ve Elçilik Kâtibi Mehmet Ali Beyler bulunmaktadır³¹⁰. Heyet Bakü üzerinden giderek Azerbaycanlı devlet adamı Behbud Şahtatinski ile görüşmüş ve birlikte Moskova'ya varmışlardır³¹¹. Türk heyeti, 18 Şubat 1921'de³¹² Rusya Hariciye Komiseri Chicherin ve Rusya Hariciye Komiser Yardımcısı Karahan ile görüşmüştür³¹³.

³⁰⁷ Dayı, *Elviye-i Selâse*, s. 284.

³⁰⁸ Topal, *Moskova Anlaşması'ndan Sonra Doğu Anadolu'nun Savunulması Sorunu*, s. 5.

³⁰⁹ Mustafa Öztürk, *Atatürk Dönemi'nde Türkiye'nin Kafkasya Politikası*, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılapları Tarihi Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2005, s. 123; Ali Fuat Cebesoy, *Moskova Hatıraları*, yay. haz. Osman Selim Kocahanoğlu, Temel Yayınları, İstanbul, 2002, s. 114.

³¹⁰ Topal, *Moskova Anlaşması'ndan Sonra Doğu Anadolu'nun Savunulması Sorunu*, s. 7; Cebesoy, *Moskova Hatıraları*, s. 114.

³¹¹ Mahir Aslan, *Atatürk ve Azerbaycan Politikası*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Edirne, 2008, s. 337.

³¹² Türk heyetinin görüşmesi için "17 Şubat 1921" veya "19 Şubat 1921" tarihleri yazılmış olsa da genel kanı olarak "18 Şubat 1921" tarihi kabul edilmektedir.

³¹³ Topal, *Moskova Anlaşması'ndan Sonra Doğu Anadolu'nun Savunulması Sorunu*, s. 7; Bu görüşmede Chicherin'in "Niye geldiniz?" diye sorması üzerine Yusuf Kemal Bey'de "Niye çağırдыңız?" diye karşılıkta bulunmuştur. Chicherin, çağırıldığını reddederek, Türk tarafının görüşmek istediğini vurgulamak istemiş fakat Türk temsilcileri, Mdivani'nin Kâzım Karabekir'e verdiği mektupta Chicherin'in talebi ile davet edildiklerini belirten yazıyı göstermiştir. (Topal, *Moskova Anlaşması'ndan Sonra Doğu Anadolu'nun Savunulması Sorunu*, s. 7; İhsan Çolak, "Moskova

Resmi görüşmelerin ilk toplantısı 26 Şubat'ta başlamıştır. Toplantıda Türk temsilcileri Acaristan'ın değerlendirmesini son ana kadar gündemden uzak tutmaya çalışmıştır. Rus temsilcileri ise Acaristan konusunda ısrarcı davranmıştır. İki heyet uzlaşamayınca Stalin adına Şahtahtinski, Karahan adına da Enver Paşa aracılık yapmıştır. Görüşmede Ruslarda kalan Iğdır'a karşılık Acaristan'ın pazarlığı söz konusu olmuştur. 9 Mart'taki görüşmelerde “*Bir nefeslik toprak*” olarak bahsedilen Acaristan'a muhtariyet verilmesi, Müslüman halkın kültürel ve dini haklarının Gürcistan tarafından koruma altına alınması şartı ile bırakılması ve Türk-Sovyet hattındaki sorunlar üzerinde ortak bir payda oluşturulması sonucunda söz birliğine varılmıştır. 10 Mart'ta da mutabık kalınan bu maddeler kabul edilerek Acaristan konusunun detayları ise Gürcistan ile yapılması düşünülen ileri tarihli bir antlaşmaya bırakılmıştır³¹⁴.

Yapılan görüşmelerin ardından 16 Mart 1921'de “Türkiye-Sovyet Rusya Dostluk ve Kardeşlik Antlaşması” imzalanmıştır³¹⁵. 16 madde ve 3 ekten oluşan antlaşmayı Türk hükümeti adına Yusuf Kemal Bey, Rıza Nur ve Ali Fuat Paşa; Sovyet Rusya adına ise Chicherin ve Celal Korkmazov imzalamıştır³¹⁶. Antlaşma 21/07/1921 tarihinde mecliste 1 çekimser ve 5 redde karşılık 201 oyla kabul edilerek³¹⁷, 141 numaralı kanun ile yürürlüğe girmiştir³¹⁸. Antlaşmanın kabul edildiği bu oturumda Hariciye Vekili Yusuf Kemal Bey mecliste şu konuşmayı yapmıştır³¹⁹:

“Efendim, Batum mebusları arkadaşlarımızın hissedeceği teessürü duymamak kabil değildir. Yalnız muahede heyeti umumiyesinde zannederim Türkiye Devleti'ne menfaat olduğunu Heyet-i Umumiyemiz tarafından inkâr olunamayacağı gibi, Batum mebusu arkadaşlarımız tarafından da inkâr olunamaz. Binaenaleyh Batum Daire-i İntihabiyesi namına yükselen bu söze karşı Türkiye Hükümeti yalnız der ki; ne yapalım Türkiye'nin ve Türklüğün menfaati bunu icap ediyor. Batum

---

Antlaşması'na Giden Yol: Milli Mücadele Dönemi Bolşevik İlişkileri”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, c. 17, S. 49, Mart, 2001, s. 37)

³¹⁴ Sarı, *Batum*, s. 343-346.

³¹⁵ Yusuf Kemal Tengirşek, *Vatan Hizmetinde*, Kültür Bakanlığı, Ankara, 2001, s. 346-358.

³¹⁶ Soysal, *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları*, s. 36-38.

³¹⁷ TBMM ZC, 21/07/1337, Devre: 1, c. 2, s. 344.

³¹⁸ *Kanunlar Dergisi*, c. 1, s. 154-162.

³¹⁹ TBMM ZC, 21/07/1337, Devre: 1, c. 2, s. 332, 333.

mebusları ahitnameyi kendi namına protesto edebilir.”

Moskova Antlaşması'nın 1, 2 ve 12. maddeleri Acaristan ile ilgilidir³²⁰. Moskova Antlaşması'ndaki en mühim konuların başında Acaristan gelmektedir. Konferans esnasında Türk, Gürcü ve Bolşevik kuvvetleri aynı zamanda Acaristan'da bulunmaktadır. Türk heyeti görüşmelerde Ankara ve Acaristan'daki olayların Moskova'ya yansımaları üzerine bazı zorluklar yaşamıştır³²¹.

---

³²⁰ Madde 1: Tarafeyni müteakideynin her biri tarafeynden birine tahmil olunmak istenilen muahedei sulhiye veya diğerk bir beyneddüvel senedi tanımağı esas olarak kabul eder. Rusya Şuraları Federatif Sosyalist Cumhuriyeti Hükümeti elyevm Büyük Millet Meclisi tarafından temsil edilmekte olan Türkiye Hükümeti milliyesi canibinden tanınmamış Türkiye'ye ait hiçbir beyn'ed-düvel senedi tanımağı kabul eder. İşbu muahede mezkûr “Türkiye” tabiri ile 28 Kanun-i sani 1336 (1920) de İstanbul'da münakit Meclisi Mebusan tarafından tanzim ve bilcümle devletlerle matbuata tebliğ olunan Misak-ı Milli'nin ihtiva ettiği arazi kastedilmiştir. Türkiye'nin şimali şarki hududu Bahr-i Siyah sahilinde kâin “Sarp” karyesinden başlayarak “Hadismeta” Dağı “Şavşat” Dağının hattı taksimi meyahı “Fani” Dağından geçen oradan daima Ardahan ve Kars sancaklarının hududu idariyesi şimaliyesini Arpaçayı ve Aras talvegını takip ederek Aşağı Karasu mansabına vasıl olan hati ile tayin olunmuştur. (Hududun tafsilatı ve buna müteallik mesail için 1 (A) ve 1 (B) zeyillerine ve tarafeyni akıdeyne mumza haritaya müracaat).

Madde 2: Evvela: İşbu maddede tahsis ve tayin olunan mahal ahalisi her cemaatin dini ve harsi hukukunu temin ve mahalli mezkureye ahalinin arzularına muvafık bir usulü tasarruf arazi ithaline imkân bahşedecek vasi bir muhtariyeti dariyeye nail olmak.

Saniyen: Batum limanı tarikiyle Türkiye'ye giden veya gelen bilcümle mevad ile eşyayı tüccariyenin gümrük resmine tabi tutulmayarak bila müşkülât ve mevani bülcümle rüsun ve tekâliften muaf olarak serbest bir surette imrarı hakkı, her nevi masarifi hususiyeden müstesna olarak Batum limanından istifade hakkıyla birlikte Türkiye'ye temin edilmek şartları ile işbu muahedenin birinci maddesinde gösterilen hududun şimalinde bulunan ve Batum livasına ait olan arazi ile Batum limanı ve şehri üzerlerindeki hakkı matbuiyeti Gürcistan'a terke rıza gösterir.

Madde 12: 1918 senesinden evvel Rusya aksamından iken üzerlerinde Türkiye'nin hakkı hâkimiyeti olduğu Rusya Şuraları Sosyalist Federatif Cumhuriyeti Hükümeti tarafından işbu muahede ile tasdik olunan aksam arazi ahalisinden her biri Türkiye'yi serbestçe terkedebilecek ve birlikte eşya ve emvalini veya nukutunu götürebilecektir. İşbu muahede ile Türkiye tarafından hakkı metbuiyeti Gürcistan'a terkedilen Batum arazisi ahalisinden her biri dahi aynı hakkı haizdir. (*Kanunlar Dergisi*, c. 1, s. 157-159)

³²¹ Rıza Nur Moskova Konferansını şöyle anlatmaktadır: “Muahede bitiyor... Bu esnada Ruslar Gürcistan'ı istila ediyor... Telaşlı bir haber. Bizimkiler de Batum'a girmişler. Ruslar bize ‘Bu ne iştir? Muahede mi yapıyoruz. Burada böyle, orada sizin ordu Batum'a giriyor!’ Ankara'ya şifre yazarız: ‘Batum'dan çıkın, yoksa Ruslar cebren girecekler. Muahede, yardım meselesi suya düşecek.’ deriz. Cevap yok. İllallah! Rusları teskin ediyoruz. ‘Siz muahedeye bakın, biz Batum'u istemiyoruz.’ diyoruz. Ruslar diyorlar ki: ‘Batum'a girdiğinizden dolayı Ankara bayraklarla donandı.’ şaşırıyoruz. Avdetimde Tiflis ve Batum'da öğrendiğime göre, vaziyet şöyledir ve biz de bu esnada üç türlü birbirine zıt vaziyet vardır. Yani Türkiye'nin işi anarşi ve gülünç manzarada: Biz Moskova'da bir hudut yapıyor, Batum'u istemiyoruz. Kanaatimizce Batum'u Ruslar bize vermezler. Batum Türkiye'ye beladır diyoruz. Burayı muhafaza için daima orada 50 bin kişilik bir ordu beslemek

Fevzi Paşa, antlaşmanın kabul edilmesinin ardından Şark Cephesi Kumandanı Kâzım Bey'e (Karabekir) 21/03/1921'de; "Moskova'daki Heyet-i Murahhasamızın Rusya Sovyet Hükümeti ile akdeyletiği muahede Heyet-i Vekillerce şayanı kabul görmüşlerdir. İlk içtimada beray-ı tasdiki meclise arz edilecektir. Muahede mucibince Batum, Ahılkelek, Ahıska menatıkının muhtariyet şeklinde Sovyet Gürcistan'da kalacağı anlaşılmaktadır" bilgisini vermiştir. Türk ordusu daha sonra antlaşma gereğince Acaristan'dan çekilmeye başlamıştır³²².

Moskova Antlaşması 27 Mart 1921 tarihinde meclis tarafından tasdik edilmiştir. Antlaşmaya Rus hükümeti de onay vermiş ve 22 Eylül 1921'de Kars'ta

---

lazımmış. Batum öyle bir yer ki, Rusların can evi, bize bırakmayacaklar, orada harp olacak. Bu kadar yaptıklarımız mahvolacak... Biz Ardahan, Artvin ve emsalini aldık. Muahedede bu tespit ve kabul edildi. Batum'u da bunlar ile bir sandığa koymak istemiyoruz. Nasıl olsa Ruslar bir gün Batum'u alırlar. Sandıkta ki diğer şeyler de beraber gider. Türkiye bir gün Batum'u alıp daima harbe hazır olmak, büyük bir ordu beslemek gibi aptallık yapamaz... Ne ise Batum'dan çıktılar. Biz de Ruslar da memnun olduk. Bu mani gidince muahedeyi de bitirdik. İmza edeceğiz. Ruslar iyi bir şey düşünmüşler. Dediler ki: 'İngilizler, İstanbul'u 16 Mart'ta bastılar. Bir yıl sonra 16 Mart'ta Moskova muahedesi yapılmış olsun. Bir iki bekleyelim de 16 Mart günü imza edelim. Pek muvaffıktı ve öyle yaptık... Ruslar muahedenin akdini telsiz ile dünyaya verdiler. İlan yaptılar. Memnun idiler. Çünkü bununla Türkler ile emperyalistler aleyhine ittifak etmiş olduklarını göstermek gayeleri idi. Bizi onlar aleyhine harbe sevk etmekle onlara korku vermek istiyorlardı. Zaten bizimle dostluk yapmak istemeleri bizi İngiliz ve Fransızlara karşı 'koz' olarak kullanmak içindi. Bu bizim için de kârlıydı. Biz de Rus'u koz yapıyorduk." (Rıza Nur, *Hayatım ve Hatıratım*, c. 3, İşaret Yayınları, der. Abdurrahman Dilipak, İstanbul, 1992, s. 164-167); Rıza Nur, hatıratında Acara'ya ise şöyle yer vermiştir: "Batum cidden güzel bir şehir, Ruslar imar etmişler; hasılı Batum, Fransa'nın Nis'ine benziyor... Limanın rıhtımında boruların musluklarını açıyorlar. Tenekeleri gaz ile doldurup hemen yine orada vapura yüklüyorlar. Ahali ekseriyetle Acar. Bunlar, Gürcüce de Türkçe de biliyorlar. Eskiden Batum kâmilen bunlarla meskûndü. Sonradan Hristiyan Gürcüler de gelmiş, Ruslardan da yerleşenler var. Biz de Acarlara Gürcü derler. Burada bunlara Gürcü dersiniz size kurşun atarlar. Bu kelimeyi hakaret sayarlar. İstiklal veya iltihak istiyorlar. Türkçe mektepler açmışlar, bizden de muallim getirmişler. Mektebi, muallimi gördüm. İyi işliyor; fakat Gürcüler Türkçeyi kaldırıp, tedrisatı Gürcüce yapmak istiyorlarmış. Buna Menşevik hükümet çalışmış, şimdiki Bolşevik Gürcü Cumhuriyeti de çalışıyormuş. Zavallılara türlü engeller çıkarıyorlarmış. Bizim Moskova muahedesinde kendilerine muhtariyet verdiğimizizi, bir hükümet reisleri, millet meclisleri olacağını, valilerin ve emsalinin kendilerinden yapılacağını söyledim. Sevindiler. Mahpuslar, sefalet, açlık, salgın hastalıklar içindeymiş. Bir taraftan da Çeka kırıyormuş... Gürcistan'da da dükkânlar kapanmamış; fakat arada hükümet bir ticarethaneyi basıp ne kadar altın para bulursa müsaderede ediyormuş." (Rıza Nur, *Dr. Rıza Nur'un Moskova-Sakarya Hatıraları*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1993, s. 129, 130)

³²² ATASE, İSH, K: 619, G: 24, No: 1.

değişim sağlandıktan sonra yürürlüğe girmiştir³²³. Bu antlaşma ile Rusya, Sevr Antlaşması'nı kabul etmeyip Ankara hükümetini ve Misak-ı Milli'yi tanımıştır³²⁴.

Moskova Antlaşması ile Brest-Litovsk Antlaşması benzer özellikler göstermektedir. Brest-Litovsk Antlaşması imzalandıktan sonra Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan ile ayrı ayrı yapılan Batum Antlaşması'nın öncüsü olmuştur. Moskova Antlaşması'da benzer Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan'ın katılacağı Kars Antlaşması'nın ilk adımını oluşturmuştur. Bu açıdan Moskova ve Kars Antlaşmaları birbirlerini tamamlayarak güçlendirecektir.

II. 2. 2. Kars Antlaşması (13 Ekim 1921)

16 Mart 1921'de imzalanmış olan Moskova Antlaşması'nın 15. maddesi³²⁵ gereğince Türkiye'nin Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan ile antlaşma imzalanması uygun görülmüştür. Ankara hükümeti 24/04/1921'de Rus sefaret heyetinin ihtiyaçları ve düşünülmemeyen giderleri için 62.983.50 kuruş³²⁶, yine 24/04/1921 tarihinde Gürcü sefaret heyeti için 79.801 kuruş ödenek ayırmıştır³²⁷. 16/08/1921'de ise Kars Konferansı'na katılacak olan misafir heyet üyelerinin, konferans süresince masraflarının tedarik edilmesi için 2000 liralık kredi açılmıştır³²⁸.

Konferans tarihinin yaklaştığı ve murahhasların belirlendiği süreçte Kâzım Bey'e (Karabekir) önemli görevler verilmiştir. Kendisi asker olduğu için siyasi bir görevde bulunmak istemeyen Kâzım Bey (Karabekir), Mustafa Kemal Paşa'nın

---

³²³ Salim Gökçen, "Ankara-Moskova İlişkilerinin Gelişimi ve 1925 Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşması", *Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, v. 2, I. 3, p. 122; Kâmuran Gürün, *Ermeni Dosyası*, Türk Tarih Kurumu, 3. Baskı, Ankara, 1985, s. 272; BCA, 30-18-1-1/3-29-13.

³²⁴ Gökçen, "Ankara-Moskova İlişkilerinin Gelişimi ve 1925 Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşması", p. 122.

³²⁵ Madde 15: İşbu Türk ve Rus Muahdesinde Cenubi Kafkas Cumhuriyetlerine ait bulunan mevadin Türkiye ile işbu Cumhuriyetler arasında akdolunarak muahedatta mecburiiyül kabul olması için salifüzzikir Cenubi Kafkas Cumhuriyetleri nezdinde teşebbüsâtı lazimedede bulunmağı Rusya taahhüt eder. (*Kanunlar Dergisi*, c. 1 s. 160)

³²⁶ BCA, 30-18-1/ 3-17-15.

³²⁷ BCA, 30-18-1/ 3-17-16.

³²⁸ BCA, 30-18-1-1/ 3-31-10.

vazifelendirmesi üzerine Kars Antlaşması'nın baş murahhası olmuştur³²⁹. Ali Fuat Paşa da Moskova'dan gelecek olan sefaret heyeti üyeleri hakkında Türkiye'ye tafsilatlı bilgiler sunmuştur. Ali Fuat Paşa, Rusların Gürcistan ve Ermenistan hudutları için bazı tavizler isteyebileceğini ve buna bahane olarak Malakanlara yapılan muamelenin Moskova Antlaşması'na aykırı olduğunu, Gümrü'de bulunan Ermenilerin katledildiği iddiasını veya Fransızlar, Afganistanlılar ya da İranlılar ile yapılan ittifakların Rusları tehdit ettiğine dair bahaneleri öne sürebileceklerini bildirmiştir³³⁰. Yusuf Kemal Bey, Büyük Millet Meclisi adına konferansa katılacak heyete ilgili talimatları bildirmiştir. Bu talimatlarda Acaristan ile ilgili olan kısımlar şunlardır; Antlaşmanın Gürcüce ve Türkçe yazılması sorun olabileceğinden Fransızca yazılması, Acaristan arazisi ile Acaristan'ın muhtariyet meselesinin detaylı bir şekilde muahedeye ve gerekirse zabıtnamelere yazılması ve Moskova Antlaşması'nın 2. maddesinin netleştirilmesidir. Yine Acaristan limanından iktisadi olarak istifade edilmesi hususunun gerekli olduğu uygun görülmüştür. Ayrıca hudut konusunda anlaşmazlıkların yaşanması durumunda Artvin'deki madenlerden istifade edilmesi söz konusudur. Sovyet hükümetinin Çoruh'taki bakır madenlerini istemesine karşılık Türk hükümeti de Ahıska ve Borçalı Türkleri için hukuki taleplerde bulunmayı düşünmektedir³³¹.

Konferansa, Türkiye adına baş murahhas olarak; Şark Cephesi Kumandanı Kâzım Bey (Karabekir), murahhas olarak; Burdur Mebusu Veli Bey, Azerbaycan Mümessili Memduh Şevket Bey, Şarki Anadolu Demir Yolları İnşaat Mühendisi Muhtar Bey, müşavir olarak; Batum Mebusu Edip Bey, Reji Umumi Müfettişi Muvaffak Bey, Erkân-ı Harp Binbaşı Veysel Bey, Erkân-ı Harp Binbaşı Talat Bey, kâtip olarak ise Hariciye memurlarından Zühtü ve Osman Beyler ile Cephe Yaverleri

³²⁹ Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, c. 2, s. 1111.

³³⁰ Çiğdem Aslan - Mustafa Toker, *Ali Fuat Paşa'nın Moskova Büyükelçiliği Dönemi Yazışmaları (16 Ocak 1921-14 Ekim 1921)*, Cilt 1, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 2015, s. 354-360. (No: 93)

³³¹ Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, c. 2, s. 1115, 1116; Türk heyeti Moskova dönüşünde Tiflis'ten ayrılırken Svanidze'ye veda için uğradıklarında o, Türk heyetine; “Bizden istediğinizi vermeyeceğiz, belki Ardahan ve Artvin hudutlarına ve sizin Batum transitinden, limanından o kadar vasi surette istifadenize itiraz edeceğiz” demesi ise Türk yöneticilerinin hafızalarda yer etmiştir. (Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, c. 2, s. 1116.)

Nazmi ve Selahattin Beyler katılmışlardır³³².

Konferansa gelen 150 kişilik Rus heyetinin, Rus Sovyet baş murahhası olarak J. Hanetsky, Azerbaycan Heyeti Reisi Behbud Şahtatinski, Gürcistan Heyeti Reisi Shalva Eliava, Gürcistan Hariciye Komiseri A. Svanidze, Ermeni Heyeti Reisi A. Meravyan, Ermenistan Heyeti Dâhiliye Komiseri Bogos Makenzyan'dır³³³.

Acara Meclisi Umumi Reis Vekili ve Baş Müftüsü Osman Nuri Bey tarafından Ardahan Havalisi Kumandanlığı makamı üzerinden 5 Ekim 1921'de Keda³³⁴ kazasından Müftüzade Abdullah Efendi'nin itimatnamesini aldığından Acaristan'ın muhtariyet hakkını savunmak amacı ile Kars Konferansı'na iştirak etmek için maruzat gönderilmiştir³³⁵. 26 Eylül 1921'de başlayan Kars Konferansı, 18 gün sürmüş ve 13 Ekim 1921'de sonlanmıştır. Antlaşma 20 madde ve 3 ekten oluşmaktadır³³⁶.

Konferansın gündemindeki 6. başlık "Acara muhtariyeti, Batum limanı ve transit meselesi" olmuştur. Acaristan sorunu görüşülünce Kâzım Bey (Karabekir) şu talepleri bildirmiştir³³⁷:

1. Herkesin bir oyu olmalıdır. Yabancılar oya iştirak etmemelidir. Yabancıdan kasıt Dünya savaşından sonra Acara'ya gelenlerdir. Hariciye ve Harbiye Komiserlerini Gürcistan atayabilirse de hükümetin diğer azalarını Acara Milli Meclisi atar.
2. Resmi dil Gürcüce ve Türkçe olup eğitimde her cemaate serbestlik şartı tanınacaktır.
3. Ortak amaçlar için kullanılan şimendifer ve liman işletmeleri ile bunların gelirleri

³³² Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, c. 2, s. 1111, 1112; *TİH, Doğu Cephesi*, c. 3, s. 319, 232.

³³³ Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, c. 2, s. 1112; *TİH, Doğu Cephesi*, c. 3, s. 319, 323; BCA, 30-18-1-1/3-31-9; Ayrıca Muhtar Bey'in delege, Muvaffak Bey'in müşavir olarak katılımları için Bkz. BCA, 30-18-1-1/3-31-11.

³³⁴ Batum'un 42 km uzağından bulunan ilçesidir.

³³⁵ TİTE Arşivi, 96/4, 96/37.

³³⁶ Kars Antlaşması'nın orijinal Fransızca metni için Bkz. BCA, 930-1-0-0/3-42-1.

³³⁷ Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, c. 2, s. 1120-1126; S. Esin Derinsu (Dayı), "Milli Mücadele'de Elviye-i Selâse/Üç Sancak Meselesi (Kars, Ardahan, Batum), *Türkler*, Yeni Türkiye Stratejik Araştırma Merkezi, c. 16, s. 165.

merkezi hükümete ait olup Acara şoselerinin muhafaza ve onarımı da merkezi hükümete aittir.

4. Müslümanların hukuki ve dini işlerde serbest ve özerk olmaları ile gerek duyulduğu zaman Şer'îye Vekâleti ile münasebet hakkının verilmesi.

Kâzım Bey'in (Karabekir) bu taleplerinin ardından Gürcistan Revkom Reisi Mdivani ve Adliye Halk Komiseri Kavtaradze, 16 Temmuz 1921'de bir beyanname yayınladıklarını ve bunun zabıtlara geçmesini istemişlerdir. Kâzım Bey de (Karabekir) bu muhtariyet beyannamesinin gazetelerde ilan edilip duyurulmasını sağlayarak halkın bilinçlendirilmesine dair teklif sunmuştur³³⁸.

Antlaşmada, Acaristan ile ilgili olan kısımlar 4 , 6 , 7 ve 8. maddeler ile Ek 1 ve kısmen Ek 2'dir³³⁹. Bu maddeler değerlendirilecek olursa;

³³⁸ Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, c. 2, s. 1121.

³³⁹ Madde 4: Türkiye'nin şimalî şarki hududu (Rus Erkânıharbiyesininin 1/210.000 mikyasındaki bir parmak beş verstlik mesafe haritasına nazaran) Bahrisiyah sahilin kâin (Sarp) kariyesinden başlanarak Kedis Mata Dağı-Şavşat Dağı hattı taksimi meyahlı-Kanı Dağı'ndan geçen oradan daima Kars ve Ardahan Sancaklarının şimalî hudut idariye'î kadimesini ve Arpaçay Aras talvekinin Jijni Karasu menbama kadar takibeden hat ile tayin edilmiştir.

(Hududun tafsilâtı ve buna müteferri mesail için 1 ve 2 numaralı melfuflarla tarafeyni müteakidince mümza merbut haritaya müracaat) metni muahede ile harita arasında adem'i tevafuk halinde metni muahedeye tercih edilecektir. Rusya Sosyalist Federatif Şûralar Hükümeti Cumhuriyeti'nin bir mümessilinin de iştirakiyle müsavi miktarda âzalardan mürekkep muhtelir bir tahdid'i hudut komisyonu arazi üzerinde hududu teferrüatıyla tesbit ve takrire ve hudud işaretlerini vaz'a memurdur. (4 numaralı melfuf harita)

Madde 6: Türkiye, evvelâ-işbu maddede tahsis ve tâyin olunan mahaller ahalişi, her cemaatin dinî ve harsî hukukunu temin edecek vâsi bir muhtariyeti idareyeye nail olmak ve mezkûr mahallere ahalinin arzularına muvafık bir usulü tasarruf arazi ithaline imkân bahşetmek saniyen-Batum limanı tarikiyle Türkiye'ye ithal veya Türkiye'den ihraç olunacak bilcümle mevad ile eşyayı tüccariyenin gümrük resminetâbi tutulmıyarak bilâmüşkülât ve mevani bilcümle rüsum ve tekâliften muaf olarak serbest bir surette imrarı hakkı, her nevi mesarif'i hususiyeden müstesna olarak Batum Limanından istifade hakkı ile birlikte Türkiye'ye temin edilmek şartı ile Batum Limanı ve şehrinin iş bu muahedenin 4 ncü maddesinde gösterilen hududun şimalinde bulunan ve Batum livasına ait olan arazinin hak'kı metbuiyetini Gürcistan'a terke rıza gösterir.

Bu maddenin tatbiki için işbu muahedenin imzasını müteakip derhal alâkadar tarafların mümessillerinden mürekkep bir komisyon teşkiledilecektir.

Madde 7: Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti ile Gürcistan Şurâlar Cumhuriyeti Hükümeti hemhudut menatık ahalisinin ahalisinin muhtelir bir komisyon tarafından gümrük, inzibat ve umuru sıhhiye hususlarında vazedilecek nizamatı müsaadekâraneyle riayet etmek şartıyla hududu geçmelerini teshil edeceklerini taahhüt ederler.

4. madde: Türkiye'nin kuzeydoğu sınırı, Sarp'tan başlamak üzere Kars ve Ardahan'ı da dâhil ederek oluşturmuştur.
6. madde: Acaristan özerkliği, Acaristan limanından serbest ticaret hakkı gibi kolaylıklar karşılığında Gürcistan'a bırakılmıştır.
7. madde: Geçiş bölgelerinde oluşturulacak olan karma komisyonun sağlık, gümrük ve polis konularındaki tanzim edeceği kanunlarına göre geçiş sağlanacaktır.
8. madde: Sınır bölgesinde bulunan halkın meralardan istifade etmesi ve arazileri yaylak-kışlak olarak kullanabilmesi hususu eklenmiştir.

Acaristan limanından faydalanma, transit şartlar ve ticaret ile ilgili hususların, Acaristan Muhtariyeti ile görüşülmesi için ilerleyen tarihte Tiflis'e bir heyet gönderilmesi kararlaştırılmıştır³⁴⁰. Kars Antlaşması, Moskova Antlaşmasını tamamlayıcı özellik gösterirken, aynı doğrultuda olmalarına rağmen Kars Antlaşması daha yerel niteliktedir. Böylece Kars Antlaşması ile Türkiye'nin doğu, Acaristan'ın batı sınırı belirlenmiştir.

16 Mart 1922'de meclis oylamasına sunulan Kars Antlaşması'na 187 katılım gerçekleşmiştir. Oylama sonucunda 3 çekimser ve 13 red oyuna karşılık 172 evet oyu ile antlaşma kabul edilmiş ve 207 sayılı kanun olarak TBMM'de onaylanmıştır³⁴¹. Kars Antlaşması, İcra Vekilleri Heyeti tarafından 1 Ocak 1922'de tasdik edilmiştir³⁴². Yine Kars Antlaşması, Gürcistan Meclisi'nde 14 Nisan 1922 tarihinde kabul edilmiştir³⁴³. 11 Eylül 1922'de ise onay belgelerinin değişimi ile antlaşma

---

Madde 8: Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti ile Gürcistan Şurâlar Cumhuriyeti Hükümeti iki memleketin hemhudut havalisi ahâlisinin hududun diğer tarafında kâin kışlık ve yazlık meralardan istifade etmeleri zaruretini nazari dikkate alarak ahal'i mezkûreye hayvanlarını huduttan geçirmek ve mutat meralardan istifade etmek hakkını bahşetmeyi kabul eder. Hudutların müruru esnasında tatbik edilecek gümrük muamelâtıyla tedabiri inzibatiye ve sıhhiye vesaire muhtelit bir komisyon tarafından tâyin edilecektir. (*TİH, Doğu Cephesi*, c. 3, s. 320, 321; Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, c. 2, s. 1130, 1131; BCA, 930-1-0-0/ 3-42-1)

³⁴⁰ BCA, 30-18-1-1/ 3-34-7.

³⁴¹ TBMM ZC, 16/3/1338, Devre: 1, c. 18, s. 258; Serpil Sürmeli, "Kars Konferansı ve Gürcistan", 3. *Uluslararası Kafkasya, Tarih Sempozyumu (Kars Antlaşması ve Bölgesel Etkileri)*, Kars, 2012, s. 63.

³⁴² BCA, 30-18-1-1/ 4-45-14.

³⁴³ Dayı, *Elviye-i Selâse*, s. 288.

yürürlüğe girmiştir³⁴⁴. Kars Antlaşması, sorunların giderilmesi için imzalanmış olsa da ilk günlerde Rusya ve Türkiye arasındaki güvensizliği ortadan kaldıramamıştır³⁴⁵.

II. 3. Acaristan Özerk SSC'nin Teşkilatlanması

II. 3. 1. Sovyet İdaresinin Gürcistan'da Kurulması ve Yapılan Düzenlemeler

Bolşeviklerin Gürcistan'ı işgalinden önce Acaristan'da komünist fikirler yayılmıştır. Acaristan bölgesinde komünistleştirme faaliyetleri başlarken Gürcistan SSC Revkom'u da bazı düzenlemeler yapmaktadır. İçişleri Halk Komiserliği, Gürcistan SSC hükümetinin çıkardığı tüm kararnamelemleri, emirleri ve hükümleri Gürcistan'daki tüm kuruluşlarda, şehirlerde ve kasabalarda bulunan Revkom üyelerine *Moambe* basını ile sistemli olarak iletmekte idi. İlk sayısı yayınlanan *Moambe* basınındaki birinci kararnamede Revkom Başkanı Orakhelashvili'nin 25 Şubat'ta yaptığı düzenleme şöyledir³⁴⁶:

“Gürcistan SSC Devrimci Hükümeti 3 yıl boyunca emekçilerin Sovyet iktidarını getirmesi için sarf ettikleri çabaları yok etmeye çalışan ve burjuva iktidarını kullanarak köylülerle emekçilerin Komünist Partisine karşı olan muhaliflerden, intikam peşinde değildir.

Karar: Siyasi partiler, gruplar ve kişilerden aktif olarak Gürcistan Sovyet güçleri ve Komparti'sine³⁴⁷ karşı mücadele edenler affedilsin. Bu affa dayanarak kararnamenin yayınlandığı günden itibaren siyasi partilerle ilgili tutuklu hiç kimse kalmasin.”

Gürcistan SSC Revkom'u devleti yeniden kurmak için ayırım yapmadan tüm siyasi suçluları serbest bırakmıştır. Böylece Acaristan Revkom'u da diğer revkomlar gibi kuralsız bir şekilde oluşturulmuştu.

Gürcistan SSC Revkom'u Demokratik Gürcistan Cumhuriyeti'nin ordu ve

³⁴⁴ Zeynep Topal Serdar, “XX. Yüzyılın Başlarında Türk-Gürcü İlişkileri”, *Kafkaslar Özel Sayısı*, Yeni Türkiye Stratejik Araştırma Merkezi, c. 7, yıl. 21, S. 77, Temmuz-Aralık, 2015, s. 631.

³⁴⁵ Ömer Erden, “Kars Konferansı Sürecinde Türkiye ve Sovyet Rusya'nın Karşılıklı Endişeleri”, *Kafkaslar Özel Sayısı*, Yeni Türkiye Stratejik Araştırma Merkezi, c. 3, yıl. 21, S. 73, Temmuz-Aralık, 2015, s. 451.

³⁴⁶ ASSTSA, F. r 1, s. 23, p. 1. (*Moambe*, 23 April 1921, No: 1, Dekreti No: 1) Bkz. EK-2.

³⁴⁷ Komünist Parti

ulusal muhafızlarını tasfiye etmiş ve ellerinde bulunan askeri silah ve teçhizatların, Kara ve Deniz Komutanlıklarının oluşturacağı özel bir komisyona teslim edilmesi sağlanmıştır³⁴⁸.

Kakheti³⁴⁹ özel demiryolu, Naftlughi İstasyonu, Telavi³⁵⁰ İstasyonu ve Tsnori³⁵¹ deresine kadar olan toplam 161 mil³⁵² uzunluğundaki demiryolu devlet mülkiyetine alınmış, eski Kakheti Demiryolu Müdürlüğü ise Gürcistan Demiryolu Müdürlüğüne bağlanmıştır³⁵³.

Askeri kuralların uygulanması ve Karayolları İdare Hizmetleri için usta ve emekçiler seferber edilmiştir. Yaşlarına ve cinsiyetlerine bakılmadan herkesi devlet işlerinde çalıştıran Revkom, bu süreyi onların askerlik bedelinden düşmüştür. Sadece doktor muayenesi ile işten ayrılma şartı koyulmuştur. Yollarda çalışan bu kişilerinde aranmaları veya tutuklanmaları Yol Komutanlığının izni ile polis tarafından yapılmakta idi. Bu hususta çıkarılan özel izin ile kişilerin mülkiyetinde bulunan nevsim, banyo eşyası, kıyafet, mobilya ve ev eşyası gibi mülkiyetlere de el konulabilmekte idi³⁵⁴.

Sosyalist sistemdeki Gürcistan'da sadece belirlenen mülkiyetlere el konulabilmekte idi. El konulan mülkiyetin özel ya da kurum mülkiyeti olup olmaması önemli değildi. Hatta rayiç bedeli gibi bir değer de belirtilmemekte idi. Devlet gıda, tarım veya hayvancılık işlerinin yürütülmesi için el koyabilir veya muhafazası altına alabilirdi. Bu işlemler Gürcistan Halk Tarımsal Konseyi Yüksek Başkanlığı veya Tedarikçiler Halk Komitesi tarafından yapılmakta idi. Diğer makamların el koyabilmesi için özel bir kararname gerekmekte idi. Resmi olarak istemede belirli bir değer belirtmek mecburiyeti bulunmakta idi³⁵⁵. Yine resmi istemelerde alınacak olan malların gerekçesinin tutanak ile bildirilmesi zorunluluğu

³⁴⁸ ASSTSA, F. r 1, s. 23, p. 1. (*Moambe*, 23 Aprili 1921, No: 1, Dekreti No: 2)

³⁴⁹ Tiflis'in doğusundan Azerbaycan'a kadar uzanan idari bölgedir.

³⁵⁰ Kakheti bölgesinin önemli bir şehridir.

³⁵¹ Telavi'nin yaklaşık olarak 50 km güneydoğusunda bulunan küçük bir yerleşim merkezidir.

³⁵² 1 mil: 1.609.344 km'dir. 161 mil ise yaklaşık 260 km'dir

³⁵³ ASSTSA, F. r 1, s. 23, p. 2. (*Moambe*, 23 Aprili 1921, No: 1, Dekreti No: 3)

³⁵⁴ ASSTSA, F. r 1, s. 23, p. 2. (*Moambe*, 23 Aprili 1921, No: 1, Dekreti No: 4)

³⁵⁵ ASSTSA, F. r 1, s. 23, p. 2. (*Moambe*, 23 Aprili 1921, No: 1, Dekreti No: 5)

mevcuttu. Bu tutanak en geç 3 gün içerisinde tebliğ edilmeli idi. Talep edilen bu mallar ise 3 gün zarfında getirilmeli idi. Özel eşyalara el konulması yasağı mevcuttu. Şayet kamu menfaati söz konusu ise özel bir komisyon tarafından el konulabilirdi. Bu komisyonu ise Revkom tayin etmekte idi³⁵⁶.

Gürcistan SSC Revkom'u yargıda da bir takım değişiklikler yapmıştır. Eski mahkemeler, halk sınıflarına göre belirlendiği için yargı ve karar mekanizması adalete uygun olarak tecelli etmemekte idi. Bunun için Senato ve ilgili birimleri ile Mahkeme, Savcılık, Tahkikat Bölümleri, Askeri Mahkemeler, Adalet Bakanlığına bağlı Kanunları Denetleme Bölümü ve Mahkeme Dairesine bağlı olan Komisyon Bölümü, Adalet Bakanlığının Halk Komiserliği birimine bağlı olan Tasfiye Komisyonu tarafından kaldırılması yönünde girişimler başlatılmıştı³⁵⁷.

Eğitimin geliştirilmesi için de çalışmalar yapılmıştır. Savaş durumlarında stratejik planların incelenmesi okuma-yazma gerektirdiğinden dolayı okuryazar olmayanlar askeri birimlerden tasfiye edilmiştir. Bu tasfiye işlemi ise Eğitim Halk Komiserliği'nin sağladığı finans ile Cumhuriyet Kara Yollarında ücretsiz seyahat hakkı olan özel komisyon tarafından yapılacaktı. Seferberliğe alınan emekçiler de eski statülerinde olup ödemelerinin Gürcistan Demokratik Cumhuriyeti'ndeki gibi yapılması düşünülmekte idi. Eğer emekçiler seferberlik zamanında Kızılordu'da görevde bulunur ise kendisine ek maaş, ailesine de ikramiye verilecekti³⁵⁸.

Uzun süreli bir savaş ortamından çıkan Gürcistan'da halkın maddi durumu kötü idi. Bundan dolayı sosyalizmin gereği olarak sosyal devlet anlayışı üzerinden hizmet verilmesi gerekmekte idi. Böylece işsiz, sakat, engelli, hamile, hasta veya mücbir sebepler ile kontr-devrimciler³⁵⁹ tarafından mağdur edilenler için bölgesel revkom ve il revkomlarında, Sosyal Hizmet Birimlerinin oluşturulması için çalışmalar başlatılmıştır. Özel kişiler ile kamusal ve ulusal kurumlara ait olan loncalar ile atölyeler Güvenlik Hizmeti mülkiyetine geçmekte idi. Bunun yanı sıra

---

³⁵⁶ ASSTSA, F. r 1, s. 23, p. 2. (*Moambe*, 23 Aprili 1921, No:1, Dekreti No: 5)

³⁵⁷ ASSTSA, F. r 1, s. 23, p. 2, 3. (*Moambe*, 23 Aprili 1921, No: 1, Dekreti No: 6)

³⁵⁸ ASSTSA, F. r 1, s. 23, p. 3. (*Moambe*, 23 Aprili 1921, No: 1, Dekreti No: 9)

³⁵⁹ Bolşevik devrimine karşı olanlardır.

engelliler ve dulların önceden yararlandığı sığınma evlerinin Güvenlik Hizmeti mülkiyetine alınması planlanmakta idi³⁶⁰.

Sovyet sistemi için önemli olan kurumlardan birisi de Merkezi İstatistik Birimi idi. Bu birim de ivedilikle oluşturulup Gürcistan SSC'nin projelerini faaliyete geçirmesi için tesis edilmekte idi. Merkezi İstatistik Biriminin bünyesindeki kurum ve kuruluşlar Cumhuriyet Halk Komiserliği seviyesinde olup başkanını atama görevi ise Gürcistan SSC hükümetinin yükümlülüğünde idi³⁶¹.

Askeri alanda yapılan bir başka uygulama da Kızılordu'nun ihtiyacı olmasından dolayı karşılıksız olarak makbuz kesilmeden, resmi isteme yolu ile alınan at, at arabası, hayvan ve gıdanın 11. Ordu Devrimci Kurumu ile Kara ve Deniz Kuvvetleri Komiserlerinin katılımı sonucunda Tiflis'te İçişleri Komiserliği bünyesinde Halk Komiserliğini meydana getirmek olmuştur. Ordunun ihtiyaçlarını makbuz veya tutanak ile karşılayan tedarikçilere maddi tazminatları da verilecekti. Resmi başvurular için düzenlenen dilekçelerde; isteme talebinin ayrıntılı tarihi, ordu bilgileri, isteyen kişinin ordu içerisindeki konumu ve malların ayrıntılı listesi Revkom'a ibraz edilmek zorunda idi. Bu talep işlemi yerel revkom temsilcisi veya revkomun talimatı ile gerçekleşeceğinden dolayı yapılacak işlemin muhakkak yazılı olması gerekmekte idi. Eğer şahsın okuryazarlığı bulunmuyor ise dilekçe başkası tarafından yazılıp yerel idare makamlarının da mührünü taşımaları idi. Yalan beyanda bulunanlar ise cezalandırılmakta idi. Değerlendirilen dilekçelerin tutarı, Cumhuriyetin Emekçi ve Köylü Müşavirlik Halk Komiserinin belirlediği piyasa fiyatı üzerinden karşılanacaktı. Bu dilekçeler Menşevikler döneminde yapılan resmi isteme yolunu kapsamamakta idi. Komisyoncular, Gürcistan sınırları içerisinde ikamet eden vatandaşlara uygun dilekçe yazımı için bilgi vermek üzere görevlendirilmişti. Gerekli şartları taşıyan dilekçe sahiplerine tazminat sağlanacaktı. Şartlara uymayan dilekçeler ise geçersiz sayılacaktı. İlgili konu için yapılan bütün yazışma masrafları, tüm ücretlerden muaf tutulmakta idi³⁶².

³⁶⁰ ASSTSA, F. r 1, s. 23, p. 3. (*Moambe*, 23 April 1921, No: 1, Dekreti No: 11)

³⁶¹ ASSTSA, F. r 1, s. 23, p. 4. (*Moambe*, 23 April 1921, No: 1, Dekreti No: 13)

³⁶² ASSTSA, F. r 1, s. 23, p. 4. (*Moambe*, 23 April 1921, No: 1, Dekreti No: 14)

Gürcistan için diğer bir önemli kurum da PTT'dir. Sovyet işgali sonrasında posta, telefon, telgraf ve radyo hizmetleri kullanıma açılmıştı. Gürcistan Revkom'u öncelikle PTT'ye gıda temin etmeye sağlamıştır. PTT'de çalışanların ve ailelerinin çamaşır, kıyafet, mobilya vd. özel eşyaları el koyma ve resmi istemeden muaf tutulmuştur³⁶³. Gürcistan halkının gönderdiği 15 gram ağırlığındaki açık ve kapalı mektuplardan da ücret alınmaması kararı kabul edilmiştir³⁶⁴.

Toprak dağılımında ise Sovyet düzenlemelerine uygun olan reformlar yapılmıştır. Toprak, emekçinin malı sayıldığından alım, satım veya devirden başka yapılacak işlemler yasaklanmıştır. Daha önce ağaların el koyduğu araziler, kilise ve manastırların mülkiyetinde bulunan topraklar, binalar, tarım aletleri ve diğer araç gereçler devlet fonlarına aktararak emekçi halka devredilmesi düşünülmekte idi. Bu transfer işlemine orta ve küçük araziler dâhil edilmemiştir. Köylerdeki konutlar ve küçük avlular ile şehirdeki küçük bahçeler mülkiyet sahiplerinde bırakılmıştır. Bu işlemleri ise Tarım Halk Komiserliğinin yürütmesi düşünülmekte idi. Bu mülkiyetlere zarar verenler devrim kanunlarına göre cezalandırılacaktı. Devlet el koyduğu bu toprakları halka taksim ederken yerel koşulları göz önünde bulundurmaya düşünmekte idi. Tanıtım ve reklam amaçlı yüksek kültürlü tarlaların, fidanlıkların, bahçelerin, seraların vs. büyük toprakların bölünmemesi kararı alınmıştı. Bu topraklar, halk toprakları olarak kaydedilip devlet mülkiyetinde kalacaktı. Ahır ve kümes hayvanı yetiştiriciliği yapan her özel üretim halkın mülkiyetine geçecek, devlete veya topluma devredilecekti. Sovyet hükümeti yaptığı bu tarımsal reformlarla yoksul köylüler ile köy, tarım ve hayvancılık hizmetlerini geliştirmeyi planlamakta idi. Bu büyüme ve gelişmeyi, yoksul veya kısmen yoksul köylülerle gerçekleştirmeyi amaçlamakta idi. Böylece bir yandan köylüye maddi destek sağlarken diğer yandan tarımsal destek sağlamış oluyordu. Tarım arazilerinden başka arazi yüzeyleri, gazyağı, cevher, karakum, tuz, orman, nehir, göl ve doğal kaynaklar artık devletleştirilmişti. Sadece küçük göl, nehir veya ormanlar yerel yönetimlerin kontrolünde olup topluma aitti. Topraklarda kullanım hakkı olarak herhangi bir ayırım yapılmaksızın istedikleri süre boyunca halka toprak verilmesi

³⁶³ ASSTSA, F. r 1, s. 23, p. 5. (*Moambe*, 23 April 1921, No: 1, Dekreti No: 15)

³⁶⁴ ASSTSA, F. r 1, s. 23, p. 5. (*Moambe*, 23 April 1921, No: 1, Dekreti No: 16)

hedeflenmişti. Yaşlı veya fiziksel olarak çalışamayacak durumda olanlara da devlet tarafından emekli maaşı verilmesi planlanıyordu. Bu toprakların halka dağıtımında ise el konulmuş topraklar için eski mülkiyet sahiplerinin akrabaları öncelikli bulunmakta idi. Fakat her köylünün bu fondan kendisine ve ailesine yetecek kadar toprak alabilmesi şartı mevcuttu. Eğer bulunduğu yerde verilmesi gereken miktardaki toprak karşılanamıyorsa herhangi bir baskı olmaksızın kendi iradesi ile devlet yetkililerinden başka bir yere nakil isteme imkânı bulunmakta idi. Bu durumda tüm harcama ve nakil masrafları devlet tarafından karşılanmakta idi. Devrim sonrasında zarar görmüş olanlarında durumları düzelene kadar kamu yardımı almasına olanak tanınmıştır. Toprağı olmayan veya yetersiz olan köylülerin para karşılığı aldığı toprak kendisine bırakılarak, satın alma bedeli iade edilmekte idi. En önemlisi ise Gürcistan SSC'deki her türlü vergi kaldırılmıştı³⁶⁵.

Herhangi bir kuruluşa el konulması durumunda ise emekçilerin çalışıp çalışmaması kendi isteğine göre serbest bırakılmıştı. Personel sayısı azaltıldığından veya kuruluşa el konulduğundan dolayı işsiz kalanlara kıdem tazminatı, kuruluşa el koyan kurum tarafından ödenmekte idi. Devlet tarafından yeni iş verilen emekçilere ise kıdem tazminatı ödenmemekte idi. Kuruluş, devlete veya başka bir kuruluşa devrediliyorsa, eski sahibine tazminat ve orada çalışanlara da yine kıdem tazminatı verilmekte idi. Devlet tarafından el konulan iş yerindeki çalışanlara, kıdem tazminatının ilk yarısı peşin olarak tazmin edilirken, ikinci yarısının ise başka bir iş yerinde çalışmaması durumunda 1 ay içerisinde ödenmesi uygun görülmüştü³⁶⁶.

Adalet konusunda da Sovyet mahkemeleri kurulduktan sonra işleyişe uygun çalışmayan Yeminli Jüri müessesesinin kaldırılması planlanmakta idi³⁶⁷.

Sovyet sisteminin hassas konularından birisi de dini reformlar olmuştur. Gürcistan SSC, kilisenin ve kiliseye bağlı okulların devletleştirilmesi için çaba sarf etmiştir. Bunun için dinin bireyselliği prensibinden hareketle; vatandaşın istediği dini seçebileceğini ya da tüm dinleri reddetmekte özgür olduğunu, dinin hiç kimseye

³⁶⁵ ASSTSA, F. r 1, s. 23, p. 5, 6. (*Moambe*, 23 Aprili 1921, No:1, Dekreti No: 17)

³⁶⁶ ASSTSA, F. r 1, s. 23, p. 7. (*Moambe*, 23 Aprili 1921, No: 1, Dekreti No: 22)

³⁶⁷ ASSTSA, F. r 1, s. 23, p. 6. (*Moambe*, 23 Aprili 1921, No: 1, Dekreti No: 20)

avantaj sağlamadığını ilan edilmiştir. Sovyet sistemi, Gürcistan SSC’de kiliseyi devletten ayrı tutarak vicdan özgürlüğünü kısıtlayabilecek hiçbir kanun çıkartmamak üzere hareket etmiştir. Hatta din temelli ve hakları kısıtlayıcı her türlü kanun ve hükmü kaldırmıştır. Tüm resmi belgelerdeki din ile ilgili ibareleri çıkartmıştır. Devlet kurumlarında veya diğer kamu kuruluşlarında dini ibadetleri yasaklamıştır. Kişinin diğer vatandaşların haklarını kısıtlamadan gerektiği kadar dini ibadette bulunabilmesine müsaade etmiştir. Gereken durumlarda yerel hükümette sorunlar karşısında önlem almıştır. Kimsenin dininden dolayı yükümlülüklerini yerine getirmemesi söz konusu olmamıştır. Eğer dini durumlardan dolayı oluşabilecek özel durumlar mevcut ise mahkeme kararı ile vatandaşlık görevini değiştirmesinin önünü açmıştır. Mahkemelerde dini yemin kaldırılmış, kamu yeminine de serbestlik getirilmiştir. Okullar, kiliseden ayrılmış ve devlet kuruluşlarında dini eğitimi verilmesi yasaklanmıştır. Din eğitimi yalnızca özel kuruluşlara devredilmiştir. Kilise veya dini kuruluşların, devlet kurumları ya da diğer kurumlardan destek alması yasaklanmıştır. Yine bu kurumların menfaat için vergi ödemesi yasaklanmıştır. Ayrıca üyelerin cezalandırılması ve baskı uygulanmasına son verilmek istenmiştir. Kilise veya herhangi bir dini kuruluşun, tüzel kişiliği ve mülkiyet hakkı ortadan kaldırılmıştır. Gürcistan’da bulunan kilise ve diğer tüm dini kuruluşların mülkiyetleri halka geçmiştir. İbadethanelerin yararlanacağı bina ve eşyalar din kurumuna devlet tarafından ücretsiz olarak verilmiştir. Devletin kiliseden ve kilisenin de okullardan ayrılması ve bunun uygulanması ile ilgili kararname düzenlenmesi yapıldıktan sonra Adalet Halk Komiserliği tarafından yayınlanması kararlaştırılmıştır³⁶⁸.

Bir başka kurum ise Emekçi ve Köylülerin Milis Kuvvetleridir³⁶⁹. Bu kurum direkt olarak İçişleri Bakanlığına bağlı bulunmaktadır. Tarım kuruluşlarına hizmet eden Demiryolu ve Su Milisleri, İçişleri Halk Komiserliğine direkt bağlı olmasa da onun kontrolü altında hareket etmiştir. Emekçi ve Köylü Milis Kuvvetleri; İl ve Bölge Milisleri, Demiryolu Milisleri, Su milisleri ile Ceza Tahkikat Milislerinden meydana gelmiştir. Milis Kuvvetleri, Askeri Silahlı Kuvvetler kadar önem arz etmiştir. Bu yüzden hak ve yükümlülükleri fazla olmuştur. Askeri Halk Komiserliği,

³⁶⁸ ASSTSA, F. r 1, s. 23, p. 6, 7. (*Moambe*, 23 April 1921, No:1, Dekreti No: 21)

³⁶⁹ “Milis” kelimesi “Polis” olarak kullanılmaktadır. Ulusal Polis Teşkilatı

İçişleri Halk Komiserliği'nin onayını aldıktan sonra milislerin bağlı olduğu kuvvetin 1/5'i oranından fazla olmamak şartı ile onları Kızılordu'ya çağırılmakta idi. Cumhuriyet Devrimci Askeri Kuruluşu, Milis Kuvvetleri savaş zamanında Kızılordu'ya çağırıldığında bu oran dikkate alınmamıştır. Emekçi ve Köylü Milis heyeti ast üst hiyerarşisi şemasında örgütlenmiştir. Bu heyet Milis Yöneticisi, Ceza Tahkikat Milisi, Ajanlar, Milis Kalemleri ve Mühendis Personellerden meydana gelmiştir. Askeri Silahlı Kuvvetler, Milis Kuvvetlerinden sadece Ceza ve Tahkikat Milislerini, Milis Kalemlerini ve Mühendis Personellerini göreve çağırma hakkı ile sınırlı bırakılmıştır. Milis hizmetlerinde görev almak için; kişi kendi isteğiyle başvuru yapmak üzere asgari 1 yıl çalışma şartı koyulmuştur. Ayrıca 21 yaşında olup okuma-yazma bilen, seçimlerde oy hakkı olan, sabıka kaydı bulunmayan, sağlık şartlarının elverişli olduğu kişilerin seçilmesi de gerekli kılınmıştır Sağlık sorunlarından dolayı Kızılordu'dan ayrılanlar Milis Kuvvetine alınmamıştır. Milis adayları, il ve bölge müdürleri tarafından kabul edildikten sonra Demiryolu ve Su Milisleri tarafından seçiliyordu. Zorunlu askerlik hizmeti şart olup, subaylıkta askeri disiplin esas tutulmuştur. Bundan dolayı Kızılordu yöntemleri uygulanmıştır. Milis askerleri, asker ailelerinin yararlandığı ayrıcalıklardan da yararlanıyordu Milis personellerinin para dışındaki tüm ihtiyaçlarının karşılanması garnizonların kabul ettiği şekilde yapılıyordu. Kızılordu'ya çağırılan milis ise görevinden elde ettiği hakları kaybediyordu. Maaş dağıtımları ise İçişleri Halk Komiserliği bünyesindeki Çalışma Halk Komiserliği'nin uygun gördüğü şartlar doğrultusunda tespit edilirdi. Milislerin giderleri devlet hazinesinden karşılanmıştır. Görevde iken üniforma giymeleri şart getirilmiştir. Milislerin üniforma ve silahları Milis Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Askeri İşletme Halk Komiserliğince belirlenmiştir³⁷⁰. Bu düzenlemelere 25 Şubat 1921'de başlanılmış ve Nisan sonunda yürürlüğe koyulmuştur.

II. 3. 2. Acaristan'da Revkom'un Kurulması ve Faaliyetleri

Sovyet iktidarı 20 Kasım 1920'de Ermenistan'da kurulmuştur. 1920 yılının sonu ve 1921 yılının ilk aylarında Gürcistan'da Sovyet iktidarının temelleri atılmıştır. Rus Komünist Partisi Kafkasya Bürosu üyesi Noneshvili, Sergey Mironovich

³⁷⁰ ASSTSA, F. r 1, s. 23, p. 7, 8. (Moambe, 30 April 1921, No: 3, Dekreti No: 2)

Kostrikov'a (Kirov)³⁷¹ yazdığı mektuplarda Gürcistan'da sabırsızlıkla beklediklerini belirtmektedir³⁷². 1921 yılının başında Gürcistan'da silahlı devrimin temelleri atılmıştır. Merkezi Komite'nin desteği ile bütün Gürcistan'da devrimci taburlar oluşturulmuştur. Bu taburlar kristiyanlardan ve gençlerden meydana gelmiştir. Devrim, 11 Şubat 1920'de başlayarak 3-4 gün içerisinde tüm Gürcistan'a yayılmıştır. Bu devrimin öncüleri Philippe Makharadze, M. Orakhelashvili, S. Eliava, E. P. Gegechkori, B. Kvirkvelia ve A. Nazaretian'dir. Ardından diğer devrimciler de katılmıştır. 17 Şubat'ta ise ilk Revkom tesis edilmiştir. Jgenti, Kavtaradze, Gubeli, Sturua, Toroshelidze ve Malaki ile diğer Revkom üyeleri Acara'da Sovyet hükümetini ilan ederek bir beyanname yayınlamıştır³⁷³. Askeri Komite'nin oluşturulmasında hapishaneden tahliye edilen siyasi suçlular etkin bir rol oynarken yine limanlara el koyan Deniz Revkom'u da kurulmuştur³⁷⁴.

18 Mart 1921 tarihli *İzvestiya* gazetesinde şu emirname yayınlanmıştır³⁷⁵:

"17 Mart gecesi Askeri Revkom'un kuruluşuna dair emirname:

- 1. Kavtaradze, Malaki, Toroshelidze, Makharadze üye olarak girdiler.*
- 2. Bütün askeri kurumların Revkom'un emirlerine tabi olması gerekmektedir.*
- 3. Revkom tarafından halkın ve toprağın güvenliği sağlanacaktır.*
- 4. Revkom'un emir ve talimatlarına karşı çıkan askerler cezalandırılacaktır."*

19 Mart'ta ise Jloba tarafından şu bildiri yayınlanmıştır³⁷⁶:

"Gürcistan Askeri Devrim Komitesi'nin Batum Bölgesindeki Müslüman Acara Halklarına!

---

³⁷¹ Bolşevik Parti üyesi ve organizatörüdür.

³⁷² Chavleshvili, *Borba za Ustanovleniye Sovetskoy Vlasti v Acariyi*, str. 163.

³⁷³ Jakeli, *Ocherki İstorii Kommunističeskoy, Organizatsii*, str. 7.

³⁷⁴ Chavleshvili, *Borba za Ustanovleniye Sovetskoy Vlasti v Acariyi*, str. 170.

³⁷⁵ Ahalaya - Konstinidi - Sharashidze, *Revolyutsionniye Komiteti v Borbe Za Stanovleniye i Uprocheniye Sovyetskoy Vlasti*, str. 3. (*İzvestiya*, 18 Mart 1921, No: 1)

³⁷⁶ Ahalaya - Konstinidi - Sharashidze, *Revolyutsionniye Komiteti v Borbe Za Stanovleniye i Uprocheniye Sovyetskoy Vlasti*, str. 5.

Vatandaşlar! Gürcistan'da Sovyet rejimi oluşturuldu. Böylece bütün dünyada devrimci ve kontr-devrimciler arasındaki savaş bizim ülkemizde çalışanların iyiliği için olacaktır. Sovyet iktidarı çalışan halkın iktidarındır. Onun koruyucusu ve kölesidir. Her işçi Sovyet iktidarının bir parçasıdır. Gürcistan Sovyet Cumhuriyeti'nde çalışanların hâkimiyeti oluşturuldu. Bütün çalışanların ırkı ve dinine bakılmaksızın, onlar bu Cumhuriyet'in bütün haklarına sahip olan birer üyesidir."

20 Mart 1921'de Menşevik milislerin oluşturduğu kristiyan milis teşkilatı meydana getirilmiştir. Tehditlere karşı korunma amacıyla ÇON³⁷⁷ oluşturulmuştur. Devrime karşı özel kontr-devrimci ÇEKA³⁷⁸ meydana getirilmiştir. İlk idari yönetim merkezi olarak Kobuleti (Kintriş) bölgesi belirlenmiş, başkanlığını da komünist olan Feyzullah Fasadze yapmıştır³⁷⁹. 28 Mart'ta, Keda'da Bolşevik yanlıları tarafından mitingler yapılmıştır. Mitinge katılanlar devrim komitesinin acil olarak Keda'da kurulmasını istemişlerdir. Böylece devrimci askeri komiteler, Acara'nın her ilçesinde yayılmaya başlamıştır. Menşeviklerin karşı olduğu Kızılordu'yu ise halk sevmiş ve saygı göstermiştir. Acaristan'da Sovyet nüfuzu hissedilmeye başlayınca artık Menşevikler oblasttan³⁸⁰ gitmek zorunda kalmıştır. Giderken de yerlerine onların ideolojilerini savunacak bir teşkilat bırakmışlardır³⁸¹.

Vakit gazetesinin 01/04/1921 tarihli "Batum'da Cereyan Eden Vakayı" başlıklı makalesinde; "Menşevik Gürcülerin, Bolşevikler ve Türkleri karşı karşıya getirip Batum Valisi ve Kumandanına Revkom'u kurdurtmuştur. Revkom ilan olduğu halde Menşeviklerin tevkif edilmemesi bu büyük ihanet için bir delildir. Fakat Bolşevikler ile Türklerin ilişkilerinin hiçbir surette bozulmayacağı bu son vaka ile sabit olmuştur" açıklaması yapılarak gelişen olaylar değerlendirilmiştir³⁸².

³⁷⁷ ÇON: Voyenno-Partiymy Otryad/Partinin Askeri Müfrezesi

³⁷⁸ Vserossiskaya Chrezvichaynaya Komissiaya Po Borbe s Kontr-Revolyutsey, Spekulyatsiyey i Sabotajem/Bütün Rusya Kontr-Devrimcilikle, Spekülasyonla ve Sabotajla Mücadele Olağanüstü Komisyonu

³⁷⁹ Tskvitaria, *İstoriya, Revolyutsionnovo Dvijeniya v Acariyi*, str. 153.

³⁸⁰ Bölge/Vilayet anlamlarında kullanılmaktadır. Oblastlar, özerk cumhuriyetlerden sonraki önemli statüye sahip olan idari birimlerdir.

³⁸¹ Jakeli, *Ocherki İstorii Kommunističeskoy, Organizatsii*, str. 10.

³⁸² *Vakit*, 1 Nisan 1337, No: 1190, s. 2.

Acaristan'da Bolşevikler lehine değişiklikler yaşanırken, revkom da düzenlemelere başlamıştır. 3 Nisan 1920'de hapishanelerdeki komünist ve Menşevikler tahliye edilmiş, Menşeviklerle ilişkisi olanlara 200.000 ruble, komünistlerle bağlantısı olanlara 100.000 ruble ve sürgünden dönen komünistlere ise yine 200.000 ruble verilmiştir Tahliye edilen komünistlere, Menşeviklere göre az miktarda yardım yapılmasının nedeni olarak da Menşeviklerin ailelerinin sefalet içinde olması gösterilmiştir. Menşeviklere karşı uygulanan bu ılımlı politikalar daha sonra değişikliğe uğramıştır³⁸³. İktidar paylaşımı Nisan ayının ilk günlerinde yapılmaya başlanmıştır. Eski meclisin yerine yeni meclis kurulana kadar meclis üyelerine ve mülkiyetlerine dokunulmazlık getirilip ardından meclis dağıtılmıştır. 2 Nisan'da ise Gürcistan Revkom'u tarafından Acara Meclis binasının inşasına bütçe ayrılması için karar çıkarılmıştır. Ayrıca Acaristan Revkom'u da işçi ve kristiyan milis kuvvetlerini oluşturmuştur. Nisan ayı sonuna gelindiğinde yeni meclisin kurulmasına yönelik faaliyetler başlatılmıştır. Eski meclis ise resmi olarak ancak 25 Mayıs'ta kapatılmıştır³⁸⁴. Acaristan Revkom'unda 25 Nisan 1921'de Gubeli'nin başkanlığı ve Sajaia ile Dadiani'nin katılımı ile bir protokol yapılmıştır. Bu ve benzeri protokoller Acaristan'daki sorunları yansıtmaları açısından önemlidir. 14 maddelik olan bu protokolle şu konular tartışılmıştır:

---

³⁸³ ASSTSA, F. r 1, s. 1, p. 10.

³⁸⁴ Ahalaya - Konstinidi - Sharashidze, *Revolyutsiomiye Komiteti v Borbe Za Stanovleniye i Uprocheniye Sovyetskoy Vlasti*, str. XII-XV.

Gündem	Karar
1. Batum limanında çalışanların daha verimli olmaları için ödüllendirilmesi.	1. Reddedildi.
2. Sotsobez'e ³⁸⁵ kaşık çatal vs verilmesi.	2. Reddedildi. Çünkü yemekhaneler Gubprodkom ³⁸⁶ idaresindedir.
3. Yaklaşık 400 milise elbise verilmesi.	3. Komisyona gönderilmesi uygun bulunmuştur. 400 kişilik kumaş alınması ve Milis Müdürü'nün elbise modellerini belirledikten sonra tekrar görüşülmesi kararlaştırılmıştır.
4. Vneshtorg'a ³⁸⁷ masa sandalye alınması.	4. Reddedildi.
5. Kut Revkom'dan araç getirilerek Urushadze, Chikhladze ve Chechelashvili'nin Kutaisi'ye götürülmeleri.	5. Kutaisi arabalarının Kut Revkom'a gitmesinden ve Batum'da da fazla araba olmadığından reddedildi. Urushadze, Chikhladze ve Chechelashvili'nin Batum'da kalması daha uygundur. Çünkü onların yerini dolduracak kimse bulunmamaktadır.
6. Bölge Askeri Komutanı'nın, kendi askeri bütçelerinden çalışanlara ve askerlere 4 milyon ruble dağıtması için izin verilmesi.	6. Harcanan miktarın muhasebesinin tutulması şartı ile izin verildi.
7. Kızıl askerlere, süreli ikametgâhlarında kaybolan eşyalarının yerine aynı veya nakdi bedelinin ödenmesi.	7. Sobez'in ilgilenmesine karar verildi.
8. Kültür ve Sanat Müdürlüğü'ne bina tesis edilmesi.	8. Lokal ve sosyal programlar için Jilotdel ³⁸⁸ ile görüşülmesi uygun bulundu.
9. Uluslararası Kooperatifin açılması.	9. Otdel Upravleniyem'in ³⁸⁹ incelemesi uygun bulundu.
10. Batum'daki Türk Konsoloslukuna benzin verilmesi.	10. Reddedildi.
11. Uluslararası Ticaret Odası'nın, Yazı İşleri Birimi için bina tahsisi.	11. Jilotdel'in karar vermesi uygun bulundu.
12. Hastanelerin acil bölümü ve hastaları için bina temini.	12. Konunun Jilotdel'e devredilmesi uygun bulundu.
13. Meclisin önerisine istinaden Servet Efendi Khalvashi'ni Maradidi Komiseri olarak atanması.	13. İstihbarat Birimi'nde çalışmasına karar verildi.
14. Deniz Komutanlığı'nın bilgilendirmesine göre Şuka ³⁹⁰ birimi, Revkom'un emirlerine uymamakta ve taşınması gereken adrese taşınmamaktadır.	

Tablo 5: Revkom Protokolü³⁹¹

³⁸⁵ Savetskaya Abespechenia/Sovyet Desteklenmesi

³⁸⁶ Guberskiy Prodovalstvenniy Komissar/İl Gıda Komiserliği

³⁸⁷ Vneşniy Torg/Sovyet Dış Ticaret Organizasyonu

³⁸⁸ Oturum Bölge/Belediyelerin İmar Müdürlüğü'nün çalışma şekline benzeyen bir kurumdur.

³⁸⁹ İşletme Birimi

³⁹⁰ Şuka balığından esinlenerek aldıkları isimdir.

³⁹¹ ASSTSA, F. r 1, s. 1, p. 24-1, 24-2, 25-1, 25-2.

Menşeviklere karşı sert tutum takınan Bolşevikler, 29 Nisan 1921’de düzenledikleri protokolde; Menşeviklik ile bağlantısı olan ve Acara’da Menşevikliği yaymaya çalışmış olan herkesin yok edilmesi, halka kendi revkomunu oluşturması için izin verilmesi, halkın savaş zamanında geri hizmette kullanması, revkomun bilgisi dışında düzenlenen mitinglere katılımın önlenmesi için kararlar alınmış ve Kobuleti’de 100 kişilik Kızıl asker bulundurulması konusu ise bir sonraki toplantıya ertelenmiştir³⁹². 1 Mayıs’taki gündemde ise komiteler için birer tane bina yapılması, bunlara birer temsilcilik oluşturulması ve bu komitelere merkezi komiteden kişiler gönderilmesi uygun bulunmuştur³⁹³.

Acaristan’daki bu gelişmeler Türkiye tarafından da dikkatle takip edilmekte idi. 18 Mayıs 1921 tarihli *Vakit* gazetesi; “*Büyük Kafkasya’da Sovyet idaresi tesis edilmiştir. Bu sayede Tiflis ve Artvin arasında münasebet ve münakalat tekrar tesis edilmiştir.*” diye yazmıştır³⁹⁴. Gürcistan’da artık Sovyet idaresinin oluşturulduğu Türkiye’de de bilinmekte idi. Fakat Türkiye ile Gürcistan arasında bazı sorunlar yaşanmakta idi. Legran, 18 Mayıs 1921’de Ali Fuat Paşa’ya yazdığı bir mektupta, Tiflis’teki yetkililerden aldığı bilgiye dayanarak; Kars’ta telgraf hattının olmadığını ve kurulmasına da izin verilmediğini belirtmiştir. Kars ve Sarıkamış hattında bir tane telefon hattı olup telgrafın ise olmadığını bildirerek bu konuyu Sovyet Cumhuriyetleri’nin, Ankara ile görüşeceğini belirtmiştir³⁹⁵. Bu yazışmanın ardından Legran’ın, Ankara’dan aldığı cevap üzerine 24 Mayıs’ta Moskova’ya gönderdiği mektubunda ise; “*Türk örfüne göre hiçbir yabancıya zorluk yaşatılmaz. Oradaki vatandaşlar kendi vatandaşları ile aynı sayılır. O bölgedeki askeri olaylardan kaynaklanır*” bilgilendirmesini yapmıştır³⁹⁶.

4 Haziran 1921 Cumartesi günü Acaristan’da Cumhuriyet’in ilanı duyurulmuştur. Bu sebeple şenliklerde Osmanlı sancakları da çıkarılmıştır. Gürcü polisleri ise bu duruma müdahale etmek istemiştir. Halkın da muhalefeti üzerine

---

³⁹² ASSTSA, F. r 1, s. 16, p. 5.

³⁹³ ASSTSA, F. r 1, s. 16, p. 6.

³⁹⁴ *Vakit*, 18 Mayıs 1337, No: 1237, s. 2.

³⁹⁵ BCA, 930-1-0-0/ 2-33-1.

³⁹⁶ BCA, 930-1-0-0/ 2-33-1.

bayraklar zorla toplanmış ve bazıları yırtılmıştır. Türk Şehbenderi bu olayı protesto etmiştir. Gürcüler bu olayın müsebbibi olarak radikal milliyetçi olan polis müdürünü öne sürmüştür³⁹⁷. Cumhuriyet'in ilanı ile aynı gün ilk oturum düzenlenmiştir³⁹⁸. Hasan Lortkipanidze reis seçilmiş ve muhtariyetin istihali için Türkiye ile Rusya'ya teşekkürlerini bildirmiştir³⁹⁹.

Cumhuriyet'in ilanından sonra oluşturulan Acara Meclisi 40'a yakın temsilciden meydana gelmekte idi. Bu meclisin oluşturulduğu Acara'daki Batum ve Kobuleti Müslümanlarına bildirilmiştir. Aynı zamanda Moskova tarafından Batum yolu ile önce Ankara'daki murahhaslara bildirilmiş ve onların aracılığı ile Türk hükümetinin de bilgisine sunulmuştur. Komünistler, meclisin açılışı ve Cumhuriyet'in ilanı sebebi ile yeni meclise tebrikte bulunmuştur. Yeni meclis, Acara Müslümanlarının haklarını müdafaa etmeye çalışmıştır. Aynı zamanda Gürcistan'dan muhtariyet elde etmek için talepte bulunmuştur⁴⁰⁰.

Sovyet işgalinden sonra kurulan Acara Partisi'nin ilk konferansı 3 Temmuz 1921'de yapılmıştır. Bu konferansta Gubeli'nin, Leak'ın ve Karagetsky'nin raporları dinlenmiştir. Bu raporlarda eğitim, ekonomi ve partinin faaliyetleri hakkında bilgiler verilmiştir. 101 temsilcinin bulunduğu konferansta; 48 Rus, 21 Gürcü, 12 Yahudi, 5 Ermeni ve diğer gruplar bulunmaktadır. Kozmopolit bir meclis mahiyetinde idi. Bu katılımcıların neredeyse hepsi profesyonel devrimci idi. 6 kişinin Ekim Devrimi öncesi parti tecrübeleri bulunmakta idi. 95 kişinin ise 1917-1921'den önce parti üyeliği mevcuttu. Temsilcilerin çoğu işçi sınıfına mensuptu. 3 tanesi üst düzey, 27 tanesi orta düzey eğitim görmüştü. Geriye kalanları ise orta öğretim mezunu idi⁴⁰¹.

16 Temmuz 1921'de Gürcistan Revkom Reisi Mdivani tarafından Kars Konferansı'nda da belirtmek üzere Gürcistan SSC'nin kararnamesi olarak yayınlanan 10 maddelik beyanname ile Acara Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti

³⁹⁷ CA, A: III-9-6, D: 38, F: 9-41. Bkz. EK-5.

³⁹⁸ Ahalaya - Konstinidi - Sharashidze, *Revolutsionniye Komiteti v Borbe Za Stanovleniye i Uprocheniye Sovyetskoy Vlasti*, str. XV.

³⁹⁹ ATASE, İSH, K: 1394, G: 93, No: 1; CA, A: III-9-6, D: 38, F: 9-41.

⁴⁰⁰ Tskvitaria, *İstoriya, Revolyutsionno Dvijeniya v Acariyi*, str. 153,154.

⁴⁰¹ Jakeli, *Ocherki İstorii Kommunistiçeskoj, Organizatsii*, str. 11.

kurulmuştur⁴⁰². Beyanname ile Acara Özerk SSC'de 9 Halk Komiserliği meydana getirilmiştir. Ayrıca Acara Narkom⁴⁰³ vekilleri de Gürcistan Revkom'u tarafından oluşturulmaktadır⁴⁰⁴.

Beyannameye göre artık Sovyet Acara'nın ilk kurultayına kadar bütün iktidar mecliste olacaktı. Temmuz ayının sonuna doğru Gürcü Kompartisi'nin desteği ile Acaristan Revkomu'nun başına Aleksandr Ghambarov getirilmiştir⁴⁰⁵. Türkiye ise Acaristan'ı yakından takip etmekte ve özerk yönetimin muhtevasını tartışmakta

---

⁴⁰² “Gürcistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin Kararnamesi

1. Acara Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti, Gürcistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin bir parçası olarak oluşturmasına karar verildi. Acara hudutları içeresine şimdiki Acara halkının yer aldığı topraklar girmektedir. Gümrük belirtilmesi: Kuzey ve Doğu tarafında bulunmakta olan Batum bölgesinde idari gümrük, Güneydoğu Gürcistan tarafında Türk gümrüğüdür. Merkezi Batum'dur.

2. Gürcistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin Anayasasına dayanarak Acara Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti hükümeti; meclis, devrim komitesi ve yerel komiserlikler tarafından yönetilmektedir.

3. Acara Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin yönetilmesi için yerel komiserlikler oluşturmaktadır:

a. İçişleri, Adalet, Eğitim, Sağlık, Sosyal Hizmetleri, Tarım, Maliye, Ticaret, Hayvancılık, Posta-Telgraf, Çalışma.

Not 1: Acara Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nde bulunan Komisyoncular Gürcistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ne bağlıdır.

Not 2: Dış ilişkiler tamamen Gürcistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin hâkimiyetindedir.

4. Askeri eylemler, Askeri Halk Komiserliği tarafından yönetilmektedir.

Not: Askeri Halk Komiseri Gürcistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti tarafından tayin edilecek ve Acara Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Acara Özerlik Meclis tarafından onaylanacaktır.

5. Acara Özerlik Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin Halk Komiserliği: İçişleri, Adalet, Eğitim, Sağlık, Sosyal Hizmetleri, Tarım Komiserlikleri Acara Meclisi'ne karşı sorumludurlar.

6. Acara Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin mali ve diğer maddi ihtiyaçları Gürcistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti tarafından karşılanacaktır.

7. Eski Popova Chakvi Devleti'nin değerini göz önünde bulundurarak, Botanik Bahçe'nin yönetimi Sovyet Sosyalist Gürcistan Devleti'nin hâkimiyetinde kalacak ve Acara Tapu İşletme Halk Komitesi, Gürcistan Sovyet Devleti ile eş değer haklara sahip olan kendi temsilcilerini talep edecekler.

8. Acara Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti, ilk konseyi toplamadan önce işbu kararnamedeki belirtilen sınırlar Devrimci Komite hakkı ile Acara Meclisi'ne aittir. Onların görevi yerel konseyin kurulmasıdır.

9. Meclisin tüm faaliyetleri ve Devrimci Komite'nin tüm eylemleri yerel dilde işletmektedir.

10. Acara Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin sınırlarının detayı Gürcistan hükümeti tarafından Acara'yı temsil eden komisyoncular ile komşu ilçeler tarafından belirtilecektir.” (BCA, 930-1-0-0/ 3-41-1; Ahalaya - Konstinidi - Sharashidze, *Revolyutsionniye Komiteti v Borbe Za Stanovleniye i Uprocheniye Sovyetskoy Vlasti*, str. 47-49 (No:69); Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, c. 2, s. 1133-1135)

⁴⁰³ Hapkom/Halk Komitesi

⁴⁰⁴ (BCA, 930-1-0-0/ 3-41-1; Ahalaya - Konstinidi - Sharashidze, *Revolyutsionniye Komiteti v Borbe Za Stanovleniye i Uprocheniye Sovyetskoy Vlasti*, str. 47-49 (No:69); Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, c. 2, s. 1133-1135)

⁴⁰⁵ Tskvitaria, *İstoriya, Revolyutsionnovo Dvijeniya v Acariyi*, str. 155.

idi⁴⁰⁶. Mecliste, Türkiye ile temas halinde olanlar⁴⁰⁷, Menşevikler, beyler, ağalar ve din görevlileri⁴⁰⁸ mevcuttur. Bu grupların büyük kısmı Acaristan ticaretinde ve Batum gümrüğünde çalışmaktadır⁴⁰⁹. Bunlar komünist olmadıklarından dolayı kendilerini özgür hissetmektedirler. 1921’de açılan meclis⁴¹⁰ bu grupların üzerinde bir etki yaratmıştır. Bunlar Bolşeviklere göre, Anti-Bolşevik olup kontr-devrime hazırlanmaktadır⁴¹¹. Fakat Acara Cemiyeti İslamiyesi yazışmalarında; Avrupa’ya iltica eden Zhordania, Acaristan ve Acaristan Müslümanlarının güçlendiğini görmesi üzerine Gürcistan’a talimat verdiğini, Gürcistan ile Acaristan’da bulunan Hristiyan ve Müslüman Menşeviklerin, Bolşevikliği ve komünistliği kabul ederek Bolşeviklere karşı Acaristan Umumi Meclisi’nde birleşip, Ankara hükümeti taraftarı olarak Gürcistan ve Moskova’ya karşı asi olduğu şayiasını yayması üzerine bu meclisin temellerinin 13 Ağustos’ta sarsıldığı ifade edilmiştir⁴¹².

Acara Cemiyeti İslamiyesi başka bir yazışmasında, komünistlerin cemiyetlerini dağıtmak gayesi ile iki zırhlı otomobil, 500 asker ve 80 süvari ile cemiyetin merkezine baskın yaptığı, cemiyetin dışındaki masum insanlara da top attığı, iki saat kadar müsademe edildiği ve daha sonra Ardahan ve Havalisi Kumandanlığına iltica eyledikleri belirtilmiştir. Acara Müslümanlarının komünizm karşısındaki çaresizlikleri şu ibareden anlaşılmaktadır⁴¹³:

“Acaristan Müslümanları son zamanlarda siyaset zinciri ile el ve ayakları bağlanıp, komünistlerce özgürlükleri engellenip çürpünmakta iken 400 milyonluk necip İslam milletinin koruyucusu eski ve yeni kale olan Ankara hükümetine kavuşacaklarını şüphesiz ümit etmektedirler. Özgürlüğümüzün komünistlerin elinden kurtarılması en doğal emelimizdir.”

⁴⁰⁶ Akşam, 23 Temmuz 1337, No:1018, s. 2.

⁴⁰⁷ Gürcü tarih terminolojisinde “Kemalist” olarak belirtilmektedir.

⁴⁰⁸ Gürcü tarih terminolojisinde “Hocalar” olarak belirtilmektedir.

⁴⁰⁹ Tskvitaria’ya göre bu gruplar maaşlarını dahi Türkiye’den almaktadır. (Tskvitaria, *İstoriya, Revolyutsionnovo Dvijeniya v Acariyi*, str. 152.)

⁴¹⁰ Gürcüler tarafından benzetme olarak “Kara Meclis” tabiri kullanılmaktadır.

⁴¹¹ Tskvitaria, *İstoriya, Revolyutsionnovo Dvijeniya v Acariyi*, str. 152.

⁴¹² TİTE Arşivi, 96/ 4. Bkz. EK-6.

⁴¹³ TİTE Arşivi, 96/ 31, 96/ 33. Bkz. EK-7.

Sovyet yönetimi iktidarının ilk zamanlarında Menşeviklere karşı kısmen ılımlı davranarak kendileriyle birlikte hareket etmelerini sağlayıp sindirmeye yönelik çalışmalarda bulunmuştur. “Acaristan Eski Menşeviklerine” başlıklı bir duyuru yapılmıştır. Bu duyuruda şu ifadeler yer almaktadır⁴¹⁴:

“Değerli Arkadaşlarım, biz ve Bolşevikler arasındaki iç savaş proleteryanın ve emekçi halkın zaferi ile sonuçlandı. Sosyalizm ve huzurlu hayatımızın devamı için, azarlamaları ve ihtilafları unutam. Hatalarımızı kabul edelim. Yanlışlarımızı kabul edelim. Doğru bir insan olmak bunu gerektirir. Eski Rusya topraklarındaki her şeyin proleteryanın elinde olması dünyadaki tüm imkânların proleterya lehine olduğu anlamına gelmez. Bu ilerde burjuva sistemi ile savaşıcağımız anlamına gelir. Biz sadece devrimin kazanılan değerlerinin korunması için değil ileriye dönük düşünmeliyiz. Amaçlarımızın neticelenmesi için iç savaştan önceki halimize dönüp birleşmemiz gerekiyor. Bu arada bizimle birlikte emekçilerin yanında karşılıksız olarak savaşan fakat devrimcilerin eli ile ceza alan dostlarımızı unutmamalıyız.

17 Temmuz’da Demirciler Kulübü’nde azınlıktan oluşan 14 kişiden Motivasyon Grubu seçildi. Bu grup, 27 Temmuz Cuma günü 16:00’da eski sinagogda Nakazi⁴¹⁵ adaylarının seçilmesi için Menşevikleri çağırıyor. Sosyalizm çok yaşa!”

8 Ağustos 1921 tarihinde Acaristan Meclis-i Umumi Reisi ise gazetelere beyanatta bulunarak Acaristan sorunun çözüldüğünü ve teşkilatlanmanın yapıldığını şöyle açıklamakta idi⁴¹⁶:

“Batum meselesi hal olunmuştur. Batum şehri muhtariyetin merkezi olacaktır. Harici ve askeri umuru Gürcistan tarafından idare edilecektir. Gürcü hükümeti iase, maliye, nafta, amele işleri kontrolünün müştereken idaresine nezaret edilmesinden ibaret 5 madde teklif edilmiştir. Bu mesail mecliste müzakere edilmektedir. Şimdilik hazırlıkta buluyoruz. Şubeler tekrar intihab edilmiştir. Memur ve muallime ihtiyacımız var. En ziyade maarif ve arazi işlerine ehemmiyet verilecektir. Batum’da yerli ve ecnebi birçok gençler var. Çalışmak isteyenleri kabul edeceğiz. Hükümetle olan malumat Gürcü ve Rus lisansı dâhildeki malumat Türkçe olacaktır.”

⁴¹⁴ ASSTSA, F. r 1, s. 1, p. 113.

⁴¹⁵ İşçi, Köylü ve Komünist Parti Yüksek Konseyi Kızıl Ordu Milletvekilleri.

⁴¹⁶ Açık söz, 8 Ağustos 1337, No: 354, s. 1.

Bu esnada Acaristan Revkomu'nun başına geçen Ghambarov 9 üyelik bir komite oluşturmuştur. Gürcistan SSC İçişleri Halk Komiserliği de Acara İçişleri Halk Komiserliğini meydana getirmiştir⁴¹⁷. Meclis'in tutumlarına karşı Acaristan Revkom'u, Acara Kompartisi'nin desteğini sağlayarak Sovyetler lehine çalışmalar başlatmıştır. Böylece Ghambarov, Temmuz ayının sonunda Acara köylerinde Fakirler Komitelerini kurmak için girişimlere başlamıştır. Sosyalistlerden destek alan köylüler, işçiler ve kristiyanlar meclisin kapatılmasını istemişlerdir. Özellikle işçilerin 18 Ağustos'ta Khulo'da yaptıkları miting büyük bir tepki niteliği taşımıştır⁴¹⁸. Meclis üyeleri bu olaylar üzerine köylere dağılmaya başlamıştır. Daha çok sınır köylerine yerleşerek Türkiye'nin desteğini alıp iktidarlarını tekrar kazanmaya çalışmışlardır⁴¹⁹. 31 Ağustos'ta da Fakir Komiteleri Merkezi Büroları tesis edilmiştir. Merkezi Komite Büroları ise meclis ve Sovyet iktidarını kurmaya çalışmıştır. Gürcistan SSC Revkomu'nun desteği ile 8 Eylül 1921'de Acaristan Revkomu'nun oluşturulmasına dair beyanname kabul edilmiştir. Bununla birlikte Halk Komiserlikleri de oluşturulmaya başlanmıştır⁴²⁰. 7 Kasım 1921'de ise Acaristan'da Acara Fakirler Kurultayı oluşturulması düşünülmüştür. Bu kurultayın toplanmasında, yerel beylerden komünistliği kabul etmiş olanlara ellişer milyon manat dağıtılarak kurultaya destek sağlanmışır⁴²¹. Ekim Devrimi'nin 4. döneminde yapılan bu kurultayda işgal sonrasında kurulan meclis ilga edilerek yerine Kızıl Meclis açılmıştır. Kızıl Meclis'in seçimlerinde izlenmesi gereken yöntem ise şöyle belirtilmiştir⁴²²:

---

⁴¹⁷ Ahalaya - Konstinidi - Sharashidze, *Revolyutsionniye Komiteti v Borbe Za Stanovleniye i Uprocheniye Sovyetskoy Vlasti*, No: 83.

⁴¹⁸ Ahalaya - Konstinidi - Sharashidze, *Revolyutsionniye Komiteti v Borbe Za Stanovleniye i Uprocheniye Sovyetskoy Vlasti*, str. XVI, XVII; Tskvitaria bu olayları; "Kara Meclis öldü ama cesedi mezara verilmedi" ifadesi ile açıklamaktadır. (Tskvitaria, *İstoriya, Revolyutsionnovo Dvijeniya v Acariyi*, str. 157.)

⁴¹⁹ Tskvitaria, *İstoriya, Revolyutsionnovo Dvijeniya v Acariyi*, str. 157.

⁴²⁰ Ahalaya - Konstinidi - Sharashidze, *Revolyutsionniye Komiteti v Borbe Za Stanovleniye i Uprocheniye Sovyetskoy Vlasti*, str. XVII.

⁴²¹ TİTE Arşivi, 96/ 5.

⁴²² Ahalaya - Konstinidi - Sharashidze, *Revolyutsionniye Komiteti v Borbe Za Stanovleniye i Uprocheniye Sovyetskoy Vlasti*, No: 289.

1. Her köyden 3 vekil seçilecektir.
2. Köylüler, seçim yaparken adayların gerçekten işçi ve fakirlerin haklarını savunacak kişilerin olmalarına dikkat etmelidir.
3. Temsk Sovyetlerine 5 kişi seçilecektir.
4. Temsk Sovyetleri ile ilk kurultayı oluşturmak ve bu ilk kurultaydan 7 kişi seçmek
5. Bu seçimlerin sonucunu Sovyetlere bildirmek

Revkom toplantı tutanaklarında Acaristan'daki ekonomik durumunun iyi olmadığı anlaşılmaktadır. Devlet bünyesinde bulunup çalışabilecek durumda olan tüm ağır sanayilerin işletilmesi ve burada çalışacak olanların konaklama, su, elektrik vs. ihtiyaçlarının karşılanması, işletilemeyecek durumda ise kapatılması ya da kiraya verilmesi uygun bulunmuştur⁴²³. Revkom tutanaklarındaki bir bilgede ise; Acaristan Revkom'u Hachaturyan'ın işlettiği sanayiye devlet bünyesine almak için istemiştir. Ancak Hachaturyan bu işletmenin ne amaçla kullanılacağını dahi bilmeden Acaristan Revkom'u ve Ekonomi Komiserliği bu kararı onaylamıştır⁴²⁴. 19 Aralık'taki tutanakta, Revkom işten atılan 20 personelin tekrar geri alınması, 39 ağır ve hafif sanayi kuruluşunun da işlemlerini tamamlayarak eski personellerinin işe tekrar çağırılması için karar vermiştir⁴²⁵.

Acaristan, özerk yönetime geçtikten sonra zor çözümlenen birçok durumla karşılaşmıştır. Bu sorunlar özerk cumhuriyetin yönetim merkezlerinde çözüme kavuşturulmak istenmiştir. Karkashvili, Kulikov ve Kupradze'nin yönetim kurulunu oluşturduğu toplantıda maaşların düşük ve ekonominin zayıf olduğu görüşülmüştür. Tutanaklara göre Narkomprod'un⁴²⁶ elinde hiçbir şey bulunmamaktadır. Acaristan Revkom'u kendi çabaları ile Centre Sayuz'dan⁴²⁷ 250 çuval un tedarik etmiştir. Ancak bu kadar un, 250 milyon ruble tutmaktadır. Temin edilen gıdanın Acaristan'a 10 gün bile yetmeyeceği düşünülmektedir. Tiflis, Acaristan'a ödemek üzere

---

⁴²³ ASSTSA, F. r 1, s. 14, p. 17.

⁴²⁴ ASSTSA, F. r 1, s. 14, p. 45.

⁴²⁵ ASSTSA, F. r 1, s. 14, p. 45.

⁴²⁶ Narodnaia Xazaistvo Prodajı/Ticaret Halk Komitesi

⁴²⁷ Merkezi Sayuz

bildirdiği 400 milyon rublenin sadece 200 milyon rublesini verebilmişti. Narkom'da aynı durumda idi. Tiflis eğer yardımda bulunmazsa çalışamayacak duruma gelmişti. Onlar sadece hastane ve hapishaneleri düşünmekten başka devlet memurları ve çalışanlarında düşünülmesi gerektiğinin farkına varılmıştı. Tiflis'teki temsilcilerine ödenek ayrılarak görevlendirilmesinin -yurt dışı görevi gibi- gerekliliği tartışılmakta idi. Yine Narkom'un iş yükü dağılımı üzerine görüşler bildiriliyordu. Revkom'un görev ve yetkilerinin Narkom'a devredilmesi gündeme gelmişti. Sonuç olarak bütün görev ve yetkilerin Narkom tarafından düzenlenmesi ve Tiflis'e bilgi verilmesi gerekmekte idi. Ekonominin ve maaşların düzeltilmesi, ödenek ayrılması hatta gerekli görüldüğü takdirde Narkom müdürünün süreli olarak Tiflis'te görevlendirilmesi uygun bulunmuştu⁴²⁸.

Gürcistan'ın veya Acaristan'ın ekonomisinin düzeltilebileceği en büyük fırsat Rus-İngiliz mücadelesi döneminde yaşanmıştır. Bolşevikler, Kafkasya işgallerine başlayınca Bakü'de bulunan petrol hatlarını eline geçirmiştir. İngilizlerin petrolden elde ettiği gelirleri sekteye uğramaya başlayınca Gürcülere müsamaha göstermeye başlamışlardır. Ruslar daha sonra vanaları açınca Gürcüler petrol depolayarak fırsatı değerlendirmişti⁴²⁹. Menşevikler ise ülkeden ayrılmadan önce halktan yüklü miktarda para toplamıştır. Ülkedeki her şeyi Fransız sermayedarlarına satmış⁴³⁰ hatta Ardahan ve Artvin'in ekonomisini dahi tamamen bozarak halkı fakir bırakmışlardır⁴³¹. İngilizlerde ekonomi kendi lehine dengede tutmak için 1920 yılının başında Rus rublesinin ekonomik değerine karşılık Denikin manatının tedavülde kalmasını uygun bulmuştur. Acaristan'da yine aynı dönemde 1 Osmanlı banknotu 1500 Denikin manatına tekabül etmekte idi.⁴³² Matbuat ve İstihbarat Müdür-i Umumisi Ahmet Ağaoğlu'na gönderilen raporda bölgenin yokluk içinde bulunduğu bildirmiştir⁴³³.

---

⁴²⁸ ASSTSA, F. r 1, s. 14, p. 46-48.

⁴²⁹ Sarı, *Batum*, s. 543.

⁴³⁰ *Kızıl Acaristan Salnamesi*, Batum, 1922, s. 72.

⁴³¹ Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, c. 2, s. 1218.

⁴³² Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, c. 1, s. 488.

⁴³³ TİTE Arşivi, 96/ 37; Acaristan'ın mevki coğrafyası, mahsulleri, hayvan türleri ile bulunan silah ve cepanelerin cinsi vd. Divan-ı Temyiz Askeri Reisi Ali Seyyit Paşa'ya sunulan raporun ilişiginde mevcuttur. (TİTE Arşivi, 96/ 37.); Ayrıca Ahmet Ağaoğlu'nun Matbuat ve İstihbarat Müdür-i

9/10 Ocak 1921 tarihli Rusya mümessilliğinden hususi istihbarat olarak bildirilen evrakta yabancı parasının yükseldiğini anlamaktayız⁴³⁴. Sovyet rublesinin ise Türk parası karşılığında değeri bulunmamakta idi⁴³⁵. Ekonomi, savaş, yoksulluk vd. sebeplerden dolayı artık insanlar Batum'dan göç etmeye başlamıştı. İstanbul'a gitmek üzere biletler 100 liraya yükselmişti⁴³⁶. Ekmek kıtlığı yaşanmıştı. Özel işletme ve fabrika sahipleri firar etmişlerdi. Muhaceret edenlerin malları ve hayvanları gasp edilmekte, yola çıkanlar ise Ermeni tecavüzüne uğrayarak zabıt eşliğinde yerlerine geri dönmeye mecbur bırakılmakta idi⁴³⁷. Rusya, Moskova Antlaşması öncesinde bu cari açığı finanse edebilmek için Çoruh bölgesinde bulunan bakır madenlerini işletmeyi düşünmüştür. Rusya aslında bu maden rezervlerini elde ederek kendine iktisadi bir kaynak sağlamanın yanı sıra düşmanı olan kapitalistlerin de bu madenleri kullanmasını engellemeyi hedeflenmekte idi⁴³⁸.

Kars Konferansı sürecinde Kâzım Bey (Karabekir), Eliava ile özel bir görüşme yapmıştır. Bu görüşme hem Türkiye'nin hem de Acaristan'ın ekonomisinin canlılığını yitirmemesini sağlamıştır. Bu görüşmede Artvin'den meyve ve hayvan, Kars'tan tuz vb. ürünlerin ticaretine tekrar başlanması kararına varılmıştır⁴³⁹. Ticaret başlatılarak ekonomik bozukluklar giderilmeye çalışılırken ihtiyatlı bir şekilde davranılmaya da devam edilmiştir. Şark mntıkasındaki tüccarlara gelen İngilizce ve Almanca ticari kataloglarda, İranlı tüccarlara gelen Farsça yazılarda, Azerbaycan ve Gürcistanlı mültecilere gelen Rusça mektuplarda sansür uygulanmıştır⁴⁴⁰.

Acaristan'da Sovyet ekonomi sistemi henüz başarılı olamamıştı. Yeni Bolşevikleştirilmiş olan Ermenistan'da durum daha kötü idi. Yiyecekler son derece

---

Umumiliği görevindeki faaliyetler için Bkz. Fahri Sakal, *Ağaoğlu Ahmed Bey*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1999, s. 39-43.

⁴³⁴ ATASE, İSH, K: 659, G: 26, No:1.

⁴³⁵ Erdal Aydoğan - Şaban Ortak, *Dr. İbrahim Tali Bey'in Günlüğü*, Arba Yayınları, İstanbul, 2000, s. 30.

⁴³⁶ ATASE, İSH, K: 666, G: 159, No: 2.

⁴³⁷ ATASE, İSH, K. 1394, G: 124, No: 3.

⁴³⁸ BCA, 930-1-0-0/ 2-33-1.

⁴³⁹ Sarı, *Batum*, s. 660.

⁴⁴⁰ BCA, 30-18-1-1/ 3-29-15.

eksikti. 1.000 Rus rublesi 25.000 Ermeni rublesine tekabül etmekte idi. Ermenistan'daki hükümet vergilerde değişiklik yaparak mali bozukluğun üstesinden gelmeye çalışıyordu. Hükümet köy köy gezerek çiftçiyi hasat yapmaya teşvik etmekte idi⁴⁴¹. 6 Eylül 1921 tarihli *Le Temps* gazetesinde Sovyet hükümetinin Rusya'da yaşanan kıtlık konusundaki yardım politikası için yayınlanan bir makalesinde şunlar yer almaktadır⁴⁴²:

“Bolşevik hükümeti, burjuva hükümetinin muhalefetine rağmen tüm Avrupa proleteryasının yardımını almıştır, buğdayın büyük miktarı Rusya'ya gönderilmiştir... Avrupa kapitalist hükümetleri kıtlık ile Rusya'yi bugüne kadar yıkmayı başaramamıştır.”

Le Temps gazetesinde Rusya'daki sorunlara ilişkin Britanya Parlamentosu Milletvekili Mr. Jack Milles'ın İngiltere'ye çektiği telgraf yer alıyordu. Bu telgraf Rusya'daki kıtlığın büyüklüğünü gözler önüne sermektedir. Mr. Milles şöyle yazmıştır⁴⁴³:

“Volga bölgesinde oturanlar, sokaklarda ve yol boyunca ölmüşlerdi. Samara'da tehlike inanılmazdı. İlaç ve kömür yiyorlardı. Tüm hastaneler dolu idi. Doktorlar ve hemşireler açlıktan ölüyordu. Demiryolu iskelelerinde yürüyen iskelet çocuklar görünüyordu.”

5 Eylül 1921 tarihli *Le Temps* gazetesinde ise Noe Zhordania ve Tcheidze Gürcistan'a çağrıda bulunmuştur. Eski Menşevik liderler 3 yıllık iktidarları boyunca ülkede veba, tifüs ve kolera gibi salgın hastalıklar ile kıtlık olmadığını belirtmişlerdir. Gürcistan'ın, Bolşevizmin emperyalist politikasının gerçekleşmesi için işgal edildiğini savunurken ülkenin geldiği duruma da dikkat çekilmiştir. Halkın Kızılordu'yu istemesi bahanesi ile endüstri ve tarım felce uğrayıp, tüm ekonomik düzenin bozulduğundan yakınmışlardır. Sayısal veriler ile desteklenen çağrıda, ekili arazilerin %50'ye düştüğü ifade edilmiştir. Yine kömür üretiminin de azaldığı vurgulanmıştır. Tiflis sokaklarında insanların kıtlıktan öldüğü bildirilirken, annelerin çocuklarının acılarına yardım edemedikleri için intihar etiklerini öne sürülmüştür⁴⁴⁴.

⁴⁴¹ BCA, 930-2-0-0/ 2-13-2. Bkz. EK-9.

⁴⁴² *Le Temps*, 6 Septembre 1921, Mardi, No: 21948, p. 1.

⁴⁴³ *Le Temps*, 6 Septembre 1921, Mardi, No: 21948, p. 1.

⁴⁴⁴ *Le Temps*, 5 Septembre 1921, Lundi, No: 21947, p. 2.

II. 3. 3. Acaristan'da Teşkilatlanma Süreci ve Sosyalist Devlet Modelinin Etkileri

Acaristan'da Sovyet kurumlarının yerleşmeye başlaması 7 Kasım 1921 Pazartesi günü toplanacak olan Acaristan I. Kurultayı ile gerçekleşmiştir. 360 köyden vekillerin katılımı ile toplanan kurultay, 11 konu üzerinde istişare etmiştir. Bunlar; Komisyon tayini, muhtariyet, açlık, kooperatif, arazi, sıhhiye, mahkemeler, nakliyat, vakıf, maarif ve seçimlerdir⁴⁴⁵.

Kurultayın I. oturumunda açılış konuşmaları gerçekleşmiştir. Kurultayın II. oturumunda ise öncelikli olarak komisyon belirlenmiştir⁴⁴⁶. Komisyonun kimlerden oluşacağı fikri vekillerin aklında belirlemiştir. İlk olarak muhtariyet konusunda Ghambarov, Lezgi Ahmet ve diğer yoldaşlar sosyalist hükümeti öven konuşmalar yapmıştır. Daha sonra revkom oluşturulup, ardından şura seçimleri yapıldıktan sonra sonuçların Rusya'ya gönderilmesi ile daimi bir hükümetin oluşacağı kanaatine varmışlardır. Kooperatifçilik konusunda ise Acara'nın çarşı, pazar hayatından kurtarılıp güzel bir ekonomiye sahip olması uygun bulunmuştur. Acara için en zor konulardan biri ise açlıktır. Çünkü Acara'nın 3 aylık yiyeceği bulunmaktadır. Dağların arkasındaki tarlalar karla kaplı idi. Yol üzerindeki tarlalarda ziraat yapılamıyordu. 1921 yılında kuraklık olduğu için ekinler de gecikmişti. Hâlbuki Acara'da birçok ürün yetişmekte idi. Halk daha çok mısır tarımı ile uğraşır. O yıl kış da çabuk gelmişti. Sonuç olarak, hükümetten yardım alınması kabul edilmiştir⁴⁴⁷.

Acaristan'da yaşanan toprak meselesini çözmek, halk için en büyük geçim kaynağı sorununu ortadan kaldırmak demektir. Toprak az, otlak yoktu. Ufak topraklardan gelir sağlanamıyordu. Yukarı Acara'da toprak bulunuyordu ancak orada da köylüler birbirine düşman olup cinayet dahi işliyorlardı. Aşağı Acara'da ağaç, toprak ve su az bulunmakta idi. Ruslar zamanında tüm tapular toplanmıştı. Hatta eski hükümetlerin toprak dağıtımından dolayı halk arasında düşmanlık oluşmuştu. 1921 yılına kadar 250.000 Acaralı Türkiye'ye göç etmişti. Kurultay, bu sorunun da

⁴⁴⁵ *Kızıl Acaristan Salnamesi*, s. 42.

⁴⁴⁶ *Kızıl Acaristan Salnamesi*, s. 42,43.

⁴⁴⁷ *Kızıl Acaristan Salnamesi*, s. 44-50.

hükümet tarafından çözümlenmesini istemekte idi. Bu sorunun çözümlenmesi hususunda ise miri arazilerin paylaşılması ve büyük mülkiyetlerinde lüzuma göre fukaraya dağıtılması yönünde karar alınmıştır⁴⁴⁸.

Acara'daki sağlık sorunları ciddi bir konu idi. Acara sağlık tesisi yönünden zayıftı. Bundan dolayı birçok hastalık mevcuttu. Verem, rahim hastalıkları, bağırsak hastalıkları ve sıtma türü hastalıklar oldukça yaygındı. Köylerde doktor ve ilaç eksikliği bulunuyordu. Bu eksikliklerin giderilmesi için sağlık çalışmalarının hızlandırılması uygun görülmüştür⁴⁴⁹.

Adli sistemde Rus modeli örnek alınırken ulaşım için de köylere yolların ve köprülerin yapılması kararlaştırılmıştır⁴⁵⁰.

Vakıflar konusu ise daha çok Müslüman halk için önemli idi. Fakat bu vakıfların kimlerin eline geçtiği bilinmiyor ve denetimi sağlanamıyordu. Khulo ve Acara'da Ahmet Paşa Vakfı olarak bilinen vakfın, 500-600 desatin⁴⁵¹ toprağı hatta mektebi ve medresesi bilindiği halde hiçbiri hakkında somut bir şey yoktu. Batum'daki meşhur Orta Cami'nin vakıflarının kimin elinde olduğu dahi bilinmiyordu. Bu toprakların artık fukara halkın arazisi olması kararlaştırılmıştır⁴⁵².

Eğitim hususunda ise ne Ruslaşmak ne Gürcüleşmek ne de Türkleşmek istiyorlardı. Eğitim dilinin Türkçe veya Gürcüce olmasında serbestlik getirilmişti. Acaralılar eğitimde evrensel bir bakış açısı ile yola çıkmışlardı. Mekteplerde Türk, Rus ya da Gürcü yetiştirmektense dünya âlimleri ile birleşen ve insanlığa hizmet eden bireyler yetiştirmek istiyorlardı. Ders kitaplarını Gürcüce, Türkçe ve Rusça olarak hazırlamaya karar vermişlerdi⁴⁵³. Acara Rus yönetimi altında bulunduğundan resmi işlemlerde Rusça'nın kullanılması gerekmekte idi. Özerk yönetimde bulunanlar Gürcü olduğu için Gürcüceyi terk edemiyorlardı. Halk ise Türkçe konuşup Türk adetleri ile yaşadığından dolayı Türkçe'de kaldırılamıyordu Aslında

⁴⁴⁸ *Kızıl Acaristan Salnamesi*, s. 43-51.

⁴⁴⁹ *Kızıl Acaristan Salnamesi*, s. 52.

⁴⁵⁰ *Kızıl Acaristan Salnamesi*, s. 55-56.

⁴⁵¹ 1 desatin=10.800m²

⁴⁵² *Kızıl Acaristan Salnamesi*, s. 52-57.

⁴⁵³ *Kızıl Acaristan Salnamesi*, s. 52-57.

Acara köylerine Gürcü muallimler gönderilmiş ve bunlardan bir kısmı köylüler tarafından tahkir edilerek kovulmuştur. Köylerde bulunan İslam ahalisi ise Türkiye'den gelecek muallimleri beklemişlerdir⁴⁵⁴.

Kurultayın sonunda Acaristan Kızıl Meclisi Reisliğine Hasan Tahsin Khimshiashvili seçilmiştir⁴⁵⁵. 7 Aralık 1921 tarihinde 43 kişi ile toplanan Acaristan Fukara Halkı Merkezi Komitesi, Kızıl Meclis'in görev ve yetkilerini belirlemiştir. Toplantıda alınan karara göre, Kızıl Meclis Acaristan'da fukara halkın menfaatini gözetecek ve eğitim, okul, hastane vs. tüm işlerle ilgilenecekti. Meclis, Yerel Fukara Halk Komitesi ile komünizmi birleştirecekti. Yerel Fukara Halk Komitesi, Revkom'un denetimini sağlayacaktı. Ayrıca halk ve Revkom üyeleri eşit sayılıyordu. Revkom, 9 üyeden oluşacaktı. 5 üyenin Kızıl Meclis'den olması uygun görülmüştü. Bunlar; Z. Lortkipanidze, J. Paghava, KH. Beridze, KH. Gogitidze, M. Gatenadze idi. Diğer 4 üye ise Kompartikom'dan⁴⁵⁶ meydana gelecekti. Bu üyeler ise Ghambarov, Ramishvili, Kavtaradze, Chupraia ve Jgenti idi⁴⁵⁷. Yine bu toplantıda Kızıl Meclis ve parti arasında geçişlerin sağlanması kabul edilmiştir. Eski meclisin tasfiyesi onaylanarak, Tasfiye Komisyonu belirlenmiştir. Meclis Yönetim Kurulunun başkanlığına Hasan Tahsin Khimshiashvili, Revkom'un başkanlığına da Ghambarov seçilmiştir⁴⁵⁸.

3 Aralık 1921 Cumartesi günü yapılacak olan dini kurultayda idare-i şer'iyeye meselesi, evkaf meselesi, hocalar meselesi ve siyasetin mukarreratı konuları görüşülmüştür. Toplantıda alınan karara göre Acaristan'ın merkezi olan Batum'da bir reis ve iki muavinden müteşekkil bir daire oluşturulması düşünülmüştür. Şehirde bir kadı ile iki müderris ve Acaristan rayonlarına⁴⁵⁹ ise birer kadı ile müderrisin tayin olunması kararı alınmıştı. Rayon müderrisleri aynı zamanda müftülük görevini de üstlenmekte idi. Acaristan'da nüfusun büyük çoğunluğu köylerde ikamet ediyordu.

---

⁴⁵⁴ BCA, 30-10-0-0/ 247-671-5. Bkz. EK-4.

⁴⁵⁵ *Kızıl Acaristan Salnamesi*, s. 65.

⁴⁵⁶ Komünist Parti Komitesi

⁴⁵⁷ 4 üye belirlenmesi kararına rağmen 5 üye yazılmıştır.

⁴⁵⁸ ASSTSA, F. r 1, s. 1, p. 80, 84, 85-1, 85-2.

⁴⁵⁹ İlçe

Acaristan'ın köylerinde görev yapacak olan imamlar için de düzenleme yapılması kararlaştırılmıştı. İmamlar ve hatiplerin artık sınava tabi tutulması uygun görülmüştü. İlim sınıfını denetlemek için de müfettişler tayin edilmesi hususunda birlik sağlanmıştı⁴⁶⁰. Yine bu kurultayda Lenin'e Sovyet rejimi ve iktidarını öven teşekkür mektubu gönderilmiştir. Gönderilen mektupta şunlar yer almaktadır⁴⁶¹:

“Değerli proleterya devrimcisi, işçi ve köylülerin haklarının koruyucusuna Acara'da yapılan III. oturuma dayanarak selamlar!

Acara oturumundaki doğu düşünceli gelenek ve inançlara sahip olan biz Acara halkını proleterya ve Sovyet ideolojisi için ikna etmeye çalışıyoruz. Tek bir hükümdarın gerekliliğini söylüyorlar. Kuruldaki herkes çalışmaya devam edeceğini söylüyor. Siz Lenin, tüm dünya proleteryası hedeflerinizde başarılar.”

10 Ocak 1922 tarihinde Acaristan Şuraları I. Kongresi toplanmıştır. 199 vekilin katıldığı kongrede, 113 vekil liva şuralarını, 85 vekil de Batum şuralarını temsil etmekte idi. Kongrede, 31 azadan oluşan Acaristan Sosyalist Şura Cumhuriyeti Merkezi İcra Komitesi seçilmiştir. Bu 31 azanın 17'si liva, 14'ü de Batum amelesindedir. Böylece Acara Özerk SSC'nin teşkilatlanması gerçekleşmiştir. Merkezi İcra Komitesi, 10 Ocak 1922'den sonra Revkom'un görevini yapmaya başlamıştır⁴⁶². Yaklaşık bir yıl sonra da Kızıl Meclis açılmıştır. Başkanlığına ise bir takım hilelerle Rus yandaşı olan Hasan Tahsin Khimshiashvili gelmiştir⁴⁶³. Acara Muhtariyeti Sosyalist Şura Cumhuriyeti Kızılordu, amele, köylü, bahriyeliler murahhasları ve I. Kızıl Şura tarafından seçilen Merkezi İcra Komitesi Reisi Hasan Tahsin Khimshiashvili'den başka Divan Riyasetinde; Recep Nijaradze, Jgenti, Hasan Jjavadze, Mehmet Gatenadze ve Abdullah Gogo yer almıştır⁴⁶⁴.

⁴⁶⁰ Kızıl Acaristan Salnamesi, s. 69-73.

⁴⁶¹ BOA, YB (21), 9/ 16

⁴⁶² Kızıl Acaristan Salnamesi, s. 78.

⁴⁶³ Erdal Aydoğan, “Dr. İbrahim Tali Bey'in Kendi Kaleminden Batum Konsolosluğu Günleri”, *Manas Journal of Social Studies*, v. 1, I. 2, 2001, p. 95.

⁴⁶⁴ Kızıl Acaristan Salnamesi, s. 82.

14 Ocak'ta oluşturulan komiserlikler ise şunlardır:

Komiserlikler	Komiserler
Halk Komiserler Şurası	Süleyman Diasamidze
İçişleri Halk Komiserliği	Kiril Tavberidze
Tarım Halk Komiserliği	Jemal Paghava
Askeri Halk Komiserliği	Balof
İaşe Halk Komiserliği	Mehmet Gatenadze
Sağlık Halk Komiserliği	Abdullah Gogo
Adliye Halk Komiserliği	Recep Nijaradze
Eğitim Halk Komiserliği	Süleyman Lortkipanidze
Maliye Halk Komiserliği	Jemal Kikava
Çalışma Halk Komiserliği	Bliumzako
Levazım ve İnşaat	Ramishvili
Amele ve Rençber Müfettişliği	Viktor Sikharulidze

Tablo 6: Acaristan Kızıl Meclisi Merkezi İcra Komitesi Komiserlikleri⁴⁶⁵

Acaristan'ın bu komiserliklerle hem teşkilatlanması hem de Sovyet sistemine bağlanması hızlanmıştır. Yine tesis edilen Ziraat Halk Komiserliği de Acara için önemli idi. Devrim öncesinde Çar'ın veya memurlarının, ağaların, beylerin ya da generallerin kurduğu düzenden yani Ortaçağ feodalitesinin kapalı toplum yapısından kurtarılması gerekiyordu. Bu gruplar Kızılordu'nun gelişinden sonra firar etmişti. Bunların ellerindeki emlak ve arazilerin bir kısmı şuralaştırılmıştı. Geriye kalan kısım sıhhiye ve çocuk evleri olarak kullanılırken artan kısımları da denetimli bir şekilde dağıtılmıştı⁴⁶⁶.

Düzenlenen diğer kurumlar arasında yetimhane bulunmaktadır. Acaristan'da daha önce bir yetimhane bulunmakta idi. Fakat bu yetimhane hayır kurumu olmaktan ötürü Menşeviklerin siyasi reklam araçlarından biri idi. Şura İdaresi tesis edildikten sonra 5 adet anne ve çocuk evi, sadece çocuklar için muayenehane ve bir de süthane açılmıştır. Bu kurumlar 2-4 yaş arası 150 çocuk ile yeni doğmuş 40 bebeği ücretsiz

⁴⁶⁵ Kızıl Acaristan Salnamesi, s. 84.

⁴⁶⁶ Kızıl Acaristan Salnamesi, s. 85-86.

beslemekte idi. 1408 fukara çocuğuna süt ve gıda temin edilmiştir. Muayenehanelerde konulan teşhisler kurulan doktorlar heyeti tarafından verilmekte idi⁴⁶⁷.

Sağlık Halk Komiserliği; İdare Memuriyeti, Kalem Dairesi, İaşe Müdüriyeti, Eczane Müdüriyeti, Sıhhiye Müdüriyeti, Çocuk ve Ana Evleri Müdüriyeti, İmraz Sâriye Müdüriyeti⁴⁶⁸ ve Sanatoryum Müdüriyeti⁴⁶⁹ olmak üzere 8 müdüriyetten oluşmakta idi. Batum'da 8, Kobuleti, Khulo ve Keda'da birer tane eczane bulunmakta idi. Acaristan'ın her yerinde donanımlı hastaneler mevcuttu. Ağır hastalıklar için Dezenfeksiyon Dairesi, İçecek ve Yiyecek Muayenehanesi, Barakalar ve Sıhhi Tedavi Daireleri de bulunmakta idi. Bununla birlikte tedaviler için hamamlar, istasyonlar ve ambulatoriyalar⁴⁷⁰ mevcuttu⁴⁷¹.

Adliye Halk Komiserliği kurultayın yapılmasından önce de mevcuttu. Bu komiserlik 1921 yılının Mart ayında kurulmuştu. Nisan ayında 4, Ekim ayında ise 2 İstintak Dairesi⁴⁷² oluşturulmuştu. Rayonda, 1921 yılı boyunca 1365 adli olay meydana gelmiştir. Şehir genelinde %80 hırsızlık olayı yaşanmıştır. 3 rayonda da diğer davalar çoğunlukla adam öldürme, soygunculuk ve tren soyma olmuştur. Müşavirlik Şubesi, 1921 yılında 500 davaya bakmıştır. Yine 1921 yılının Ağustos ayında İstişare Dairesi kurulmuştur. Ekim ayında ise her 3 rayonda Halk Mahkemeleri oluşturulmuştur. Acaristan muhtariyete geçtikten sonra adliye kurumu devam etmiştir. Muhtariyetten sonra genel af ilan edilmiş ve Halk Hâkimler Şurası Projesi başlatılmıştır⁴⁷³.

Acara halkı eğitime önem vermekte idi. Çar ve Menşevikler döneminde eğitim kısıtlı tutulmuştu. Ayrıca belli bir ücret karşılığında eğitim verilmekte idi. Sadece zengin çocukları okuyabiliyordu. Daha sonra yapılan talepler üzerine eğitim seviyesi yükseltilmeye çalışılmıştı. Talim ve Terbiye Dairesi, kütüphaneler, sanayi

---

⁴⁶⁷ *Kızıl Acaristan Salnamesi*, s. 89.

⁴⁶⁸ Bulaşıcı Hastalıklar Müdüriyeti

⁴⁶⁹ Özellikle verem hastalığı ile ilgilenmektedir.

⁴⁷⁰ Yatakta tedavi gerektirmeyen hastalar için kurulan sağlık birimidir.

⁴⁷¹ *Kızıl Acaristan Salnamesi*, s. 89.

⁴⁷² Sorğu Dairesi

⁴⁷³ *Kızıl Acaristan Salnamesi*, s. 91, 92.

şubeleri, çocuk bahçeleri, Lenin adına sanayi ve fen kursları ücretsiz olarak hizmete açılmıştır. Acara'da sanatsal açıdan da ilerleme kaydedilmiştir. Gürcü ve Rus tiyatro heyeti, resim ve sinema şubeleri oluşturulmuştur. Bu şube muhtariyete geçildikten sonra Eğitim Halk Komiserliğine dönüştürülmüştür. 1 Ocak 1922'de Komiserlik Muavinliğine Tamara Jgenti getirildikten sonra, Batum'da 12 mektep açılmıştır. Yine Acara'nın rayonlarında da mektepler açılmıştır. 3 çocuk bahçesi, 6 çocuk evi, 1 çocuk kulübü, sanayi kursları, Gürcü dili dersleri ve öğretmenler için el işi kursları gibi halka faydalı işler yapılmaya çalışılmıştır. Hatta el işi kursları çok rağbet görmüş ve yapılan sergi övgü ile karşılanmıştır⁴⁷⁴.

Bir de Acaristan kurulduktan sonra devrim hareketini ve köylüyü teşkilatlandırmak için 1921'nin Ağustosunda ayında 9 kişiden oluşan Acaristan Fukara Merkezi Komitesi kurulmuştur. Merkezi İcra Komitesi oluşturulunca Fukara Komiteleri Merkezi Bürosu tesis edilmiştir. Bu kurumun reisliğini yapan Süleyman Diasamidze, Halk Komiserleri Şurası reisliği için görevinden ayrılmıştır. Onun yerine de sorumlu kâtip olarak Osman Motskobili geçmiştir⁴⁷⁵.

Batum bu dönemde idari yapı olarak 5 sancağa ayrılmıştır. Bunlar; Kobuleti, Batum, Acara Suyu, Keda ve Khulo'dur⁴⁷⁶. Bu sistemde Köy Fukara Komitelerinde çözümlenemeyen bir olay olduğu zaman Sancak Fukara Komitesine intikal edecektir. Eğer gerek duyulursa bir üst mahkeme olan Acaristan Fukara Komiteleri Merkezi Bürosuna bildirilecektir. Müslüman halkın meseleleri de önce Sancak Meclisi'nde görüşülecek, halledilememesi durumunda Batum'da bulunan Acara Baş Müftülüğüne gönderilecektir⁴⁷⁷.

---

⁴⁷⁴ *Kızıl Acaristan Salnamesi*, s. 93, 94.

⁴⁷⁵ *Kızıl Acaristan Salnamesi*, s. 97.

⁴⁷⁶ Kobuleti'de 4, Batum'da 3, Acara Suyu'nda 3, Keda'da 3, Khulo'da 4 Fukara Komitesi mevcuttur. (*Kızıl Acaristan Salnamesi*, s. 97.).

⁴⁷⁷ *Kızıl Acaristan Salnamesi*, s. 97, 98.

1922 yılında Batum’da 3 gazete öne çıkmaktadır. Sorumlu müdürünün Jgenti olduğu *Utskebebi* gazetesi Gürcü dilinde basılmıştır⁴⁷⁸. Pavchineski’nin çıkardığı *İzvestiya* gazetesi ise Rusçadır. Bir de Sedat Reşat’ın çıkardığı, Türkçe olan *İştirak* gazetesi mevcuttur. Bu gazeteler yayın hayatına 1921 yılında başlamış olup, günlük yayınlanmışlardır⁴⁷⁹. Diğer taraftan Acaristan’da her ne kadar komünist sisteme geçiş başlamış olsa da kapital sistemin kullandığı en önemli araçlardan biri olan “reklam” ile hedef kitlelere ve tüketicilere yayılma yönteminden kurtulamamıştır. Bu gazetelere verilen ilanlar; serbest piyasa ekonomisindeki arz ve talep ilişkisinin, fiyat mekanizması döngüsü ile olan işlevselliğinin rekabetçi bir ortamda yürüdüğünü yansıtmaktadır. Bu ilanlarda özellikle Batum-İstanbul, Batum-Samsun ve Batum-Novorossisk hattındaki ulaşım ekonomisinden başka Moskova, Batum ve Tiflis gazeteleri ile Rusça, Türkçe, Gürcüce ve Fransızca kitapların reklamı yapılmaktadır. Ayrıca kırtasiye malzemeleri; şeker, sabun, meşrubat, bakliyat, içki, yiyecek, konserve; manufakturacılık, çorap, fanila, şapka, gömlek ve havlu reklamları bulunmaktadır. Diğer taraftan tüketim malı olmayan hizmet sektörüne dair reklamlar da yer almaktadır. Liman ve transit ticaret yerel ekonomiye büyük oranda gelir kaynağı sağladığı için sevkiyat, nakliyat, ambar ve sigortacılık önemli bir mali kaynak oluştuyordu⁴⁸⁰.

15 Ocak’ta gerçekleşen Acara Merkez Yönetim Kurulu toplantısında başkanlık seçimi yapılmıştır. Yönetim Kurulu Başkanlığına Khimshiashvili seçilmiştir. Diğer taraftan Sovyet Kongresi kararı ile ceza davaları ve siyasi davalara genel af getirilmiştir. Ghambarov toplantıda Sovyet Anayasasını detaylı bir şekilde anlatmıştır. Bu toplantıda devletin resmi dili ise Gürcüce olarak belirtilmiştir⁴⁸¹.

Acaristan’da yapılacak olan bu düzenlemeler henüz yeni başlamakta idi. Asayiş sorunu çözülmemiştir. Artvin ve Ardahan halkı mahsullerini satmak için pazar

---

⁴⁷⁸ *Kızıl Acaristan Salnamesi*, s. 13; *Utskebebi* gazetesi, komünist ve Sovyet iktidarı kurulurken ajitasyon yapan bir gazete olmuştur. (Ahalaya - Konstinidi - Sharashidze, *Revolutsionniye Komiteti v Borbe Za Stanovleniye i Uprocheniye Sovyetskoy Vlasti*, str. XII.).

⁴⁷⁹ *Kızıl Acaristan Salnamesi*, s. 13.

⁴⁸⁰ *Kızıl Acaristan Salnamesi, İlanlar*.

⁴⁸¹ ASSTSA, F. r 1, s. 1, p. 146, 147.

yeri olarak kullandıkları Acaristan'da daima soyuluyorlardı. Batum'daki Türk konsolosu ise sürekli bu gibi işlerle meşgul oluyordu. Bu gibi tehlikeli durumlardan dolayı Hopa-Borçka-Şavşat yolunun açılması ve Hopa limanının kullanılması gündeme gelmişti. Bunun gerçekleşmesi halinde Türk deniz ticareti gelişirken yerel halk da büyük oranda gelir sağlanmış olacaktı. Ayrıca mahsulünü Türk limanından gönderen köylü de daha fazla kâr sağlayacaktı. Tabi diğer taraftan Batum ticaretinin de sekteye uğratılması söz konusu idi⁴⁸².

Türkiye, yaşanan sınır sorunlarında kendi vatandaşlarına bir takım kolaylıklar sağlamaya çalışılıyordu. Tarlaları Batum'da kalan halktan, kesin sınırlar çizilene kadar gümrükten geçirecekleri kendi tarla ürünlerinden vergi alınmamasına karar vermişti⁴⁸³. Türkiye, benzeri uygulamalar ile hem Türk vatandaşının hem de Acaristan'daki Türk yetkilerinin sorunlarını gidermeye çalışılıyordu. Bu uygulamalar ile Türk yetkiler bir nebze de olsa rahatlamıştır. Böylece toplumsal ve sosyal içerikli çalışmalara yoğunlaşmışlardır. 4 Şubat 1922'de Türk konsolosu Dr. İbrahim Tali (Öngören) Hilal-i Ahmer adına büyük bir müsamere düzenlemiştir. Konser etkinliği ve müzayedenin yapıldığı bu büyük eğlenceye Revkom'un ve Kızıl Meclisin önde gelen yoldaşları da katılmıştır⁴⁸⁴.

---

⁴⁸² BCA, 30-10-0-0/ 154-89-5.

⁴⁸³ BCA, 30-18-1-1/ 4-44-19.

⁴⁸⁴ Aydoğan - Ortak, *Dr. İbrahim Tali Bey'in Günlüğü*, s. 101; Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, c. 2, s. 1167.

III. BÖLÜM

SSCB'NİN ACARİSTAN'DAKİ UYGULAMALARI

ve

ACARİSTAN'IN ÖZERKLİK SORUNU

III. 1. Sovyet Politikaları ve Acaristan'da Komünistleştirme Faaliyetleri

Bolşevik Devrimi ile Rusya'da monarşi yönetimi yıkılmış yerine Cumhuriyet rejimi başlamıştır. Devletin ideolojik kökenini Leninist-Marksist temel oluşturmuştur. Leninizm içerisinde kısmen de olsa Narodniklerin⁴⁸⁵ etkisi mevcuttur⁴⁸⁶. 1918 Anayasası ile ilk sosyalist devlet olan Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti (RSFSC) kurulmuştur. Ukrayna, Belarus, Rusya ve Trans Kafkasya Cumhuriyetleri 30 Aralık 1922'de "SSCB Kurulması Hakkında Anlaşma" ile SSCB'nin bünyesinde birleşmişlerdir. Böylece SSCB, 4 cumhuriyet ve 26 özerk bölgeden meydana gelmiştir. Birinci grup, SSCB'nin federe birimlerinin sadece birlik cumhuriyetlerinden meydana geldiğini belirtmektedir. İkinci grupta, hem birlik cumhuriyetleri hem de özerk birimlerden meydana geldiğini öne sürmektedir. Üçüncü grup ise oblastlar, okruglar⁴⁸⁷, özerk birimler ve birlik cumhuriyetlerinden oluşan, etnik yapı olduğunu savunmaktadır. Genel kabul ise birinci grubun görüşü olan federe birimlerin sadece birlik cumhuriyetlerinden oluştuğudur. Birlik cumhuriyetleri ile özerk cumhuriyetler arasındaki farklar olarak, devlet olma özelliği ve devlet kurumlarının yapısı görülmektedir. Birlik cumhuriyetlerinin hukuki yapısının anayasada belirtilmesi ve özerk cumhuriyetlerde devlet statüsü bulunmaması bu ayrımı ortaya çıkarmaktadır. RSFSC'de bölgesel koşullar dikkate alınarak; komünist partinin sert sistemi aşılmamış ve birlik cumhuriyetleri ile özerk cumhuriyetlerde devlet yürütme ve yasama işleminde üst erk olarak kabul

---

⁴⁸⁵ Sosyalizmin içerisindeki devrimci bir akımdır.

⁴⁸⁶ Nicholas V. Riasanovsky, Mark D. Steinberg, *Rusya Tarihi*, Figen Develi, İnkılap Kitabevi, çev. 2. Baskı, İstanbul, 2014, s. 506-507.

⁴⁸⁷ Kuzeyde yaşayan, az nüfuslu etnik gruplar için kullanılmaktadır. Daha çok coğrafi olarak kullanılan terimdir.

görmüştür⁴⁸⁸.

Stalin, Lenin zamanında Politbüro'yu⁴⁸⁹ ülkenin en yetkili kurumu haline getirmiştir. Bu yüzden bireysel düşünceleri belirtmek çok tehlikeli bir hal almıştır⁴⁹⁰. Sovyetlerde yaşayan herkesin dini, dili ve ırkı gözetilmeksizin kardeşlik duygusunu geliştiren algılar oluşturulmaya çalışılmıştır. İşçi sınıfının savunucusu olarak Komünist Parti oluşturulmuştur. Lenin'in 1924'deki ölümünün ardından başlayan iktidar mücadelesini ise Lev Davidovich Bronshtein Trotsky kaybetmiş, mücadelede siyasi başarıyı Stalin sağlamıştır. Stalin, Trotskyleri, Komünist Parti Politbürosu'ndan tasfiye ettikten sonra tüm yönetimi eline alıp kendi rejimini kurmuştur⁴⁹¹.

Sovyetlerde yapılan düzenlemeler arasında Gosplan'ın⁴⁹² işleyiş olarak iki önemli özelliği göze çarpmaktadır. Birincisi merkezidir, ikincisi ise emredicidir⁴⁹³. Sosyalist ekonomik sisteminde üretim araçları herhangi bir burjuvanın elinde değil topluma ait olması düşünülürken yine herhangi bir sınıfın ekonomik çıkarı gözetilmeden ülke yararına hizmet edilmesi amaçlanmaktadır. Fakat Sovyet merkezi yönetimi hem tek tipçi olmasından hem de merkez federal devlete sonradan katılan devletlerin ilerde ayrılabilceği ihtimalini de düşündüğünden üretilecek metanın tüm parçalarının aynı bölge içerisinde üretimini gerçekleştirmemiştir. Üretilecek ürünün parçalarını farklı bölgelerden temin etmiştir. Bu tek sektörlü üretim o bölgeler için kısa vadeli bir ekonomik kaynak olsa da bağımsızlık sonrasındaki aşamada fakirlik meydana getirmiştir. Bu durum Sovyetlerden ayrılan devletlerde daha sonra

---

⁴⁸⁸ Bekir Demir, "Dünyada Federalizm Tecrübesi ve Sovyet Federalizmi", *Bilig*, S. 25, Bahar, 2003, s. 45-48.

⁴⁸⁹ Politicheskoye Byuro: Komünist Parti'nin politika ve stratejilerinin belirlendiği en yüksek kurumdur.

⁴⁹⁰ Riasoanovsky, Steinberg, *Rusya Tarihi*, s. 548, 549.

⁴⁹¹ Abdulkadir Baharççek - Osman Ağır, "Rusya'nın Başarısız Demokratikleşme Tarihi", *Toplum ve Birey*, c. 4, S. 8, Güz, 2014, s. 12.

⁴⁹² Devlet Planlama Teşkilatı

⁴⁹³ Selime Yıldırım, "Devlet Planlama Teşkilatı'na Sosyalist Planlama Açısından Bir Bakış" *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, S. 17(29), 2015, s. 25.

ekonomik bozulma veya bağımlılık oluşturmuştur⁴⁹⁴.

SSCB’de henüz demokrasi daha tam olarak kurulmadan bir kimlik yaratma çabası başlatılmıştır. SSCB ulus olma yolunda ilerleyen halkların isteklerine karşılık politik manevra olarak ulusal dil, üniversite, bilimler akademisi gibi kurumların açılmasına izin vermiştir. Aslında SSCB bu politikalarla bölge halkının milliyetçiliğinin önünü açmıştır⁴⁹⁵. Çizilmiş olan bu sınırlar insanların yaşamasını kolaylaştırmayıp sadece devletin denetimini güçlendirmiştir. Toprak, milliyetçilik, kimlik ile ulusal misyon ve vizyon kazandırma, toplumlardaki bastırılmış sosyal güdüyü ortaya çıkartmakta idi. SSCB yine bu bağlamda Türkiye’nin Latin alfabesine geçmesi üzerine Türk Cumhuriyetleri ve Azerbaycan ile bağını koparmak için Türk toplumlarında Kiril alfabesinin kullanılmasını sağlamıştır. Fakat ilk zamanlar Gürcüler ve Ermenilerde böyle bir tehlike söz konusu olmadığı için onların alfabesinin değiştirilmesine gerek duyulmamıştır. Daha sonra toplumdaki birleştirici unsur olarak Rus dilini gördüğü için, Gürcüler üzerinde de dil politikaları yürütmüştür. Fakat Gürcülerin dillerini koruması onların milliyetçiliklerini kaybetmemelerine büyük yarar sağlamıştır⁴⁹⁶.

Sovyetler Birliği’ndeki “biz ve diğerleri” algısı ile yapılan ötekileştirme, Rus milliyetçiliğinin birleştirici bir unsuru olarak, üst kimlik oluşturulmasında kullanılmıştır. Fakat etnik farklılıklardan dolayı “ulus sorunu” Rusya’da hep süregelmiştir. Bu yüzden Sovyetler “homo-sovyeticus”⁴⁹⁷ görünümünde yönlendirilmiş bir insan modeli yaratmaya çalışmıştır⁴⁹⁸. Daha sonra bu insan modeli devlete bağımlı bir duruma getirilmiştir. Sovyet insanı, devlete ait yerde ve yine sadece devletin verdiği komut ile çalışmıştır. Bu insanın bireysel ve demokratik

---

⁴⁹⁴ İsmail Özsoy, “Sovyet Sisteminin Çöküşünden Tarihi ve Evrensel Dersler”, *Bilig*, S. 39, Güz, 2006, s. 173.

⁴⁹⁵ Ergin Ayan, “Kafkasya ve Türkistan’da Ulus Devletler Sistematiğinin Oluşma Süreci”, *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, c. 2, S. 3, Haziran, 2011, s. 21.

⁴⁹⁶ Alper İpek, “Sovyetler Birliği’nin Dağılması Karşısında Sovyet İnsanının Tepkisizliğinin Nedenleri”, *Savunma Bilimleri Dergisi*, c. 14, S. 1, Mayıs, 2015, s. 110-111.

⁴⁹⁷ Sovyet İnsanı/Sovyet Adamı

⁴⁹⁸ Merve Suna Özel, “Stalin Dönemi Rus Milliyetçiliği ve Politikaları”, *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, c. 4, S. 2, Temmuz, 2014, s. 103.

hakları ile özel mülkiyeti elinden alınmıştır. Programlanmış bir insan olarak hayalî hedeflere ulaşması istenmiştir. Bu zor koşullar altında görevini yapmaktan başka çıkar yol bulmayan tasarlanmış insan, üstlerine sahte rapor sunmayı tercih etmiştir. Onun altında çalışanlarda benzeri yollara başvurmuştur. En sonunda tasarladıkları Sovyet insanı zorunlu olarak “aldatan insan” modeline dönüşmüştür⁴⁹⁹.

Sovyet milli politikası, özgürlük hareketlerini sindirmek için de yerel komünistleri güçlendirmek yönünde politikalar uygulamıştır⁵⁰⁰. Bolşevikler, 27/28 Nisan 1920’de Azerbaycan’da daha sonra ise Ermenistan’da Sovyet idaresini tesis etmişti. Ardından 25 Şubat 1921’de Tiflis’i işgal edip Gürcistan SSC’yi ilan etmişti. Trotsky konuşmasında; “*Rusya demek Kafkasya demektir. Kafkasya’sız Rusya’nın yaşaması mümkün değildir*”⁵⁰¹ diyerek Kafkasya’nın, Rusya için önemini vurgulamıştır. Bu yüzden komünistleştirme faaliyetleri tedrici bir sistemle yürütülmüştür. Lenin, komünistleştirme faaliyetlerinde bulunurken, Gürcistan’ın iç dinamiklerini de değerlendirerek klasik Rus komünistleştirme yöntemlerinin dışındaki taktiklerle hareket edilmesini uygun bulmuştur. Bunun için öncelikle Gürcü Kızıldusunu oluşturmak için fukara, köylü ve işçileri silahlandırarak, orduda kullanmayı amaçlamıştır. İkinci olarak Gürcü aydınları ve küçük tüccarları millileştirmenin doğru olmayacağını ve onların durumunun iyileştirilmesi gerektiğini düşünmüştür. Böylece Lenin, Gürcistan için bazı komünist ilkelerden ödün vermiştir. Son olarak Zhordania ve diğer Menşevik Gürcülerle uzlaşmayı düşünmüştür⁵⁰².

1921 yılında Kafkasya’daki Sovyet yapılanması ile Kronştadt Ayaklanmasının⁵⁰³ dışında başka büyük bir olay yaşanmamıştır. Fakat ülke içerisinde

---

⁴⁹⁹ Özsoy, “Sovyet Sisteminin Çöküşünden Tarihi ve Evrensel Dersler”, s. 173.

⁵⁰⁰ Riasoanovsky, Steinberg, *Rusya Tarihi*, s. 523.

⁵⁰¹ Aslan - Toker, *Ali Fuat Paşa’nın Moskova Büyükelçiliği Dönemi Yazışmaları (16 Ocak 1921-14 Ekim 1921)*, c. 1, s. 395. (No: 93)

⁵⁰² Sürmeli, *Türk-Gürcü İlişkileri*, s. 696.

⁵⁰³ 1921 yılının Mart ayında Finlandiya Körfezi’nde Rus denizcilerinin Stephan Petriçenko liderliğinde Bolşeviklere karşı ayaklanmasıdır. Denizciler daha önce devrimin gerçekleşmesinde önemli rol oynamıştır. 16 gün süren devrimci komün kanlı bir şekilde bastırılmıştır. (Paul Avrich, *Kronstadt 1921*, Princeton University, 1970, s. 3); Kronştadt olayı, radikal Bolşeviklerin hayal kırıklığına uğramasına sebep olmuştur. Bundan dolayı ideolojilerinin özüne yönelmek istemişlerdir. Ayrıca bu olay Gulagların tasfiyesi, Büyük Temizlik (Yejev Dönemi), Khrushchev’in Stalin’in yerine

kıtlık baş göstermiş, fabrikaların üretimi durmuş ve halk içinde bir hoşnutsuzluk başlamıştır. İsyandar, tren soygunculuğu, Bolşevik kurumlarına saldırı ve çeteleşmeler büyük gerginlik yaratmıştır. Üretim araçları tahrip olduğundan kazanç getirecek bir meta da bulunamamıştır⁵⁰⁴.

Bolşevikler, Kafkasya’da komünist ideolojinin yayılımını başlatıp Türk sınırına geldikten sonra, Türkiye üzerindeki çekinceleri ve planları artmıştır. Ruslar, Türkiye’nin Kafkasya’daki kontr-devrimcileri himaye ederek, desteklemesi ve Fransız güdümüne girmesinden endişelendirmiştir⁵⁰⁵. Yine Türkiye’nin Türk ve Müslüman dünyasına doğru yapacağı bir harekât ihtimalini göz önünde bulundurmuştur. Bundan başka Yunan ordusunun, Türk ordusuna galip gelmesi üzerine Türkiye’ye bir müdahalede bulunmayı düşünmüştür⁵⁰⁶. Türk ordusu ise Rusya’nın hali hazırda beklediğini bilip Kafkasya’daki Kızılordu birlikleri hakkında sürekli istihbarat toplayarak her daim teyakkuzda bulunuyordu⁵⁰⁷. Bu istihbarat çalışmaları için daha birçok gerekçe mevcuttu. Batum harekâtı sırasında dahi Kızılordu ile temasta bulunacak askerlerin Bolşevik söylemlerine karşı dikkatli olmaları ve bir kısım askerinin de temas ettirilmemesine dikkat edilmesi gerektiği bildirilmiştir⁵⁰⁸. Nihayetinde Türk ordusunun bu endişesi boşa çıkmamıştır. Kızılordu, Batum’a girip Türk ordusu ile görüştüğü zaman dost ve kardeş ülke

---

geçmesi olaylarının da ilk örneğini oluşturmaktadır. (David Schaich, *Kronstadt 1921: An Analysis of Bolshevik Propaganda*, sayfa belirtilmemiştir)

⁵⁰⁴ Aslan - Toker, *Ali Fuat Paşa’nın Moskova Büyükelçiliği Dönemi Yazışmaları (16 Ocak 1921-14 Ekim 1921)*, c. 1, s. 159. (No: 45)

⁵⁰⁵ Çiğdem Aslan - Mustafa Toker, *Ali Fuat Paşa’nın Moskova Büyükelçiliği Dönemi Yazışmaları (14 Ekim 1921-19 Temmuz 1922)*, Cilt. 2, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 2015, s. 480. (No: 116)

⁵⁰⁶ Aslan - Toker, *Ali Fuat Paşa’nın Moskova Büyükelçiliği Dönemi Yazışmaları (16 Ocak 1921-14 Ekim 1921)*, c. 1, s. 389. (No: 99)

⁵⁰⁷ “Askeri Tarih Belgeleri Dergisi”, *Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları*, Genelkurmay Basımevi, yıl. 48, S. 108, Ankara, Haziran, 1999, s. 114. (No: 3076); 25/26 Mart 1921’de Kızılordu kuvvetleri Acara’ya gelmiş ve suyun sahilindeki kısmı işgal etmişlerdir. (ATASE, İSH, K: 620, G: 83, No: 1); Moskova Büyükelçisi Ali Fuat Paşa tarafından 4 Teşrin-i evvel 1921’de Hariciye Vekâletine Şark Cephesi Kumandanlığına gönderilen şifreli telgrafta: “4- Gürcistan’ın bize karşı hareket edeceğini ve Ardahan ve Artvin’de tahrikât yapmakta olduğu” yönünde bilgiler mevcuttur. (Aslan - Toker, *Ali Fuat Paşa’nın Moskova Büyükelçiliği Dönemi Yazışmaları (16 Ocak 1921-14 Ekim 1921)*, c. 1, s. 404. [No: 102])

⁵⁰⁸ ATASE, İSH, K: 619, G: 24, No: 1.

görünümü ile sempati kazanmak için Türk müfrezesine bir bayrak hediye etmenin yanı sıra bir tarafı Sovyet diğer tarafı Türk olan sancağı ise mektep çocuklarına armağan etmiştir⁵⁰⁹.

Rusya'ya göre, Türkiye'nin acil ve gerçek şekilde komünist olması gerekiyordu. Bunun için öncelikle Kızıl Devrim'in yapılması eğer bu devrim başarıya ulaşmazsa Türkiye'nin arzularından yararlanarak birleşik bir isyana girişilmesi gerektiği niyetinde idi⁵¹⁰. Bu sebeple Türkiye'nin doğu sınırındaki yazışmalarda güvenlik amacı ile sansür uygulanmakta idi. 1921 yılında Rusya'da bulunan esirler Türkiye'ye döndüğü zaman Kâzım Karabekir şu tamimi yayınlamıştır⁵¹¹:

“Türkiye'nin bolşevize edilmesi için komünistler çok çalışıyorlar. Esaretten dönen zabitan ve efradımızdan istifade ve bir kısım İranileri ve Azerileri firıncı vesair esnafı muhacir halinde Anadolu'ya sokarak propaganda ve casuslukta kullanmaya teşebbüs ediyorlar.”

Ruslar yayılmacı politikasına daha fazla hız vermiş ve İstanbul'u da dahil ederek Balkanlarda bir Bolşevik ihtilali yapmayı düşünmüştür⁵¹². Tiflis ve Acaristan'daki yönetim de Türkiye'yi komünist yapıp İstanbul'u kurtarma düşüncesine kapılmıştır⁵¹³. Merkezi İcra Komitesi, Ocak 1922'deki açılışında; “*Size doğan yıldızın bize de doğması ve İngiliz kudretinin kırılması...*”, “*Yaşasın Anadolu İnkılabı*”, “*Ordu her tarafa hazırdır*” sloganları atılmıştır⁵¹⁴. Hatta Rus şairlerine şiirler yazdırılarak, Kızılordu askerlerine nakarat olarak söylenmiştir. Kızılordu askerleri ise İstanbul'da sayısız ganimetin olduğuna inanmıştır. Kafkasya'da Türkiye'nin komünistleştirilmesi düşüncesini Orjonikidze ve Heker yapmıştır. Moskova henüz bu görüşte olmasa da Orjonikidze ve Heker fırsat beklemektedir⁵¹⁵. Kızıl Meclis ile Kızıl Acara, Tüm Doğu Müslümanlarını kızıştırmaya, komünizme

⁵⁰⁹ Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, c. 2, s. 1110.

⁵¹⁰ BCA, 30-18-1-1/ 1-12-2.

⁵¹¹ Topal, *Moskova Anlaşması'ndan Sonra Doğu Anadolu'nun Savunulması Sorunu*, s. 189.

⁵¹² Aslan - Toker, *Ali Fuat Paşa'nın Moskova Büyükelçiliği Dönemi Yazışmaları (16 Ocak 1921-14 Ekim 1921)*, c. 1, s. 115. (No: 33)

⁵¹³ Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, c. 2, s. 1170.

⁵¹⁴ Aydoğan - Ortak, *Dr. İbrahim Tali Bey'in Günlüğü*, s. 98.

⁵¹⁵ Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, c. 2, s. 1170.

ve Sovyetler Birliği'ne davet etmektedir⁵¹⁶.

Gürcistan ve Acaristan içerisinde Sovyetlere karşı olanlar da bulunmakta idi. Sovyetlerin, Gürcistan'a girişinin yıl dönümünden bir önceki gün Menşevik olan bazı Gimnazia (lise) öğretmenleri ve müdürleri tutuklanmıştır. Öğrenciler ise hocalarını kurtarmak için siyah bayraklarla nümayiş yaparak Menşeviklerin mezarında 2. Enternasyonal Marşı'nı söylemişlerdir. Fakat uzun sürmeden mesele çözülmüştür. Bolşeviklerin Gürcistan'a girişinin sene-i devriyesi olan 11 Şubat 1922, Gürcülerin "Kara Günü" olmuştur⁵¹⁷.

25 Şubat 1922 tarihi ise Kızılordu'nun Tiflis'e girişinin yıl dönümü idi. Bu tarihte nutuklar söylenip, şenlikler düzenlenip, resmigeçit töreni yapılmıştır⁵¹⁸. Menşevikler, komünizmi ve emperyalizmi kötölemek için beyannameler yayınlamışlardır⁵¹⁹. Yine Menşevikler, 20 Mayıs'ta mili bayrak açarak nümayişler yapmış fakat Kızılordu'nun müdahalesi ile 3 ölü ve 10'dan fazla yaralı verilmesi sonucunda sükûnet sağlanabilmiştir⁵²⁰.

Bir yıl içerisinde Gürcistan'da genel olarak Sovyet sistemi kurulmuş olsa da hiçbir durum düzelmemiştir. Mayıs ayında Tiflis sokaklarında iki kişinin dahi birlikte durmasına müsaade edilmemiştir. Bolşevikler için bir düzen, halk içinse müthiş bir endişe ve korku hâkim olmuştur. Söylenen nutukların, çekilen siyah bayrakların, resmi dairelere ve milis şubelerine atılan bombaların ardı arkası kesilmemiştir. 3 erkek, 2 kız öğrenci kurşuna dizilmiştir. İnsanlar işlerinde çalışmayı bırakmıştır. Yine Samtredia'da isyan eden memur ve amelelerden 10 kişi kurşuna dizilmiştir. Fransa'daki Menşeviklerle teması olduğu düşünülen bir asker ve toplamda üç Fransız idam edilmiştir. 40 binden fazla insan tutuklanmıştır. Bu tutuklamalardan boş kalan yerlere ise Ermeniler getirilmiştir. Kısmen de olsa Müslümanlara yer verilmiştir⁵²¹.

---

⁵¹⁶ ASSTSA, F. r 1, s. 17, p. 56.

⁵¹⁷ Aydoğan - Ortak, *Dr. İbrahim Tali Bey'in Günlüğü*, s. 101; Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, c. 2, s. 1167.

⁵¹⁸ Aydoğan - Ortak, *Dr. İbrahim Tali Bey'in Günlüğü*, s. 103, 104.

⁵¹⁹ Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, c. 2, s. 1193.

⁵²⁰ Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, c. 2, s. 1242.

⁵²¹ Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, c. 2, s. 1277.

Muhabere Bölümü Başkanı Toma Chikovani, Batum'daki incelemeleri sonucunda şu değerlendirmeleri yapmıştır⁵²²:

“Acara’da en önemli konu milis birimi ve idari birimlerin düzenlenmesi olmuştur. Milis teşkilatı, Kızılordu askerleri ile takviye edilmiştir. İlk zamanlar tam teşekküllü bir milis teşkilatı için acele edilmemiştir. Çünkü halk, Kızılorduyu yadırgamıyordu. Bu yüzden toprakların dağıtılıp, sınırların çizilmesi görevini Kızılordu üstlenmişti. İlk zamanlar Revkom tam olarak Sovyet sistemini yansıtmamakta idi. Revkom, proleteryanın isteklerini algılayamıyordu ve bu durum Sovyet hükümetine uygun bir yapıda değildi. Revkom’un içerisinde ve Revkom ile milis teşkilatı arasında çatışmalar olmakta idi. İçişleri Komiserliği’nin tüm dikkati, toplum ve bölgesel temelli Revkom üyelerinin üzerinde olmalı idi ki, Sovyet oryantasyonuna, işçilere ve topluma yakın, hükümetin yanında yer alan, sağlam ve güvenilir Revkom üyeleri iktidarda bulunsun. Revkom üyeleri ve milisler de aralarında çatışmadığı sürece devletin gelişimi daha hızlı olabilirdi. İşçi ve köylülerden hareketle taban rejimli mücadelenin birçok hata ve sorunu beraberinde getirmesi gayet muhtemeldi. Çünkü Sovyetler Birliği milletler ayrımı yapmadan tüm işçi ve köylülerin özgürlüğünü önemsemek düsturu ile yola çıkmıştı.”

Yönetimin güçlendirilmesi için Revkom, kendi içerisinde birimlere ayrılmıştır. Bunlar Ortak Birim, Bilgilendirme Birimi ve Kayıt Birimi’dir. Talimat Bilgilendirme Birimi, geniş bir çalışma alanı içerisinde farklı metotlar kullanmakta idi. Bilgilerin ve talimatların tam ve eksiksiz olmak üzere doğru bir şekilde iletilmesini sağlamakla görevli idi. Sicil Kayıt Birimi ise devletin kiliseden ayrılması ile oluşturulmuştu. Bu birim ilk zamanlar halkın hoşuna gitmese dahi daha sonra faydalı bir uygulama olduğunu düşündürmekte idi. Bu kurumlar başarılı oldukça İçişleri Halk Komiserliği’de aynı oranda başarılı olacaktı. Bu gelişmeler olumlu sonuç vermeye başladıkça Acara’da tam anlamı ile bir Sovyet devletinin oluşumu gözlenecekti⁵²³.

Toma Chikovani, daha sonraki raporunda milis sisteminin yeterli olmadığını, maddi destek ile insan ihtiyacının gerekliliğini ve maaşların düşük olduğunu

⁵²² ASSTSA, F. r 1, s. 17, p. 55-1, 55-2, 56-1, 56-2.

⁵²³ ASSTSA, F. r 1, s. 17, p. 57-1, 57-2.

belirtmektedir. Ayrıca milisliğe ahlaki seviyesi yüksek ve belirli bir entelektüel düzeye sahip olup askerlik mesleğini bilen kişilerin getirilmesinin mecburiyetini vurgulamaktadır⁵²⁴.

Rus diplomat K. Yust ise Acara hakkındaki raporunda siyasi durumu özetle şöyle belirtmiştir:

- 1- Buradaki iktidar Menşevikler ve İngilizler gibidir. Sovyetleri de dâhil edecek olursak, Acara'daki durum Çar zamanında daha iyi idi.
- 2- Bu durumu nasıl açıklayabiliriz? Sovyet iktidarı 1,5 yıl önce Acaristan Cumhuriyeti'nin özerkliğini ilan ettiği halde hâkimiyetindeki Acara kristiyanlarına üvey anne gibi kalmıştır.
- 3- Acara'nın özerkliği için ilk günlerden itibaren Sovyet iktidarı ile Acara'daki işçiler özerklik propagandası yapmıştır. Sovyet iktidarı, Menşeviklerin kullandığı politikalarından sadece "Acara Sorunu"nun anahtarını almıştır. Bu durum Acaralıların Gruzifil⁵²⁵ ve Türkofil⁵²⁶ olarak ikiye ayrılmalarının sebeplerini açıklamaktadır. Gruzifiller kendilerini devrimcilere benzetip, karanlık ve şüpheli bir temele dayanmaktadır.
- 4- Kadın dahi olsa herhangi bir Acaralının, Türkofil veya kontr-devrimci olduğunu belirten bir işaret bulduğumuz zaman bu Sovyet işçisinin onlardan korkmasına ya da şeytan görmüş gibi kaçmasına neden olmaktadır⁵²⁷.
- 5- Birçok Acara aydını Rusya hakkında çalışmıştır. Bu aydınlar komünist taraftarı veya Anti-Gürcü yanlısı olmakla suçlandılar. Acara ve Tiflis hapisanelerinde 2-3 ay tutuklu kalan aydınlar, somut delil bulunamadığı takdirde serbest bırakılıyordu. Bu gibi durumlar Sovyet iktidarına karşı düşmanlık oluşturmuştur. Sovyet iktidarının 1,5 yıllık Acara hâkimiyetinin son zamanlarında Acara aydınları Sovyet makamlarından ayrılmaya hatta muhalifler grubuna geçmeye

---

⁵²⁴ ASSTSA, F. r 1, s. 17, p. 58.

⁵²⁵ Gürcü Sempatizanı.

⁵²⁶ Türk Sempatizanı

⁵²⁷ Merab Vachnadze - Vakhtang Guruli, *Adjara Glazami Ruskovo Diplomata*, Tbilisi, 1998, s. 14.

başlamıştır. Acara'daki işçiler ve çalışanlar, kendi hataları olarak hapisanelerde kendilerini çürütmüşlerdir. Böylece Sovyet iktidarının Acara'daki yüzünü açıkça görmüş oldular. Bunların oluşmasının asıl sebebi; Tiflis yönetiminin, Acara'daki iktidarı sürekli olarak değiştirmesidir. Her gelen Narkom iktidarı ise sürekli yanlış politikalar izlemiştir⁵²⁸.

- 6- Acara'daki partide hiçbir komünist bulunmamaktadır. Parti denetimcileri onları hemen atmaktadır. İnsanların partiye girme talebi azalmıştır.
- 7- İngilizler ve Menşevikler dönemindeki eğitim sorunu devam etmektedir. İlkokul ve ortaokul çok azdır. 1,5 yıldır söz verilmesine rağmen hala okul açılmamıştır.
- 8- Acara halkı, Çar dönemini özlemektedir. Çünkü kendi meselelerini, toplantı ve kurultaylarda çözüyorlardı⁵²⁹. Oysa Sovyetler, Acara'daki Sovyet işçilerine ve Acara halkına okuma-yazma öğretip sorunları kağıt üzerinde çözmeye çalışıyor. Buna alışık olmayan Acara halkının tansiyonu yükselmektedir.
- 9- Acaristan'da kan davası devam etmektedir. Bir Acaralı, bir ağanın evinin önünden geçerken, atından inerek, şapkasını çıkarıp ona selam vererek geçmektedir. Sovyet iktidarının dokunmadığı böyle binlercesi mevcuttur. Tam aksine Sovyetler Ana Marx'ın öğretilerini yaymaya çalışmaktadır.
- 10- Acara'nın tanıdığı tek iktidar, Sovyet iktidarındır. Milistir. Milisler, Acaralılar için tam bir rüşvetçidir. Acaralılar bu milisleri yediyorlar ve giydireyorlardır. Milisler onların tavuğundan, bir dilim yağına kadar ellerinden almaktadır. Acaralılar milislerden nefret etmektedirler. Böyle giderse çocuklarını, milislerle korkutacaklardır⁵³⁰.

Rus diplomat Yust siyasi durum hakkında bilgi verirken toplum yapısı hakkında da birçok bilgi sunmaktadır. Sovyet sistemi Acara'da yerleştirildikten sonra halkın memnun olmadığı anlaşılmaktadır. Hatta Acara halkı eski yönetimlerine

---

⁵²⁸ Vachnadze - Guruli, *Adjara Glazami Ruskovo Diplomata*, s. 15, 16.

⁵²⁹ Vachnadze - Guruli, *Adjara Glazami Ruskovo Diplomata*, s. 19, 20.

⁵³⁰ Vachnadze - Guruli, *Adjara Glazami Ruskovo Diplomata*, s. 20.

özlem duyarak yeni arayışlar içine girmiştir. Yust'a göre, Acara'daki ekonomik durum ise şöyledir;

- 1- “Sovyet yanlısı Acara aydınlarına göre, Türk elçileri, Moskova Antlaşması imzalanırken onları kandırmışlardır. Özellikle sınır konusunda; Sovyet Acaristan'ı ile Türkiye arasındaki Artvin bölgesinde bulunan ekonomik sahayı zekice elde etmişlerdir. Artvin ve Ardahan'da kalan Türkler, ithalat ve ihracat için Acara'yı özlerken, Acaradakiler Türkiye tarafını pek özlemektedir. Buna rağmen Artvin ve Ardahan, Acaristan için önemli bir ekonomik kaynaktır. Acaristan, bütün gıda maddelerini Artvin ve Ardahan'dan karşılamaktadır. Bu ticaret, Moskova Antlaşması sonrasında kesilmiştir. Acaralılar, Çar ve Menşevikler dönemini özlemesinin sebeplerinden birisi de budur. Çünkü onlar dönemde alışveriş için Batum'a gitmeye gerek yoktu. Artvin, Ardahan ve Batum iç içe bulunmakta idi. Bu durum Acaristan'ın ekonomik bütünlüğünü ikiye bölmüştür⁵³¹.
- 2- Türk mavri⁵³² bunu çok iyi yapmıştır. Bununla tatmin olmamış, Acaristan'a kötülük yapmaya hazırlanmıştır. Bu kötülük 5 millik Acaristhali sınırının belirlenmesi olmuştur. Acaristhali, Batum'a giden yolda bir bölgedir. Acaristan'a giden malların deposudur. Türklerin bu sınırı çizmesi, Acara'yı ulaşım zorluğuna ve ekonomik sıkıntılara sürüklemiştir. Bu durumdan dolayı Acaristhali'de her Hristiyan'ın arabası ve çantası kontrol edilmiştir. Ticaret mallarının alınması ise evrak ve yazı gerektiriyordu. Acaralılar da evrak ve yazı işlerinden çok korkmaktadır. Batum yolunda ise Türkler tarafından Hristiyanların malları gasp edilmiştir⁵³³.
- 3- Toprak paylaşımı adaletli yapılmamıştır⁵³⁴.
- 4- Köy kristiyanlarına verilen sözler tutulmamıştır⁵³⁵.

---

⁵³¹ Vachnadze - Guruli, *Adjara Glazami Ruskovo Diplomata*, s. 21.

⁵³² Roma döneminde kullanılan kelime “Müslüman Barbarlar” anlamına gelmektedir.

⁵³³ Vachnadze - Guruli, *Adjara Glazami Ruskovo Diplomata*, s. 21, 22.

⁵³⁴ Vachnadze - Guruli, *Adjara Glazami Ruskovo Diplomata*, s. 23.

- 5- Acara'da Yüksek Sovyet Halk ekonomisi ile Ket Köprüsü'nü yapmaya başladık. Köprü'nün yapımı için Sovnarhoz⁵³⁶ 2 milyar ruble harcamıştır. İlk yağmurda nehrin dolması üzerine köprü su ile kapanmıştır. Ket Köprüsü, Aşağı ve Yukarı Acara'da ulaşımı sağlayacak tek köprü idi. 1,5 yıl geçmesine rağmen Acara sokakları çok kötü durumdadır. 1922'deki yağışlar onarıma imkân vermemiştir.
- 6- Çiftçiye yardım yapılmasına rağmen gerekli mısır üretimi sağlanamamıştır. Böylece verdiğimiz yakıt da bize zarar ettirmiştir.
- 7- Çar döneminde, her Acaralı yıllık 3-4 altın ruble vergi vermekte idi. Sovyet dönemindeki vergiler Anti-Sovyet bir tutum oluşturmuştur.
- 8- Bu sorunları inceleyecek olursak Acara'da toplam nüfus 70.000 kişidir. Bu özerk cumhuriyet Sovnarkom⁵³⁷, Sovnarhoz, Kommunhoz⁵³⁸, Narkomfin⁵³⁹, Narkompros⁵⁴⁰, Narkomsobes⁵⁴¹, Narkomtrust⁵⁴², Savprof⁵⁴³, Tsik Merkezi Kombet Bürosu⁵⁴⁴, Narkomzdrav⁵⁴⁵, Rapkrin, Narkomvudel⁵⁴⁶, Narkomyust⁵⁴⁷ ve diğerleri tarafından yönetilmektedir. Bu kadar kurum fazladır. Narkomhoz,⁵⁴⁸ üç kurumu yönetmektedir. Bu kurumları da büyük sanayi işletmesi gibi göstermektedir. Narkompros⁵⁴⁹, eğitim kurumlarını kapatmaktadır. Narkomfin⁵⁵⁰, bir muhasebe şubesi oluşturmuştur. Çalışanlara aylık maaş vermektedir. Narkomsobes⁵⁵¹, Narkomtrud⁵⁵² ve Sovprov⁵⁵³ birbirine benzeyen işlemleri

---

⁵³⁵ Vachnadze - Guruli, *Adjara Glazami Ruskovo Diplomata*, s. 23, 24.

⁵³⁶ Sovetskovo Narodnovo Xozaistvo/Halk Komisyonu

⁵³⁷ Sovet Narodni Komissarov/Halk Komiserleri Sovyeti (Bakanlar Kurulu)

⁵³⁸ Narodnaia Kamunalnaia Xozaistvo/Elektrik, Su, Doğalgaz Abone Yönetimi

⁵³⁹ Narodni Komitet Finansov/Kamu Maliye Komitesi

⁵⁴⁰ Наркомпрос-Narodni Komissariat Pravesheniia/Eğitim Halk Komiserliği

⁵⁴¹ Narodni Komitet Sotsialnogo Abespecheniia/Sosyal Güvenlik Halk Komitesi

⁵⁴² Narodni Komitet Transportiravania/Taşımacılık Halk Komitesi

⁵⁴³ Sovet Profsoyuzov/Sendikalar Konseyi

⁵⁴⁴ Merkezi Komite

⁵⁴⁵ Narodni Komissariat Zdravohraneniia/Sağlık Halk Komiserliği

⁵⁴⁶ Narodni Komitet Vnutrenix Del/İçişleri Halk Komitesi

⁵⁴⁷ Narodni Komitet Iustitsii/Adalet Halk Komitesi

⁵⁴⁸ Narodni Komitet Xozaistvo/İşletme Halk Komitesi

⁵⁴⁹ Narodni Komissariat Prosveshniia/Eğitim Halk Komiserliği

⁵⁵⁰ Narodni Komissariat Finansov/Maliye Halk Komiserliği

⁵⁵¹ Narodni Komissariat Sotsialnogo Obespecheniia/Sosyal Güvenlik Halk Komiserliği

yapmaktadır. Birbirlerinin işlerine karıştıkları için sürekli çatışma halindedir. Tsik Merkezi Kombet Bürosu, görevlerini yerine getirememektedir. Narkomzdrav⁵⁵⁴ doktorların arasındaki çatışmaları ile meşhurdur. Doktorlar makam ve para için meslektaşlarını karalamaktadır⁵⁵⁵.

- 9- Yüksek Sovyet Federatifi dikkatli olmalıdır. Özellikle Acara için ilk akla gelen kurnaz ve açgözlü komşusu Türkiye'dir. Türkiye dikkatli bir şekilde gözlerini Acara'ya çevirmiştir. Sovyet iktidarının oluşmaması için adeta fırsat kollamaktadır. Türkiye 1921 yılındaki halinden daha güçlü bir durumdadır. Artık en ufak hatamız, büyük sonuçlar doğuracaktır. Türkiye, Acara için bir tehdit durumunda idi. Artık bu tehdit daha da kuvvetlenmiştir.
- 10- Acara'daki aydınlardan veya halktan Anti-Bolşevik ya da Türkiye taraftarı olanları sadece somut deliller üzerinden hapse atmamız gerekmektedir.
- 11- Sovyetler döneminde, eski feodal durum değişmemiştir. Aksine daha kötü olmuştur. Boş yere Acara'da sosyal devrim hayali kurmayalım.
- 12- Acara aydınlarını Sovyet iktidarı ile yakınlaştırarak tek elde toplamamız gerekmektedir.
- 13- Çalışanları bölgelere dağıtarak, onların Batum'da toplanmalarını engellemeliyiz. Yoksa açgözlü rüşvetçiler bir araya gelecektir. Sürekli çalışanlar değiştirilmektedir. İstikrarlı, çalışma konusunda tecrübeli ve Acara örfünü bilen tanıdıkların olması gerekmektedir.
- 14- Bu değişiklikler için de para gereklidir⁵⁵⁶.

Bu sırada Türkiye ile ilişkilerde dengede tutulmaya çalışılmıştır. Türkiye ise iyi niyet gösterisinde bulunarak Tiflis'e gönderilen yol makinalarını, hükümet adına

---

⁵⁵² Narodni Komitet Truda/Çalışma Halk Komitesi

⁵⁵³ Sovetski Profsaiuz/Sovyet Sendika Birliği

⁵⁵⁴ Narodni Komitet Zdravaxranenia/Sağlık Halk Komitesi

⁵⁵⁵ Vachnadze - Guruli, *Adjara Glazami Ruskovo Diplomata*, s. 24, 27.

⁵⁵⁶ Vachnadze - Guruli, *Adjara Glazami Ruskovo Diplomata*, s. 28, 33.

bir hediye olarak vermiştir⁵⁵⁷. Acaristan ile mandalina, portakal, çay ve fındık fidanları ticareti yapılmıştır⁵⁵⁸.

Diğer bir husus da Türkiye'ye yapılan göç olgusudur. Bu göçlerin sınıflandırılması şöyledir⁵⁵⁹:

- 1- Osmanlı-Rus Savaşı (1806-1812)
- 2- Osmanlı-Rus Savaşı (1828-1829)
- 3- Kırım Harbi (1853-1856)
- 4- Osmanlı-Rus Savaşı (1877-1878)
- 5- Borçalı'daki Ermeni-Müslüman Çatışması (1904-1906)
- 6- Maveray-ı Kafkasya Demokratik Federatif Cumhuriyeti (1918-1920)
- 7- Sovyetlerin Gürcistan'ı İşgali (1921-1924)
- 8- Sovyet Kolhoz Dönemi (1930-1931)

Acara'daki bu göçlerden farklı olarak 1879, 1921, 1929 ve 1945 yıllarında da büyük sürgünler yaşanmıştır⁵⁶⁰.

Yaşanan bu sürgünler Acara'da çok ses getirmiştir. Batum, Kobuleti, Keda ve Khulo'da Sovyet karşıtı gezi ve isyanlar düzenlenmiştir. Halk devlete karşı isyana teşvik edilmiştir. 20 Aralık 1921'de silahlı birkaç kişi Revkom'a taleplerini kabul ettirmeye çalışmıştır. İsyancılar komite binasının etrafını sarmışlardır. Direnişçilere karşı takviye edilmiş milis güçleri de olay yerine gelmiştir. Olayların kapatılması için yapılan müzakereler çatışmaya dönüşmüştür. İlk isyanda herhangi bir kayıp verilmemiş ve neticeye varmadan sonlandırılmıştır⁵⁶¹.

---

⁵⁵⁷ BCA, 30-18-1-1/ 5-24-10.

⁵⁵⁸ BCA, 30-18-1-1/ 11-55-9.

⁵⁵⁹ Şüreddin Memmedli, Gülnara Goca,-Memmedova, "Gürcistan'dan Türk Göçleri", *Bizim Ahıska*, S. 15, s. 14.

⁵⁶⁰ Ramazan Öney, *Türk Dünyası Coğrafyası*, Aktif Yayınları, 9. Baskı, İstanbul, 2015, s. 184.

⁵⁶¹ Niaz Bolkvadze, *Alisultan Bolkvadze da 1929 Achorashi Ajankeba*, Shota Rustavelis Soxelobis Sakhelmtsipo Universiteti, Batumi, 2012, p. 12-25.

1922 yılında Acaristan’da bulunan Menşeviklerin gizli örgütü “Gantavisuflebis Kaushiri (Kurtuluş Birliği)” tasfiye edilmiştir. Bu olay hem Tiflis’te hem de Ozurgeti’de yankı bulmuştur. Yine yürüyüşler düzenlenmiştir. Anti-Sovyet düşüncede olanlar, Acara-Guria ormanlarına sığınıp zaman zaman hükümet güçlerine saldırmıştır. Bir süre sonra Bolşevik hükümeti, Acara İlçe Komitesine “*Halk düşmanı, Menşevik hükümeti ile ilgisi olan isyancılar yok edilecektir*” emrini vermiştir. 1923 yılında ÇEKA halkı koruyormuş gibi görünerek 15 evi yakmıştır. ÇEKA, bu hareketine gerekçe olarak, isyancıların yakılan evlere sığındığını öne sürmüştür⁵⁶².

Bu olayların ardından özel yetki ile donatılmış Üçlükler kurulmuştur. Onlar, günlük hayatta şüphelendikleri bir insana “halk düşmanı” diye ateş etmekten kaçınmamışlardır. Bu sıkı tedbirler, durumu işin içinden çıkılmaz bir hale sokmuştur. Halkta kontr-devrim isteği daha çok artmıştır. Gizli toplantılar yapılmış ve Türkiye’den silah yardımı istenmiştir. Çekistlere⁵⁶³ karşı saldırılar gerçekleşmiştir. Gürcistan Menşevik hükümeti ordu toplamaya çalışmıştır. Onlar artık bağımsız Gürcistan Devleti’ni geri getirmek için harekete geçmişlerdir⁵⁶⁴.

1924 yılında halk ve devlet arasında uçurum oluşmuştur. 28 Ağustos 1924’te sıkıyönetim ilan edilmiştir. Akşam 22:00 ile sabah 06:00 saatleri arasında sokağa çıkma yasağı getirilmiştir. Khulo’da Kızılordu görevlendirilmiştir. Halk ise buna şiddetle karşı çıkmıştır. Borjomi köyündeki yerli idari yöneticiler esir alınmıştır. Her iki tarafta da kayıp ve ölümler meydana gelmiştir. 1924’te Çekistler, 70 civarında insanı tutuklamıştır. Bunlardan bir kısmı ise idam edilmiştir. Olaylar geçtikten sonra halk dinginleşmiş gibi görünse de Khulo halkı sıkıyönetimi kabul etmek istememiştir. Menşeviklik etkisini sürdürmeye devam etmiştir. Uygun zaman beklenirken, güç toplanılmaya çalışılmıştır⁵⁶⁵.

---

⁵⁶² Bolkvadze, *Alisultan*, p. 12-25.

⁵⁶³ ÇEKA görevlisi

⁵⁶⁴ Bolkvadze, *Alisultan*, p. 12-25.

⁵⁶⁵ Bolkvadze, *Alisultan*, p. 12-25; Nino Thomashvili, *Türkiye Gürcistan Arasında Siyasal İlişkiler (1918-1921)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2013, s. 86, 87.

1927 yılında olaylar tekrar başlamıştır. Bolşevikler yerel adetleri ve dini değiştirmeye çalışmıştır. Özellikle tesettürlü giyime karşı eylemler yapılmıştır. Bu dönemde halk, Türk adetlerinden sıyrılıp eski Gürcü adetlerine dönüş sürecinde bulunmaktadır. Yaşanan bu olaylar özellikle Gürcü kadını üzerinde sosyal bir baskı oluşturmuştur. Toplumsal ilişkilerden uzak kalınması, adetlerinin zorla değiştirilmesi ve yeni yönetimin kurulması Acara kadınında bir tepki yaratmıştır. Khulo ilçesinin Kadioğlu köyünde Muhtar Dursun'un kızı Türklerden kalan ve Acara için yararsız gördüğü geleneklere karşı isyan eden ilk kadındır. Daha sonra ona Elmas Tsetskhladze ve diğer kadınlar katılmıştır. Bu direnişin ardından kadınları sosyalleştirme çabaları başlatılmıştır. Eğitim almak, okumak ve yazmak için talepler artmıştır. 1926 yılında ise Muhtar Bolkvadze ve Elmaz Tsetskhladze, Komparti üyesi olarak kadınların eğitimi için çalışmıştır⁵⁶⁶.

Alisultan Bolkvadze⁵⁶⁷, 1896'da Kartekhi köyünde doğmuştur. Babası Akip Bolkvadze'dir. Akip Bolkvadze dini ve hukuki eğitimini Mekke'de görmüştür. Alisultan Bolkvadze ise Batum ve Kobuleti'de büyümüştür. 1914 yılında Gimnazia'da okumuştur. Ardından kamu görevinde bulunmuştur. 1921'de Komkavshir Derneği'nin aktif bir üyesi olmuştur. Genç yaşta iken Kızılordu'dan gelen yardımlara çok inanmıştır. Acara'ya yapılan Türk harekâtının biteceğini düşünmüştür. 1928 yılında Bolşeviklerin partisine üye olmuştur. Bolşeviklerin usulsüzlükleri ve halka karşı illegal davranışları onu hayal kırıklığına uğratmıştır. Bolşevikler halkın asgari ihtiyacını karşılayamaz duruma gelmiştir. Halk ise bu yoksulluk içerisinde ufak çaplı kaçakçılık yapmıştır. Bolşevikler halka yardım etmek yerine küçük kaçakçılıklara büyük yaptırımlar uygulamışlardır. Köylerde ceza kesmek için müfrezeler oluşturulmuştur. Türkiye tarafından ticaret yapanlara ise ceza kesilmiştir. Alisultan, Acara halkının durumunu görmüş ve parti üyesi olmasına rağmen onlara yardım etmek istemiştir. Komparti, 1927 yılında Alisultan'ı ihraç etmiştir. Çünkü Komparti'nin ona karşı güveni bulunmamaktadır. Onun Menşeviklerle ilişkisinin olduğu düşünülmektedir. Fakat bunu ispatlayacak mevcut delilleri toplayamamışlardır. O bir bakıma Menşevik taraftarı olmuştur. Bu yüzden

⁵⁶⁶ Bolkvadze, *Alisultan*, p. 12-25.

⁵⁶⁷ Alisultan Bolkvadze'nin fotoğrafı için Bkz. EK-15.

de çok dikkatli davranmaya çalışmıştır. Ailesi bile onun amacının ne olduğunu tam olarak bilmemektedir. O bağımsız, özgür Gürcistan'ı istemiştir. Bolşevikler onu amacına ulaşmadan önce ülkeden göç etmeye mecbur bırakmıştır. Alisultan, 1927 yılından sonra Anti-Sovyet derneklerde aktif çalışmalar yürütmüştür. Türkiye-Gürcistan sınırı 1939 yılında tamamen kapanana kadar ailesi⁵⁶⁸ ile ilişkisini devam ettirmeye ve onları kendi bulunduğu Türkiye'ye getirmeye çalışmıştır. Çekistler ise onunla bağlantılı olan herkesi denetlemiştir. Alisultan'ın ailesi 1951 yılında Kazakistan'a göç etmiştir. Türkiye, Alisultan'ı kabul etmiş ve ona "Erbaş" unvanını layık görmüştür. Bu unvan daha sonra onun soyadı olmuştur. Alisultan, Türkiye'de okumaya devam etmiş ve kamu hizmetinde bulunmuştur. Karayolu Taşıma Bölüm Müdürü olarak emekli olmuştur. O hep Gürcistan'a geri dönme hayaliyle yaşamıştır. Alisultan, Gürcistan'a dönemese de Türkiye'deki akrabalarını bulmuş ve ailesini yanına getirmiştir. 1979 yılında İstanbul'da vefat etmiştir. Acara bölgesindeki 1921-1927 yılları arasındaki genel isyan hareketleri 1929 yılında bitmiş ve hükümet tamamen Bolşeviklerin eline geçmiştir⁵⁶⁹.

Acara bölgesinde isyan ve benzeri sorunlar yaşanırken, 1932 yılında Sovyetlerin zirai çalışmalarında ilerlemeler saptanmakta idi. Zirai alanda 200.000 ilim adamı çalışmakta idi. Tiflis'te, Harkov'da⁵⁷⁰, Rostov'da⁵⁷¹, Bakü'de ve diğer birçok şehirde dereceli enstitüler kurulmuştu. Tiflis'teki Ziraat Enstitüsü'nde 1800 öğrenci bulunmakta idi. Bu öğrencilerin 600'ü yatılı okumakta idi. Eğitim süresi 3 yıldır. Enstitü 5 fakülte ve 18 bölümden oluşmakta idi. Bu fakülteler; ziraat, sebze, meyvecilik, zooteknik, ziraat sanatları ve ipekçilik idi. Bu enstitüde 200 öğretmen ve 70 profesör görev almaktaydı. Tiflis Enstitüsü, Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan ve Acaristan'ın müşterek enstitüsü konumunda idi. Bu enstitülerde profesör olmak için kendi ana dilinden başka iki büyük yabancı dil bilmek şartı konulmuştu. Laboratuvarları zengin, profesörleri ise kıymetli şahsiyetlerden meydana gelmekte idi. Bu kurumun yıllık bütçesi 2.500.000 ruble idi. Bu bütçenin 500.000 rublesini

---

⁵⁶⁸ Oğlu Dursun Bolkvadze'dir.

⁵⁶⁹ Bolkvadze, *Alisultan*, p. 12-25.

⁵⁷⁰ Ukrayna'nın Kharkiv oblastıdır.

⁵⁷¹ Rostov-on-Don/Karadeniz'in kuzeydoğu kısmı ve Don nehrinin sağ sahilinde yer alan oblasttır.

Şarap Kooperatifleri karşılıyordu. Batum'da ise 150 öğrencisi bulunan bir Ziraat Enstitüsü mevcuttu. Bu enstitünün eğitim süresi ise Tiflis'teki enstitü gibi 3 yıldır. 8 senelik eğitim görmüş olanların girebildiği 2. dereceli bir kurumdu. Ziraat faaliyetlerinin gelişmesine bağlı olarak tarım sınırlı düzeyde makinalarla yapılıyor ve çoğunlukla traktör kullanılıyordu. Sovyetlerde 3 büyük traktör fabrikası mevcut olup bir fabrikanın ise inşası devam etmekte idi⁵⁷².

Sanayi ve bilimdeki gelişmişlik düzeyi, Sovyet rejiminde bulunan Acaristan'daki baskıcı yönetimi etkilememiştir. Sherip oğlu Akip Tantiba, Acaralı ilk uzak deniz kaptanıdır. 1917 yılında Shalva Eliava'nın gemi kaptanlığını yapmıştır. Birkaç dili rahatlıkla konuşabilen Akip Tantiba'ya cesareti sayesinde "Lenin nişanı" verilmiştir. Fakat Akip Tantiba 1937 yılında tutuklanmıştır. Ailesi ondan bir daha haber alamamıştır. Batum doğumlu Ali oğlu Khusein Asadzba ise İçişleri Müdürlüğü görevinde bulunmuştur. Khusein Asadzba ve kardeşi Mecid 1937 yılında, ayaklanma organize etmek suçundan en ağır cezayı alarak kurşuna dizilmiştir. Saire Cikhashvili'nin 1937 yılında sürgüne gönderilmesinin tek sebebi ise ünlü devlet adamı Nestor Lakoba'nın eşi olmasıdır. Saire'nin sürgüne gönderilmesinden 2 ay sonra ölüm haberi gelmiştir⁵⁷³.

Nikita Sergeyevich Khrushchev ile Leonid İlyich Brezhnev SSCB'deki ulusların problemlerini çözmek amacı ile hareket etmişken daha sonra yönetime gelen Mikhail Sergeyevich Gorbachev bu sorunlar için yeterli çözüm arayışını göstermemiştir⁵⁷⁴. Gorbachev'in uyguladığı "Glasnost (Açıklık)" ve "Perestroika (Yeniden Yapılanma)" politikaları ise SSCB'yi yıkılmaktan kurtaramamıştır⁵⁷⁵.

---

⁵⁷² CA, Dolap No: 17, Kutu No: 184-5, Dosya No: 3, Fihrist No: 9-7, 9-8.

⁵⁷³ Ramaz Surmanidze, *Açara Abkhazları*, çev. Erdoğan Şenol (Davitadze), Batum, 2010, s. 58-61.

⁵⁷⁴ Fırat Karabayram, *Rusya Federasyonu'nun Güney Kafkasya Politikası*, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2007, s. 54.

⁵⁷⁵ İpek, "Sovyetler Birliği'nin Dağılması Karşısında Sovyet İnsanının Tepkisizliğinin Nedenleri", s. 106.

III. 2. Acaristan'ın Özerklik Sorunu

Türkiye, Rusya'da yaşanan devrimden sonra oluşan Sovyet yapıyı isim olarak dikkate almaksızın eski Rusya'nın devamı olarak nitelendiriyordu. Gürcistan ise Bolşevikliğin yayılması tehdidi ya da Bolşevik saldırısı için Türkiye Cumhuriyeti'ne bir set görevi görmekte idi. Çünkü Gürcistan Türkiye için tehlike arz etmemekte idi. Mustafa Kemal Paşa bir konuşmasında şunları belirtmiştir:⁵⁷⁶

“Bizi Gürcistan ile birleştiren yalnız sempati değil, aynı zamanda hedeflerimizin de bir olmasıdır. Güçlü bir doğuya ihtiyaç var. Özellikle güçlü bir Kafkasya'ya. Kafkasya'da ise en önemlisi ulus olan Gürcülerin güçlü olmasına ihtiyaç var. Bize, güçlü ve bağımsız bir Gürcistan lazım. Biz Kafkasya'nın diğer ülkelerinin de bağımsız olabilmeleri için Gürcistan ile birlikte çaba sarf etmeliyiz.”

Mustafa Kemal, Gürcü sefiri Mdivani'ye de: *“Eğer Gürcistan olmasaydı bile bizim için onu vücuda getirmek lazımdı”* sözlerini sarf etmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nde güçlü bir Kafkasya veya Kafkasya Konfederasyonu fikri olumlu karşılanmıştır⁵⁷⁷.

Acara'da ise yerli halk, önce Türk hâkimiyetini eğer bu gerçekleşmezse Rus hâkimiyetini istemekte idi. Türkiye ise bu bağlamda Acara ile olan temasını sağlam tutmaya çalışmıştır. Türkiye için de en büyük bağ olan din ve kültürün yanı sıra Kafkasya'nın Karadeniz'e açılan limanının Batum olması, Bakü petrolünün Batum limanda musluklarının bulunması ve geniş ticari sahanın büyük bir ekonomik gelir sağlaması bakımından Türkiye'ye cazip gelmekte idi. Ankara hükümeti, Acara'yı Anadolu toprakları ile birleştiremese dahi Acara'nın özerkliği için gerekli siyasi müdahalede bulunmuştur⁵⁷⁸.

Acaristan ile Türkiye arasındaki en etkili bağı İslamiyet oluşturmuştur. Acaralılar, Osmanlı Devleti hâkimiyetinde bulunmaları onların İslamiyet'e geçişlerini hızlandırmıştır. Bu sayede kendilerini Osmanlı Devleti'nin tebaası saymaları, Türk gelenek ve göreneklerini benimsemeleri veya Türk isimlerini

⁵⁷⁶ Serdar, “XX. Yüzyılın Başlarında Türk-Gürcü İlişkileri”, s. 626.

⁵⁷⁷ Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, c. 2, s. 1082, 1083.

⁵⁷⁸ Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, c. 2, s. 1072.

kullanmaları gibi yakınlaşmalar oluşmuştur. Acaristan, Türklüğe ait özelliklerden dolayı Anadolu'ya sadakat ile bağlanmıştır. Bu kültürel yakınlık Türklerin gözünde de Acaristan tutkusunu vazgeçilmez bir hale getirmiştir. Türkler, Elviye-i Selâse Osmanlı Devleti'nden ayrıldıktan sonra çoğunluğun iltihak edeceği düşüncesi ile plebisite başvurarak dönemin demokrasisine uygun davranmıştır. Daha sonra yaşanan bu ayrılma döneminde Acara halkı ve ilgili devletlerle çözüm arayışlarına başlamışlardır. Bolşeviklerin önce Gürcistan'ı ve ardından Acaristan'ı ele geçirmeleri ile başlayan işgaller en nihayetinde Moskova Antlaşması'nın imzalanması ile son bulmuş ve yaşanan krizdeki gerginlik en alt seviyeye düşürülmüştür. Moskova Antlaşması'nda Acaristan sorunu değerlendirilmiş ve Acaristan'ın muhtariyeti için süreç başlatılmıştır.

Moskova Antlaşması sonrasında Ghambarov, Acara komünistlerini Tiflis'te toplayarak Acaristan'ın muhtariyeti kararını birlikte imzalamışlardır. Bu sayede Sovyet murahhasları Kars Konferansı'nda sağlam görünmüşlerdir⁵⁷⁹. Bu muhtariyet sisteminin Müslüman ahalinin hoşuna gideceği düşünülse de onlar Türkiye'ye bağlanmayı arzu ettikleri için kısmen olumsuz karşılanmışlardır⁵⁸⁰. Kâzım Bey'de (Karabekir) Kars Konferansı esnasında Gürcü murahhaslara Acara'nın muhtariyeti hakkındaki ilerlemeyi sormuştur. Gürcü murahhaslar ise 16 Temmuz Beyannamesi ve muhtariyetin ilan edildiği bilgisi yönünde cevap vermişlerdir. Bunun ardından Kâzım Bey (Karabekir) ilanın gazetelerde neşrini istemiştir. Böylece Kâzım Bey (Karabekir) bu bilginin Acara halkına duyurulmasını sağlamıştır. Böylece Bolşeviklerin muhtariyet ilanı hem konferans için bir gösteriş olmaktan çıkmış hem de Acaristan'ın siyasi durumunda herhangi bir değişiklik olduğu takdirde Türk ordusunun bölge halkının haklarının ihlali gerekçesi ile müdahalesine imkân hazırlamıştır. Bununla birlikte Acaristan ile Gürcistan'ın arasındaki sorunlar azaltılarak, bölge halkının huzur bulması sağlanmıştır. Gürcü hükümetinin yayınlamış olduğu beynamede, Acara'nın özerk komiserlikleri ve Gürcistan SSC ile olan ilişkileri belirtilmiştir⁵⁸¹. Fakat Acara içerisinde muhtariyet tartışmaları yine

---

⁵⁷⁹ TİTE Arşivi, 96/ 4.

⁵⁸⁰ TİTE Arşivi, 96/ 4.

⁵⁸¹ Sarı, *Batum*, s. 662.

devam etmiştir⁵⁸². Moskova Antlaşması sonrası Acaristan'a muhtariyet verilmişse de Gürcüler yalnız Acaristan köylerine muhtariyet vermeye razı olmuşlardır. Yine Acaristan limanını bu muhtariyetten ayrı tutmak istemişlerdir. Bundan dolayı Gürcüler ile Acaralılar arasındaki ihtilaf artmıştır. Ayrıca Gürcüler, Türklere karşı samimiyezsiz davranışlarda bulunmuş ve bir Türk-Rus aleyhtarlığı ortaya çıkmıştır⁵⁸³. Bolşeviklerin muhtariyet vermiş olduğu bölgelerde, halkların talepleri bir süreliğine hoşgörü ile karşılanmıştır. Bunun amacı ise bölgeyi sadece Moskova'ya bağlamaktır⁵⁸⁴. Genel olarak Sovyetler, bünyesindeki toplulukları federasyon şeklinde birleştirerek, kültürlerinden koparmak amacı yönünde hareket etmiştir. Bunun sonucu olarak, Kafkasya'da bulunan İslam ahalisinin heterojen toplum yapısının içerisinde dini olarak erimesi söz konusu olmuştur⁵⁸⁵.

Rusya her ne kadar Acaristan'ın özerkliğini kabul etmiş olsa da⁵⁸⁶ ilk yıllardan itibaren özerklik ihlalleri yaşanmıştır⁵⁸⁷. Öncelikle ihlal edilen dinsel haklar neticesinde medreselerin kapatılması, cami ve kiliselerin farklı amaçlar için kullanılması, halkın Türk örf ve adetlerinden uzak tutmak amacı ile Türkçe kişi adlarının yasaklanıp Türk okullarının kapatılması ile ihlallere başlanılmıştır. Yaşanan sürgünlerde ise bölgede yerleşik bulunan Türk taraftarı halkın sürgünlere gönderilerek yerine Gürcülerin getirilmesi olmuştur. Bu durumu hakkında Kâzım Bey'in (Karabekir) 1921 yılının sonunda düzenlenen Kars Konferansı'nda edindiği bilgilere göre 120.000 Acaralı mevcuttur. Bunun 60.000'i Batum rayonlarında bulunurken 17.000'i de Gürcü'dür⁵⁸⁸. Sovyetler Birliği'nde yapılan nüfus sayımlarına göre 1926 yılı verilerinde; 71.426 Acaralı olup 70.828'i Acaristan'da ve bunun % 96'sına tekabül eden 67.995 kişi ise kırsal kesimlerde yaşamaktadır.

⁵⁸² ATASE, İSH, K: 1394, G: 124, No: 3.

⁵⁸³ ATASE, İSH, K: 1394, G: 124, No: 3.

⁵⁸⁴ Aslan - Toker, *Ali Fuat Paşa'nın Moskova Büyükelçiliği Dönemi Yazışmaları (16 Ocak 1921-14 Ekim 1921)*, c. 1, s. 198. (No: 51)

⁵⁸⁵ Aslan - Toker, *Ali Fuat Paşa'nın Moskova Büyükelçiliği Dönemi Yazışmaları (14 Ekim 1921-19 Temmuz 1922)*, c. 2, s. 576, 577. (No: 146)

⁵⁸⁶ BCA, 930-1-0-0/ 3-41-1. Bkz. EK-11.

⁵⁸⁷ Selim Dursun, *Bölgesel Devlet ve Özerklik Kavramları Bağlamında Gürcistan ve Acara Özerk Cumhuriyeti*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Bölümü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya, 2011, s. 77.

⁵⁸⁸ Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, c. 2, s. 1136.

Yapılan asimilasyonlar ve baskılar ile 1959 yılında bu rakam 546'ya düşmüştür. 1970 yılında ise bütün Acaralılar kendilerini Gürcü olarak kaydetmişlerdir⁵⁸⁹. Acaralılarının günümüzdeki nüfusu 200.000'e ulaşmıştır⁵⁹⁰. 1970 ve 1980'li yıllarda ise Hristiyanlaştırma faaliyetleri ivme kazanmıştır⁵⁹¹. SSCB'nin dağılmasından sonra ihlal edilmiş olan bu hak ve özgürlükler Moskova ve Kars Antlaşmalarında olduğu gibi tekrar garanti altına alınabilmiştir⁵⁹².

Birçok tanımı yapılabilen özerklik; bir topluluğun kanun ile güvence altına alınıp yönetime katılması şeklinde tanımlanmaktadır. Özerk sistemler özellikle ekonomik işlerinde merkez yönetimin uygulamalarından uzak olması gerekmektedir. Özerk sistemlerin işleyiş ve bağımlılığı üst anayasa tarafından belirlenmiştir. Bu hususta özerk birimlerin üst birimlerden bağımsızlığı söz konusu olmamıştır. Federal devletlerde özerk birimler için birleştirici etken olarak milliyetçilik gözetilerek, soyutsal birlik çerçevesinde birleştirilme uygulanıp ve buna uygun olarak ideallere yönlendirilerek hareket ettirilir⁵⁹³.

SSCB'nin Gürcistan ve Acaristan'da uyguladığı siyasal çalışmalar diğer boyutlarla da desteklenmiştir. Gürcistan ilk olarak 1921 Anayasasını yürürlüğe koymuştur. Mart 1921'de yürürlüğe giren Gürcistan Anayasası bir ay önce TBMM hükümeti tarafından yürürlüğe konulan Teşkilat-ı Esasiye'ye benzetilebilir⁵⁹⁴. Gürcistan'da daha sonra yürürlüğe giren anayasalar Sovyetler Birliği Anayasasının bir parçası durumundadır. Bu anayasalar özel olarak Gürcistan'ın siyasi yapısını veya

---

⁵⁸⁹ Fahrettin Murtazaoğlu, "Acaralılarının Siyasi Özerklik Hakkının Süjesi Haline Gelmeleri ve Türkiye'nin Bu Sürece Etkisi", *Bilig*, S. 29, Bahar, 2004, s. 64, 65; Öney, *Türk Dünyası Coğrafyası*, s. 185.

⁵⁹⁰ M. Vedat Gürbüz, *Kafkasya'da Siyaset-Çatışma Ortamı ve Taraf Güçler*, Kadim Yayınları, Mayıs, 2012, s. 296.

⁵⁹¹ Gürbüz, *Kafkasya'da Siyaset*, s. 298.

⁵⁹² Murtazaoğlu, "Acaralılarının Siyasi Özerklik Hakkının Süjesi Haline Gelmeleri ve Türkiye'nin Bu Sürece Etkisi", s. 65.

⁵⁹³ Konur Alp Demir, "Özerk Yerel Yönetim Yapısından Federalizme Geçiş", *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, c. 4, S. 2, 2014, s. 36.

⁵⁹⁴ Mehmet Bülent Uludağ, "Gürcistan'ın XX. Yüzyıl Boyunca Anayasal Gelişimi ve Siyasi Yapılara Etkisi", *Kafkaslar Özel Sayısı*, Yeni Türkiye Stratejik Araştırma Merkezi, c. 7, yıl. 21, S. 77, Temmuz-Aralık, 2015, s. 431.

dönüşümünü tam olarak göstermemektedir⁵⁹⁵. 1921 Anayasası Gürcistan'ın egemenlik haklarını koruma altına almış ve otonom bir yönetimi benimsemiştir. Federalizme karşı bir anayasa olmasından dolayı Sovyet rejiminin onu kaldırdığı hatta gizlediği söylenilmektedir. Daha sonra Sovyet güdümünde hazırlanan anayasalarda biçim ve içerik yönünden hiçbir değişiklik olmamakla birlikte sadece Gürcücedir⁵⁹⁶. 28 Şubat 1922'de Gürcistan'ın İşçi, Amele ve Kızılordu Mebuslarının I. Kurultayında kabul edilen anayasanın I. bölümünün I. paragrafında “*Serbest otodeterminasyon prensiplerine göre Gürcistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ne, Acara Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti, Güney Osetya Özerk Bölgesi ve Abhazya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti dâhil edilmişlerdir*” ibaresi mevcuttur. SSCB'nin I. anayasasının IV. maddesinin 15. bendinde ise “*Acara ve Abhazya Özerk Cumhuriyetleri, Güney Osetya, Dağlık Karabağ ve Nahcivan Özerk Bölgeleri Milli Şura'ya birer temsilci gönderebilirler*” şeklinde belirtilmiştir⁵⁹⁷.

Gürcistan'daki ilk Sovyet Anayasası, 4 Mart 1922'deki Sovyet Anayasası olarak kabul edilmiştir. Gürcistan ilerleyen süreçte ise 12 Mart 1922'de Trans Kafkasya Sovyet Sosyalist Federatif Cumhuriyeti'ne⁵⁹⁸ dâhil olmuştur⁵⁹⁹. Ayrıca ülkede 3 otonom birimi oluşturulmuştur. Abhazya ve Osetya etnisiteye dayanırken Acara ise dini temeller üzerinedir. 5 Aralık 1936'da Trans Kafkasya Sovyet Sosyalist Federatif Cumhuriyeti dağıldıktan sonra Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan SSCB'nin bir parçası olmuştur. Gürcistan'ın 3. anayasası görünürde SSCB'nin 1936 anayasasının bir kopyasıdır. Bu anayasa 9 Temmuz 1938 tarihli Acara Özerk SSC'nin ilk anayasasının ortaya çıkışını sağlamıştır. 1957 yılında Stalin karşıtı koşulların oluşması ve yarı-serbestlik ile Sovyet Cumhuriyetleri'nin haklarını

---

⁵⁹⁵ Anna Kapanadze, “The Constitution – Making Politics In Georgia”, *Submitted to Central European University Department of Political Science, Budapest, Hungary*, 2010, p. 3.

⁵⁹⁶ Mariam Jikia, “Gürcistan'daki Anayasal Değişikliklerin Hukuki ve Siyasi Boyutları”, çev. Sezen Kama, *Anayasa Hukuku Dergisi*, c. 4, S. 8, 2015, s. 43, 44.

⁵⁹⁷ Jemal Gamakharia - Lia Akhaladze, *Abhazya/Gürcistan: Tarih-Siyaset-Kültür*, Gürcü Sanatevi, Tiflis-İstanbul, 2016, s. 46, 47.

⁵⁹⁸ 1922 ile 1936 yılları arasında Azerbaycan SSC, Gürcistan SSC ve Ermenistan SSC arasında Tiflis merkezli oluşturulan Sovyet Birliği'dir

⁵⁹⁹ David Losaberidze, *The Problem of Nationalism in Georgia*, The Caucasian Institute, Tbilisi, Georgia, June, 1998, p. 6, 7.

genişletmiştir. Sovyetler, 1977 yılında yeni SSCB Anayasasını kabul etmiştir. Gürcistan ise 15 Nisan 1978’de SSCB Anayasasını kabul etmiştir. Gürcistan ancak SSCB’nin dağılmasından sonra Komünist Parti’nin etkisinden kurtulabilmiřtir⁶⁰⁰.

Sovyetler Birliği’nin dağılmasının ardından Gürcistan, Alma-Ata Bildirisi ile Sovyetler Birliği’nin imzalamış olduğu anlaşmalara taraf olmayı kabul etmiřtir⁶⁰¹. Aslında başka bir açıdan Alma-Ata Bildirisi, Rusya’nın ve ondan ayrılan devletlerin SSCB’nin bir parçası olduğunu tasdik ettirmiştir. Alma-Ata Bildirisi, SSCB’den ayrılan tüm devletlerin Bağımsız Devletler Topluluğu’na katılabilmesi için gereklidir. Çünkü devletler hukukunda halefiyet sorununun açılması için gerekmektedir⁶⁰².

Gürcistan, SSCB’den ayrıldıktan sonra 9 bölge ile Acara Özerk Cumhuriyeti ve Abhazya Özerk Cumhuriyeti olmak üzere 2 otonom bölgenin yanı sıra, şehirler ile başkent Tiflis’ten oluřmuřtur⁶⁰³. Bu bölgeler başkanın yönetimi altında olup valiler tarafından idare olunmaktadır. Yerel hükümetlerde ise otonom özelliği daha çok köy, kırsal alan ve bölge seviyesine yakın şehirlerde görölmektedir. Yerel yönetimlerde bölge ve şehirlerin oluşturduğu kısımlarda merkez tarafından gönderilen özel yetkili kişilerce yönetilmektedir⁶⁰⁴.

Acaristan’ın özerkliğini etkileyebilecek önemli bir etken de Ermenilerin ticaret için Batum limanını kullanmasıdır. Bu durum aslında Acara için doğrudan bir sorun teşkil etmese de en azından dolaylı bir tehdit oluşurmaktadır. şöyle ki, Ermenilerin ticaret için kullanabilecekleri tek liman Batum’da bulunmaktadır. Acara Bölgesi’nin hemen yanında Samtskhe-Javakheti bölgesi bulunmaktadır. Bu bölge Ermenistan’a komşu olmakla birlikte, içerisinde yoğun bir Ermeni nüfusu

---

⁶⁰⁰ Losaberidze, *The Problem of Nationalism in Georgia*, p. 6, 7.

⁶⁰¹ İtir Aladağ, “SSCB Sonrası Anlaşmalarda Halefiyet Sorunu”, *Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 19, 2008, s. 139.

⁶⁰² Aladağ, “SSCB Sonrası Anlaşmalarda Halefiyet Sorunu” s. 137.

⁶⁰³ Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı.

Link: <http://www.mfa.gov.tr/gurcistan-siyasi-gorunumu.tr.mfa>

(Erişim Tarihi: 25/04/2017, Saat: 22:10).

⁶⁰⁴ Bayram Güngör, “Kafkasya Bölgesinde Uluslararası Aktörlerin Değişmeyen Mücadele Alanı; Gürcistan”, *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 6, 2013, s. 45.

barındırmaktadır. Eğer Javakheti, Samtskhe-Javakheti'den ayrılarak bir statü kazanırsa bundan Acara ve Gürcistan büyük oranda etkilenecektir. Bölgenin Ermeni kontrolüne geçmesi ise Ermenilerin Batum limanı koridorunu rahatlatırken Ruslaşmanın önünü açacaktır⁶⁰⁵.

Gürcistan, 1991'de bağımsızlığını elde ettiği zaman Abhazlar'da ayrılıkçı hareketler başlamıştır. 1991'de silahlı çatışmalarla başlayan Osetya sorununu lehine çeviren Abhazlar, 1992'de bağımsızlığını ilan etmiştir. Abhazlar bölgede kontrolü eline aldıktan sonra birçok Gürcü bölgeyi terk etmek zorunda kalmıştır. Rus desteği ile başarı sağlayan Abhazlara karşılık Gürcüler de Ruslarla anlaşma yapmak zorunda kalmıştır. Diğer taraftan Rus-Çeçen savaşında Çeçenlerin dış yardım sağlayabilmesi Abhazya üzerinden Karadeniz'e ulaşmakla mümkün olmuştur. Çeçen-Abhaz dostluğu başlayınca, Ruslar da Abhazlar konusunda Gürcülerin mücadelesini biraz daha kolaylaştırmıştır. Olayların başka bir boyutu ise Gürcistan'ın Amerika ile her yakınlaşmasında Abhazya daha fazla güçlenmiştir⁶⁰⁶. Benzeri problemler Acaristan'da da yaşanmıştır. Acaristan'ın özerkliği Abhazya ve Güney Osetya'dan farklı olmuştur. Acaralıların hiçbir zaman ayrılıkçı talepleri olmamıştır⁶⁰⁷.

1990 yılında Anti-Sovyet tutumu ile bilinen Zviad Gamsakhurdia Gürcistan'ın başına geçmiştir. Bu sırada Gürcistan, halk oylaması ile SSCB'den ayrılma kararı almıştır. 9 Nisan 1991'de bağımsızlığını ilan eden Gürcistan, 26 Aralık 1991'de SSCB'nin yıkılması ile tam bağımsız bir duruma gelmiştir⁶⁰⁸.

Aslan Abashidze, 1937'de Stalin'in emri ile vurulan Murat Abashidze'nin torunudur. Atasının Stalin döneminde öldürülmesine rağmen Abashidze, Acara

---

⁶⁰⁵ Robert M. Cutler, "Kafkasya'daki Kriz Kaynakları ve Bölgeleri", s. 117.

Link: www.robertcutler.org/download/pdf/ch04srmt.pdf (Erişim Tarihi: 25/04/2017, Saat: 19:00).

⁶⁰⁶ Dilek Elvan Öz, "Kafkasya'da Patlamaya Hazır Etnik Bomba: Gürcistan'da Özerklik Sorunları", *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi*, c. 3, Ankara, 2011, s. 1118-1120.

⁶⁰⁷ Kemal Baycan, *Soğuk Savaş Sonrası Dönemde ABD ve Rusya Federasyonu'nun Güney Kafkasya Politikası ve Gürcistan Krizi*, Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2009, s. 50.

⁶⁰⁸ Argun Başkan, "Kafkasya'da Bütünleşme ve Dağılma Döngüleri İçinde Gürcüler, Zanlar (Megreller ve Lazlar) ve Svanlar", *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, S. 30, Yaz, 2011, s. 34; Remzi Bulut, "Bağımsızlık Sonrası Gürcistan Ekonomisinin Yapılanması ve Dış İlişkiler", *Ayrıntı Dergisi*, Mayıs, c. 4, S. 38, 2016, s. 63.

Özerk Cumhuriyeti Yüksek Kurulu Başkanı ve Gürcistan Parlamentosu Başvekili olarak atanmıştır. Abashidze rejimi yolsuzluk, Türkiye sınırından kaçakçılık ve kaçakçılığın kolaylaştırılması suçları ile anılmıştır. Abashidze Batum limanı, Sarp gümrüğü ve turizmden elde ettiği vergiyi de Tiflis'e iletmemiştir⁶⁰⁹.

Acaristan ile Gürcistan arasındaki sorunların kaynağı Eduard Shevardnadze döneminde başlamıştır. 1995 yılında yapılan seçimlerde Abashidze 31 milletvekili ile beraber Shevardnadze ile koalisyon oluşturmuştur. Fakat Acaristan'ın serbest bölge olması tartışmaları koalisyonun bozulmasına sebep olmuştur. Daha sonra gerçekleşen Gül Devrimi ile Shevardnadze devrilmiş ve 2004'te yapılan seçimlerden sonra yerine Mikhail Saakashvili devlet başkanı olmuştur⁶¹⁰. Saakashvili, başa geçtikten sonra Acara sorunu tekrar gündeme gelmiştir. Saakashvili, Acara'daki bu sorunların çözümü için bölgeye ziyarette bulunmak istemiştir. Ancak Acaristan Özerk Bölgesi'nin başkanı Abashidze yeni yönetimi tanımadığını bildirmiştir⁶¹¹. Gelişen bu olaylar büyük bir krizi doğurmuştur. Saakashvili kolay bir şekilde Abashidze'yi yenmeyi başarmıştır. Ardından Abashidze Rusya'ya kaçmıştır⁶¹². Bundan sonra Gürcü anayasasında bir değişikliğe gidilerek, Acara Özerk Cumhuriyeti'nin hakları kısıtlanmıştır. Kars Antlaşması'nın maddelerine aykırı davranılmasına rağmen Türkiye önemli bir karşılıklı bulunmamıştır⁶¹³.

---

⁶⁰⁹ William C. Green, "Ajara: A New Russian Option in Georgia ?" , *Strategic Insights*, v. 8, January, 2009, (sayfa belirtilmemiştir); Figen Tavail Alsirt, *Bağımsızlık Sonrası Gürcistan'ın Yeniden Yapılanması ve Bu Süreçte Türkiye ile İlişkiler*, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2009, s. 32.

⁶¹⁰ Kamer Kasım, *Soğuk Savaş Sonrası Kafkasya*, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, 3. Baskı, Ankara, 2011, s. 74.

⁶¹¹ Giray Soynur Bozkurt, "Gürcistan'daki Etnik Çatışmalar Karşısında Türkiye ve Rusya'nın Tutumu" , *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, S. 19, Güz, 2008, s. 19.

⁶¹² Fatih Mehmet Sayın - Valeri Modebadze, "Gürcistan'ın Batıya Yönelişi: Sovyetler Birliği Sonrası Gürcistan Dış Politikası Analizi", *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, c. 14, yıl. 14, S. 1, s. 347, 348.

⁶¹³ Ahmet Akter, "Türkiye'nin Garantörlük Hakları Konusunda Bir Değerlendirme", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, S. 218, Ekim, 2015, s. 8.

Acaristan'ın statüsü hakkında 1995 yılında bir takım düzenlemeler yapılmıştır⁶¹⁴. Acaristan, uluslararası bir antlaşma olan Kars Anlaşması ile özerklik kazandığı için Gürcü Parlamentosu, Nisan 2000'de yaptığı anayasa değişikliğinde Acaristan'ın özerkliğini onaylamıştır⁶¹⁵. Gürcistan Parlamentosu, özerk birimler üzerinde otokontrol kurmak amacı ile 7 Temmuz 2004'te "Acar Özerk Cumhuriyeti'nin Statüsü Hakkında Gürcistan Anayasal Kanunu" nu kabul etmiştir⁶¹⁶. Acara Özerk Cumhuriyeti bu kanun ve 2008 yılında düzenlenen Acara Özerk Cumhuriyeti Anayasasından aldığı yetkilerle iç yönetim ve denetimini sağlamaktadır⁶¹⁷.

---

⁶¹⁴ Elman Ceferli, "Uluslararası Sözleşmelerde Güney Kafkasya'nın İki Muhtariyeti: Nahçıvan ve Acaristan", *Kafkaslar Özel Sayısı*, Yeni Türkiye Stratejik Araştırma Merkezi, c. 8, yıl. 21, S. 78, Temmuz-Aralık, 2015, s. 40.

⁶¹⁵ Elnur Jamilli, *ABD'nin Güney Kafkasya Politikası (1991-2001)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2004, s. 282.

⁶¹⁶ Dursun, *Bölgesel Devlet ve Özerklik Kavramları Bağlamında Gürcistan ve Acara Özerk Cumhuriyeti*, s. 98.

⁶¹⁷ Dursun, *Bölgesel Devlet ve Özerklik Kavramları Bağlamında Gürcistan ve Acara Özerk Cumhuriyeti*, s. 101.

SONUÇ

Acaristan tarih boyunca Romalılar, Selçuklular, Araplar, Moğollar, Timur Devleti, Osmanlılar, Çarlık Rusyası, Almanlar, İngilizler, Gürcüler ve Sovyet Rusya gibi güçlerin hâkimiyeti altında bulunmuştur. Acaristan, 1479-1878 yılları arasındaki 400 yıl boyunca huzur ve güven içerisinde Osmanlı Devleti'nin egemenliğinde kalmıştır. Osmanlı Devleti zamanında Acaristan, sadece askeri lojistik sağlamak amacıyla başka hiçbir ehemmiyete sahip olmayan bir yerleşim merkezi idi. Zaman içerisinde Kafkasya'nın limanı haline gelen Batum limanı, II. Abdülhamit döneminde Çarlık Rusyası ile yapılan 93 Harbi sonrasında Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetinden çıkmıştır.

Osmanlı Devleti, I. Dünya Savaşı'nın sonlarında Bolşeviklerle imzaladığı Brest-Litovsk Antlaşması ile Kars, Ardahan ve Batum livalarından oluşan Elviye-i Selâse üzerinde önemli haklar kazanmıştır. Osmanlı Devleti bunun üzerine bölgeyi tabiiyetine almaya çalışmıştır. Ancak Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan'ın 1918'de oluşturdukları Maveraya-yı Kafkasya Demokratik Federatif Cumhuriyeti'nin engelleri ile karşılaşmıştır. Bu sırada Trabzon ve Batum Konferansları düzenlenmiştir. Batum'un Osmanlı Devleti'ne ilhakı için halk oylaması yapılmış ve olumlu sonuçlanan seçimlere yapılan itirazlara aldırmayan Osmanlı Devleti, Batum'u tekrar kendisine bağlamak istemiştir. Osmanlı Devleti, Acaristan'daki mücadelesini sürdürürken Mondros Mütarekesi imzalanmıştır. Böylece Osmanlı Devleti faaliyetlerini bir müddet yavaşlatmak zorunda kalmıştır.

Rus Devrimi'nden doğan Kafkasya'daki boşluğu önce Almanlar ardından İngilizler doldurmuştur. Acaristan'daki ekonomik imkânları kullanan İngiltere yaşanan kriz sürecini yönetememiştir. Elviye-i Selâse ile bağını hiçbir zaman koparmayan Osmanlı Devleti için durum daha zor olmuştur. Bolşevik ihtilalinden sonra toparlanan Rusya, kaybettiği Kafkasya'yı tekrar topraklarına katmak için işgallere başlamıştır. İngiltere ise Rus tehlikesi karşısında ve izlediği yanlış politikalar neticesinde Acaristan'ı Gürcülere bırakmak zorunda kalmıştır.

Milli mücadele döneminde Batum'dan vazgeçilmemiş hatta tam aksine Mustafa Kemal tarafından Misak-ı Milli toprağı sayılmış ve Anadolu toprağı ile bütünleştirilmeye çalışılmıştır. Şark Cephesi Kumandanı Ferik Kâzım Bey (Karabekir), Tiflis Türk Mümessili Miralay Kâzım Bey (Dirik) ve Acara Müslümanlarının ileri gelenleri ile Acaristan'da yerel teşkilatlanmalar gerçekleşmiştir. Kâzım Bey (Karabekir) tarafından gerçekleştirilen Doğu harekâtı ile Kars, Ardahan ve Artvin Türk topraklarına katılmıştır. Ardından Acaristan üzerine hareket edilerek, Türk hükümeti tesis edilmiştir. Aynı zamanda Bolşevikler tarafından Acaristan'da Revkom'un (Devrim Komitesi) kurulması ise Batum'da üzücü olayların meydana gelmesine sebebiyet vermiştir. Kâzım Bey'in (Dirik) kurduğu Türk hükümeti, Gürcülerin ve büyük bir güç olan Rusya'nın karşısında tutunamamıştır.

Acara Özerk SSC'nin kuruluşunun askeri safhasından ayrı olarak, bölgenin Moskova Konferansı'ndaki en önemli konuyu oluşturması ise Rusya'nın Acaristan'ı kesinlikle Türklere vermeyeceğini ve Acaristan'a değer verdiklerini göstermektedir. Moskova Antlaşması'nda sınırların belirlenmesi ve Acaristan'ın statüsü üzerine görüşmeler yapılmış, konunun detayları ise Kars Antlaşması'nda netleştirilmiştir. Bu iki antlaşma ile Acaristan'ın statüsü uluslararası platformda tescillenmiştir. Gürcistan Revkom'unun, Moskova Konferansı ile Kars Konferansı arasındaki süreçte çıkardığı kararname ile "16 Temmuz Beyannamesi" yayınlanmıştır. Bu beyanname ile Acara Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti remi olarak kurulmuştur.

Revkom ile başlayan devrim hareketleri Acara'da Rus kurumlarının oluşturulmasına ön ayak olmuştur. Öncelikle Acara'daki meclisin dağıtılması, Bolşevikliğe karşı olanların tasfiye edilmesi ve sürgüne gönderilmesi ile Sovyet iktidarının temelleri atılmıştır. Bununla birlikte toplanan kurultaylar ile komiserlikler oluşturulmuştur. Bakanlıklar şeklinde oluşturulan bu komiserlikler, ayrı yönetim birimlerini meydana getirmiştir. Bunlar; İçişleri, Tarım, Askeri, İaşe, Sağlık, Adliye, Eğitim, Maliye ve Çalışma Komiserliği'dir. Acaristan Revkom'u ise görevini 10 Ocak 1922'de Merkezi İcra Komitesine devretmiştir. Bu komiserlikler özellikle Acaristan'ın temel ihtiyaçları ile toplumsal eksikliklerin giderilmesi için çalışmıştır.

Acara'daki Sovyet yapılanması ilk yıllarında barış ve huzuru sağlayamamış, anarşizmi bastırabilmek için sınırları dâhilinde sürekli uyguladığı baskı ve sindirme politikası ile düşmanını yıldırmaya çalışmıştır. Bunun için silahlı güç kullanmaktan asla çekinmemiştir. Acara'da yaşanan ölümler ve sürgünler, devlet terörüne birer örnektir.

Gürcistan'ın yakın dönem demokratikleşme hareketleri incelenecek olursa; başlangıç olarak 1918 yılında kurulan Gürcistan Demokratik Cumhuriyeti ele alınabilir. Bunu anayasal süreçte değerlendirirsek ilk olarak 1921 yılında kendi anayasasını oluşturmuştur. Gürcistan, SSCB'den ayrılana kadar yürürlüğe koyduğu tüm anayasalarını Sovyet anayasaları esası ile oluşturmuştur. Özerklik haklarında ise özerkliğin kaldırılması veya Acara'nın bağımsızlığı söz konusu olmamış fakat bazı ihlaller ile bir takım düzenlemeler gerçekleşmiştir.

Sovyetler Birliği'nin yıkılması ile bağımsızlığını kazanan devletler arasında olan Gürcistan sosyalist ideolojiden uzaklaşma çabası içerisine girmiştir. Böylece Acara Özerk SSC'nin adı da Acara Özerk Cumhuriyeti olarak değişmiştir. Tiflis yönetimi ile Acara yönetimi arasında görev ve yetki sorunları yaşanmıştır. 2004 yılında Acara'nın statüsü hakkında çıkarılan kanun ve 2008 yılındaki Acara Özerk Cumhuriyeti Anayasası sorunların çözülmesini sağlamıştır.

KAYNAKLAR

I- Arşiv Kaynakları

Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Arşivi (TİTE)

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

Cumhurbaşkanlığı Arşivi (CA)

Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Daire Başkanlığı
Arşivi/İstiklâl Harbi (İSH)

Sakartvelos Erovnuli Arkivis Acaris Sammartvelo Arkivi/Gürcistan Milli Arşivi
Acara Arşiv Müdürlüğü (ASSTSA)

Sakartvelos Erovnuli Arkivis Saistorio Tsentraluri Arkivi/Gürcistan Milli Arşivi
Merkez Tarih Arşivi (SEASTA)

Türk Tarih Kurumu Arşivi (TTK)

II- Resmi Kaynaklar

Kanunlar Dergisi

Kızıl Acaristan Salnamesi, Batum, 1922.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Gizli Celse Zabıtları (TBMM GCZ)

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (TBMM ZC)

III- Süreli Yayınlar

1- Gazeteler

Açıksöz

Akşam

Hâkimiyet-i Milliye

İslam Gürcistanı

Le Temps.

Moambe

Vahdet

Vakit

2- Dergiler

“Askeri Tarih Belgeleri Dergisi”, *Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları*, Genelkurmay Basımevi, yıl. 48, S. 107, Ankara, Ocak, 1999.

“Askeri Tarih Belgeleri Dergisi”, *Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları*, Genelkurmay Basımevi, yıl. 48, S. 108, Ankara, Haziran, 1999.

IV- Hatıralar

BUTBAY, Mustafa; *Kafkasya Hatıraları*, yay. haz. Ahmet Cevdet Canbulat, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2007.

CEBESOY, Ali Fuat; *Moskova Hatıraları*, yay. haz. Osman Selim Kocahanoğlu, Temel Yayınları, İstanbul, 2002.

KARABEKİR, Kâzım; *İstiklâl Harbimiz*, 1. Cilt, Yapı Kredi Yayınları, 5. Baskı, İstanbul, 2014.

KARABEKİR, Kâzım; *İstiklâl Harbimiz*, 2. Cilt, Yapı Kredi Yayınları, 5. Baskı, İstanbul, 2014.

NUR, Rıza; *Dr. Rıza Nur'un Moskova-Sakarya Hatıraları*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1993.

NUR, Rıza; *Hayatım ve Hatıratım*, c. 3, İşaret Yayınları, der. Abdurrahman Dilipak, İstanbul, 1992.

TENGİRŞEK, Yusuf Kemal; *Vatan Hizmetinde*, Kültür Bakanlığı, Ankara, 2001.

V- Araştırma Eserler

1- Kitaplar

AHALAYA, I. D. - KONSTİNİDİ, N. I. - SHARASHİDZE, V. V. ; *Revolyuşionniye Komiteti v Borbe Za Stanovleniye i Uprocheniye Sovyetskoy Vlasti (Mart 1921- Yanvar 1922)*, Abgosizdat Sokhumi, 1963.

ALSIRT, Figen Tavid; *Bağımsızlık Sonrası Gürcistan'ın Yeniden Yapılanması ve Bu Süreçte Türkiye ile İlişkiler*, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2009.

ASLAN, Çiğdem - TOKER, Mustafa; *Ali Fuat Paşa'nın Moskova Büyükelçiliği Dönemi Yazışmaları (16 Ocak 1921-14 Ekim 1921)*, Cilt. 1, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 2015.

ASLAN, Çiğdem - TOKER, Mustafa; *Ali Fuat Paşa'nın Moskova Büyükelçiliği Dönemi Yazışmaları (14 Ekim 1921-19 Temmuz 1922)*, Cilt. 2, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 2015.

ASLAN, Mahir; *Atatürk ve Azerbaycan Politikası*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Edirne, 2008.

AVAGYAN, Arsen; *Türk Dış Siyasetinde Kuzey Kafkasya Siyasi Muhacereti (1920-1971)*, Belge Yayınları, İstanbul, 2013.

AVRICH, Paul; *Kronstadt 1921*, Princeton University, 1970.

AYDOĞAN, Erdal - ORTAK Şaban; *Dr. İbrahim Tali Bey'in Günlüğü*, Arba Yayınları, İstanbul, 2000.

BAYCAN, Kemal; *Soğuk Savaş Sonrası Dönemde ABD ve Rusya Federasyonu'nun Güney Kafkasya Politikası ve Gürcistan Krizi*, Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2009.

BOLKVADZE, Niaz; *Alisultan Bolkvadze da 1929 Achorashi Ajankeba*, Shota Rustavelis Soxelobis Sakhelmtsipo Universiteti, Batumi, 2012.

CHAVLESHVİLİ, M. I. ; *Oktyabrskaya Revolyutsiya i Borba za Ustanovleniye Sovetskoy Vlasti v Acariyi (1917-1921)*, Izdatelstvo Sabchota Acara Batumi, 1987.

ÇOKER, Fahri; *Türk Parlamento Tarihi Milli Mücadele ve T.B.M.M. I. Dönem 1919-1923*, c. III, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara, 1993.

ÇOLAK, Mustafa; *Almanya İmparatorluğu'nun Doğu Siyaseti Çerçevesinde Kafkasya Politikası (1914-1918)*, Türk Tarih Kurumu, 2. Baskı, Ankara, 2014.

DAYI, S. Esin; *Elviye-i Selâse'de (Kars, Ardahan, Batum) Millî Teşkilâtlanma, Kültür Eğitim Vakfı Yayınları*, Erzurum, 1997.

DURŞUN, Selim; *Bölgesel Devlet ve Özerklik Kavramları Bağlamında Gürcistan ve Acara Özerk Cumhuriyeti*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Bölümü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya, 2011.

GAMAKHARİA, Jemal - AKHALADZE, Lia; *Abhazya/Gürcistan: Tarih-Siyaset-Kültür*, Gürcü Sanatevi, Tiflis-İstanbul, 2016.

GÜRBÜZ, M. Vedat; *Kafkasya'da Siyaset-Çatışma Ortamı ve Taraf Güçler*, Kadim Yayınları, Mayıs, 2012.

GÜRÜN, Kâmuran; *Ermeni Dosyası*, Türk Tarih Kurumu, 3. Baskı, Ankara, 2010.

GÜRÜN, Kâmuran; *Türk-Sovyet İlişkileri (1920-1953)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2010.

JAKELİ, A. ; *Ocherki İstorii Kommunističeskoy, Organizatsii Acariyi (1921-1961)*, Izdatelstvo Sabchota Acara Batumi, 1981.

JAMİLLİ, Elnur; *ABD'nin Güney Kafkasya Politikası (1991-2001)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2004.

KARABAYRAM, Fırat; *Rusya Federasyonu'nun Güney Kafkasya Politikası*, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim

Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2007.

KASIM, Kamer; *Soğuk Savaş Sonrası Kafkasya*, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, 3. Baskı, Ankara, 2011.

KOÇ, Sezgin Öney; *19. Yüzyılın Son Çeyreği ve 20. Yüzyılın İlk Çeyreğinde Acaralar*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yakınçağ Tarihi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2007.

KURAT, Akdes Nimet; *Türkiye ve Rusya XVIII. Yüzyıl Sonundan Kurtuluş Savaşına Kadar Türk-Rus İlişkileri (1798-1919)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2011.

LOSABERİDZE, David; *The Problem of Nationalism in Georgia*, The Caucasian Institute, Tbilisi, Georgia, June, 1998.

Milli Egemenlik Belgeleri, der. Sefer Yazıcı, TBMM Basımevi, 2015.

ÖNEY, Ramazan; *Türk Dünyası Coğrafyası*, Aktif Yayınları, 9. Baskı, İstanbul, 2015.

ÖZTÜRK, Mustafa; *Atatürk Dönemi'nde Türkiye'nin Kafkasya Politikası*, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılapları Tarihi Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2005.

PERİNÇEK, Mehmet; *Atatürk'ün Sovyetler'le Görüşmeleri*, Kaynak Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 2014.

RIASANOVSKY, Nicholas V. - STEINBERG, Mark D. ; *Rusya Tarihi*, çev. Figen Develi, İnkılap Kitabevi, , 2. Baskı, İstanbul, 2014.

SAKAL, Fahri; *Ağaoğlu Ahmed Bey*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1999.

SARI, Mustafa; *Türkiye-Kafkasya İlişkilerinde Batum (1917-1921)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2014.

SOYSAL, İsmail; *Tarihçeleri ve Açıklamaları ile Birlikte Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları*, 1. Cilt (1920-1945), Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1983.

SURMANİDZE, Ramaz; *Açara Abkhazları*, çev. Erdoğan Şenol (Davitadze),

Batum, 2010.

SÜRMEĒĒ, Serpil; *Türk-Gürcü İlişkileri (1918-1921)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2001.

ŞAHBAZOVA, İlahe; *Uluslararası Hukuk Açısından Rusya'nın Gürcistan Müdahilesi*, Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi Türk Dünyası İşletme Fakültesi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bakü, 2015.

ŞAHİN, Enis; *Trabzon ve Batum Konferansları ve Antlaşmaları (1917-1918)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2002.

T. C. Artvin Valiliği, *19 ve 20. Yüzyıl Belgelerinde Artvin Göğge Komşu Topraklar*, Ankara, 2007.

THOMASHVİLİ, Nino; *Türkiye Gürcistan Arasında Siyasal İlişkiler (1918-1921)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2013.

TOPAL, Coşkun; *Moskova Anlaşması'ndan Sonra Doğu Anadolu'nun Savunulması Sorunu*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Samsun, 2005.

TSKVİTARİA, Parmen K. ; *İstoriya, Revolyutsionnovo Dvijeniya v Acariyi (1890-1921)*, Izdatelstvo Sabchota Acara Batumi, 1979.

Türk İstiklâl Harbi Doğu Cephesi (1919-1921), III. Cilt, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1965.

Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti Dönemi (23 Nisan 1920-29 Ekim 1923), IV ncü Cilt 1 nci Kısım, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1984.

USTAOĞLU MAHMUD MİDHAT, *Batum ve Artvin Tarihi*, İkbâl Matbaası, 1339.

VACHNADZE, Merab - GURULİ, Vakhtang; *Adjara Glazami Ruskovo Diplomata*, Tbilisi, 1998.

YILMAZ, İskender; *Gümrü Antlaşması*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2001.

2- Makaleler ve Sempozyum Bildirileri

AKTER, Ahmet; “Türkiye’nin Garantörlük Hakları Konusunda Bir Değerlendirme”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, S. 218, Ekim, 2015, s. 1-12.

ALADAĞ, İtir; “SSCB Sonrası Anlaşmalarda Halefiyet Sorunu”, *Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 19, 2008, s. 129-146.

ASLAN, Betül; “Azerbaycan”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 5, s. 47-75.

AYAN, Ergin; “Kafkasya ve Türkistan’da Ulus Devletler Sistematiğinin Oluşma Süreci”, *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, c. 2, S. 3, Haziran, 2011, s. 7-33.

AYDOĞAN, Erdal; “Dr. İbrahim Tali Bey’in Kendi Kaleminden Batum Konsolosluğu Günleri”, *Manas Journal of Social Studies*, v. 1, I. 2, 2001, p. 90-96.

BAHARÇİÇEK, Abdulkadir - AĞIR, Osman; “Rusya’nın Başarısız Demokratikleşme Tarihi”, *Toplum ve Birey*, c. 4, S. 8, Güz, 2014, s. 5-27.

BAKAN, Mustafa; “Milli Mücadele Yıllarında Elviye-i Selase ve Batum”, *Turkish Studies*, p. 3/7, Fall, 2008, s. 733-748.

BAL, Halil; “Brest-Litovsk Antlaşması’ndan Sonra Türkiye ve Ermeniler”, *İstanbul Üniversitesi Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, S. 5, 2004, s. 25-51.

BAŞKAN, Argun; “Kafkasya’da Bütünleşme ve Dağılma Döngüleri İçinde Gürcüler, Zanlar (Megreller ve Lazlar) ve Svanlar”, *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, S. 30, Yaz, 2011, s. 15-41.

BENHÜR, Çağatay; “Türk Birliklerinin Azerbaycan’ı Tahliye Etmesi”, *Manas Journal of Social Studies*, v. 11, I. 21, 2009, p. 23-31.

BOZKURT, Abdurrahman, “Osmanlı Devleti ile Ermenistan Arasındaki İlişkiler”, *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi*, S. 34, Güz, 2013, s. 19-58.

BOZKURT, Giray Soynur; “Gürcistan’daki Etnik Çatışmalar Karşısında Türkiye ve Rusya’nın Tutumu” , *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, S. 19, Güz, 2008. 1-30.

BOZTAŞ, Asena; “Wilson İlkeleri’nin Türk Dış Politikasına Yansımaları: Realist ve Pragmatist Bir Perspektif”, *Akademik Bakış*, c. 7, S, 14, Yaz, 2014, s. 163-176.

BULUT, Remzi; “Bağımsızlık Sonrası Gürcistan Ekonomisinin Yapılanması ve Dış İlişkiler”, *Ayrıntı Dergisi*, Mayıs, c. 4, S. 38, 2016, s. 62-66.

CEFERLİ, Elman; “Uluslararası Sözleşmelerde Güney Kafkasya’nın İki Muhtariyeti: Nahçıvan ve Acaristan”, *Kafkaslar Özel Sayısı*, Yeni Türkiye Stratejik Araştırma Merkezi, c. 8, yıl. 21, S. 78, Temmuz-Aralık, 2015, s. 34-41.

ÇAPA, Mesut; “Moskova Anlaşması Öncesinde Batum’da Türk İdaresi Kurma Teşebbüsü: Batum Olayı”, *Moskova ve Kars Anlaşmaları Uluslararası Sempozyumu (17-20 Kasım 2011, Ardahan)*, yay. haz. H. Aytuğ Tokur, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2015, s. 63-80.

ÇİLOĞLU, Fahrettin; “Acara”, *Çveneburi*, S. 13, Ocak-Şubat, 1995, s. 16-18.

ÇOLAK, İhsan; “Moskova Antlaşması’na Giden Yol: Milli Mücadele Dönemi Bolşevik İlişkileri”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, c. 17, S. 49, Mart, 2001, s. 23-48.

DAYI, S. Esin Derinsu; “Milli Mücadele’de Elviye-i Selâse/Üç Sancak Meselesi (Kars, Ardahan, Batum)”, *Türkler*, Yeni Türkiye Stratejik Araştırma Merkezi, c. 16, s. 157-167.

DEMİR, Bekir; “Dünyada Federalizm Tecrübesi ve Sovyet Federalizmi”, *Bilig*, S. 25, Bahar, 2003, s. 41-71.

DEMİR, Konur Alp; “Özerk Yerel Yönetim Yapısından Federalizme Geçiş”, *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, c. 4, S. 2, 2014,

s. 35-60.

DİNÇ, Mebusu Edip; “Batum Hakkında Bir İzah”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 28 Ağustos 1920, No: 59, s. 1-4.

DOĞANAY, Rahmi; “İngiliz İtilaf Komiseri Rawlinson’un Gözüyle Mütareke Döneminde Doğu Anadolu ve Kafkasya”, *Atatürk Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, c. 6, S. 23, 1999, s. 371-390.

ERDEN, Ömer; “Kars Konferansı Sürecinde Türkiye ve Sovyet Rusya’nın Karşılıklı Endişeleri”, *Kafkaslar Özel Sayısı*, Yeni Türkiye Stratejik Araştırma Merkezi, c. 3, yıl. 21, S. 73, Temmuz-Aralık, 2015, s. 443-451.

GASIMOV, Musa; “Bakü’nün Kurtarılması Adına Türk Diplomasinin Mücadelesi: 1918 Yılı”, *Avrasya Dosyası-Azerbaycan Özel Sayısı*, , c. 7, S. 1, 2001, s. 18-55.

GÖKÇEN, Salim; “Ankara-Moskova İlişkilerinin Gelişimi ve 1925 Dostluk ve Saldırmazlık Andlaşması”, *Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, v. 1, I. 3, p. 117-139.

GÖKDEMİR, Ahmet Ender, “Millî Mücadele’de Elviye-i Selâse”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, c. VII, S. 19, 1990, s. 151-164.

GREEN, William C. ; “Ajara: A New Russian Option in Georgia ?” , *Strategic Insights*, v. 8, January, 2009, (sayfa belirtilmemiştir).

GÜL, Mustafa; ”Elviye-i Selâse’nin Osmanlı Devleti’ne İadesi ve Bazı Uygulamalar”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 15, 1995, s. 367-380.

GÜNGÖR, Bayram; “Kafkasya Bölgesinde Uluslararası Aktörlerin Değişmeyen Mücadele Alanı; Gürcistan”, *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 6, 2013, s. 37-54.

İPEK, Alper; “Sovyetler Birliği’nin Dağılması Karşısında Sovyet İnsanın Tepkisizliğinin Nedenleri”, *Savunma Bilimleri Dergisi*, c. 14, S. 1, Mayıs, 2015, s. 89-118.

JİKİA, Mariam; “Gürcistan’daki Anayasal Değişikliklerin Hukuki ve Siyasi Boyutları”, çev. Sezen Kama, *Anayasa Hukuku Dergisi*, c. 4, S. 8, 2015, s. 39-61.

KAPANADZE, Anna; “The Constitution – Making Politics In Georgia”, *Submitted to Central European University Department of Political Science, Budapest, Hungary*, 2010, 1-45.

KILAVUZ, Nuran; “Mondros’tan Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin Açılışına Kadar Milli Mücadele’nin Siyasal Gelişimi”, *EKEV Akademi Dergisi*, yıl. 16, S. 51, Bahar, 2012, s. 61-72.

KILIÇ, Selami; “Unutulmuş Barış: Brest-Litovsk (Mart 1918)”, *Atatürk’ten Soğuk Savaş Dönemine Türk-Rus İlişkileri I. Çalıştay Bildirileri (Ankara, 14-15 Mayıs 2010)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2011, s. 22-60.

MEMMEDLİ, Şureddin - GOCA MEMMEDOVA, Gülnara; “Gürcistan’dan Türk Göçleri”, *Bizim Ahıska*, S. 15, s. 12-17.

MURTAZAOĞLU, Fahrettin; “Acaralıların Siyasi Özerklik Hakkının Süjesi Haline Gelmeleri ve Türkiye’nin Bu Sürece Etkisi”, *Bilig*, S. 29, Bahar, 2004, s. 41-82.

ÖZ, Dilek Elvan; “Kafkasya’da Patlamaya Hazır Etnik Bomba: Gürcistan’da Özerklik Sorunları”, *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi*, c. 3, Ankara, 2011, s. 1115-1130.

ÖZCAN, Ufuk; “Wilson Prensipleri Üzerine”, *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, c. 3, S. 4, 1995, s. 37-48.

ÖZEL, Merve Suna; “Stalin Dönemi Rus Milliyetçiliği ve Politikaları”, *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, c. 4, S. 2, Temmuz, 2014, s. 99-122.

ÖZSOY, İsmail; “Sovyet Sisteminin Çöküşünden Tarihi ve Evrensel Dersler”, *Bilig*, S. 39, Güz, 2006, s. 163-194.

SADIKOV, Ramin; “Şubat Devriminden Sonra Rusya’da İktidar Mücadelesi: Ekim Devrimi’ne Giden Yol”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, c. 29, S. 48, 2010, s. 101-118.

SANIÇ, Ahmet; “Azerbaycan Halk Cumhuriyeti ve Kafkas İslam Ordusu”, *Akademik Bakış*, c. 3, S. 6, Yaz, 2010, s. 255-257.

SARI, Mustafa; “Kafkas Murahhaslarının İstanbul Seyahati ve Kafkasya Cephesi (1918)”, *Kafkasya Çalışmaları Sosyal Bilimler Dergisi*, v. 1, No: 2, Mart, 2016, p. 75-100.

SAYIN, Fatih Mehmet - MODEBADZE, Valeri; “Gürcistan’ın Batıya Yönelişi: Sovyetler Birliği Sonrası Gürcistan Dış Politikası Analizi”, *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, c. 14, yıl. 14, S. 1, s. 339-353.

SCHAICH, David; *Kronstadt 1921: An Analysis of Bolshevik Propaganda*, (sayfa belirtilmemiştir)

SÜRMEİ, Serpil; “Batum Milletvekili Ahmet Fevzi (Erdem) ve Şavşat Olayı”, *Atatürk Dergisi*, c. 5, S. 3, 2007, s. 53-77.

SÜRMEİ, Serpil; ”Kars Konferansı ve Gürcistan”, 3. *Uluslararası Kafkasya, Tarih Sempozyumu (Kars Antlaşması ve Bölgesel Etkileri)*, Kars, 2012, s. 56-64.

ŞAHİN Enis; “Rus İhtilâllerinden Moskova ve Kars Anlaşmaları Dönemine Kadar Kafkasya’ya Genel Bir Bakış”, *Moskova ve Kars Anlaşmaları Uluslararası Sempozyumu (17-20 Kasım 2011, Ardahan)*, s. 21-61.

ŞİMŞEK, Eyyub; “Kırım Savaşı’nın Trabzon Eyaleti’ne Toplumsal Etkiler”, *History Studies*, v. 5, I. 5, September, 2005, p. 273-291.

ŞİMŞİR, Bilal N. ; “Kafkas İslam Ordusunun İleri Harekâtı ve Bakü Savaşları”, *İRS Tarih Bilinci*, No: 3, 2012, s. 34- 39.

TANÖR, Bülent; “Mondros Mütarekesi Döneminde Türklerin Kurduğu Geçici Hükümetler”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, c. 46, S. 1, s. 423-431.

ULUDAĞ, Mehmet Bülent; “Gürcistan’ın XX. Yüzyıl Boyunca Anayasal Gelişimi ve Siyasi Yapılara Etkisi”, *Kafkaslar Özel Sayısı, Yeni Türkiye Stratejik Araştırma Merkezi*, c. 7, yıl. 21, S. 77, Temmuz-Aralık, 2015, s. 428-436.

URAL, Selçuk - ASLAN, Nebahat; “Atatürk Dönemi Iğdır’da Nüfus Sayımları

(1923-1938)", *Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.18, Sonbahar, 2016, s. 503-529.

YAVUZ, Nurcan; "Erzincan Mütarekesi'nin Türk Tarihindeki Yeri ve Önemi", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, c. 17, S. 28, 1995, s. 207-232.

YILDIRIM, Huriye; "Gürcistan'da Kimlik Politikaları Kapsamında Müslüman Azınlıklar", *Kafkaslar Özel Sayısı*, Yeni Türkiye Stratejik Araştırma Merkezi, c. 7, yıl. 21, S. 77, Temmuz-Aralık, 2015, s. 633-645.

YILDIRIM, Selime; "Devlet Planlama Teşkilatı'na Sosyalist Planlama Açısından Bir Bakış" *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, S. 17(29), 2015, s. 23-32.

İNTERNET KAYNAKLARI

Birleşik Kafkas Dağlıları Cumhuriyeti

Link: <http://www.cerkesya.org/kafkasya/kafkasya-tarih/kafkasya-tarihi/item/3463-birlesik-kafkasya-daglilari-cumhuriyeti>

(Erişim Tarihi: 10/07/2017, Saat: 11:30)

CUTLER, Robert M. ; “Kafkasya’daki Kriz Kaynakları ve Bölgeleri”.

Link: www.robertcutler.org/download/pdf/ch04srmt.pdf

(Erişim Tarihi: 25/4/2017, Saat: 19:00)

GENCER, Ali İhsan; “Ayastefanos Antlaşması”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 4, 1991.

Link: <http://www.islamansiklopedisi.info/>

(Erişim Tarihi: 02/05/2017, Saat: 16:00)

GENCER, Ali İhsan; “Berlin Antlaşması” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 5, 1991.

Link: <http://www.islamansiklopedisi.info/>

(Erişim Tarihi: 02/05/2017, Saat: 16:00)

Gürcistan Haritası

Link: http://www.nationsonline.org/oneworld/map/georgia_map2.htm

(Erişim Tarihi: 05/07/2017, Saat: 09:20)

Kafkasya’daki Rus İşgali ve Kafkasya’da Siyasi-Sosyal Durumu Hakkında Rapor, 2013.

Link: <http://www.imkander.org.tr/resim/file/2013/kafkasya.pdf>

(Erişim Tarihi: 28/5/2017, Saat: 01:30)

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı.

Link: <http://www.mfa.gov.tr/gurcistan-siyasi-gorunumu.tr.mfa>

(Erişim Tarihi: 25/04/2017, Saat: 22:10)

ساحب امتیاز: محمد تقی آباشیزه

آدارخانه: باطوم ماهووا نومرو ۱۰
و شه باوقستی نومرو ۷ تلفراف
ایررسی: باطوم ایلام گورجستانی
تلفون نومروسی ۱۴
غزته به عابد اوراق و کاتب (اسلام)
گورجستانی آدارخانه شه کوندرلیبدر

ایستادگارا

آبونه شرائطی
باطوم شهری و لوانی ایچون
ایلی ۶۰۰۰۰۰۰ روبله
اکس - ۱۲۰۰۰۰۰۰
ارچ - ۱۸۰۰۰۰۰۰۰
سنگلی
آنی ایلی ۴۷۰۰۰۰۰۰ روبله
آنی ایلی ۲۴۰۰۰۰۰۰
اعلان: شرائطی قرارلاشدر برقی ایچون
آذار به مراجعت ایدلیدر.

قآنی ۳ روبله (اسلام گورجستانک تخلصی جمیعتک) نشر افکار به خادم سیاسی، اقتصادی، علمی ادبی یومی غزته در قآنی ۳ روبله

باطومده هیجان سیاسی

اوکی طالع بزده: تر ملکتمز
اسملا له اولوق کتیرین ارمنی جلیو تر لر به
تحمل ایده نومروز، ایده میچکر ا... و
انگیزر باطومده کی مایع سیاسی و اقتصادی لر
نقطه نظر لندن باطوم خلقک حسی و اجتماعی
قبیل قازانلیدر ا ده یازمش و جنش جانی
عقلدرن بحث ایستدک. بوگون به یاز-
بیوز: بو یوه اولمالیدر ا چونکه
باطوم اسلام گورجباری دکل عسدی تا
موسولرک باطومی ایلك اصفاهده انگیزلتنی
بو یوک برجس و جلویت اظهار ایچندی ا
ادوات باطوملر کتیرلرک عدوت و جلیبسی
سیاسه طلب ایچندی ا. بالطبع فرق بر
فاج سه اول باطوم اسلام گورجباریک
انگیزر فارغو سیاسه اظهار ایچندی ا
و حسیته بوگون ترجیان و طبعی بر برجان
اولوق او منطرحه. او و تاقی سیاسی انگیزر
خارجیه نظرانده منوط اوله کرکدر ا
بوگون ایسه انگیزر خلقک دوتیله. انش-
حالیته دکل نظر حرب نتیجهسی باطومی
اعمال ایلیش بو لیووزر بو یوکر انگیزر
حرب ایچندی برلنک دکل یازیم عسراول
حالیله طلب ایچندی برلنک اولکسندده
بو لیووزر ا

جماعتک وضعیتی حاصلی حرضی حرضی بوکا
ماندرا باا علیه باطوم، اسلام گورجباریک
باطوملر کدرا بو حلی هیج بر وقت بزود
ترغ ایدهمز و ایده میچکدر اعتقاددهمز ا
تا علیه بز کرار انگیزر فوایدنا فلنک
اهمیله نظر دایریتی جلب ایدهمز. انگیزر
فارغی ملکتمز بر عدم خشودی حصوله
کسی فلما آرزو ایچمز. فقط بو نعل
بزده صمیمی بر آرزو ایسه انگیزر دده بو
آرزویه مقابل هیلی بر حرکت گوریک
ایستورا اوده عاجلا بو یاجسی اردنباری
ملکتمز دن فوهمق اووظدهمی بزده. باطوم
اسلام گورجباریه تسلیم ایچندرا ملکتمز
حقوق سیاسی و اجتماعی و بالخاصه حال
و حاضر وضعیتی بو ایجاب ایچنر لوقه ا
عکس حال مدعش و بحیرالعقول و لایق
حدوتیه سببیت وریه یاز ا

خارجی حوادث

حرب غلوبنیک دایت ظهورده بو یوک
ایمانده لاش اولان ایراطور. نام آلمان
وایوریه ۱۷۰۰۰۰۰ لوقاتی دیکر سلطان نما
ریهک آرمی ایه انگیزر بنده منطه مذوله
ایچنه توفیقا بو کره انکتره حکومتی
نشانک دکورنک تسلیمی آرمی ارفان طلب ایچندر

لوندرده تشرین تانیک ۱۲ سنده لوید
جورج بر وچ آئی پانانده. بو لوندرد
حالا بز یکه عالی فوان روسیه ک اور
داخلیه دایمی سورده قرارنا ایچمز.
روسیه فویه تکزمه تا علیه اواده
احرار علیه ایچک یله بزده سوک درجه
متضرر اولمانز احتمالی وارد.

و اینه یونان کتان برترافه نظرا آرمی
حکومتیه آرمی اده سکون لریندرن کواکی
آلایرک تشکیل ایله ارمنانه سوق ایلمه
لری خصوصه ساده ایچندر

گورجستان مجلس مؤسسانک ایفاج ایچندره
داخلیه قانری رایشویلیک یانته کورد
ایچون موسوقوا کوشیله سلیجی ناسیانه
آلایرکان عموم لاش بو لونه ک تشکیل
اون ایگی میلیون روبله صرف ایچندر.

آلمانیا مرخصی یارنده
§ برقوق آچق سته لری نیویا ایچک
مصدیه یازمه بر آلمانیا هییت مرخصیه
عالم اولمشدر.

بولشهویکلر یکیدن جنوب فر
بی استقامتمده مهاجمانه باشلاش
و یامورخ شهرینی اشغال ایچنلردر.

کیف (غورباستده - ولایتده)
اختلاف ظهور ایچندر. عصیانچیلر
کیف شهرینی ضبط ایچنلردر. عسایر
نیچارده میروالرش تهریانه دوام ایچمکده
درلر.

دنیکن قطناتی طرفدن
اشغال اولوانان او قزاقیا ارمنیسنده
چاریم اصولی تشکیلات اداریه ننگ
تشکندن دولایی اهالی حال غلیانده
در. بو حال دولایسه بر چوق

اوقرایایلر بطریقا قطعات عسکریمه
قید اولنده و دنیکن علیه تده حرب
ایچون استخبارانده بولونده درلر.

روسیه
شهاده فیض الله سوریه
آذاره ایچون لوندرده دائمی بر قو
میسیون تشکیل ایلمه سنده دولایی
انکتره حکومتیه حجازدن بر تکلف

ده بولونمشدر. بو قومیسونه انکتره
و فرانسه جانیله منطه داخلی مرخصاری
یادوات فیض اللهده داخل اولاجتدر
آذربایجان حکومت جمهوریسی

باکرده بولوان ایستزری شهردن
تجدید اشکه قرا ویرمشدر. ایلك
اول مهاجرلر چقاریله جتدرده.

ایستزارک تغاییده اقتاری
گورجستان حکومت جمهوریسی
طرفدن منع ایلدنکدن یک چوق
خلق باکره متوجه حرکت ایستلر
در. بولرک مقداری ۱۰۰۰۰۰ دن
فضله در.

لوید جورج روسیه هنز
کیسه ننگ اعزام ایلمه دیکسی و
قط بولشهوزم علیه تده تقدیر متضیه
ننگ اتضاد ایداش اولده دنی پارلامنتو
ده سوله مشدر.

پلیورا اردوسته مندوب عالیچیا
آلایرلی بطریقا اردوستی ترک ایچنلردر
روس کواکی تشکیلات عسکریمه
طرفدن آلمانیا ایه پلیرا بنده مناسلیک
وجوددیتی کشف ایلمشدر.

EK-1) İslam Gürcistan'ının Tahlisi Cemiyeti'nin yayın organı olan

İslam Gürcistanı gazetesi

İslam Gürcistanı, 22 Teşrin-i sani 1335 (22 Ekim 1919), No: 233

წილიწალი
პირველი

მოამბე

1921 წ.

შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატისა.

№ 1.

ქოველ კვირეული ორგანო.

№ 1.

<p>რედაქციის მისამართი: შინ. საქ. სსხ კომისარიატის ბინა, ვერეჯლოვის ქ. № 1. (უფოვ. კაღეტა კონსუსის შენობა) ტელეფონი № 690.</p>	<p>შაბათი ანრილის 23</p>	<p>სარედაქციო საქმეებზედ მოღვაწეობა: რაგბა შეიძლება უფულოდ სვამოს 5-დან 7 სთამდე.</p>
--	--------------------------	---

რედაქციის აცხადება

შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატის მთავრობის გამოცემით, რედაქციის მიზნად აქვს საბჭოთა ყველა დაწესებულებას, მასწავლებელსა და ქალაქის ყველა რევკომებს მიაწოდოს ხისტემატიურად დალაგებული ყველა დოკუმენტი, ბრძანებანი და დადგენილებანი საქართველოს სოციალისტურ საბჭოთა რესპუბლიკის მოკრძობისა, გარდა ამ დღევანდელ მასალისა, მურნალს ექნება აგრეთვე არაფორმალური განყოფილება, სადაც გამოქვეყნდეს იქნება საკითხები საბჭოთა აღმშენებლობის შესახებ, და მოთავსდებოდნენ ცნობები და კორექტივები სხვა და სხვა ადგილებშიდან, ადგილობრივ რევკომების მოქმედების შესახებ და აგრეთვე სახელმძღვანელო წერილები, რედაქცია მღუწოდებს ყველა ადგილობრივ რევკომსა და ორგანიზაციებს, მოგვარდნად ამ მიზნისათვის შესაფერისი მასალები და ცნობები.

შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატის მთავრობის გამოცემით, რედაქციის მიზნად აქვს საბჭოთა ყველა დაწესებულებას, მასწავლებელსა და ქალაქის ყველა რევკომებს მიაწოდოს ხისტემატიურად დალაგებული ყველა დოკუმენტი, ბრძანებანი და დადგენილებანი საქართველოს სოციალისტურ საბჭოთა რესპუბლიკის მოკრძობისა, გარდა ამ დღევანდელ მასალისა, მურნალს ექნება აგრეთვე არაფორმალური განყოფილება, სადაც გამოქვეყნდეს იქნება საკითხები საბჭოთა აღმშენებლობის შესახებ, და მოთავსდებოდნენ ცნობები და კორექტივები სხვა და სხვა ადგილებშიდან, ადგილობრივ რევკომების მოქმედების შესახებ და აგრეთვე სახელმძღვანელო წერილები, რედაქცია მღუწოდებს ყველა ადგილობრივ რევკომსა და ორგანიზაციებს, მოგვარდნად ამ მიზნისათვის შესაფერისი მასალები და ცნობები.

ოფიციალური განყოფილება

დეკრეტი № 1

საქართველოს სოც. საბჭოთა რესპ. რევოლ. კომიტეტისა.
ამინისტრის შესახებ.

საქართველოს სოციალისტურ საბჭოთა რესპუბლიკის რევოლუციონური მთავრობა, მოკლებული შტრის ძეგლის ყოველ გრძობას თავის პოლიტიკურ მოწინააღმდეგეთა მიმართ, რომელნიც თითქმის სამი წლის განმავლობაში ახშობდნენ შრომითა მასის ყოველივე მისწრაფებას მიმართულს საბჭოთა ძალაუფლების დამყარებისაკენ, და რომელნიც გაათავრებთ სდევნიდნენ მუშებისა და გლეხების კომუნისტურ პარტიის ბურჟუაზიულ სახელმწიფოებრივობის ხელისუფლების მთელი აპარატის საშუალებით—ადგენს: გამოცხადებულ იქნეს ამინისტია ყველა იმ პოლიტიკურ პარტიებისა, ჯგუფებისა და პირებისა, რომელნიც აქტიურად გამოდიოდნენ საქართველოს საბჭოთა ძალაუფლების და კომუნისტურ პარტიის წინააღმდეგ.

ამ ამინისტის ძალით არც ერთი წევრი ამგვარი პოლიტიკურ პარტიებისა და, საერთოთ არაეინ, არ უნდა იქნეს დატუსაღებული, მიცემული

სამართალში და ან აღმინისტრატულად დევნილი იმ ბოროტ მოღვაწეობისათვის, რომელიც მიმართული იყო საბჭოთა ძალაუფლების და საქართველოს კომუნისტურ პარტიის წინააღმდეგ.

დეკრეტი ესე ძალაში შედის დღიდან მისი გამოქვეყნებისა.
რევოლუცი. კომიტ. თავმჯდომარე **ორბელიანი-მფილა**
1921 წ. თებერვლის 25. ქ. თუიდასა

დეკრეტი № 2

საქ. სოც. საბ. რესპ. რევოლუციონური კომიტეტისა, არმიისა და სახალხო გვარდიის საერთო დემობილიზაციისა და დათხოვნის შესახებ.

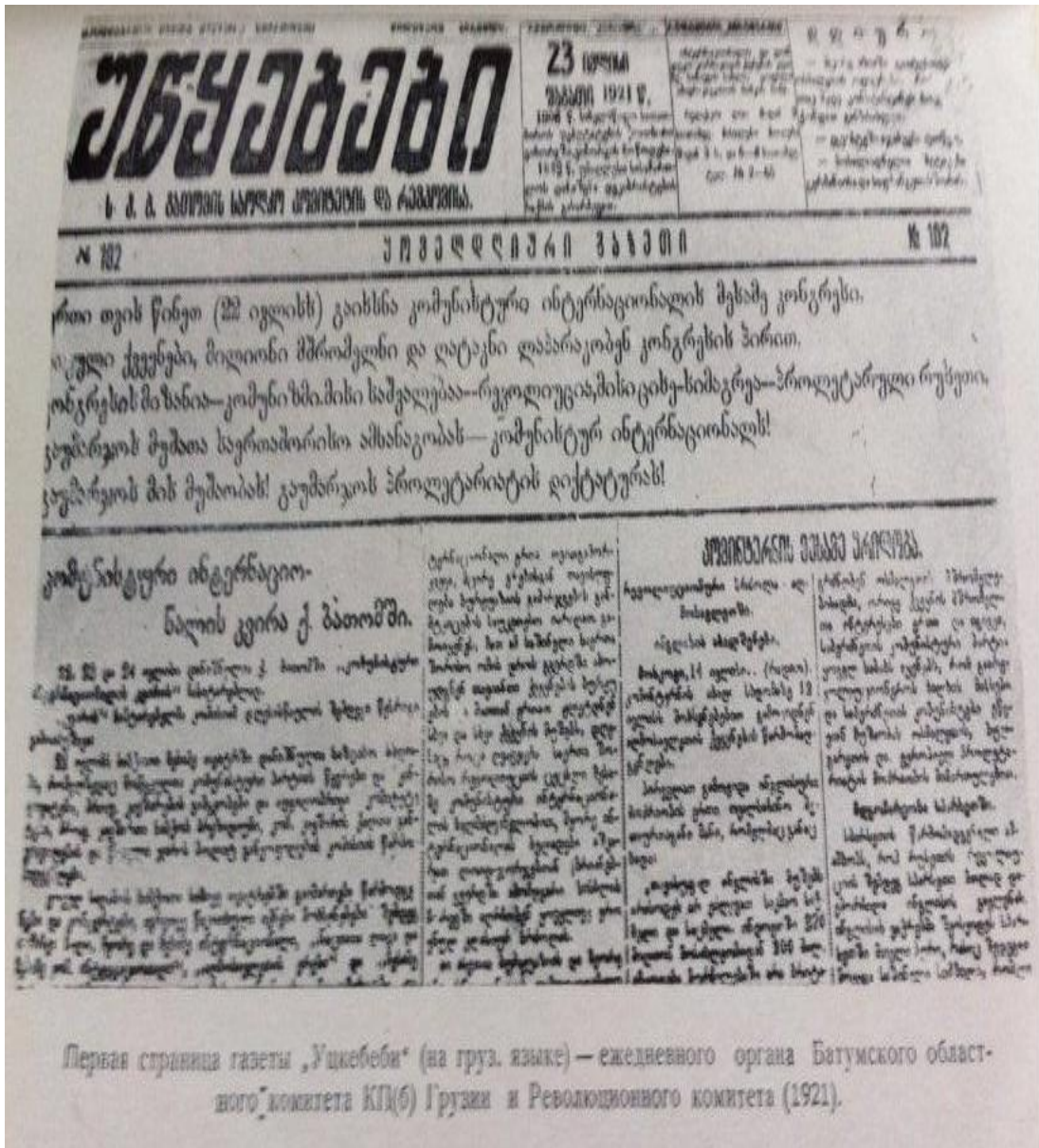
1. საქართველოს სოციალისტურ საბჭოთა რესპუბლიკის რევოლუციონურმა კომიტეტმა დაადგინა:

ა) მოხდეს საერთო დემობილიზაცია ყოველ საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის არმიისა და სახალხო გვარდიისა, და ამ მუხლში აღნიშნული არმია და სახალხო გვარდია დათხოვნილ იქნეს.

EK-2) Gürcistan SSC'nin yayın organı olan Moambe basını

Moambe, 23 Nisan 1921, No: 1

EK-3) Acaristan’da Gürcüce olarak çıkarılan “უწყებები,, *Utskebebi* gazetesi (I. D. Ahalaya - N. I. Konstinidi - V. V. Sharashidze, *Revolutsionniye Komiteti v Borbe Za Stanovleniye i Uprocheniye Sovyetskoy Vlasti (Mart 1921- Yanvar 1922)*, Abgosizdat Sokhumi, 1963)

5

آقا - خان محمد عزیز اعلیٰ اور ذلیل باطنی سے اس کا سایہ فہم
کرم میں بطوریکہ کہ جتنا ہی اس کی طرف سے اس کا سایہ اور اس کا
ادب و عقیدہ اور اس کا جتنی طور پر اس کا سایہ اس کی تمام نامہ ایجنٹ
حق میں آج کے دور کو جیتنے کے لیے اس کا سایہ اور اس کا سایہ
میں وہ کرمی سے اس کا سایہ اور اس کا سایہ اور اس کا سایہ
ایسے ہی طور پر اس کا سایہ اور اس کا سایہ اور اس کا سایہ

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

030 10 247 671 5

EK-4) Acaristan'daki Gürcülerin Gürcistan'a, Rusların ise Acara'ya ilhak etmek için yaptıkları faaliyetler ile Acaralıların, Türkiye'den öğretmen bekledikleri

(BCA, 30-10-00-00/ 247-671-5)

برای لیدری بوسنیای ایچونه ایزنه دولت علیه نه زیاداره سند قالا جفن و حد ایچنه - انظار
 عربستانه قلم عظمی الدوائید که نظره آسیا قطع سند دو بونمده آتخاره سواد سند و دستند -
 و بوامله ده نائل اولند - وانظار بونمده سو که چه قوت میدانه کله چکن هیچ دوشونمیه لردی نقطه
 آسیاده بوطا کورانه انقصد نور کیا انقصد ملکستاید موسخو حاکمده نوجید سراج ایدون طرفینده
 دوشمانده قایمه باید کلای حرکتند دولت ایلامینده عملی سو که کلای کج ترجه و غرب سلمانده اولینده
 آهفده ده موضو اولند -
 لا اولنه ضایه

برای دولتک اسارتله جیفنامه اوزره ارمنسار و دینکده در بر وجود کله و طابطمانه دولت ایلامینده کلای کج
 کورستانه دولت جمهوریه ارطام و رئیس جور دنیا بوزیدکی کتیده ستفقا و لری ۱۸ بوط قریل لرا و ۱۵ بوط کوسه
 و یک سیور ۳۰ میلیون اوزره نقدیه و اوزره زور دنیا قریل آلا نه سجاوه بگ کند و لره نابی اولدیندی حاکمه و کلای
 برکده فرانس و بوزیرا کبا انظار همایسنه اجات احیانه ایچنده -

الوی تدا نه اعضایه تمیمی اولاد بلیم لری بونویکلان استیلانه مهوره قاطار اوزری ۴ - ۲ - ۱۴۲۷ دده
 بونویکلان بلیم و اجات و جور کله سلمانده قایمه آجاستانه مختاینه تبلیغ ایدر بون کج موسخو دده بلیم
 طرفینده انقصد، ترتیف ایدر مرفعه ده موسخو حد مختاینه تبلیغ و تفهم ایچنده -

بنای علم اهله برغانه، جابر رنه موقنه زمانه ایچون بو مختاینه حقن اده ایچو اوزره راه عامه مرفعه آجاستانه
 مجلس مختاینه قریب کتیده، بالغ اولدیندی حاکم بلیمده حد طویل ایچنده در موخدا بونویکلان بونده تبلیغ
 گوشه و ل - ۶ - ۷ - ۸ - ۹ دده انقصد و آجاستانه مختاینه عدلان ایدر فونسل طرفینده در خلیج تبریک و لیم
 نخلهار بایلینده - مع حددا آجاستانه مجلس عمده بلیم لری سلمانده حقن مدافعه ایدر جک دفعین اده شکل
 مختاینه برقراره ایضا حاکمی کورستانده طلب ایچمه با سلا مده دی

نقطه کج آورو یا به التجا ایدر جور دنیا بلیم و آجاستانه بوطالی کور دیننده دولا کورستانه و بر دینو تبلیغ
 اوزری کورستانه و بلیم فرسیانه و اسلام قنده و کله حوره و ظاهر دده بونویکلان و قونوستلک قبول ایدر
 بونویکلان قایمه آجاستانه مجلس عمده انقصد موقنه طرفینده کورستانه موسخو و خاص اولدیندی انقصد
 یا عاید ۱۶ - ۸ - ۱۴۲۷ تاریخده بوجلس عمده کوننده حاکمده -

بونار ایچده حفظ الله بونامید حول قولم انقصد حکومته و غنمه اوزره سفاه با در بیون هجوم نریساندن با مقصد ایچمه

EK-6) Eski Menşevik lider Zhordania'nın Acara Müslümanlarının güçlenmesini engellenmek için Gürcistan'a verdiği talimat

(TİTE Arşivi, 96/ 4)

geschenkt werden, da sie in vollem Gegensatz zu den Nachrichten stehen, denen zufolge in Mazedonien vier neue türkische und vier israelitische Jahrgänge einberufen worden sind. Die Einberufung dieser Jahrgänge bedeutet vielmehr, dass die Lücken an der Front ausgefüllt werden, und dass gewisse Truppenkörper einen Platzwechsel vornehmen. Es ist öfters berichtet worden, dass der König die Front wieder besuchen will, und es verlautete erst vor einigen Tagen, dass der Kronprinz an der Front eine Truppenschau hielt. Die Griechen rüsten demnach weiter für den Krieg. Herr Gounaris erteilt neue Aufträge den Munitionsfabriken. Die Griechen beabsichtigen, der Welt zu zeigen, dass sie wohl alles Mögliche unternehmen, um den Frieden herbeizuführen, dass die Türken aber nicht gewillt sind, den Frieden wieder herzustellen, um dann später die Türken für die Fortsetzung des Blutvergiessens verantwortlich zu machen."

Die Zustände im Kaukasus.

Das in Angora erscheinende Blatt „Djagadamart“ veröffentlicht am 10. Dezember einen Artikel seines Korrespondenten, der vor einigen Tagen aus Armenien zurückgekehrt ist. In dem Berichte heisst es:

„Die wirtschaftliche Lage Armeniens ist unhaltbar. Lebensmittel fehlen in höchstem Masse. Das armenische Geld hat noch weniger Wert, als der Sowjetrubel. 1000 russische Sowjetrubel sind 25 000 armenische Rubel wert. Die Regierung will die finanzielle Lage durch die Überbürdung der Steuern auf die Bauern sanieren. Regierungskommissäre gehen von Dorf zu Dorf und requirieren die Ernte. Die Dorfbewohner verhungern. Die bolschevistischen Soldaten, deren Zahl immer grösser wird, leben auf Kosten der Bevölkerung. In Erivan hiess es, dass in einigen Tagen 50 000 rote Soldaten in Batum ankommen werden. Die Vereinigung der kaukasischen Republiken ist eine Tatsache. Der Sitz der föde-

930 02 | 1 | 12 | 1912

EK-9) Yunanistan-Türkiye ilişkilerine dair Rusya Komünist Partisi Avrupa Dışı Ülkeler Haberleşme Şubesi'nin Raporu/1921 yılında Ermenistan'da Durum

(930-2-0-0/ 2-13-2)

enforced evacuation.

Mr. J.V. Rooker performed his duties with zeal and judgment and deserves special praise for his work at Tiflis after my departure, when he kept me informed by excellent reports of the changes in the situation.

Captain Court R.E. remained with Mr. Rooker and deserves great credit for his work also. Mr. J. Waite and Mr. T. Walton rendered most efficient service in looking after and securing the comfort of the British colony, which entailed a great deal of hard work.

To Major Pinder, my Commercial Adviser, is due the credit of securing the export from Batum in an entirely friendly manner and without friction of all British owned goods. I may mention here that at least one foreign representative found it necessary to land marines to seize forcibly the goods of his Nationals.

Major Euler R.E. of the Staff of the Army of the Black Sea, was present during the evacuation of Tiflis and rendered most valuable assistance in every way.

I am glad to be able to record that, with the exception of one typewriter and one Sunbeam car, under repair at the time and therefore immobile, no Government property was left in Georgia. The Sunbeam car is, I hope, in the hands of the American Near East Relief Workers at Tiflis.

I have the honour to be,
with the highest respect,
My Lord,
Your Lordship's most obedient,
humble Servant,

C. B. Stokes
Lieut Colonel.
(Chief British Commissioner in
Transcaucasia)

Ek-10) İngiliz Trans Kafkasya Komiser Şefi Albay Stokes'in Acaristan'da Türk hükümetinin kurulacağına dair raporu

(ASSTSA, F. i 83, s. 3)

du Comité Révolutionnaire de la République
Socialiste des Soviets de Géorgie, con-
stituant la République Autonome Socialis-
te des Soviets d'Adjara.

Le Comité Révolutionnaire de la R.S.S. de Géorgie décrète:

1.- De former la République Autonome Socialiste des Soviets d'Ad-
jaristan, faisant partie de la République S.S. de Géorgie, et y com-
prenant le territoire, occupé actuellement par le peuple d'Adjara
dans les limites suivantes: au nord et à l'est - la frontière adminis-
trative existante de la région de Batoum, au sud et sud ouest - la fron-
tière d'Etat entre la R.S.S. de Géorgie et la Turquie, avec le centre
à Batoum.

Les organes de l'administration de la République Autonome S.S.
d'Adjara sont: le Medjliss, le Conseil des Commissaires du Peuple
des Soviets locaux, élus sur les bases de la Constitution de la R.
S. de Géorgie.

2. Pour administrer les affaires de la République Autonome S.S.
d'Adjara les Commissariats du peuple suivants vont être établis:

- a/ des Affaires Intérieures;
- b/ de la Justice;
- c/ de l'Instruction Publique;
- d/ de la Santé Publique;
- e/ des secours sociaux;
- f/ de l'Agriculture;
- g/ de l'Alimentation;
- h/ des Finances;
- h/ le Conseil économique, avec les départements: 1- des
voies de communication, et 2- des Postes et Télégraphes;
- 1/ du travail;
- 2/ du contrôle ouvrier et paysan.

REMARQUE. 1.- Le nombre des Commissariats du Conseil des Commissai-
res du Peuple d'Adjara peut être réduit par l'unification
ou par le fusionnement de certains Commissariats en un seul
Commissariat exclusivement à l'essient et avec le consentement
du Gouvernement de la R.S.S. de Géorgie.

2

1805

REMARQUE 2.- Les Affaires étrangères et le Commerce extérieur de tout en entier du ressort des organes centraux de la R.S.S. de Géorgie.

Les affaires de guerre sont administrées par le Commissariat de guerre immédiatement subordonné au Commissariat du Peuple à la guerre et à la Marine de la Géorgie et organisé par celui-ci de concert avec le Conseil des Commissaires du Peuple d'Adjara.

La lutte contre la Contre-Révolution reste du ressort des Organes de la Commission Extraordinaire de la Géorgie, dirigés par celle-ci d'accord avec le Conseil des Commissaires du Peuple d'Adjara.

4.- En vue maintien de l'unité de la politique financière et politique de la République S.S. de Géorgie sur tout le territoire de la République, les Commissariats du Peuple de la République Autonome d'Adjara de l'Alimentation, des Finances, du Travail, du Conseil économique d'Etat - avec les Départements des voies de communication des Postes et Télégraphes et de l'Inspection des Paysans et des Ouvriers restent en sous des Commissariats du Peuple de la République de la Géorgie respectifs; les Commissariats du Peuple d'Adjara toute les dispositions et mesures des Commissariats du Peuple de la République de la Géorgie par le Conseil des Commissaires du Peuple d'Adjara.

REMARQUE: - Les Commissaires du peuple des Commissariats indiqués dans l'article 4 sont nommés par les Commissariats respectifs de la R.S.S. de la Géorgie en accord avec le conseil des Commissaires du Peuple d'Adjara après la confirmation du Medjlis d'Adjara.

5.- Les Commissariats du Peuple de la République A.S.S. d'Adjara des affaires intérieures, de la justice, de l'instruction de la santé, du secours sociale et de l'agriculture sont autonomes dans leurs actions et responsables devant les organes supérieurs de la Géorgie par le Medjlis d'Adjara.

6.- Tout les moyens nécessaires, financiers et techniques la R.S.S. d'Adjara reçoit des ressources communes de la R.S.S. de la Géorgie.

930 01 13 47

EK-11) Gürcistan SSC Revkomu'nun, Acaristan Özerk SSC'nin kuruluşu hakkındaki 54 numaralı kararnameyi

(930-1-0-0/ 3-41-1)

С.С.Р.Г.

Командир

-- I-го --

Пограничного Батум-
ского полка

"14" июля 1921г.

№ 38

гор. Батум.

Сов. Секретно

Слешно.

34

Обязанному и Военному Укрепл.
района

Р а п о р т .

На предписание Ваше от
13 июля / без номера / доношу
следующее: В первых числах

марта месяца командир Лиманского отдела бывшего
2-го Пограничного Батумского отряда тов. Симония
передал мне по телефону о том, что на Лиман при-
были турецкие офицеры с просьбой от командующа-
го Турецкой армией пропустить турецкие войска
через нашу территорию в Артвин и Ардаган. Просьбу
свою они мотивировали тем, что другой краткой и
исправной дороги на Ардаган и Артвин нет. По дан-
ным разведки в это время в Хоплах, Ризе и его рай-
онах находилось не менее 10000 турецких войск.
Получив донесение Лиманского отдела, я тотчас-же
пошел с докладом и разъяснением к Особуполномо-
ченному Правительству Георгадзе, который катего-
рический приказал мне турок не пропускать до по-
лучения ответа от Правительства. Об этом мною бы-
ло по телефону-же доведено до сведения турецкого
командования. По донесению командира отдела турки
которые ожидали ответа Правительства на Лимане
очень возмущались и сердились на то, что ответа
Правительства долго не было. Вечером того-же дня
получили разрешение от Особуполномоченного Пра-
вительства пропустить турецкие войска через нашу
территорию через Борчку на Артвин и Ардаган. При
этом турки должны были до Артвина идти не остано-
вливаясь нигде. По донесению Командира отдела тур-
ки начали проходить по нашей территории-еще до
получения ответа от нашего Правительства. При
этом, несмотря на условие нигде не останавливать-

1410 - 1
ся, остановились в Борже.
Часть войск-проходила дальше Боржи, а часть
оставалась там де-вступления в Батум.
В-первых-же числа марта миссия турки усилен-
но стали просить соединить с Лимаем их телефен-
ную линию с нашей, на что им сначала было отка-
зано, а затем разрешено. Очень часто по телефону
с турецкого консульства где находился Кязим-
бей передавались шифрованные телеграммы на
имя турецкого командующего Кязим-Карабекир-ле-
ши. Между прочим по телефону был передан раз-
говор между Кязим-беем и Таалат-беем.
Соединение по телефону с турецким консульством
прекратило через штаб отряда. В виду того, что
турецкие офицеры высказывали мнение о занятии
ими Батумской области в случае дальнего шага про-
движения к Батуму Советских войск, при соединении
линии с турецким консульством чины штаба всегда
подслушивали разговор по телефону.
После подслушать разговор между Таалат-беем и
Кязим-беем к телефону был послан писарь штаба
Амвросий Хавтаси, знающий турецкий язык. Совет-
ский войска в это время находилась в Белегерях
Таалат-бей спрашивал Кязим-бей: "Ну что послать
еще отряд или нет?". Кязим-бей ответил: "Окс не
нужно, грузины сейчас в Кирлилах и пока еще
сильны". После этого они перешли на арабский
язык и потому понять дальнейший разговор было
трудно. Все это мною действительно было подслу-
шано писарь штаба: *А. Хавтаси*
В числе 10 марта командир Лиманского отряда
передал по телефону о требовании турок пропу-
стить их к Батуму, при чем турки на ответ давали
только 1 часовой срок.
Об этом неожиданном требовании мною было доне-
сено Особому Начальнику Георгтазе, который вме-
сте со мной отправился к министру иностранных
дел Пегечкерй. Правительстве в это время находи-
лось уже в Батуме. Между тем турецкая войска на-
ходящаясь отряда Кязим-бей к Батуму и уже на-
ходился в Сарнах. Не имея в этом районе обсе-
данные никаких сил кроме 20,25 перерачников на
пограничных постах, сопредельные туркам не оче-
звали.

35
Об этом всем было доложено министру иностранных
дел, который после совещания с председателем
Президиума, передал в виду неимения сил в дан-
ном районе и истечения срока не оказывать сопро-
тивления туркам. - *Karabekir Bey, Nefis*

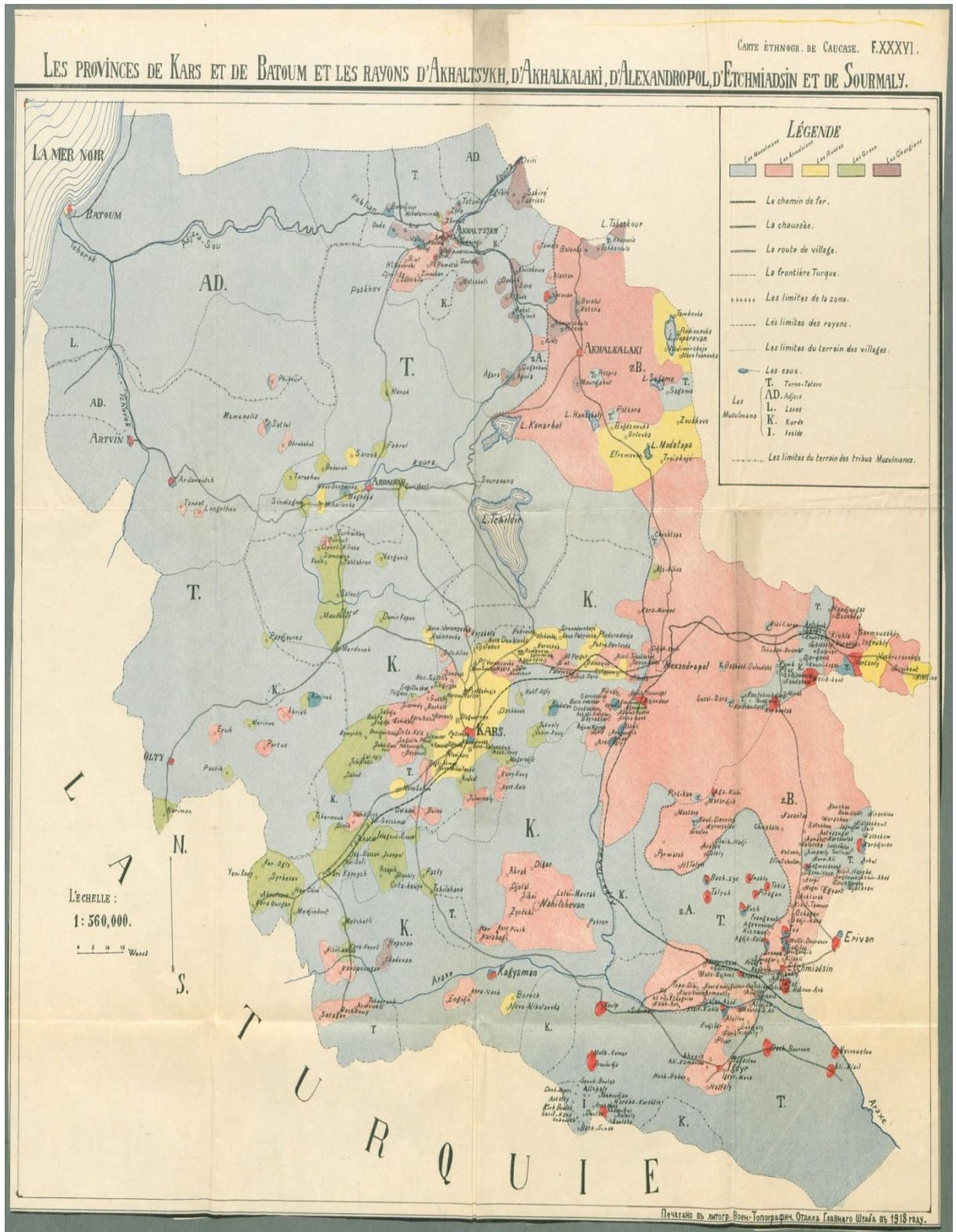
КОМПОЛКА *Musevich*

ЕК-12) Batum Sınır Karakol Komutanlığı'nın Türklerin Batum'a girişine dair Bölge

İl Askeri Komutanlığı'na gönderdiği rapor

(SEASTA, F. 1864-1, s. 104)

EK-13) 1918 yılındaki Kars-Batoum haritası

(TTK Arşivi, TP, 44/ 11)

EK-14) Gürcistan Haritası

(http://www.nationsonline.org/oneworld/map/georgia_map2.htm)

EK-15) Sosyalist yönetime karşı çıkan Alisultan Bolkvadze

(Niaz Bolkvadze, *Alisultan Bolkvadze da 1929 Achorashi Ajankeba*, Shota Rustavelis Soxelobis Sakhelmtsipo Universiteti, Batumi, 2012)

EK-16) Acaristan Kızıl Meclisi Merkezi İcra Komitesi Üyeleri ve Diğer Yoldaşlar

(Soldan)

Birinci Sıra: A. Ghambarov (1. ve 2. iki resim), T. Jgenti, S. Diasamidze

İkinci Sıra: J. Paghava, K. Tavberidze, M. Karkashvili, Dadiani

Üçüncü Sıra: A. Gogo, R. Nijaradze, İ. Shashikadze, Balof

Dördüncü Sıra: S. Lortkipanidze, Chupraia, İskender Efendi, S. Eliava

(Kızıl Acaristan Salnamesi, Batum, 1922)

EK-17) Acaristan Kızıl Meclisi Merkezi İcra Komitesi Üyeleri ve Diğer Yoldaşlar

(Soldan)

Birinci Sıra: B. Mdivani, P. Makharadze, M. Gatenadze, O. Motskobili

İkinci Sıra: T. Jgenti, H. Khimshiashvili, V. Sikharulidze, S. Abdiba

Üçüncü Sıra: H. Jjavadze, Yoldaş Khochulashvili, Yoldaş Lemizov

(Kızıl Acaristan Salnamesi, Batum, 1922)